

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE YUNANİSTAN
DEVLETİ’NİN KURULMASINDA İNGİLTERE’NİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İDRİS BAYRAM

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MUSTAFA TURAN

Ankara - 2009

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY

İdris BAYRAM tarafından hazırlanan ‘ Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti’nin Kurulmasında İngiltere’nin Rolü ’ isimli çalışma, 18 Şubat 2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından oy birliği ile başarılı bulunarak Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Necdet HAYTA

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mustafa TURAN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

ÖNSÖZ

Avrupa siyasetinde her zaman özel bir konuma sahip olan Balkan coğrafyası, Jeopolitik ve Jeostratejik konumu itibariyle tarihin her döneminde ilgiyi üzerine çekmiş, büyük güçlerin çıkarlarının kesiştiği bir bölge olması nedeniyle de milletlerarası ilişkilerde her zaman rekabet alanı haline gelmiştir.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ve Balkanlara doğru ilerlemesi üzerine Batılı devletler tarafından Türklere karşı gizli ve açık ittifaklar içerisinde bulunulmuş; Türkleri Asya'ya sürmek için birçok plân ve proje hazırlanmış, tüm bu faaliyetlerinin hepsine birden de *Şark Meselesi* denilmiştir. Oryantalist çalışmalar ile misyonerlik faaliyetleri, milliyetçilik hareketleri ve sanayi inkılabı ile birleşince Balkanlar'da, Osmanlı tebaası olan azınlıkların isyan hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Büyük güçlerin rekabeti, Osmanlı tebaası olan Rumların isyan etmelerine ve sonrasında bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açmıştır. Rumların bağımsızlıklarını kazanması esas itibariyle Rusya ile İngiltere arasında yaşanan siyasî rekabetin bir sonucudur. İngiltere, Rum isyanında her ne kadar ilk zamanlarda tarafsızmış gibi görünüyorsa da emperyal yayılma aracı olarak misyonerleri kullanmış ve Osmanlı tebaası üzerinde ayrılıkçı hareketleri açıkça desteklemekten geri kalmamıştır. Bağımsız bir Yunan devleti kurulması görüşünü ileri süren İngiltere'nin Balkan coğrafyası ile Boğazlar'ı Rusya'ya kaptırmama düşüncesi Yunanistan Devleti'nin kurulması yolunu açmıştır. Yunanistan Devleti'nin kurulması sürecinde İngiltere'nin yanı sıra Fransa ve Rusya'nın da aktif olarak Rum meselesine dahil olması sebebiyle konunun çok yönlü olacağı tabiidir.

Biz bu tez çalışmamızda Rumların bağımsızlıklarını kazanmasına giden yolda İngiltere'nin Rumlara yaptığı yardım ve desteği ele almaya çalıştık. Konumuzla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayda değer birçok belge bulunmaktadır. Söz konusu belgeler tasnif edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmalarım esnasında üzerimde büyük emeği bulunan hoşgörü, sabır, özveri ve olumlu yönlendirmeleriyle beni bilgilendiren çok değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Turan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RUM İSYANINI HAZIRLAYAN GELİŞMELER

I. BÖLÜM.....	6
A. ŞARK MESELESİ.....	6
B. BATILI DEVLETLERİN RUMLARLA İLGİLİ POLİTİKALARI.....	11
1. Fransa'nın Misyonerlik Faaliyetleri.....	15
2. İngiliz Protestan Misyoner Teşkilatı BFBS ve CMS'nin Faaliyetleri.....	19
3. ABCFM'nin Faaliyetleri ve Amerika'dan Yapılan Yardımlar.....	28
4. Rusya'nın Rum Siyaseti.....	40
C. RUMLAR VE MİLLİYETÇİLİK FİKRİNİN GELİŞMESİ.....	44
1. Oryantalizm – Seyyahlar ve Rum Milliyetçiliği.....	44
2. Rumlar ve Ticaret Burjuvazisi.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

RUM İSYANI VE İNGİLTERE

II. BÖLÜM.....	56
A. FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN FAALİYETLERİ.....	56
B. FİLİKİ ETERYA CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ.....	64
C. RUM İSYANI'NIN BAŞLAMASI VE YAYILMASI.....	68

1. Aleksandr İpsilanti ve Eflak – Boğdan İsyanı.....	68
2. Tepedelenli Ali Paşa İsyanı.....	71
3. Rum İsyanı'nın Yayılması.....	74
D. OSMANLI DEVLETİ'NİN RUM İSYANI KARŞISINDAKİ TUTUMU.....	80
E. İSYANIN İLK YILLARINDA İNGİLTERE'NİN RUM SİYASETİ.....	86
F. LORD BYRON'UN FAALİYETLERİ VE İNGİLİZ DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ.....	94
G. İNGİLİZ GENERALLERİ SİR RICHARD CHURCH VE LORD KOHAN'IN FAALİYETLERİ.....	103
H. CEZAYİR VE BEYRUTA YAPILAN SALDIRILAR.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİSTAN'IN KURULMASINA GİDEN YOL VE İNGİLTERE

III. BÖLÜM.....	120
A. PETERSBURG PROTOKOLÜ.....	120
B. AKKERMANN ANTLAŞMASI.....	128
C. LONDRA PROTOKOLÜ.....	131
D. NAVARİN BASKINI VE SONUÇLARI.....	136
E. 1828-1829 OSMANLI-RUS HARBİ VE EDİRNE ANTLAŞMASI.....	146
F. YUNANİSTAN'IN KURULMASI.....	151
SONUÇ.....	154
BİBLİYOGRAFYA.....	158
EKLER.....	169
ÖZET.....	187
ABSTRACT.....	188

KISALTMALAR

ABCFM	: Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BFBS	: British and Foreign Bible Society
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
<i>Cev. Dah.</i>	: Cevdet Dahiliye Tasnifi
CMS	: Church Missionary Society
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
<i>HH.</i>	: Hatt-ı Hümayûn
İA	: İslam Ansiklopedisi MEB Yayını
LMS	: London Missionary Society
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SAEMK	: Stratejik Araştırma ve Etüdler Millî Komitesi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayını

GİRİŞ

I. Murad döneminde (1361–1389) Balkanlar'ın fethine başlayan Osmanlılar, kısa süre içerisinde Dedeagaç, Dimetoka ve çevresini ele geçirmiş, sonrasında ise Gümülcine'yi fethetmiştir. 1371 Çirmen savaşıyla da İskeçe, Kavala, Drama, Serez ve Borla'yı kontrolleri altına almışlardır. II. Murad zamanında Balkanlar'ın fethine devam edilmiş Selanik, Yanya, Manastır ve Teselya gibi yerler Osmanlı topraklarına katılmıştır. II. Mehmed döneminde ise İstanbul fethedilmiş, fetihden sonra da, 1458–1460 seferleriyle Bizans hanedanına mensup iki despotun idaresinde bulunan Mora ele geçirilmiştir¹. 1456 tarihinde Rumların yoğun olarak yaşadıkları Ege adalarından İmroz, Taşoz, Bozcaada, Semadirek, Limni ve daha sonra ise 1462 tarihinde Midilli, 1470 tarihinde de Eğriboz adaları alınmıştır. Venediklilerin elinde bulunan İnebahtı, Muton, Koron ve Navarin kaleleri ise II. Bayezid tarafından fethedilmiştir. Daha sonra ise 1522'de Rodos, 1566'da Sakız ve Naksos, 1571'de Kıbrıs, 1577'de Sisam ve 1699'da da Girit fethedilmiştir. Böylece, Ortodoks Rumların yaşadığı bölgeler Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiştir². Bu bölgelerin Osmanlı hâkimiyeti altına alınması, Balkan coğrafyasında olduğu gibi diğer yerlerde de Ortodoksluğun yaşamasına imkân vermiştir³.

İstanbul'un fethedilmesiyle beraber Fatih, bu şehri dünyanın ticarî, dinî ve kültürel merkezi yapmak için gayret sarf etmiş ve bu amaçla da, Bizans ile bütünleşmiş olan Rum Patrikhânesi'ni yeniden ihyâ ederek dinî serbestlik tanımıştır. Fatih, önce Ortodoks Rum reayaya daha sonra ise Galata zimmîlerine bazı idarî, adlî ve hukukî haklar tanımış ve Ortodoks Rumları Patrik Gennadius'un başkanlığı altında cemaat haline getirmiştir⁴. Böylece Osmanlı Devleti'nde en büyük azınlık nüfusuna sahip olan Ortodoksların birçoğu Osmanlı yönetimini, Katolik batıya tercih etmiştir. Ortodoks Balkan halkını, Katolik mezhebine girmek için ölümle tehdit edenlere karşı Türklerin, bu coğrafyada yaşayan insanların dinî ve vicdanî hislerine

¹ Erhan Afyoncu, “ Osmanlı İdaresinde Yunanistan ”, **Balkanlar El Kitabı** , C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006, s. 331

² Meral Bayrak, “ 1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı ”, **Basılmamış Doktora Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1999, s. 11

³ Afyoncu, **a.g.m.**, s. 331

⁴ İlber Ortaylı, “ Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ”, **Türkler**, C. X, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 216

hürmet göstermeyi prensip kabul etmesi, Balkan coğrafyasında yaşayanların Katolik zulmüne karşı Osmanlı yönetimini kurtarıcı olarak karşılamalarına neden olmuş⁵ ve bu sebeple bölge halkı “ *kardinal şapkası görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ederiz* ” diyerek, Osmanlı Devleti’nin adil idaresinden duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Osmanlı Devleti, fethettiği her yerde, hâkimiyeti altına alıp tebaası haline getirdiği bütün din ve mezheplerin müntesiplerine karşı hoşgörölü, eşit ve adâletli bir yaklaşım tarzı sergilemiştir. İslâm araştırmaları sahasında uzman kabul edilen C. Brockelmann, Osmanlı yönetimi ve hoşgörüsü hakkında şöyle demektedir⁶:

“ Müslüman Türkler, fetihleri esnasında isteselerdi Hristiyanlığı tamamen yok edebilirlerdi. Fakat mensubu bulundukları din, buna müsaade etmez. Bu yüzden Fatih Sultan Mehmed, nasıl ki daha önce dedeleri kendi kilise teşkilâtında serbest bırakmak suretiyle Bulgarları rahatsız etmedilerse o da eski dinî gelenekle tanınmış İslâmî devlet görüşüne de tamamıyla uygun olarak Ortodoks Rum ruhanî sınıfının silsile-i merâtibini bütün selâhiyetleri ile tanıdı. Hatta o, Hristiyanlar üzerindeki medenî hukuk alanında kaza hakkını tanımak suretiyle kilisenin nüfûzunu arttırdı bile. ”

Balkan coğrafyasının Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Eflak-Boğdan Kiliseleri de Rum Patrikhanesine tâbi kılınmıştır⁷. Böylece Rum Patrikhanesi, Bizans döneminde sahip olduğu siyasî ve hukukî gücünden daha fazlasını elde etmiştir. Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Rumlar, diğer gayr-i Müslim unsurlara nazaran daha ayrıcalıklı bir konuma sahip idiler. Dil ve din hürriyetine sahip olmakla beraber, toprak üzerinde mülkiyet hakları da bulunmakta idi⁸. Osmanlı Devleti’nin hemen her tarafına yayılmış bulunan Rumlar, yoğun olarak Ege adalarında, Mora’da, Teselya’da ve Rumeli’de yaşamaktaydı. Trakya, Epir ve Makedonya’da da çok sayıda Rum bulunmaktaydı. Mora’da yaşayanların bir kısmı ziraat ile uğraşmaktaydı⁹. Rumlar, tarım ve ticaretle

⁵ Ziya Kazıcı, “ Osmanlılarda Hoşgörü ”, **Türkler**, C. X, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 228

⁶ **Aynı makale**, s. 227

⁷ M. Süreyya Şahin, “ Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ”, **DİA.**, C. XII, İstanbul 1995, s. 344

⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. V, 7. Baskı, TTK Yay., Ankara 1999, s.107; Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar)**, C. I, Küre Yay., İstanbul 2006, s. 81

⁹ Jelavich, **a.g.e.**, s. 81

uğraşmanın yanı sıra balıkçılık¹⁰, gemicilik, bankacılık ve müstelzimlik¹¹ gibi meslek dallarıyla da ilgilenmiş ayrıca eyaletlerde bağcılık ve şarapçılık yapmışlardır. Tokat'ta yaşayan Rumların hemen hepsi demircilikle uğraşmıştır. Bursa ve civarında yaşayan Rumlar ise gül yağcılığı, bağcılık, sığır ve koyun çobanlığı yapmışlardır. Şehirlerde yaşayan Rumların, esnafılık yaptığı ve el zanaatları ile uğraştıkları da bilinmektedir¹². Osmanlı Devleti, Rumlara idarî açıdan da hoşgörölü davranmıştır. Rumların ağırlıklı olduğu yerler (özellikle köyler), itibarlı kişiler arasından seçilen yerel ileri gelenlerin yönetimi altında bulunmaktaydı. Mesela Mora'da köylerin yerel sorunlarını çözüme kavuşturacak ihtiyar heyetleri kurulmuştur. İhtiyar heyetleri halkın problemlerini çözmek için vilâyet konseyine temsilciler göndermekteydi. Mora'da yaşayanlar İstanbul'a iki temsilci gönderme ayrıcalığına da sahiptiler. Yerel idârenin başındakiler veya yetkililerin keyfî uygulamaları ile ilgili şikâyetlerini doğrudan doğruya Bâbiâli'ye iletebilmekteydiler. Mora'da temel güç, arhon (*Archontes* / Kocabaşı) diye adlandırılan yerel ileri gelenlerin elindeydi ve bu kişiler büyük arazi sahibi ve müstelzim olan Hristiyanlardı. Mora senatosuna ve meclislere bu kişiler hâkim idi¹³. Bir örnek daha verecek olursak, Sakız Adası'nda da yönetim yine aynı şekildeydi. Sakız Adası, üçü Rum mezhebinden, ikisi Katolik mezhebinden olmak üzere beldenin seçkin ailelerinden yıllık olarak seçilen 5 arhon tarafından yönetilmekte idi¹⁴. Osmanlı Devleti, Rum köylüsüne toprak üzerinde mülkiyet hakkının yanı sıra dil ve din özgürlüğü de vermiştir. Rumlar, bu sayede ülke içerisinde güvenli ve müreffeh bir hayat yaşamış ve servet sahibi olmuşlardır¹⁵. Adalar'da yaşayanlar daha geniş özgürlüklere sahiptiler. Adalar, 18. yüzyıla kadar Kapudan Paşa'nın kontrolü altında bulunmakta idi. 18. yüzyıldan sonra ise adaların fiili olarak idâresi Fenerli Rum olan donanma tercümanlarının elinde bulunmakta idi. Adaların sâkinleri, Osmanlı Donanması için denizci temin etmek gibi belli

¹⁰ Ogier Ghiselin De Busbecg, **Türkiye'yi Böyle Gördüm**, (Çev: Aysel Kurutluoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarih ve Yer Yok, s. 45

¹¹ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)**, (Çev: Halil Berktaş), C. I, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 260-261

¹² Gülgün Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 196

¹³ Jelavich, **a.g.e.**, s. 81-83

¹⁴ J. M. Tancoigne, **İzmir'e, Ege Adalarına Ve Girit'e Seyahat (Bir Fransız Diplomatın Türkiye Gözlemleri 1811 – 1814)**, (Çev: Ercan Eyüboğlu), Bûke Yay., İstanbul 2003, s. 36

¹⁵ Mustafa Turan-Musa Gürbüz, “ Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Temelleri ve Tripoliçe Katliâmı “, **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, S. 1, Ankara 2006, s. 12

hizmetlerin haricinde vergilerden muaf tutulmakta ve kendi kendilerini yönetmekte idiler¹⁶. Adalar'da yaşayan Hristiyan tebaa, dinî ayinlerini Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi rahatça yerine getirmekte ve din adamlarının cemaatleri içerisindeki yetki alanlarına karıştırılmadığı bilinmektedir. Adalarda kilise ve manastırlarda toplanan rahiplerle cemaatleri arasında çıkan problemlerin halledilmesi genellikle devlete düşmekte idi. Genel olarak adalardaki Hristiyan topluluğun çoğunluğu Ortodoks olduğundan, bunlar İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı idiler. Osmanlı Devleti, diğer azınlık unsurlarına nazaran Ortodokslara daha fazla önem vermekte idi¹⁷.

Osmanlı Devleti'nde, Müslümanların dışında kalan ve ehl-i Kitap olarak adlandırılan Hristiyan ve Yahudiler dinî ibadetlerini rahatça yapabilecekleri hoşgörü ortamına sahiptiler. 15. yüzyılda Avrupa'dan atılan Yahudilere Osmanlılar tarafından kucak açılması, Avrupa'dan Yahudi göçlerinin 19. yüzyılda bile devam etmesi Devletin gayr-i Müslimlere karşı izlediği eşitlikçi politikanın yanı sıra, yaşadıkları toplumdaki bireylerin ve kurumların gayr-i Müslimlere karşı gösterdikleri hoş görünün bir sonucudur. Gerek devlet politikası olarak ve gerekse toplumsal hoşgörünün sağladığı huzur ortamında Müslüman camisinde, tekkesinde ve zaviyesinde; Hristiyan kilisede, manastırda; Yahudi havrada ibadet ve törenlerini özgür bir ortamda yapabilmekte idi¹⁸. Tancoigne, Katolikler'in İzmir'de iki güzel kiliseleri vardır demektedir. Capucin'lerinki Fransa'nın himayesi altındayken, Socolan'ların, ya da Recollet'lerinkinin Avusturya'nın koruması altında bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca, “ *bugün, yirmi kadar çocuğun okuduğu bir okulları bulunan Fransız Lazaristlerinin de, bir zamanlar burada bir kiliseleri vardı* ” demektedir¹⁹. Ortodokslar ise Osmanlı Devleti'nin himâyesinde bulunmakta ve ibadetlerinde tam bir serbestliğe sahip idiler²⁰.

¹⁶ Jelavich, **a.g.e.**, s. 83

¹⁷ Feridun M. Emecen – İlhan Şahin vd., **Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi**, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK Yay., Ankara 2002, s. 71-73; Cevdet Küçük – Fehmi Yılmaz vd., **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK Yay., Ankara 2001, s. 59

¹⁸ Mehmet İpçioğlu, **Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi**, Nobel Yay., Ankara 2001, s. 129-130

¹⁹ Tancoigne, **a.g.e.**, s. 30

²⁰ Karl Tebly, **Dersaadet'te Avusturya Sefirleri**, (Çev: Selçuk Ünlü), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 218

18. yüzyılın başlarından itibaren Fenerli Rum beyleri, Divan-ı Hümayun tercümanlıklarına getirilmiştir. Daha sonra ise Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına atanmışlardır. Tersane Tercümanlığı ise Rumların etkili olduğu diğer bir alandır. Osmanlı Devleti, stratejik öneme sahip olan bu tür görevleri Rumlara vermekle dinî ve etnik anlamda ayırım yapmadığını ortaya koymuştur²¹. Rumların, Osmanlı Devleti'nde elde ettiği bu güç sayesinde hiçbir Ortodoks Rum, Fener Rum Patrikhanesinden geçmeden Bâb-ı Hümâyûn'a yaklaşamaz olmuştur. Rumlar, ayrıca Rönesans'tan beri ticaretle uğraşmakta idiler. Bu sayede Avrupa'nın bütün önemli merkezlerine yerleşmiş ve Odessa'dan Marsilya'ya, İzmir'den Londra'ya kadar olan geniş bir alanda ticarî faaliyetlerde bulunarak, Akdeniz ticaretinin önemli bir kesimini ellerine geçirmişlerdir.

1789 Fransız İhtilâli sonrasında yayılan fikirler kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'ne sirâyet etmiş ve Osmanlı toplum yapısını derinden sarsmıştır. Ayrıca yaşanan gelişmeler bir yandan Osmanlı'nın yavaş yavaş Avrupa'dan çekilmesine neden olurken diğer yandan da Osmanlı toprakları üzerinde bir dizi isyanın çıkmasına yol açmıştır. Türklerin Avrupa coğrafyasından atılması yönünde yürütülen politikalarda Osmanlı topraklarında yaşayan gayr-i Müslim unsurların isyana tahrik ve teşvik edilmelerini esas aldıkları görülecektir.

²¹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 45

I. BÖLÜM

RUM İSYANINI HAZIRLAYAN GELİŞMELER

A. ŞARK MESELESİ

‘ Şark Meselesi ‘ tabiri²² ilk defa, 1815 tarihinde toplanan Viyana Kongresi’nde dile getirilmiştir. Avrupalı devletlerin Viyana Kongresi’nde toplanmalarının nedeni, Fransız ihtilâli ve Napolyon savaşları sonrasında bozulan Avrupa düzenini yeniden kurmaktır. Viyana düzeni, dönemin büyük güçlerinin istekleri doğrultusunda Avrupa haritasını yeniden çizmek amacıyla gerçekleştirilmiştir²³. Viyana Kongresi’ne katılan devletlerden Avusturya’nın dış politikasının ağırlık noktasını Fransa ve Rusya ile olan ilişkiler oluşturmakta, Fransa ile olan ilişkileri ise Avusturya Hükümeti’nin Rusya’ya karşı olan tutumu belirlemekteydi. İngiltere ise bu dönemde yalnızca denizlere hâkim durumda idi. Kongre’de Avusturya Dışişleri Bakanı Metternich, Osmanlı Devleti’nin korunması ilkesi dile getirmiş ve bunun nedenini de şöyle açıklamıştır²⁴: “ *Biz Osmanlı Devleti’ni komşularımızın en iyisi olarak görmekteyiz. Osmanlılar sözlerine sonuna değin bağlı oldukları için, bizim onlarla ilişkimiz, bize hiçbir zaman sorun yaratmayan, doğal sınırimızdaki bir komşumuzla ilişkimiz gibi olmuştur. Biz*

²² Şark Meselesi ile ilgili şimdiye kadar birçok yorum yapılmıştır. Kimine göre Şark Meselesi, Osmanlı gazilerinin Gelibolu yarımadasına çıkmaları ile başlamış (Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması**, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1986, s. 9), kimine göre ise Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u alıp yeni bir çağı başlatması, Şark Meselesi’nin başlangıcını teşkil etmiştir (Mustafa Küçük, “ Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasî Vaziyeti “, **Osmanlı**, C. II, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 51). Bazı tarihçiler ise Şark Meselesi’ni, 1774’te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması’yla başlayan ve Osmanlı Devleti’nin dağılması ve 1923’te Lozan Antlaşmasıyla sona eren süreçte Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı Devleti ve Ortadoğu’ya uyguladıkları emperyalist siyasetinin diğer adıdır demektedir (Mustafa Gencer, “ Osmanlı-Alman Münasebetleri Çerçevesinde ‘ Şark Meselesi ‘ “, **Türkler**, C. XIII, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 34). Daha fazla bilgi için bkz.: Edouard de Driault, **Şark Mes’eleleri, Bidâyet-i Zuhûrundan Zamânımıza Kadar**, (Çev: Nafiz), (Yayına Haz. Emine Erdoğan), Berikan Yay., Ankara 2003, s. 30 vd.; Raif Karadağ, **Şark Meselesi**, 3. Baskı, Emre Yay., İstanbul 2005, s. 7 vd.; Arslan Topçubaşı, **Batı ve Şark Meselesi**, Gökçe Ofset, Ankara 1997, s. 18 vd.

²³ Hüner Tuncer, **Metternich’in Osmanlı Politikası (1815 – 1848)**, Ümit Yay., Ankara 1996, s. 28; Mustafa Turan, **Millî Mücadele’de Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)**, Siyasal Yay., Ankara 2005, s. 16

²⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s. 38-39

Osmanlı Devleti'ne başka bir gücün yayılmasını durdurabilecek en son kale olarak bakmaktayız." Rusya ise Kongre'ye katılan büyük güçleri Osmanlı Devleti'nin parçalanması konusunda kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Bu amaçla Rus Çar'ı Aleksandr, Kongre'ye katılan delegeleri Rum sorunu ile ilgilendirmek istemiş, Metternich ve Rusya'nın doğuda ilerlemesini istemeyen İngiltere ise konu hakkında görüşme yapılmasını reddetmiştir. Bunun üzerine Rus delegeleri resmî görüşmelerin dışında Kongre'ye katılan üyelerin dikkatini Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Hristiyanların üzerine çekmek istemiş ve bu durum için de ' *Şark Meselesi* ' tabirini kullanmıştır²⁵. Kongre'de Avusturya, Prusya, İngiltere ve Rusya her ne kadar Fransa'ya karşı olsalar da çıkarlarının çatışmasından dolayı statünün korunmasından yana tavır takınmışlardır. Kongre'ye hâkim olan iki düşünce yasallık (meşrûiyet) ve güç dengesidir²⁶. Yasallıktan kasıt, mevcut devletlerin sınırlarının kutsal olduğu, sınırlarına dokunulamayacağı; her devletin kendi sınırlarının içerisinde istediği gibi hareket edebileceği ve istediği rejimi kurmakta serbest olduğudur²⁷. Güç dengesinden kasıt ise beş büyük devlet arasında dengenin sağlanması ve bunlardan hiç birinin tek başına Avrupa'nın büyük bir bölümü üzerinde egemenlik kurmasına izin verilmemesidir²⁸.

Viyan Kongresi'nde Rusya tarafından dile getirilen Şark Meselesi, esas itibariyle Balkanlar'daki siyasi yapıyı değiştirip bölgeyi kendi hâkimiyeti altına alma düşüncesi ile Türk Boğazlarını ele geçirme düşüncesinden kaynaklanmıştır. Rusya'nın amacı, I. Petro tarafından belirlenen Rus Millî Politikasını gerçekleştirmeyi yani Boğazları ele geçirmeyi, Kafkaslar'a ve Balkanlara hâkim olmayı, Ege Denizi'nden Akdeniz'e, Doğu Anadolu üzerinden de Basra Körfezi'ne sahip olmak suretiyle, büyük bir imparatorluk kurmaktır²⁹. Türk Boğazları

²⁵ Karal, **a.g.e.**, s. 203

²⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 27

²⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 16

²⁸ Hüner Tuncer, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ümit Yay., Ankara 2000, s.12

²⁹ Hasan Şahin, " Küçük Kaynarca'dan (1774) Paris Barışı'na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinde Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış ", **Türkler**, C. XII, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 531; Rusya'nın amacını Yusuf Akçura şöyle belirtmektedir: " Rusya, Boğazlara, Anadolu ve Irak'a, İstanbul ve Balkanlara, mukaddes topraklara malik olmak, böylece siyasî, iktisadî, millî ve dinî maksadına erişmek peşinde idi. Boğazları elde etmekle, donanmasına Karadeniz gibi mahfuz ve büyük bir liman elde edecek, beynelmilel en mühim ticaret yollarından sayılan Akdeniz'e serbestçe çıkacak ve sonra o muhkem pusudan istediği zaman atılarak

(Çanakkale ve İstanbul Boğazları) burada son derece önemlidir. Çünkü Boğazlar, Jeostratejik ve Jeopolitik bir öneme sahiptir. Boğazlar, Karadeniz ve Akdeniz iletişimi sağlayan tek deniz yolu olma özelliği ile birlikte aynı zamanda karadan karaya geçişi kolaylaştıran bağlantı yollarını birbirine bağlamaktadır. Bunun yanı sıra Boğazlar, konumları itibarıyla sahip olduğu devlete Karadeniz, Akdeniz, Anadolu ve Balkanlar'ın önemli bir kesimini kontrol edebilme imkânı vermektedir³⁰. Karadeniz ve Akdeniz, Rus ekonomisi ve ticareti açısından birinci dereceden öneme sahiptir. Bu sebeple Rusya, Karlofça Antlaşması'yla (1699) Azak Denizi'ne yerleştikten sonra Karadeniz'i Rus gölü haline getirmek için çaba sarf etmiştir. Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile de ticaret gemilerini Boğazlar'dan serbestçe geçirme hakkını elde etmiş, 1784 tarihinde Kırım'ı aldıktan sonra da İstanbul ve Türk Boğazları üzerinde nüfûz kurmayı amaçlamıştır³¹. Rusya, diğer taraftan da Balkan coğrafyasında yaşayan Osmanlı tebaası üzerinde Patrikhane, Kilise ve Fenerliler vasıtasıyla kışkırtma faaliyetlerinde bulunmakta, bölgeye seyyah kılığında misyoner ve ajan göndererek isyan için uygun ortam yaratmakta idi. İngiltere ise bu dönemde bölgede yeni yeni etkinliğini hissettirmektedir. İngiltere'nin Türk Boğazları ile ilgilenmesi 19. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Türk Boğazları'nın bu derece önem kazanmasının nedeni, İngiltere ve Rusya arasında yaşanan siyasî ve iktisadî rekabettir. İngiltere'nin Türk Boğazlarına önem vermesinin nedeni, Hindistan'ın kara ve deniz yoluyla güvenliğini sağlamaktır. Zira Rusya, Karadeniz ve Akdeniz'de giderek artan bir tehdit haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin stratejik konumu, Rusya'nın bölge üzerindeki emelleri yüzünden İngiltere'yi alarma geçirmiştir. Balkanlar'daki milliyetçilik hareketleri ile Avrupalı büyük güçlerin Osmanlı Devleti'nin parçalanması yönündeki emellerine 19. yüzyıl

*zamanımızın Hint kervanlarıyla onların muhafızları olan İngiliz ticaret ve harp gemilerine taarruz ile Birleşik kiralığın en zengin sömürgesinin yolunu kesebilecek, kısacası öteden beri göz diktiği Hind'i, garbindan bir derece daha kuşatmış olacak, Anadolu'ya sahip olmakla dünyanın en münbit ve mahsuldar kıtasını hükmü altına alacak, Irak'a kadar sarkarak bütün batı garbî Asya'yı eline geçirdiği gibi Hind'in garp kapılarına dayanmış olacak ve belki, uzaktan uzağa tâ o zamanlar beliren Rusya ve İngiltere'nin İslâm topluluğu ve binaenaleyh İslâm'ın mukaddes toprakları hakkındaki rekabetlerinde de kendi faydasına muvazeneyi bozacak, velhasıl. Boğazları, Osmanlı Asyası'nın mühim bir kısmını elde etmekle Rusya büyük siyasî ve iktisadî meyveler derlemiş olacaktı..." Bkz.: Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Lotus Yay., Ankara 2005, s. 51-52*

³⁰ Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası", **Belleten**, C. LXII, S. 237, TTK Yay., Ankara 1999, s. 561

³¹ Tuncer, **Metternich'in Osmanlı...**, s. 105

boyunca ‘ *Şark Meselesi* ’ denilmiştir³². İngiltere için, Akdeniz boyunca uzanan ve Süveyş’i geçerek kara bağlantısıyla Hindistan’a ulaşan; Suriye ve Mezopotamya yolu ile İran Körfezi’ne ve oradan da Hindistan’a giden önemli bağlantı yollarının güvenliğinin sağlanması da zamanla geleneksel bir politika haline gelmiştir³³.

Osmanlı toprakları üzerinde yaşanan mücadele sadece siyasi ve ticari değildir bunun tarihî ve dinî sebepleri de bulunmaktadır. Batılı güçler Osmanlı Devleti’ni parçalamak maksadıyla birçok plân ve proje hazırlamış ve zaman zaman da hazırladıkları projeleri tatbik sahasına koymuşlardır³⁴. 1683 Viyana bozgunu’ndan sonra da hem Avrupa devletleri hem de Balkan halkları Osmanlı Devleti’nin yenilebilir ve dağılabilir olduğunu görmüştür. II. Viyana bozgunu, Osmanlı Devleti’nin Balkan yarımadası’nda otoritesini kaybetmesine yol açmış; bozgun sonrası, Avrupalı devletlerin Balkanlar’a yönelik saldırıları da Balkan halkları arasında huzursuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁵. Viyana bozgunundan sonra Avrupa’da “ *Türkler için kötü âkıbetin her türlü öngörülmüştür. En müsamahalılar, onları toplu halde Hristiyanlığa geçirmeye hazırlanırken, başkaları çöllere sürülmelerini... Yeryüzünde ne kadar Türk varsa hepsinin kılıçtan geçirilerek ortadan kaldırılmasını uygun görmüşlerdir.*” Voltaire, bozgun sonrası durum için şöyle demektedir³⁶: “ *Çoktan şuna kanaat getirdim ki, bu imparatorluğun yüceliği şimdiden hayalimizde yarattığımız bir heyûladır... şayet önümüzdeki savaş kargaşayı ve Kara Mustafa’nın Viyana önündeki hezimetini gözümüzü açmasaydı bu imparatorluk hala şöhretini koruyacaktı.*” Viyana bozgunu sonrası Avrupa’da, Osmanlı Devleti’nin paylaşılması gündeme gelmiş ve bu amaçla birçok proje

³² Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, (Çev: Yasemin Saner Gönen), 19. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 62; Turan, **a.g.e.**, s. 17

³³ Jelavich, **a.g.e.**, s. 215; Yurdusev, **a.g.m.**, s. 560-561

³⁴ Halil İnalcık, “ Tarihte Avrupa Birliği ve Türkiye “, **Doğu Batı**, S. 31, Ankara 2005; Trandafir G. Djuvara, **Türkiye’nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281 – 1913)**, (Çev: Pulat Tacar), Gündoğan Yay., Ankara 1999; Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türkiye’yi Parçalama ve Paylaşma Plânları**, Vatan Yay., İstanbul 1999; Azmi Süslü, “ Osmanlı İmparatorluğu’nu Paylaşma Projeleri (1807-1812) “, **Belleten**, C. XLVII, S. 187, TTK Yay., Ankara 1983

³⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 25. Baskı, Alkım Yay., İstanbul 2006, s. 59 vd.; Yahya Kemal Taştan, “ Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri “, **Balkanlar El Kitabı** , C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006, s. 438

³⁶ İnalcık, **a.g.m.**, s. 68-69

hazırlanmıştır. Batılı devletlerin Osmanlı Devleti ile mücadelesinde gizli ve açık niyetlerinin tümüne birden de ‘ *Şark Meselesi* ’ denilmiştir³⁷.

Osmanlı toprakları üzerinde yaşanan bir diğer mücadele şekli de misyonerlik kisvesi altında yapılan faaliyetlerdir. Geçen yüzyılın büyük Katolik ilahiyatçılarından Emil Bruner, misyonerlik faaliyetlerinden bahsederken Kilise’nin misyonerlik faaliyetleri ile varlığını idâme ettirdiğini ve misyonerlik faaliyetlerinin Haçlı savaşları, Hristiyan bağınazlığı ve emperyalizmin bir devamı olduğunu belirtmektedir³⁸. Başlangıçta kişisel gayretler ile başlayan misyonerlik faaliyetleri zaman içerisinde güç kazanarak tâbi olduğu devlet veya devletlerin siyasî, sosyal, kültürel ve ticarî faaliyetleri doğrultusunda emperyalizmin gelişmesine katkı sağlayan bir teşkilât haline gelmelerini sağlamıştır. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin misyonerlere ve misyoner örgütlerine sahip çıkmaları ve destek vermelerinin nedeni, misyonerlik faaliyetlerini sadece dinî bir hareket olarak görmeyip siyasî, askerî ve iktisadî egemenlik alanlarını genişletmekte birer vasıta olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır³⁹. Misyonerlik faaliyetlerinde misyonerler, kendilerine en önemli yardımcı unsur olarak Oryantalist çalışmalar ile oryantalistleri bulmuşlardır. Seyyahlar ise bunların keşif kolunu teşkil etmiştir. Bu mânâda Şark Meselesi⁴⁰, “ *Avrupa büyük devletlerinin, Osmanlı Devleti’ni iktisadî, siyasî nüfûz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdâs ederek parçalamak ve Osmanlı idâresinde yaşayan muhtelif milletlerin istiklâllerini temin etmek istemelerinden doğan tarihî meselelerin tümüdür.*”

³⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 15

³⁸ Osman Cilacı, **Hristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2005, s. 23

³⁹ Şinasi Gündüz, **Misyonerlik**, 2. Baskı, TDV., Ankara 2006, s. 124

⁴⁰ Turan, **a.g.e.**, s. 15-16; Karadağ, **a.g.e.**, s. 18-19

B. BATILI DEVLETLERİN RUMLARLA İLGİLİ POLİTİKALARI

Batılı devletlerin, Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için yürüttüğü faaliyetler içerisinde en dikkat çekici olanı misyonerlik faaliyetleridir. Avrupalı devletler tarafından uzun bir sürece yayılan misyonerlik faaliyetlerinin temel amacı, askerî ve siyasî başarılarını sağlamak için uygun bir zemini hazırlamaktır. Misyoner faaliyetleri Avrupa, Orta Asya, Hindistan ve Yeni Dünya ile sınırlı kalmamış zaman içerisinde Osmanlı topraklarına da sirâyet etmiştir. Misyoner teşkilâtlarının Osmanlı Devleti topraklarına ilgi duymasının birçok nedeni vardır. Bunlardan birincisi, her şeyden önce Musevilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi üç büyük dine ait kutsal mekânların Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasında bulunmalarıdır. İkincisi, Hristiyanların kutsal kitabı İncil'de adı geçen bütün mekânların bu coğrafyada bulunmasıdır. Üçüncüsü ise, dinî sebeplerin yanı sıra tarihî sebeplerin olmasıdır. Hristiyanların Haçlı seferleri ile elde edemedikleri Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasını ele geçirmek istemeleridir. Bir diğer sebep ise, Şark meselesi ve ekonomik açıdan güçlenen ve sanayileşme sürecine giren Avrupalı devletlerin Pazar arayışı içerisine girmeleridir⁴¹.

Mission sözcüğü, Latince *missio* kelimesinden gelmektedir. *Missio* kelimesinin aslı ise *mittere* fiilidir. Latince kökenli ‘*göndermek*’ anlamına gelen *mittere* fiilinden türetilmiş olan *mission* kelimesi dilimize Fransızca’dan girmiş ve birçok mânâlarda kullanılmıştır. Sözlük anlamı itibarıyla *mission* (Misyon) kelimesi, görev ve yetki; özel görev, özel görevli kurul, dini görev ve yetki anlamlarına gelmektedir. Ayrıca *mission* kelimesi, “*bir kimseye veya bir kurula verilen görev üstlenmiş kimselerden oluşan kurul*” anlamına da gelmektedir. Daha geniş mânâda *mission* (Misyon) kelimesi, kendini benimsemeyen milletlere karşı yayılmak için, inanan kişilere yükletilen bir görev mânâsında kullanılmış ve hemen hemen bütün dinlerde mevcûd olan bir kavramdır. Teolojik mânâda *mission* (Misyon) kelimesi, kutsal şahsiyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirtmektedir. Bundan dolayı Hristiyanlıkta, Baba tarafından gönderilen oğul’un misyonundan ve ‘*Pentekot*

⁴¹ Ömer Turan, “ 19. Yüzyıl Osmanlı Tarihinin Kaynaklarından İngiliz ve Amerikan Protestan Misyonerlik Cemiyetleri Arşivleri “, **XIII. Türk Tarih Kongresi**, C. III – Kısım III, TTK Yay., Ankara 2002, s. 1547

günü' havarilere gönderilen Kutsal-Ruh'un misyonundan bahsedilmiştir. Kilise hukukunda *mission* kelimesi, bir görevi ifâ etmek amacıyla gönderilen delegasyon gücünü ifâde etmektedir. En yaygın anlama göre *mission* kelimesi, İncil'i Hristiyan olmamış halklara yaymak mânâsında kullanılmıştır. Mission terimi Hristiyanlıkla birlikte anlam bütünlüğüne kavuşmuştur⁴².

Mission sözcüğünden türetilmiş olan *missionnaire* (Misyoner) kelimesi, “ *bir dini, özellikle Hristiyanlığı yaymakla görevli kimse veya bir düşünceye, bir ülküye kendini adayan kimse* ” mânâlarına gelmektedir⁴³. Bağlı bulunduğu Hristiyan mezheplerinden birini yaymak için eğitim-öğretim görmüş kişiye de misyoner denilmektedir⁴⁴. Genel anlamda misyonerlik, bir dini teşkilât kurarak din propagandası yapmak, insanları o dinin müritleri haline getirmek mânâlarına gelmekle beraber zaman içerisinde Hristiyan misyonerliğini ifâde etmek için özel bir anlam kazanmıştır. Bu anlamıyla misyonerlik, “ *İncili öğretmek, Hristiyan olmayanları bu dine kazandırmak ya da belirli bir mezhepten olmayanları o mezhebe çevirmek* ” şeklinde⁴⁵ kullanılmıştır.

Hristiyan kiliselerinin, Hristiyan olmayan ülkelerde bu dini yaymak için kurdukları müesseseye *mission*, bunları idâre eden ve görevlendirilen rahip, papaz ve din adamlarına da *missionnaire* adı verilmektedir⁴⁶. Misyon terimi, kilise tarafından resmen vaaz için görevlendirilmeyi ifâde etmekle beraber, XVI. Yüzyıldan itibaren Cizvitler tarafından daha özel bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Misyon ve misyonerlik terimleri, XVI. Yüzyılda Ignatius Loyola tarafından, Hristiyan milletlerce oluşturulan kolonilere yani sömürge bölgelerine kilise görevlilerinin gönderilerek, bölge halklarının Hristiyanlaştırılması bağlamında kullanılmıştır. Katolik kilisesi tarafından Hristiyanlığı yerliler arasında yaymak amacıyla görevlendirilen kilise temsilcilerine “ *misyoner* ” ; misyonerlerin gittikleri ülkelere ise “ *misyon ülkeleri* ” adı verilmiştir. Hristiyan misyonerliğinin teolojik dayanakları ve değerlendirilmesi bağlamındaki çalışmaları ele alan bilimsel disipline “ *misyon*

⁴² Mehmet Aydın, “ Misyonerlik Faaliyetleri Ve Türkiye “, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, TDV., Ankara 2006, s. 7; Mithat Aydın, **Bulgarlar Ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri**, Yeditepe Yay., İstanbul 2008, s. 19; Cilacı, **a.g.e.**, s. 29; Gündüz, **a.g.e.**, s. 14

⁴³ Mithat Aydın, **Bulgarlar Ve Ermeniler...**, s. 19

⁴⁴ Cilacı, **a.g.e.**, s. 30

⁴⁵ Aydın, **a.g.e.**, s. 19 ; Cilacı, **a.g.e.**, s. 30

⁴⁶ Cilacı, **a.g.e.**, s. 30

teolojis i”, genel itibariyle misyonerlikle ilgili bütün faaliyetleri inceleyen bilim dalına da “ *misyoloji* ” (*missiology*) adı verilmiştir⁴⁷.

Katolik kilisesine ait belgelerde, misyoner olmanın kilisenin temel bir özelliği olduğu ve bunun da, Tanrı’nın insanlığın kurtuluşu plânının vazgeçilmez bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Yani, Tanrı’nın dünyaya yönelik kurtuluş plânında, kilisenin üstlendiği misyon, bedenleşen Oğul’un (İsa Mesih’in) misyonunun devamıdır. Dolayısıyla kilise için misyonerlik, yeryüzünde süregelen normal düzenin son bulacağı ve tüm yetki ve egemenliklerin Tanrı’ya devredileceği eskatolojik sona (yani İsa Mesih’in ikinci kez yeryüzüne inerek tanrısal iradeyi tamamıyla yeryüzünde hâkim kılincaya) kadar, sürdürülmesi gereken bir vazifedir. Katolik kilisesinin anlayışına göre her Hristiyan, misyoner olmak zorundadır⁴⁸. Misyoner ise, kendini kiliseye adanmış İncil’in isimsiz bir neferidir⁴⁹.

Pavlus’la başlayan Hristiyanlığın yayılma süreci Hristiyan misyonerler tarafından Suriye, Anadolu, Kuzey Afrika ve Avrupa’nın Akdeniz sahillerinin büyük oranda Hristiyanlaştırılmasıyla devam etmiştir. Bizans İmparatoru Konstantin tarafından Hristiyanlığın tanınması ve sonrasında Hristiyanlığın devletin resmi dini olarak kabul edilmesi; devletin ağırlık merkezinin Roma’dan Konstantinopol’e taşınması; M.S. 37 tarihinde Aziz Andreas tarafından insanların dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere Piskoposluk şeklinde kurulduğu iddia edilen Bizans’taki ilk kilisenin, Konstantinopol’ün başkent yapılmasıyla birlikte, yapılan değişikliklerle, ‘ *Yeni Roma ve Konstantinopol Başpiskoposluğu* ’ olarak tesmiye edilmesi ve Bizans İmparatoru tarafından bu Bizantium kilisesine M.S. 451 tarihinde yapılan Kadıköy Konsili ile Ekümenik sıfatının verilmesi, Konstantinopol’ün hem siyasî hem de dinî bir merkez haline gelmesini sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler Hristiyan misyonerliği açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Roma’nın / Bizans’ın siyasal ve askerî gücünü arkasına alan misyonerler, Hristiyanlığı batıda, kuzeyde ve güneyde yaymaya çalışmışlardır. Hristiyanlığı yayarken de cebîr, baskı ve şiddet kullanmaktan da geri durmamışlardır⁵⁰. IV. yüzyılda Roma’ya bağlı Vizigotlar, V. yüzyılda Bulgarlar ve Franklar, VII. yüzyılda İmparatorluk sınırları dışında kalan

⁴⁷ Gündüz, **a.g.e.**, s. 14-15

⁴⁸ Aynı eser, s. 13, 22

⁴⁹ Cilacı, **a.g.e.**, s. 30

⁵⁰ Gündüz, **a.g.e.**, s. 58-59

İskoçya, İrlanda, Orta Almanya, İskandinavya halkları, VIII. yüzyılda Saksonlar, IX. yüzyılda Danimarkalılar, 1000 yıllarına doğru Norveç, İzlanda ve İsveç halkları Hristiyanlaştırılmıştır. Polonya, Bohemya, Moravya ve Baltık ülkelerinin Hristiyanlaştırılmasında Roma; Rusya ve Balkan ülkelerinde ise Bizans hâkim rol oynamıştır⁵¹. VII. ve VIII. yüzyıllarda imparatorluktaki birliği sağlamak amacıyla Bizans İmparatoru Leo tarafından Yahudiler zorla Hristiyanlaştırılmıştır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Nesturi ve Fransızkan misyonerler Moğollar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. XV. yüzyılda Endülüs'ün Hristiyanlarca yıkılmasından sonra burada kalan Müslüman ve Yahudilere karşı yoğun bir Hristiyanlaştırma kampanyası yürütülmüştür. XVI. yüzyılda Hindistan'da Cizvit misyonerler bölgede faaliyette bulunmuşlardır. Hristiyanlık tüm bu bölgelerdeki yayılışını misyoner faaliyetleri, siyasî-ticarî ilişkiler ve baskı, şiddet ve cebîr kullanarak sağlamıştır.

Ortaçağ'da misyonerlik faaliyetlerinde manastırlarla irtibatlı olarak birçok tarikat ön plâna çıkmıştır. Bunlardan XIII. yüzyılda Assisili Aziz Francis tarafından kurulan Fransızkan tarikatı ile Aziz Dominik tarafından kurulan Dominikan tarikatı, XVI. yüzyıldan itibaren Cizvit tarikatı, sonraki dönemlerde Agustinianlar ve Mesih Dervişleri (Wanderest of Christ) gibi tarikatlar misyonerlik faaliyetlerinde önemli bir rol oynamışlardır. Bu tarikatlara bağlı olan keşişler, manastırlarda gezgin ya da yerleşik misyonerler olarak Hristiyanlığı yaymak için aktif rol oynamışlar, keşifler ve sömürge dönemlerinde ise, sömürge bölgelerinde sömürge yönetimleriyle işbirliği içerisinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir⁵².

⁵¹ Aydın, **a.g.e.**, s. 8-9

⁵² Gündüz, **a.g.e.**, s. 58-59, 61, 72

1. FRANSA'NIN MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

İspanya, İtalya ve Fransa'da meydana çıkmış olan misyoner tarikatlarından en mühimi olan Cizvitler (Jesuit ya da Yesûîler) Osmanlı topraklarına gelen ilk Katolik misyoner örgütüdür. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra Latin cemaatine geniş hak ve özgürlükler tanımış ve Galata'da oturmalarına müsaade etmiştir. Cizvitler, Galata'daki Katolik Latin cemaatin daveti üzerine Türkiye'ye gelmişlerdir. Katolik Latinlere din eğitimi vermek amacıyla Türkiye'ye gelen Cizvitler, bu amaçla St. Benoit adlı okulu açmışlardır. Cizvitlerin gerçekteki amacı: Papa'nın ' *Doğu* ' Hristiyanları arasındaki nüfûzunu güçlendirmek, Ortodoks kilisesini Katolik kilisesine bağlamak amacıyla faaliyet sahalarını giderek genişletmek ve böylece Fatih'in stratejisini tersine çevirmektir⁵³. Cizvitlere daha sonraki yıllarda Franciscian, Capucian, Lazaristes, Filles de La Charitee, Freres de Ecoles Cheritiannes, Notre Dama de Sion, Peres-Soeurs dames de l'Assomption, Freres Marites gibi misyoner rahip ve rahibeler de katılmıştır⁵⁴. Esas itibarıyla Osmanlı Devleti'nde Katolik misyonerlik faaliyetlerini Cizvitler, Fransiskanlar, Kapusenler ve Lazarist misyon tarikatları yürütmüşlerdir. Bu misyon tarikatlarının Osmanlı toprakları üzerinde erken bir tarihte faaliyete başlamalarının nedeni, Fransa'ya verilen kapitülasyonlar ile misyon tarikatlarının İstanbul'daki Fransız sefirinin himâyesi altında bulundurulmasına müsaade edilmesi olmuştur⁵⁵. Fransa'ya verilen 1535 tarihli kapitülasyon ile Fransızlar seyahat ve ticaret serbestisi yanında bir de din serbestisi kazanmışlardır⁵⁶. Fransa böylece dini koruyucu sıfatına da kavuşmuş olmaktadır. Rinaldo Marmara'nın da belirttiği üzere⁵⁷:

⁵³ Aydın, **a.g.e.**, s. 24-25 ; İstanbul'daki Katolik Latin cemaati hakkında bilgi almak için bkz.: Rinaldo Marmara, **Bizans İmparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi**, (Çev: Saadet Özen), Kitap Yay., İstanbul 2006. Rinaldo Marmara, Fatih'in savaş stratejisinden bahsederken şöyle demektedir: " *II. Mehmed Ortodoksluğu destekleyip öne çıkararak, tebaasının Papa'nın üstünlüğünü kabul etmesini, Katoliklerle birleşmesini engellemiş oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu iki mezhep arasındaki, henüz tam olarak sönmemiş olan eski kini canlandırarak, Katolik ülkelerin fethi için Ortodoksların desteğini sağlamış oluyordu.* " bkz. Marmara, **a.g.e.**, s. 57

⁵⁴ Aydın, **a.g.e.**, s. 25

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. III Bölüm II, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara 1982, s. 118 ; Süleyman Kocabaş, **Misyonerlik ve Misyonerler**, Vatan Yay., İstanbul 2002, s. 78

⁵⁶ Osmanlı Devleti ile anlaşması olmayan devletler, uyruklarının 1535 kapitülasyonlarının avantajlarından yararlanmak için Fransa'ya başvurmuşlardır. Bâbıâli, Avrupa'nın bütün ticari çıkarlarının Fransa'da toplanmasına tepki göstermeyince Avrupalılar açıkça söylemeden kolayca anlaşmaya varmışlardır. Fransız konsolosları " *Doğu limanlarına yerleşmiş olan Avrupalıların;*

“ Fransızlar, Osmanlı Devleti’nin her yerinde ibadetlerinde serbesttiler. Filistin’deki Kutsal Yerlerin bekçiliğini kendi din adamlarına yaptırabilirlerdi, bunların da ne oturdukları binalara, ne de ellerindeki kiliselere dokunulabilirdi. Belirlenmiş sınırları aşmamak koşuluyla, Fransa’ya bağlı episkoposlar ve hangi milletten olurlarsa olsunlar, Fransız dini hiyerarşisine bağlı papazlar, oturdukları hiçbir yerde işlerini yapmaktan alıkonulamazdı. ”

Cizvit tarikatı mensupları, Fransız himâyesinden de istifâde ederek İstanbul, Selanik, İzmir, Sakız, Naksus (Nakşe Adası) ve Atina’da yerleşerek Osmanlı Devleti’ne karşı faaliyete geçmiş ve zaman kaybetmeden propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Bir müddet sonra ise, Rum Kocabaşılarını elde etmişlerdir. Cizvit ve Fransisken misyoner örgütlerinin en çok faaliyet gösterdiği yerler İstanbul, İzmir, Haleb, Suriye, Filistin, Mısır, Irak, Kıbrıs ve Orta Yunanistan olmuştur. Bu eyaletlerdeki misyoner teşkilâtları Paris, Tur ve Britanya gibi üç merkezden idare edilmiştir⁵⁸. Osmanlı topraklarında Fransa’nın himâyesinde faaliyete başlayan bu misyoner tarikatlarının amaçları esas itibariyle şunlardı⁵⁹:

- 1- Roma ve Bizans kiliselerini (Katolik ve Ortodoks mezheplerini) birleştirmek ve Papa’nın otoritesini yükseltmek, (Papa’nın Osmanlı Devleti’ndeki propaganda ve faaliyetlerden maksadı Ortodoks Rumları kolejlerde Katolik akidesiyle yetiştirip asırlarca Şarkta elde edemediği iki mezhebin birleştirilmesini temin etmektir.)
- 2- Müslüman Osmanlı tebaasını Hristiyan yapmak,
- 3- Rum, Ermeni ve Katolik olmayan diğer Hristiyanları Katolikleştirmek,
- 4- Fransa’nın nüfûzunu kuvvetlendirmek.

*Cenevizlilerin, İngilizlerin, Portekizlilerin, İspanyolların Sicilyalıların, Ankonalıların, Raguzalıların güvenliğini gözetmek ” görevini üstlenmişlerdir. Bunlar Bâbîâlî tarafından Fransa kralının uyrukları olarak kabul edilmişlerdir. Tüm bunlar Fransa’nın doğudaki nüfûzunu arttırırken, bir taraftan da maddi olarak, Fransız konsolosların avantajlarının artmasına neden olmuştur. 1581 kapitülasyonuyla da Fransa resmen koruyucu sıfatını da kazanacaktır. Daha fazla bilgi için bkz.: Marmara, **a.g.e.**, s. 76 vd.*

⁵⁷ Aynı eser, s. 78

⁵⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 119

⁵⁹ Kocabaş, **a.g.e.**, s. 78

Fransa, Katolik misyoner örgütlerini, doğuda kendi nüfûzunu kuvvetlendirecek güç odakları olarak gördüğü için onları daima faaliyetlerinde teşvîk etmiş ve korumuştur. Misyoner örgütleri ise tâbi oldukları devlet veya devletlerin menfaatleri doğrultusunda faaliyetlerini yürütmüş ve Osmanlı topraklarının hemen her bölgesinde propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır⁶⁰. Misyoner teşkilâtları çalışmalarını yürütürken Fransız sefirleriyle birlikte hareket etmişlerdir. Meselâ, Fransız sefiri Savariy de Brev, Osmanlı Devleti aleyhinde eser kaleme alarak Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkması için haclı seferleri harekâtını hazırlamak istemiştir. Yine Fransa sefiri Filip Harley (1627), Cizvitleri (Yesûîleri) İstanbul'a sokmak ve Ortodokslar ile Katolikleri (Doğu ve Batı kiliselerini) anlaştırmak için bütün gayretiyle çaba sarf etmiştir. Aşıl dö Harley'in yerine Fransız elçisi olarak atanan Filip dö Harley, Doğu ve Batı kiliselerini birleştirebilmek için propaganda ve faaliyetlere ön ayak olmuş ve Rum kilisesine de 12.000 kuruş masraf yapmıştır. Müslümanları dininden döndüremeyeceğini anlayan Katolik misyonerler, Osmanlı tebaası olan Hristiyanlara yönelmişler ve onları Katolikleştirmeye çalışmışlardır. Bu durum Osmanlı tebaası olan gayr-i Müslimlerin devletten soğumasına neden olmuştur. Antakya Rum patriği, XIV. Lui'ye ' *halâslarını kraldan beklediklerini* ' yazmıştır⁶¹. Fransız büyükelçisi Marquis de Bonnac'ın, 1724 tarihinde Fransız kralına misyonerlik faaliyetleri ile ilgili yolladığı mektubu Fransız Büyükelçiliği ile Katolik misyoner teşkilâtlarının nasıl iç içe olduğunu göstermektedir. Marquis de Bonnac, mektubunda şunları yazmakta idi⁶²:

“ Türkiye’de mukaddes dinimizin ilerlemesi için üç büyük gaye vardır: Türklerin Hristiyanlaştırılması, mutezile (cemaatten ayrılmış) Rumlarla Ermenilerin birleştirilmesi, cehaletin veya kabalığın bu iki kiliseye hissedilmeden soktuğu hataların veya salabetlerin kaldırılması.....,

Misyonerlerin tesis ve terakkisini temin için iki usûl vardır: Birincisi, Padişahın ve erkânının nüfûzu; ikincisi de iki kilise (Rum ve Ermeni kiliseleri) reislerinin idaresi ve onlarla müzâkere.....,

⁶⁰ Aydın, **a.g.e.**, s. 25 ; Kocabaş, **a.g.e.**, s. 78

⁶¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 118-120

⁶² Kocabaş, **a.g.e.**, s. 78-79

.... Bizim için tutulacak yegâne yol, Rum ve Ermeni kiliselerinin reislerini idare etmek, hâkimiyetlerine ve örflerine doğrudan doğruya müdahale edilmeyeceğine ve cismanî veya siyasî hiçbir menfaatin mesleklerine dahil olmadığına, bununla beraber uzun bir esaretin milletlerini mahkûm ettiğini cehâletten müteessir olarak, Papa ile misyonerlerin kendilerine verdikleri teminattan maksat, işleri muhtelif zümreler için bir birleşmeye ve hüsn-i idâre edildiği takdirde de kendilerinin felâketlerini tahfîf, Türklerin zalimâne boyunduruğundan umûmî bir halâsa (genel bir kurtuluşa) müncer olabilecek veçhe ile bütün işleri hissedilmeden umûmî bir ittihadâ isâl eyleyecek veçhile, aramızı ayıran maniaları azaltarak yekdiğerimizi hiss olunmadan birbirine yaklaştırmaktan ibaret olduğuna onları ikna eylemekten ibarettir. ”

2. İNGİLİZ PROTESTAN MİSYONER TEŞKİLÂTI BFBS VE CMS'NİN FAALİYETLERİ

İslâm topraklarına yönelik misyonerlik faaliyetleri, Batılı devletlerin sömürge faaliyetleri ile paralel yürümüştür. Bu nedenle, Osmanlı topraklarında sadece Katolik misyoner örgütleri değil, Katolik misyoner örgütlerinin yanı sıra Protestan misyoner örgütleri de faaliyete geçmişlerdir. Protestanlık anlayışını yeryüzüne hâkim kılabilmek için İngiliz misyonerleri 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı toprakları üzerinde faaliyete başlamış, 18. yüzyılın sonlarından itibaren etkinliklerini arttırmış ve 19. yüzyılda Osmanlı topraklarının hemen her tarafına dağılmışlardır. Sadece Osmanlı topraklarını değil, bu misyoner teşkilâtları adeta dünyayı karış karış parsellemişlerdir. İngiliz Misyoner teşkilâtlarının faaliyetleri özellikle, Hristiyanlıkça kutsal kabul edilen beldelerin yer aldığı Orta Doğu coğrafyasında yoğunlaşmıştır. Anadolu'nun bir parçası ve uzantısı özelliğini taşıyan ve aynı zamanda Orta Doğu yolu üzerinde olması hasebiyle stratejik ve jeopolitik öneme sahip olan Balkan coğrafyası da bu misyonerlik faaliyetlerinden nasibini almıştır. Balkanların güneyini ihtiva eden Yunan coğrafyası, misyoner teşkilâtlarının Akdeniz yolu üzerinde bulunması hasebiyle büyük bir önem kazanmıştır⁶³.

Protestan misyoner teşkilâtlarının örgütlü bir şekilde Osmanlı toprakları üzerinde faaliyete başlaması 18. yüzyıla rastlamaktadır. 1739 yılında kurulmuş olan Moravya Kilisesi (Moravian Church veya United Brethren) veya diğer adıyla Brethren's Society for the Furtherance of the Gospel Among the Heathen Protestan misyonerlik örgütüne bağlı misyonerler 1740 yılında İstanbul'a gelmiş ve gelir gelmez de Fener patrikhanesi yetkilileri ile Romanya Prenslikleri arasında temas imkânı aramışlardır. Aynı cemiyete bağlı misyonerler 1747-1750 yılları arasında İran'da, 1768-1783 yılları arasında da Mısır'da faaliyet göstermişlerdir⁶⁴. Moravya Kilisesini sonraki yıllarda takip eden pek çok İngiliz Protestan misyoner örgüt Balkan coğrafyasında, Doğu Akdeniz'de, Orta Doğu'da, Asya ve Afrika ülkelerinde

⁶³ Aydın, **a.g.e.**, s. 23, 32-33

⁶⁴ Turan, **a.g.m.**, s. 1548

faaliyet göstermiş ve çoğu zaman da işbirliği içerisinde olmuşlardır. Bu İngiliz misyoner örgütlerini şöyle sıralayabiliriz⁶⁵:

British and Foreign Bible Society, Church Missionary Society (daha sonra London Church Missionary Society, Congregational Council for World Mission), St. George Training Home, British Syrian Mission, Church of Scotland Jewish Mission, Scotlich Galilie Mission of the Use end Free Church of England, London Society of Prompting Chiristianity among the Jews, Jerusalem at the East Mission, London Religios Tract's Society, Jerusalam Chirist Union Mission to the Jews, Anglo American Medical Mission, The Friends Foreign Mission Association, Free Church Scotland Society, Irish Presbyterian Mission, the Edinburg Medical Missionary Society, Provacator Mission, Archbishop of Canterbury's Assyrian Mission, The Baptist Missionary Society, The Christian Alliance, Smyrna Rest, Society for the Relief Jews.

Misyoner teşkilâtları gayelerine ulaşabilmek için dünyanın çeşitli ülkelerinde birçok dernekler kurmuşlardır. Bu misyoner teşkilâtlarından en önemlileri şunlardır⁶⁶:

- 1- İncili Yayma Derneği (Londra, 1701)
- 2- Vaftizci Misyonerlik Derneği (Londra, 1792)
- 3- Misyonerlik Derneği (Londra, 1795)
- 4- İngiliz Tevrat'ı Yayma Derneği (Londra, 1843)
- 5- Amerikan Misyonerlik Komitesi (New York, 1789)
- 6- Amerikan Misyoner Dostları Vaftizci Misyoner Birliği (Boston, 1814)
- 7- Presbiteryen Kilisesi Dış Misyonerlik Derneği (New York, 1837)
- 8- İncil Misyonerlik Derneği (Paris, 1823)
- 9- Kilise Misyonerlik Derneği (Paris, 1825)
- 10- Moravyalı Kardeşler Misyonerlik Derneği (Berlin, 1732)
- 11- Paganlar Arasında İncili Yayma Hareketi (Berlin, 1825)
- 12- Hollanda Misyonerlik Teşekkülü (Amsterdam, 1820)
- 13- Osmanlı-Arap Misyonerlik Derneği (Beyrut, 1826)

⁶⁵ Aydın, a.g.e., s. 31-32

⁶⁶ Cilacı, a.g.e., s. 34-35

14- Arap Ülkeleri Misyonerlik Derneği (Beyrut, 1831)

15- Müslümanları Hristiyanlığa Davet Derneği (Beyrut, 1849) vd...

Yukarıda saydığımız misyoner örgütlerinden 1795 tarihinde kurulmuş olan Council for World Mission (1795-1966 yılları arasında London Missionary Society, 1966-1980 yılları arasında Congregational Council for World Mission ismini almıştır.) adlı misyoner teşkilâtı 19. yüzyılın başlarında Yunanistan bölgesindeki faaliyetleriyle ön plâna çıkmıştır. Congregational Council for World Mission'ın arşivi Londra'da School of Oriental and African Studies kütüphanesindedir. Bu cemiyetin arşivinde bulunan belgeler ile cemiyete bağlı misyonerlerin faaliyet gösterdikleri bölgelere ait zengin fotoğraf ve harita koleksiyonu bölgedeki faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Bir diğer İngiliz Protestan misyoner örgütü ise, 1804 yılında kurulmuş olan British and Foreign Bible Society (BFBS)' dir. Bu cemiyet de, İncil'i çeşitli dünya dillerine çevirip bastırmak ve bastırılmasına yardımcı olmak maksadıyla kurulmuştur. Osmanlı toprakları üzerinde çeşitli dillerde İncil tercümeleri bu misyoner örgütü tarafından yapılmış ve bu misyoner örgütünün yardımıyla diğer misyoner örgütleri tarafından da basılmıştır⁶⁷. BFBS daha ziyade Balkanlar, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de yoğunlaşmıştır. BFBS misyonerleri, Balkanlar'da Bulgarlar üzerine yoğunlaşmış ve İncil'i Bulgarca'ya çevirmişlerdir. İngiliz misyoner teşkilâtı BFBS, bu coğrafyada sonraki yıllarda Amerikan misyonerleri ile birlikte çalışmışlardır. BFBS misyonerleri doğu'da ise, Ermeniler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bulgarlar arasında olduğu gibi Ermeniler arasında da Protestanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ermenilere yönelik faaliyetlerinde *Russian Bible Society* örgütü ile işbirliği içerisine girmişlerdir. BFBS misyonerleri, 1822 yılında İncil'in Ermenice-Türkçe çevirisini yapmış, 1823 yılında ise Ermeni halk dilindeki çevirisini yapmıştır. Ayrıca çok düşük fiyata Ermenilere İnciller satmışlardır⁶⁸. Misyonerler sadece Yunanlılar, Bulgarlar ve Ermenileri değil Kürtleri de unutmamışlardır. Roma Katolik Kilisesi

⁶⁷ Turan, **a.g.m.**, s. 1554-1555

⁶⁸ Aydın, **a.g.e.**, s. 36-37, 136

Garzoni'ye 1787 tarihinde Kürt dili grameri ve sözlüğünü hazırlatmış ve bastırmıştır. 1879 tarihinde ise, Kürtçe-Fransızca sözlük hazırlanmıştır⁶⁹.

Osmanlı toprakları üzerinde ilk defa ciddi ve disiplinli bir şekilde Protestan misyonerlik faaliyetlerini başlatanlar İngiliz Church Missionary Society (CMS) örgütünün mensuplarıdır. 1799 tarihinde Londra'da kurulmuş olan CMS'nin ilk adı The Church Missionary Society for Africa and East'dır. Anglican Kilisesi'ne bağlı olan cemiyet, Osmanlı toprakları olan Mısır, Ürdün, Filistin gibi Orta Doğu ülkeleri ile İran'da, Kenya, Nijerya, Ruanda, Sierra Leona, Sudan, Tanzanya ve Uganda gibi Afrika ülkeleri ile Kanada, Çin, Hindistan, Pakistan, Yeni Zelanda ve Sri Landa'da da faaliyet göstermişlerdir. CMS'nin arşivi bugün Birmingham Üniversitesi kütüphanesindedir⁷⁰.

Osmanlı toprakları üzerinde faaliyet gösteren en büyük İngiliz Protestan misyoner örgütü olan CMS, 1800 yılında Malta adasının İngilizlerin hâkimiyetine geçmesi ile beraber ilk faaliyetlerine başlamıştır. 1815 yılında ise, Malta adasını cemiyetin Akdeniz misyonunun merkezi yapmışlardır. Bundan maksat, sadece Osmanlı coğrafyasına değil bütün Doğu Akdeniz ülkelerine yönelik Protestanlık faaliyetlerinde Malta adasını güvenli bir sığınak ve aynı zamanda ikmâl merkezi haline getirmektir. CMS, misyonerlik faaliyetlerine başladıktan sonra Malta adasında kurdukları matbaalarda hedef kitlesi olan Müslim ve gayr-i Müslim toplulukların dillerine tercüme ettikleri İncil ve havarilere ait kitapları basıp, misyon bölgelerinde misyonerleri vasıtasıyla dağıtmıştır⁷¹. CMS, misyonerlik faaliyetlerinde London Missionary Society (LMS) ve British and Foreign Bible Society (BFBS) gibi Mora yarımadası ile Balkan coğrafyasında önemli etkinliklerde bulunmuştur⁷².

05.08.1830 tarihli Mutasarrıf Ahmed paşadan Kapı Kethüdasına gönderilmiş bir şukka'da Venese (?) namında İngiliz beyzâdelerinden bir zâtın deniz yoluyla Selaniğe geldiğini ve altı sandık Arapça ibâreli İncil tercümeleri ile havarilere ait hikâye kitaplarını bedava dağıttığını, Bâbiâlf'den aldığı yol emri ile Arabistan ve diğer beldeleri gezip deniz yoluyla İstanbul'a gitmek üzereyken yakalandığından

⁶⁹ Abdurrahman Küçük, " Misyonerlik ve Türkiye ", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, TDV., Ankara 2006, s. 45

⁷⁰ Turan, **a.g.m.**, s. 1553

⁷¹ **Aynı makale**, s. 1548

⁷² Aydın, **a.g.e.**, s. 32-33

bahsetmektedir.⁷³ Yine, 08.07.1830 tarihli Midilli nâzırından Kapı Kethüdasına gönderilen bir diğer şukka'da ise İngiltereli Yusuf Veluf (?) adında bir zımmînin beraberinde Arapça ibâreli İncil, Tevrat ve Zebûr bulundurduğunu, Arapça olanları ehl-i İslâm'a, Rumca olanları ise Rum taifelerine çarşı ve pazarda rast geldiği kimselere bedava dağıtarak yaydığını, İngiltereli Yusuf'a sorulduğunda ise, bundan maksadının sevap almak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Anadolu taraflarında birçok kazaları dolaşmış olup buralarda da Türkçe kitaplar dağıtmıştır⁷⁴.

Genel olarak bakıldığında misyonerliğin gayesini şöyle özetlemek mümkündür⁷⁵:

- 1- Sömürgeci devletlerin Müslümanlar üzerinde nüfûz kurmalarını sağlamak,
- 2- Tarihe karışmış kiliseleri canlandırmak ve yenilerini açmak⁷⁶,
- 3- Tanrı'nın krallığı anlayışını yaymak,
- 4- Başka dinden olanları, Hristiyanlaştırmak,
- 5- Eski ve yeni kiliseler aracılığıyla Müslümanlar arasında Hristiyanlık propagandası yapmak.

⁷³ BOA, HH, Nr. 40835 Mutasarrıf Ahmed Paşa'dan Kapı Kethüdasına Gönderilmiş Şukka, 15 S 1246 (05.08.1830) “ *İngiltere begzâdelerinden Venese (?) namında bir begzâde... bahren Selaniğe gelüb İncil tercümeleri ve havâriyun hikâyelerini müştemil arabiyü 'l-ibâre altı sanduk kitab getirerek bâd-i hevâ neşr ve i'tâ eylediği taraf-ı senaveriye ifâde ve itbâ' olındıkda... kitab-i mezkûreyi milel-i nasârâyâ li-ecl-i i'tâ İngiltere'den getürdüm deyü takrîr ve ifâde itmiş...* ”

⁷⁴ BOA, HH, Nr. 40835-A Midilli Nâzırından Kapı Kethüdasına Gönderilmiş Şukka, 17 M 1246 (08.07.1830) “ *...İngilizlü Yusuf Veluf (?) nâm zımmînin yedinde bir kıt'a emr-i ali ile tarafımıza vedûd eylemiş... mersûmun yanında arabiyü 'l-ibâre olarak ve ba'zı Türkiye tercüme olunmuş külliyetlü kitablar olub ve bunlardan başka bir mikdar dahi rumiü 'l-ibâre kitablari olmağla iş bu kitablar İncil ve Tevrat ve Zeburdur diyerek arabiyü 'l-ibâre olanlarını ehl-i İslâma ve rumiyü 'l-ibâre olanlarını Rum taifelerine bahşış ve hediye namıyla çarşı ve bazarda rast geldiği İslâm ve Rum taifelerine bahş ve neşr eylemekde olmağla.... ve dahi meşfûr bundan maksûdumuz ancak sevabdır demiş ise de merâmı nedir ma'lûm olmadığından... mesfûr bu ratafa vürûd itmeksizin mukaddem Anadolu taraflarında ekser kazalara dahi virmiş olduğundan şâyet Anadolu taraflarından irsâl olunmuşdır deyü kitâb irsâli Türkî olunmuşdır...* ”

⁷⁵ Cilacı, **a.g.e.**, s. 28-29

⁷⁶ Misyoner teşkilâtlarının İslâm'ı yok etmek ve Hristiyanları Protestanlaştırmak için tarihe karışmış eski kiliseleri canlandırmaktan ve bunların yanı sıra yenilerini açmaktan maksatları Hristiyan Avrupa'nın köklerini keşfetmesini sağlamak idi. Hristiyan Avrupa'nın köklerini keşfetmesi demek, eski Bizans'taki havarilerin mirasını bulup, onun manevî heyecanı ile yaşamak demektir. Roma ve Bizans topraklarında ekilen Hristiyanlığın, manevî mirasının ihyâ edilmesi, Hristiyanlık için bir dinamizm kaynağı demektir. Bunun için misyoner teşkilâtları eski kiliseleri canlandırmak gayesini gütmüştür. Mehmet Aydın, **Misyonerlik Faaliyetleri Ve...**, s. 18

Osmanlı topraklarına ilk gelen misyonerler, Doğu kiliselerine mensup Hristiyanlar, Yahudiler ve kadîm düşmanları olan Müslümanları yakın takip ve mercek altına alıp, onların dinî, siyasi, sosyal, iktisadî ve hukukî durumlarını ortaya koyan eserler kaleme almışlardır⁷⁷. Osmanlı topraklarında rahatça hareket edebilmek için de bir kısım misyonerler yukarıda verdiğimiz iki örnekte de görüldüğü gibi seyyah kılığına bürünmüşlerdir. Ortaçağ'dan beri Osmanlı topraklarını sıkça ziyaret eden bu seyyah ve misyonerler Osmanlı beldelerini karış karış gezmiş ve sonrasında yukarıda da bahsettiğimiz gibi eserler kaleme almışlardır⁷⁸. İslâm'a karşı mücadele edebilmek için de, kendilerini İslâm dinini öğrenmeye adanmışlardır. Müslümanlara yönelik yürütülecek faaliyetlerde temel olması hasebiyle de Kur'an-ı Kerim'i kendi dillerine çeviri çalışmaları yapmışlardır. Batı'da İslâm'a karşı polemik türü ve hakaret içeren eserler kaleme alınmış⁷⁹, tiyatro eserleri yazılarak sahneye konulmuştur⁸⁰.

Misyonerlerin tercih ettiği yollardan bir diğeri ise, Müslüman ismi ve kıyafeti içerisinde (tebdîl-i kıyafet) Osmanlı topraklarını karış karış gezip kendi ülkeleri

⁷⁷ Turan, **a.g.m.**, s. 1548

⁷⁸ Asaf Hüseyin, **Batının İslâmla Kavgası**, (Çev: Mesut Karasahan), 2. Baskı, Pinar Yay., İstanbul 2006, s. 37-50; Edward Sait, **Oryantalizm**, (Çev: Neziha Uzel), 4. Baskı, İrfan Yay, İstanbul 1998, s. 221-272.; Seyyahlar ve yazdıkları eserler için bkz.: Jean Ebersolt, **Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları**, (Çev: İlhan Arda), 2. Baskı, Pera Turizm Yay., İstanbul 1999; Gürsoy Şahin, **İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı**, Gökkubbe Yay., İstanbul 2007; Tülay Reyhanlı, **İngiliz Gezinlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1983; Heath W. Lowry, **Seyyahların Gözüyle Bursa (326-1923)**, Eren Yay., İstanbul 2004; George William Frederic Howard, **Türk Sularında Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978; Manuel Serrano Y. Sanz, **Türkiye'nin Dört Yılı (1552-1556)**, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarih ve Yer Yok; Edward Raczyński, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980; Jean Thevenot, **1655-1656'da Türkiye**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978; Polonyalı Simeon, **Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye**, (Çev: Hrand D. Andreasyan), 2. Baskı, Kesit Yay., İstanbul 2007; Antonie Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, (Haz. Aloda Kaplan), Kesit Yay., İstanbul 2007; Arzu Etensel İldem, **Fransız Gezinlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar**, Boyut Yay., İstanbul 2000; Gülgün Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların gözünden...**, vd.

⁷⁹ BOA, HH, Nr. 46669-H. Tahrir Tercümesi.

⁸⁰ Gündüz, **a.g.e.**, s. 71-72 ; daha fazla bilgi için bkz.: Nazan Aksoy, **Rönesans İngiltere'sinde Türkler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2004; Helene Desmet-Gregoire, **Büyülü Divan – XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası**, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yay., İstanbul 1991; Onur Bilge Kula, **Alman Kültüründe Türk İmgesi**, Gündoğan Yay., Ankara, C. I-II-III; Ali Osman Öztürk, **Alman Oryantalizmi**, Vadi Yay., Ankara 2000; Giovanni Ricci, **Türk Saplantısı (Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi)**, (Çev: Kemal Atakay), Kitap Yay., İstanbul 2005; **Dünyada Türk İmgesi**, Kitap Yay., İstanbul 2005. vd...

menfaatine istihbarî bilgi toplayıp misyonerlik vazifelerini yerine getirmeleri idi. Arşiv kayıtlarında yer alan belgelerde bu misyonerlerden biri şöyle demektedir⁸¹:

“ Şam’a varır varmaz, sırtımdaki redingotu attım ve bir Arap gibi giyindim. Arap gibi yaşıyor, onlar gibi yiyip içiyorum. Arabın nasıl düşündüğünü biliyor, ona göre hareket ediyorum. Bedevî dostum olmuştu. İşte seyahat edilmesi, araştırma yapılması son derece zor olan bu ülkelerde başarılı olmanın sırrı budur. ”

Osmanlı topraklarını faaliyet alanı olarak seçen misyonerler, seyyahlar, muharrirler ve müdekkikler Osmanlı Devleti’nin nüfûs yapısını, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan etnik unsurları, konuşulan dilleri, inanç sistemlerini, mezheplerin yapısını, örf ve adetleri kültürel yapıyı, insanların yaşayış şekillerini, yeryüzü şekillerini, mimarî eserleri, tarihî kalıntıları, bitki ve hayvan cinslerini, yer altı ve yer üstü zenginliklerini detaylı bir şekilde incelemişler ve topoğrafik haritalar hazırlamışlardır⁸². Araştırmalarının sonuçlarını ise yazdıkları eserler ile neşretmişlerdir. Ayrıca bu misyoner ve misyonlar kendi merkezleri ile sürekli irtibat halinde olmuş, bağlı bulundukları misyoner teşkilatlarına üç ayda bir bilgi akışında bulunmuşlardır⁸³. Kurulan İstasyonlarda istasyon şeflerinin de katılımıyla (Sömürge / Misyon bölgelerinde, Misyon reislerinin katılımıyla) kendilerine gönderilen bilgiler gözden geçirilmiş ve yıllık faaliyet raporları hazırlanarak, yeni faaliyetler için plânlama toplantıları yapmışlardır. Kiliselerde, Pazar yerlerinde ve kahvehanelerde doğrudan din propagandası yapmış, okullar açmış, hastaneler kurmuş ve basım ve yayım yoluyla insanları Protestanlaştırmaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra bulundukları yerlerdeki yerel idarecilerle sürekli temas halinde olmuş hem kendi diplomatik temsilcilikleri hem de diğer temsilcilikler ile uluslararası kuruluşların temsilcileriyle irtibat halinde olmuşlardır⁸⁴.

Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren misyonerlerden biri de ajan Hampher’dir. Hampher, 1710 yılında İngiltere Sömürgeler Bakanlığı’nın emriyle Mısır, İran, Hicaz ve İstanbul’da casusluk faaliyetlerinde bulunmak ve istihbarî bilgi

⁸¹ İhsan Süreyya Sırma, **Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri**, Beyan Yay., İstanbul 1999, s. 14

⁸² Ahmet Hamdi, **İngiliz Misyonerleri**, (Haz. Hüdavendigar Onur), Edille Yay., İstanbul, Tarih Yok. ; Turan, **a.g.m.**, s. 1549-1552; İ. Süreyya Sırma, **Sömürü Ajanı**,

⁸³ Ahmet Hamdi, **a.g.e.**, s. 11, 33-34

⁸⁴ Turan, **a.g.m.**, s. 1551-1552

toplamak amacıyla görevlendirilmiş bir misyonerdir⁸⁵. Hampher'in söylediğine göre İngiltere, Osmanlı Devleti ile yakından ilgilenmekte idi. İngiltere Sömürgeler Bakan Yardımcısı kendisine, Osmanlı Devletini yıkmak için uygulanması gereken yöntemleri ise şöyle sıralamaktadır⁸⁶:

1-Renk ayrımı (siyah-beyaz vs.)

2-Kabile ihtilafları,

3-Arazi ihtilafları

4-Dinî ihtilaflar

5-Milliyetçilik.

Yine Hampher, İngiltere Sömürgeler Bakan Yardımcısının kendisine şöyle dediğinden bahsetmektedir⁸⁷:

“ Büyük Britanya İslâm'ı parçalamakla muvaffak olduğu vakit Hıristiyanlık alemi bu on iki asırda katlandığı tüm eziyet ve zahmetlerden kurtulacaktır...

Büyük Britanya devleti, ciddi bir mütalaa ve çok iyi bir planlama ile İslâm'ın yok edilişi için adım atacaktır. Düzenli ve dakik plânların uygulanmasını sabırla izleyecektir. Sonunda, amacına ulaşacaktır.

Biz İngilizler, sömürülen ülkelerde ayrılık tohumlarını ekmedikçe ve ateşini tutuşturmadıkça rahat ve müreffeh yaşayamayacağız. Biz Osmanlı İmparatorluğunu, şehirlerde ve idaresi altındaki ülkelerde kargaşa ve ayaklanmalar icad edebilirsek yenebiliriz. Küçük İngiliz halkı böyle geniş bir toprağı başka türlü nasıl fethedebilir?...

Eğer bir bölgede halk arasında ihtilaf, kargaşa baş gösterirse, birlikten vazgeçerlerse onları kolayca sömürme ortamı kendiliğinden doğmuş olur... “

Yine Hampher'in belirttiğine göre, 18. yüzyıl başlarında tüm İslâm ülkelerindeki İngiliz misyonerlerinin sayısı yaklaşık beş bin civarındaydı⁸⁸. Hampher'in ve onun gibi diğer misyonerlerin Osmanlı topraklarında faaliyet göstermelerinin amacı, yukarıda da belirttiğimiz gibi ayrılık tohumlarını ekmek ve ayaklanma ateşini tutuşturmadır. Osmanlı Devleti gibi geleneksel değerler ve inanç sistemine bağlı bir devlette tercih ettikleri yol, toplumu dejenere ve yozlaştırma

⁸⁵ Hampher, *İslâm'ı Nasıl Yok Edelim*, Nehir Yay., İstanbul 2004, s.17

⁸⁶ Aynı eser, s. 31

⁸⁷ Aynı eser, s. 31, 83-84

⁸⁸ Aynı eser, s. 83

yoludur⁸⁹. Osmanlı topraklarında Protestan misyonerler, Müslümanların dinlerini değiştirmek için gizlice çalışmışlar; Katolikler, Ortodoks Hristiyanları Vatikan'dan yana çekmek için uğraşmışlar; Ortodokslar ise, dindaşlarını kendi kiliselerine sadık kalmaya zorlamışlardır. Misyonerlerin çabaları sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Osmanlı tebaası olan gayr-ı Müslimlere kendi tarih, dil ve edebiyatlarını öğretmişler ve aynı zamanda onlara liberal ve ihtilalci fikirler de aşılayarak kendi etkileri altına almaya çabalaşmışlardır⁹⁰. 1821 tarihinde ortaya çıkan Rum ayaklanmasında, İngiliz Protestan cemiyetlerinin etkisi yadsınamayacak ölçüde büyük olmuştur. Sadece Rum milliyetçiliğinin gelişmesinde değil, Ermeni, Bulgar ve Arap milliyetçiliğinin gelişmesinde de İngiliz Protestan Misyoner teşkilâtlarının büyük etkisi olmuştur⁹¹. Batı Hristiyan dünyası, Osmanlı'daki durum hakkında misyonerlerden bilgi almaktaydı. Avrupa, Türkiye'yi misyonerlerin ve seyyahların gözüyle görmekte idi. Misyonerler, sürekli bir şekilde Türkleri karalıyor ve onları tüm dünyaya '*Hristiyanların katilleri*' olarak göstermeye çalışıyorlardı. Misyonerlerin bu faaliyetleri, Batı'da Türklüğe ve İslâmlığa karşı kin, nefret ve düşmanlığı (Türkofobi) körüklüyor ve böylece Avrupa'da '*kana susamış vahşi Türk*' imajı yaratmaya çalışıyorlardı⁹².

⁸⁹ Mehmet Aydın, **Misyonerlik Faaliyetleri ve...**, s. 13

⁹⁰ Salâhi R. Sonyel; " Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü ", **Bellekten**, C. XLIX, S. 195, TTK Yay, Ankara 1985, s. 651

⁹¹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 76

⁹² Sonyel, **a.g.m.**, s. 651

3. ABCFM'NİN FAALİYETLERİ VE AMERİKA'DAN YAPILAN YARDIMLAR

Osmanlı toprakları üzerinde 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde pek çok misyonerlik örgütü faaliyet göstermiştir. Bu misyoner örgütleri içerisinde gücü ve etkisi itibarıyla en büyüğü ve en önemlisi Amerikan Board adlı teşkilât olmuştur. Amerikan Board örgütü, 1810 yılında ABD'nin Massachusetts eyaletinin Boston kentinde, Congregational, Presbiterien ve Reformed adlı üç Protestan kilisesinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Board veya Amerikan Board olarak da anılan Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) adlı misyoner teşkilâtı, Congregational Church'ün dış görevler misyonerlik programının vekil kurulusudur. 1839 tarihine kadar Presbyterianlarca desteklenmiştir. 1810 yılının Eylül ayında yapmış oldukları toplantıda mütevelli heyeti belirlenmiş, sekreteryaya ve iş dağılımı programı yapmışlardır. ABCFM'nin ilk baştaki hedefi Amerikan yerlilerini ve Amerika kıtasındaki Katolikleri Protestanlaştırmak iken, sonradan “ *bütün dünyayı Protestanlaştırmak* ” gibi yeni bir hedef belirlemiş ve üyelerini Havai, Çin, Yakındoğu gibi bölgelere göndermeye karar vermiştir. 1840'lara gelindiğinde Kuzey ve Güney Amerika, Afrika, Çin, Hindistan, Pasifik adaları ve Osmanlı Devleti'nde çok sayıda misyon istasyonları açılmıştır⁹³. ABCFM ve diğer Protestan misyoner teşkilâtlarına bağlı misyonerler başta Orta Doğu olmak üzere İzmir, İstanbul ve Anadolu'nun önemli merkezlerinde istasyonlar kurmuş ve Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Yahudi, Asuri, Nasturi, Ermeni ve Rumlar (Yunanlılar)'la birinci dereceden ilgilenmişlerdir⁹⁴. Amerikan misyonerlerinin Osmanlı Devleti ile yakından ilgilenmelerinin bazı sebepleri vardı şüphesiz bunlar şunlardı: Birincisi, her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin nüfus yapısına bakıldığında gayri-Müslimler çoğunluğu

⁹³ Çağrı Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Yay., Ankara 2001, s. 85; Turan, **a.g.m.**, s. 1548, 1557 “ *Amerikan Board teşkilâtının bir de aylık yayın organı bulunmaktadır. Missionary Herald isimli bu dergi American Board teşkilâtının en önemli aylık yayınıdır. Daha cemiyet kurulmadan önce dergi Boston'da çıkmaya başlamıştır. İlk sayısı ise Haziran 1805'de çıkmıştır. Dergide, maliyetinin American Board teşkilâtı tarafından karşılandığı ve elde edilecek gelirin misyonerlik faaliyetlerinde kullanılacağı ifadesine yer verilmiştir. Biyografiler, mektuplar, İncil'den parçalar, kitap tanıtımları, American Board teşkilâtının yürüttüğü faaliyetler ile diğer misyoner örgütlerinin çeşitli bölgelerdeki faaliyetleri ile ilgili bilgiler dergide yer almıştır. Ayrıca dergi farklı tarihlerde pek çok misyonerlik dergisini de bünyesine alarak çalışmalarını sürdürmüştür.* ” Daha fazla bilgi için bkz.: Turan, **a.g.m.**, s. 1564

⁹⁴ Aydın, **a.g.e.**, s. 136; Turan, **a.g.m.**, s. 1548

teşkil etmemekte idiler. Hristiyan cemaatleri bulunmakla beraber bunlar Protestanlaştırılarak kurtarılması gerek milletler olarak görülmekte idi. İkincisi, Osmanlı Devleti birkaç yüzyıldır sürekli kan kaybetmekte ve istikrarlı politikalar izleyememekte idi. Üçüncüsü, Osmanlı toprakları ticarî açıdan büyük bir Pazar ve hammadde kaynağı olarak görülmekte idi. Ayrıca Osmanlı liman kentleri, misyonerlerin rahat ve güvenlik içinde yaşayabilecekleri birer mekânlardı.

ABCFM üyeleri, 1818 yılında yapmış oldukları bir toplantıda Levi Parsons ve Pliny Fisk adındaki iki misyonerini Osmanlı topraklarına göndermeye karar vermiştir. Göndermeden önce de Parsons ve Fisk'e talimat vererek şunlara dikkat etmelerini istemiştir⁹⁵:

“ Gideceğiniz ülkede ve ona komşu olan yerlerde yaşayan çeşitli kabileleri ve sınıfları büyük bir dikkatle inceleyeceksiniz. Aklınızdan asla çıkarmamak zorunda olduğunuz iki soru ‘ ne yapılabilir ? ’ ve ‘ nasıl yapılabilir ? ’ olmalıdır. Yahudiler için ne yapılabilir ? Putperestler, Müslümanlar ve Hristiyanlar için ne yapılabilir ? Filistin, Mısır, Suriye ve Ermenistan’daki insanlar için ne yapılabilir ? ”

Adı geçen iki misyoner alınan karar üzerine 1820 yılında İzmir’e gelmiştir. Gelir gelmez de hemen İzmir’e yerleşerek misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. İlk iş olarak da Rumca öğrenmeye başlamışlardır. Parsons, Misyonerlik faaliyetlerinde bulunurken 1820’de İzmir’den yazdığı bir mektubunda “ *Gönlümde, ilahi yardımla, bu kudretli günah imparatorluğunun tamamıyla yıkılacağı bir sistem görme konusunda büyük bir istek duyuyorum.* ” diyerek Osmanlı Devleti ile ilgili temennisini dile getirmiştir⁹⁶. Yaptıkları faaliyetlerle İzmir’de başarılı olamayacaklarını anlayan Levi Parsons ve Pliny Fisk, Filistin bölgesine gelerek Yeni Siyon kurma hayaliyle Yahudiler ve Müslümanlar arasında çalışmalarına devam etmiştir⁹⁷. Beyrut, Trablusşam, Baalbek, Yafa, Kudüs, El Halil, Şam, Antakya ve Lazkiye’ye geziler yapan Fisk, Türkler, Araplar, Dürziler, Maruniler, Rumlar ve Ermeniler hakkında bilgiler toplamıştır⁹⁸. Parsons ve Fisk’in yapmış oldukları çalışmalar ile toplamış oldukları bilgiler ABCFM’nin Osmanlı topraklarındaki büyük

⁹⁵ Erhan, **a.g.e.**, s. 86

⁹⁶ Gündüz, **a.g.e.**, s. 23

⁹⁷ Konstantia P. Kiskira, “ 19. Yüzyılın Çokuluslu İstanbul’unda Amerikan Misyonerleri “, **19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler**, (Çev: Foti ve Stefo Benlisoy), 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s.65

⁹⁸ Erhan, **a.g.e.**, s. 87

çaplı misyonerlik hareketlerine öncülük etmiştir. ABCFM'ye bağlı bu ilk misyonerlerin İzmir'den sonra Filistin'de de başarısız olmalarının ardından ABCFM, hedeflerini geçici olarak değiştirmek ve doğunun kadim kiliselerinin cemaatlerine (Asuri ve Nasturi) yönelmek zorunda kalmıştır. Fakat Protestan milletin çekirdeğini oluşturacak olan Ermeniler müstesna, burada da başarısızlığa uğramışlardır⁹⁹. Ayrıca ABCFM'ye bağlı bu misyonerler, 1820'li yıllarda Beyrut'ta bir okul kurmuş ve burasını misyonerlik faaliyetlerinin merkezi yapmışlardır. William Goodell ve Isaac Bird adlı misyonerlerin ve eşlerinin Beyrut ve çevresinde kurdukları okulların sayısı 1827 yılında 13'ü bulmuştur. Bu okullarda, 100'ü kız olmak üzere 600 civarında öğrenci öğrenim görmüştür¹⁰⁰.

ABCFM, Osmanlı toprakları üzerinde yapılan bu ilk çalışmalar sonrasında, *"Küçük Asya'ya yönelik faaliyetleri desteklemek amacıyla"* Malta Adası'nda bir matbaanın kurulmasına karar vermiştir. Fisk ve Daniel Temple adlı misyonerlerin Malta Adası'nda kurmuş oldukları matbaa 1822 Temmuzunda faaliyete geçmiş ve 1826 yılına kadar Rumca, İtalyanca ve Türkçe (Ermeni harfleriyle) olmak üzere 7.852.000 sayfa tutan 211.850 adet kitap, broşür ve risâle basmıştır¹⁰¹. Malta'daki 10 yıllık (1822-1832) ve İzmir'deki 21 yıllık (1832-1853) faaliyetlerinden sonra ABCFM'nin matbaası personeliyle birlikte İstanbul'a taşınmıştır. ABCFM matbaasının yayınları, Anadolu ile Balkan coğrafyasında faaliyet gösteren Board teşkilâtının şubelerini besleyerek misyonun propaganda faaliyetlerini desteklemiştir. Matbaada İncil haricinde, Protestan kilise literatürü metinleri, dinî gazete ve öğretici birçok kitap basılmıştır. Basılan kitaplar ile İncil metinleri Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan insanların gündelik konuşma dillerine çevrilmiştir.

ABCFM, 1830'ların başından itibaren belli başlı şehirlerde ilk istasyonlarını açmaya başlamıştır. ABCFM'nin ilk istasyonu, Türkiye'deki bütün misyonerlik faaliyetlerinin merkezi olarak görülen İstanbul'da açılmıştır. Misyoner W. Goodell ve ailesinin 1831 yazında Pera'ya yerleşmeleri ABCFM'nin İstanbul şubesinin de başlangıcı olmuştur. W. Goodell ve ilk yardımcıları, misyoner H. G. Otis Dwight ile W. H. Schaufller, bu merkezde yaklaşık otuz yıl kalmış ve Ermeniler ile Yahudiler

⁹⁹ Kiskira, **a.g.m.**, s. 66

¹⁰⁰ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 117; Erhan, **a.g.e.**, s. 87-88

¹⁰¹ Aydın, **a.g.e.**, s. 137; Erhan, **a.g.e.**, s. 87

üzerinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır¹⁰². ABD ile imzalanan Seyrisefain ve Ticaret antlaşması (1830) sonrasında 1833'te İzmir'de (daha önce 1825'te açılmıştı.), 1835'de Trabzon ve 1848'de Bursa'da istasyonlar açılmıştır¹⁰³. İstanbul'da kurulan misyonerlik şubesi, yüz yıl boyunca (1831-1931) faaliyet göstermiş ve 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'da Edirne'den Anadolu'da Yozgat ve Kayseri'ye kadar faaliyette bulunmuşlardır. ABCFM'nin 1831 tarihinde İstanbul'u misyonerlik faaliyetlerinin merkezi olarak seçmesinde, İstanbul'un jeopolitik konumu ile jeostratejik önemi belirlemiştir. Zira İstanbul, hem Osmanlı Devleti'nin başkenti idi hem de Bizans'ın başkenti Konstantinopol olması hasebiyle tarihî bir değere haizdi. Bunun yanı sıra Tüm Hristiyan mezhepleri ile Yahudilerin en üst düzeydeki temsilcileri bu şehirde bulunmakta idi. Ayrıca Asya ve Avrupa'daki önemle merkezlere hızla ulaşmayı sağlayan imkânlar da bulunmakta idi. Sadece bu kadar da değildi, o sırada Osmanlı-Amerikan ticaret antlaşmasının da yapılması ABCFM'yi böyle bir karar almaya sevk etmiştir.

Amerikan Board teşkilâtına bağlı misyonerler sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'nin hemen her tarafına yayılmış ve çalıştıkları bölgeler ile hedeflenen topluluklara göre isimler alarak misyon bölgeleri kurmuşlardır¹⁰⁴. Suriye, Ürdün, Mısır, İran, Irak, Filistin ve Anadolu'da yoğun bir faaliyette bulunmuşlardır. Misyonerlik faaliyetlerini ise tam bir Haçlı zihniyetiyle yapmışlardır¹⁰⁵. ABCFM'nin gerçek anlamda Anadolu'ya yönelik çalışmalarında Orta Doğu'daki misyonerlik faaliyetleri ile 1831 tarihinde İstanbul'un ABCFM'nin misyonerlik faaliyetlerinin merkezi olarak seçilmesi etkili olmuştur. ABCFM örgütü, 1830'lu yıllarda araştırma gezisi yapmak amacıyla Eli Smith ve H. G. Otis Dwight adındaki misyonerlerini Anadolu'ya göndermiştir. Smith ve Dwight'in Anadolu'daki seyahatleri, ABCFM'nin Osmanlı toprakları üzerindeki misyonerlik faaliyetleri açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. 1830 yılının Mart ayında İzmir'e gelen Smith ve

¹⁰² Kiskira, **a.g.m.**, s. 68-69

¹⁰³ Aydın, **a.g.e.**, s. 141

¹⁰⁴ Turan, **a.g.m.**, s. 1557

¹⁰⁵ ABCFM 1 Aralık 1833'de misyoner Pinkwy Jonston ve Benjamin Schneider'e gönderdiği talimat mektubunda şöyle demektedir: “ *Bir fetih savaşına girmiş askerler olduğunuzu unutmayın ve her ne kadar mücadele manevî alanda, kafanın kafaya, kalbin kalple mücadelesi ise de sizin silahınız Tanrı'nın inayeti ile güçlendirilmiş manevî bir silaha da Napolyon'un askerî girişimleri kadar araştırma, bilgi ve düşünceye ihtiyaç gösterir. Bu mukaddes ve vaat edilmiş topraklar silahsız bir Haçlı Seferi'yle geri alınacaktır.* ” Bkz.: Aydın, **a.g.e.**, s. 70

Dwight, Balıkesir üzerinden İstanbul'a geçerek Ermeni patriği ile görüşmüş daha sonra ise, İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek İzmit, Ankara, Tosya, Merzifon, Amasya, Tokat, Erzincan, Erzurum, Kars, Arpaçay, Tiflis, Şuşa, Datev, Nahçıvan, Erivan, Eçmiyazin, Tebriz, Urmiye ve Trabzon'u ziyaret etmişlerdir. Trabzon-Merzifon-Malta üzerinden de Amerika'ya dönmüşlerdir. Smith ve Dwight'in yapmış oldukları bu araştırma gezisinin notları 700 sayfalık bir kitap halinde ABCFM tarafından basılmıştır. Yapılan araştırma gezisi Amerikan misyonerlerinin Anadolu'daki Ermenileri daha yakından tanımalarına onların idarî, sosyal, kültürel ve iktisadî yaşamlarına dair kapsamlı bilgiler edinmelerine imkân tanımıştır. Ayrıca bölgede yaşayan Ermeni, Kürt ve Nasturiler hakkındaki gözlemleri ve misyon stratejilerine ilişkin önerileri, bölgeye gidecek olan Amerikan misyonerlerinin temel başvuru kitabı haline gelmiştir¹⁰⁶. Yine bu misyoner teşkilâtının önde gelen misyonerleri 1832 tarihinde İstanbul'da buluşup Gaziantep, Diyarbakır, Erzurum, Bursa, Kayseri, Tokat ve Trabzon Ermeni millî kiliselerinin reformasyonu için çalışmalar yapmışlardır¹⁰⁷.

ABCFM'ye bağlı misyonerler Osmanlı topraklarına geldikleri sırada Rum ayaklanması baş göstermişti. Her ne kadar Rum ayaklanmasına gerçek katkı Avrupa halkları ile Avrupalı aydınlardan gelmiş ise de, Amerikalı Filhelenler (Yunan severler) de Rum ayaklanmasına destek vermişlerdir. Amerikan halkının Rum ayaklanmasına destek vermesinin arka plânında Avrupa'nın etkisi yatmaktadır. Çünkü Amerikan halkı, aydın ve siyasetçileri, Türkler ve İslâm diniyle ilgili bilgilerini çoğunlukla Avrupalı gezginlerin kitaplarından, edebiyatçıların piyeslerinden, Amerikan gazetelerinde yayınlanan karalayıcı makalelerden öğrenmekte idiler. XVIII. Yüzyılın sonu ile XIX. Yüzyılın başında New York, Boston, Philadelphia gibi büyük kentlerde uzun süre sergilenen İslâm dini ile Türkleri konu alan piyeslerde, Osmanlı yöneticileri hor görülmekte, Türklerin iş bilmezliğine, cinselliğe düşkünlüklerine, bürokrasisindeki bozulmaya sık sık vurgu yapılmakta idi. Ayrıca Amerika'da çok sayıda baskısı yapılan, Abbe Constantin Francis de Chasseboeuf Volney'in “ *Mısır ve Suriye'ye Seyahatler* ” adlı kitabında savunduğu görüşler, Amerikalıların Türkler hakkındaki fikirlerini uzun süre

¹⁰⁶ Erhan, a.g.e., s. 89; Aydın, a.g.e., s. 138

¹⁰⁷ Cilacı, a.g.e., s. 24

şekillendirmişti. Volney, yazdığı seyahatname de Türkler hakkında şu cümleleri sarf etmekte idi:

“ ...Türkler her şeyi yok ederler. Hiçbir şeyi tamir etmezler. Türk yönetiminin özü, geçmişin güzelliklerini harabeye çevirmek ve geleceğe ait ümitleri yok etmektir. Çünkü despotizmin barbarlığı asla yarını düşünmez. Türkler yönetim biçimini değiştirmeyi asla düşünmezler. Çünkü İslâm onlara, her şeyin Tanrı’dan geldiği düşüncesini aşlamıştır. Despotizm varsa Tanrı istediği içindir....”

Öte yandan Tunus, Cezayir ve Trablusgarb korsanları tarafından kaçırılıp fidye için hapsedilen Amerikalı gemicilerin ABD’deki yakınlarına ve devlet adamlarına gönderdikleri mektuplarda da, Türkler despot ve uzlaşmaz olarak tanıtılmakta idi. 1790’lardan itibaren Mağrib sahillerinde tutsak olan bu kişilerin durumlarının anlatıldığı, Türklerin zalimlikle suçlandığı hikâye ve romanlar da Amerikan edebiyatına girmeye başlamıştı¹⁰⁸. Bu tür düşüncelerin yaygın olduğu bir ortamda ortaya çıkmış Rum ayaklanması, Amerika ile Avrupa’da hayranlıkla izlenmiş, ‘ genç ve dinamik bir Yunanistan’ın Doğu’nun yeniden canlanmasına ön ayak olacağına ’ inanılmıştır. ABCFM misyonerleri bu inançla çalışmalarına hız vermiş ve bu amaçla Malta adasında üstlenerek hem Mora yarımadasında hem de Anadolu’da yoğun bir çalışma temposuna girmişlerdir¹⁰⁹. Rum ayaklanması dolayısıyla da misyonerlerce daha fazla tanınan Rumlar, ABCFM misyonerlerinin propaganda faaliyetlerine maruz kalmış¹¹⁰, özellikle İzmir ve Sakız’da fakir, yetim ve öksüz Rum çocuklarına insanî yardımlarda bulunmuş ve onları kendi misyonları doğrultusunda eğitmeye çalışmışlardır¹¹¹. Sakız ayaklanmasından sonra ise Amerikalı Helen severler buradaki çocuklardan bazılarını beraberlerinde Amerika’ya götürerek, Yale College’lerinde öğrenim gördürmüş ve onlara Amerikan kültürü ile

¹⁰⁸ Erhan, a.g.e., s. 100-102

¹⁰⁹ Aydın, a.g.e., s. 34

¹¹⁰ Kendi anlatımlarına bakıldığında, 1843 yılı sonuna değin ABCFM misyonerlerinin Yunanistan ile Osmanlı Devleti’ndeki faaliyetleri etkileyici bir görünüm ortaya koymaktadır. “ Farklı misyoner cemiyetleri tarafından bir milyon kitap ve broşür basılmış ve bunlar Rum cemaati içerisinde geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Ayrıca, iki bin İncil ile birlikte Tevrat’ın bazı kısımlarını kapsayan metinler, modern Yunan dilinde dağıtımına sokulmuştur. Rum delikanlılarının bir bölümü de, hayırsever birey ve kurumlar tarafından Amerika ya da İngiltere’de okutulmuş, fakat Yunanistan ve Türkiye’de çeşitli misyonların okullarında 10.000’den fazla Yunan genci şu ya da bu şekilde eğitilmiştir. ” Bkz.: Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları (19. Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite)*, (Çev: Devrim Evcı), Ayraç Yay., Ankara 1997, s. 194

¹¹¹ Orhan Koloğlu, “ Türk’le Amerikalı’nın Tanışması “, *Tarih ve Toplum*, C. XXVIII, S. 163, s. 18; Kiskira, a.g.m., s. 65

İngilizceyi öğretmişlerdir¹¹². Amerikan kültürünün yayıcısı olarak yetiştirilen Rum çocuklarının bir kısmı Yunanistan'a İngilizce öğretmek amacıyla gönderilmiştir. Diğer bir kısım Rum ise, Türkiye'ye gönderilmiştir. Gittikleri yerlerde Amerikan misyonierleri ile iç içe ve iş birliği halinde çalışmışlardır. Yetiştirilen bu çocuklardan Al. Paspatis, ABCFM örgütüne bağlı Galata'da bulunan ' *Öğretmen Okulu'nun* ' Rum kısmına müdür olarak atanmış ve 1832'den 1836 yılına kadar faaliyette bulunmuştur. Amherst mezunu Prassos ise, 1837'de Heybeliada Ruhban Okulu'nda İngilizce öğretmenliği yapmıştır¹¹³.

Rum ayaklanması, Avrupa'da olduğu kadar Amerika'da da etkili olmuştur. Amerika'da bazı guruplar, Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasını, “ *mazlûm Hristiyanların baskıcı Müslümanlara karşı onurlu bağımsızlık mücadelesi* ” olarak değerlendirmiştir. İsyanın başladığı andan itibaren de Rumlarla temas kurarak, Amerika'da isyancılar için yardım toplamaya başlamışlardır. Güya Türklerce / Müslümanlarca ezilen, özgürlükleri engellenen Hristiyan halklar için kampanyalar başlatılmış, destek dernekleri kurulmuş, vaazlar verilmiş, nutuklar atılmış, tiyatrolarda özel oyunlar sahnelenmiş, koleksiyonlar alınmış, açık arttırmalar ve balolar gibi eğlenceler düzenlenmiş, Yunan kültürüne olan ilgi artmış, New York gibi şehirlerde binlerce dolar toplanmış, silah, cephane, giyecek, yiyecek ve ilaç desteği yapılmıştır¹¹⁴. Amerikalı üst düzey yöneticilerle isyancıların liderleri arasında yazışmalar olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanı John Adams, isyancıların elebaşlarından olan ve Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı unvanını kullanan Alexander Mavrocordatos'un 1823 Haziranında yolladığı mektuba şu cevabı vermiştir:

“ *Amerikan halkının özgürlük ve bağımsızlık yolunda mücadele veren Yunanlılara içten destek verdiğini ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması halinde, onu ilk tanıyacak devletlerden birinin Amerika olacağını* ” ifade etmiştir.

Amerikalı yazar ve şairler de kaleme aldıkları eserlerle Amerikan kamuoyunu “ *Mora kahramanlarına* ” yardım yapmaya çağırmışlardır. Yapılan çağrılar kısa süre içerisinde cevap bulmuş ve özellikle New York, Boston, New Orleans, Salem,

¹¹² Amerikan misyonierleri farklı dinlerden Protestanlığa geçmelerini sağladıkları halklara, İngilizceyi, Amerikan yaşantısını ve Amerikan tipi demokrasinin faydalarını öğreterek, Amerikan sever bir kitle yaratmışlardır. Erhan, **a.g.e.**, s. 84

¹¹³ Kiskira, **a.g.m.**, s. 72

¹¹⁴ Bayrak, **a.g.t.**, s. 129-130; Koloğlu, **a.g.m.**, s. 18

Pittsburg gibi Rumların bulunduğu şehirlerde, Protestan kiliseleri tarafından isyancılara nakdî ve aynî yardımlar toplanmıştır. Yapılan yardımlar, Amerikan ticaret gemileriyle isyancılara ulaştırılmıştır¹¹⁵. Bunların yanı sıra Türklere / Müslümanlara karşı Rumların yanında savaşmayı isteyen gönüllülerde Mora yarımadasına gitmişlerdir¹¹⁶. Amerikalı gönüllülerden bazıları, Yunan ordusunda general rütbesiyle yer almışlardır¹¹⁷. Amerika'da Rum ayaklanması aynen Avrupa'da olduğu gibi Haç'ın Hilal ile kavgası şeklinde algılanmış, Amerika kamuoyunda Filhelen (Yunan sever) görüşler ağırlık kazanmıştır. Hatta Filhelenciler, ABD'nin Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşması yapma girişimlerine bile tepki göstermişlerdir. ABD Başkanı Adams Mart 1828'de Komodor Rodgers'a gönderdiği mektupta, “ *Ülkede Yunanlılar lehine öyle bir yargı oluştu ki, Türklerle antlaşma müzakereleri yapılmasını bile büyük bir tepkiyle karşılıyorlar.* ” demektedir¹¹⁸. Filhelen (Yunan sever) görüşler sadece Avrupa ve Amerika'da değil Brezilya Cumhuriyeti'nde de etkili olmuştur. İsyen eden Rumlara yardım etmek maksadıyla 2 Kapak, 4 Firkateyn, 6 Brik temin edilip Amiral Kohran'ın emri altına verilmiştir¹¹⁹. Yine Amerika'dan satın alınan 64 adet top yüklenebilen savaş gemisi de Amiral Kohran'ın emri altına verilip

¹¹⁵ Erhan, **a.g.e.**, s. 109-110

¹¹⁶ Koloğlu, **a.g.m.**, s. 18 Koloğlu, Avrupa'dan Yunanistan'a giden on binlerce Avrupalıya karşılık, Amerika'dan sadece 16 kişinin fiilen katıldığını belirtmektedir. Rumlara destek sağlamak amacıyla Mora'ya gidenlerin arasında Thomas Gordon, George Finlay ve Samuel Gridley Howe da bulunmaktadır. Samuel Gridley Howe, Amerika'nın Rumlara diğer bütün ülkelerden daha çok katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Bkz.: Bayrak, **a.g.t.**, s.129

¹¹⁷ Erhan, **a.g.e.**, s. 110; Amerikan Başkanı George Bush, Yunanistan'ın bağımsızlığının 185. yıldönümünde Yunanistan'ın 1821'deki bağımsızlık savaşının ABD'den destek gördüğünü belirterek, ABD'nin eski başkanları John Adams, Thomas Jefferson ve James Madison'ın, bunun arkasında olduğunu kaydetmiştir. Bush, genç ABD'lilerin, o dönemde Yunan ordusunda gönüllü olarak görev yaptığını, pek çok ABD'linin de Yunanistan'ın özgürlük mücadelesini parasal olarak desteklediğini belirtmiştir. Rum Ortodoks Kilisesi'nin ABD Temsilcisi Demetrios ise yaptığı konuşmada, 25 Mart 1821 tarihinin Yunanistan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde acı dolu bir işgal altında 4 korkunç yüzyıl geçirdikten sonra özgürlüğüne kavuşmasını simgelediğini kaydetmiştir. Bkz.: <http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=dunyadan&haberno=10308&tarih=2006-03-26> Erişim Tarihi : 26.03.2006

¹¹⁸ Erhan, **a.g.e.**, s. 118-119

¹¹⁹ BOA. HH. Nr. 39204-D Tarih 1240 (1825) Pusula “ *Geçende Akdeniz'e gemileri çıkan Amerikanların gayrı olarak yine Amerika'da Brezil Cumhûrundan muhibb-i Yunân nâmına olan ba'zı zî-kudret eşhâs taraflarından Mora'ya imdâd zîmnında iki kît'a Kapak ve dört kît'a Firkateyn ve altı kît'a İbrik (Brik) ve sâir cenk sefîneleri iştirâ' ve tedârik olunub sefâin-i mezkûre cumhûr-ı mezbûr ahâlisinden fûnûn-ı Bahriye'de mahâret-i küllîsi olan Lord Kohran nâm meşhûr cenerâl-i kumandan ta'yîn kılınmış ve mesfûr sefâyin-i mezkûre ile İngiltere'ye gelerek anda bulunan muhibb-i Yunân ile görüşüb meşveretden sonra bir rivâyetde Ağustos'un yirmi dördünde İngiltere'den Mora cânibine 'azîmet ideceği ve rivâyet-i diğere göre Felemek'e uğrayub tekmîl-i levâzım ile andan hareket eyleyeceği bir şahısdan istimâ' olunmuşdur.* “

Osmanlıyla yapılan mücadeleyi adeta düzenli ve güçlü bir orduya çevirmek istemişlerdir¹²⁰. 1823 tarihli bir diğer belgede de, isyan eden Rumların Amerikalılarla birlikte hareket ettikleri ve onların yollarını gözettiklerinden bahsetmektedir¹²¹. Hatta Kapudan Paşa bir şukkasında, eşkıya gemilerinin Marsilya'dan gelen Fransız kapudanına Amerikan donanmasını sorduklarını yazmıştır. Rumların Amerikalıların yollarını gözetlediği haberinin yayılması üzerine Reisülküttap, İngiltere elçisine Amerikan gemilerinin Rumlara yardım maksadıyla Akdeniz'e çıkıp çıkmadığını sormuş İngiltere elçisi ise cevaben “ *gerçi ba'zı tarafın tahrîkiyle Amerikalunun Rumlara imdâd için Akdeniz'e çıkmak dâyesine düşmesi pek yakışıklı şeydir ya'ni böyle bir şeyin olması muhtemeldir lakin Amerikalunun Seyte(?) den Akdeniz'e çıkub gelmesine İngiltere devleti ber vechile râzı olamamağla mümânaata mecbûrdur bu cihetle gelmek isteseler dahi ber vechile gelemezler* ”¹²² demiştir. Rum ayaklanması Osmanlı içişlerini ilgilendiren sıradan bir olay iken, Rum ve Avrupalı tacirler ile Avrupa kamuoyunun da etkisiyle adeta bütün Avrupa ve Amerika kıtasını kaplayan ve Haçlı zihniyetinin ortaya çıkmasını sağlayan bir olay halini almıştır.

Amerikanın Osmanlı Devleti ile münasebeti sadece misyonerlik boyutuyla sınırlı değildi, Osmanlıyla diplomatik ilişkiler de kurmak düşüncesindeydi. Bu düşüncesinin de birtakım nedenleri bulunmakta idi. Bunlardan ilki, Osmanlıyla bir ân önce ticaret antlaşması yapmak ve Osmanlı limanlarıyla ticaret yapan Amerikalı tacirlerin Avrupalı tacirlerle aynı haklardan yararlanmalarını sağlamaktı. İkinci neden, Amerikan vatandaşlarının bölgede XIX. yüzyıl başlarından itibaren artan faaliyetleriyle ilgiliydi. Bu faaliyetlerin başında da misyonerlik faaliyetleri gelmekte idi. Osmanlı toprakları üzerinde ABCFM örgütüne bağlı misyonerlerin sayısı arttıkça sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Protestan misyonerlere muhalefette bulunup tepki koyanlar Osmanlı yönetiminden ziyade diğer Hristiyan cemaatler olmuştur. Papalık 1824 tarihinde Lübnan'daki Katolik ve Maruni din adamlarından artan misyonerlik faaliyetlerine karşı gerekli önemlerin alınmasını istemiştir. 1827 tarihinde ise Rum Ortodoks rahipler, misyonerlerle ilişki kuranların en ağır şekilde

¹²⁰ BOA. HH. NR. 40693 Tarih 13 N 1242 (10.04.1827) Rumeli Valisi Mehmed Reşid Paşadan Sadarete Gönderilmiş Kaime.

¹²¹ BOA. HH. Nr. 38300-D Tarih 23 Ra 1239 (27.11.1823) Rodos Mutasarrıfı Şükrü Beyin Şukkası.

¹²² BOA. HH. Nr. 41112 Tarih 1237 (1821-1822) Telhîs

cezalandırılmalarının sağlanacağını kendi cemaatlerine duyurmuşlardır¹²³. Protestan misyoner teşkilâtlarının Osmanlı topraklarında geniş bir faaliyet serbestliği kazanması, İngiliz diplomatlarının çalışmaları ile Bâbîâli üzerindeki etkisiyle olmuştur. Bâbîâli de İngiliz rahipler ile Amerikalı misyonerler arasında herhangi bir ayırım yapmayıp, onları da İngiliz kimliği altında İngilizce konuşan Protestan kiliselerinin mensupları olarak değerlendirmiştir. 1820-1830 tarihleri arasında Amerikalılar, İngiliz yetkililerin verdiği koruma (Protege) belgelerini taşıyarak aynı imtiyazlardan yararlanmışlardır. İngiliz konsoloslarının kendilerine verdiği desteğe işaret eden ABCFM'ye mensup misyoner W. Goodell 16 Mart 1824 tarihli mektubunda şöyle demektedir:

“ Her yerde İngiliz konsolosları ağırlıklarını bizden yana koyuyorlar ve burada bir İngiliz konsolosunun adı, başka yerde kimi devletlerin sahip oldukları ağırlıktan daha fazlasına sahip. “

Aynı zamanda misyoner Goodell, çalışmaları ve temasları esnasında maruz kaldıkları Katolik engellemelerinin de İngiliz desteğiyle aştıklarını belirtmektedir: *“Latin pederler, eğer Türklerden korkmasalar bizim kafamızı keser, zehirler, yakar ya da boğarlardı. Eğer Türkler İngilizlerden korkmasalardı, istediklerini yapabilmek için, Latin pederler Türkleri rüşvetle kolayca yola getirebilirlerdi.”*¹²⁴ demektedir. Gerek İngiltere'nin siyasî gücü, gerekse Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi, İngiliz elçi ve konsoloslarını sık sık misyoner ve Protestan cemaatin şikâyet ve himaye mercii haline getirmiştir. Osmanlı topraklarındaki Protestanlık, İngiliz diplomasisi ve Amerikan misyonerlerinin işbirliği sayesinde tutunabilmiştir¹²⁵. ABCFM misyonerleri, İngiliz ve Amerikan diplomatlarının himâyesinde, İngiliz Protestan teşkilâtları ile işbirliği içinde faaliyet göstermişlerdir. İngiltere'nin Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in başını çektiği İngiliz himâye politikası, Protestan nüfusunun 15 Kasım 1847 tarihinde ilan edilen bir irâde ile hukûkî statüye kavuşturularak bağımsız bir “ *millet* ” olarak tanınması sonucunu doğurmuştur. Amerikan misyonerleri, misyonerlik çalışmalarının ilk 20 yılında Osmanlı topraklarına sağlam bir şekilde yerleşmenin yollarını aramış ve sonraki 30 yıl içerisinde de muazzam bir gelişme

¹²³ Erhan, a.g.e., s. 96-97

¹²⁴ Aydın, a.g.e., s. 159-160

¹²⁵ Ortaylı, a.g.e., s.117

kaydetmişlerdir. 1850 yılında Osmanlı toprakları üzerinde en az 50 merkezde Protestan ve Protestanlara ait 10 kilise bulunmakta idi. Onların bu kadar az zamanda bu kadar hızlı gelişmesinde İngiltere'nin büyük bir rolü olmuştur¹²⁶.

Amerikan vatandaşları her ne kadar İngiltere konsolosları tarafından korunuyor ise de, bu durum Amerika'yı rahatsız etmekte idi. Amerika'nın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurmak istemesinin üçüncü nedeni ise, Osmanlı'nın Balkanlar, Yakın Doğu ve Karadeniz bölgesinde bulunması sebebiyle jeopolitik ve jeostratejik bir konuma sahip olması gelmekte idi. Aynı zamanda ABD, İran ile ilişkilerini de İstanbul üzerinden yürütmeyi planlamakta idi. Son zamanlarda Osmanlı Devleti ile yapılan ticaretin de artması üzerine ABD, Osmanlı Devleti ile Seyrisefain ve Ticaret antlaşması imzalamak istemiştir. Ticaret antlaşması yapmak için de çeşitli zamanlarda Babîâli'ye müracaat da bulunmuştur¹²⁷. Fakat bazı sebepler yüzünden Osmanlı Devleti Amerika ile diplomatik ilişkiler kurma niyetinde değildi. Bu sebepler şunlardı: Her şey den önce Amerika ile Osmanlı toprakları arasındaki mesafenin uzak olması¹²⁸ ve Osmanlı Devleti'ndeki tacirlerin Amerika ile ticari ilişki kurmamış olması ilişkilerin gelişimini yavaşlatmıştır. İkinci neden Osmanlı'nın, Amerika ile Amerikalıları yakından tanımaması ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinden ticarî veya siyasî bir çıkar beklememesiydi. Üçüncü neden, İngiltere'nin Osmanlı devlet ile Amerikan ilişkilerinin gelişmesine soğuk yaklaşması idi¹²⁹. Bir diğer neden ise, yukarıda da bahsettiğimiz gibi ABD'nin ve Amerikan

¹²⁶ Aydın, a.g.e., s. 142, 155-156, 267

¹²⁷ BOA. HH. Nr. 41183-C Belge 1 Tarih 16 L 1214 (13.03.1800) Telhis; BOA. HH. Nr. 46516 Tarih 7 R 1230 (19.03.1815) Londra'daki Devlet-İ Âliye Maslahatgüzarı Antonaki Tarafından Gönderilen Rapor Tercümesi. "... ve Amerika cumhûri devlet-i aliye ile akd-i muâhede-yi ticârete taleb ve râgıb olduğunu ve bu bâbda devlet-i aliye maslahatgüzârına ifâde itmiş olmağla bu misüllü bir muâhede akd olunmak lâzım gelse cumhûr-ı mezkûrın tüccârı ve sefâyini ba'de-zîn memâlik-i mahrûseye vürûdlarında Fransa ve İngiltere me'mûrlarına ilticâ itmeyeceklerinden... " ; BOA. HH. Nr. 41139 Tarih 1245 (1829-1830) Telhis " Memâlik-i müctemia-yı Amerika tarafından bu def'a der-sa'âdete bir nefer begzâde vürûd idüb hıdmet-i ri'yâsete bir küt'a takrîr göndermiş.... ve Amerika cumhûrunun devlet-i aliye ile müceddeden akd-i râbîta-yı dostî ve ticâret itmek öteden berü cây-gîr-i zamîrleri olub..."

¹²⁸ BOA. HH. Nr. 41139 " ...Amerika cumhûrının oldukları mahal yeni dünya ta'bîriyle mersûm ve memâlik-i saltanat-ı seniyyeye gâyet baîd olub ticâret gemileri İngiltere bayrağı ile memâlik-i saltanat-ı seniyyeye amed-şod itmekde iselerde..."

¹²⁹ Sultan II. Mahmud, sadrazam tarafından kendisine sunulan ve Amerikalıların antlaşma isteklerine verilecek cevabı içeren 13 Rebiülevvel 1236 (19 Aralık 1820) tarihli Telhisten sadece bir kelimeyi değiştirilerek, ABD ile antlaşma yapılmasının yararsızlığını ifade eden şu cümlelere tamamen katıldığını belirtmiştir: " ... Cumhûr-ı mezkûr (ABD) ile akd-i muâhede-i ticaret olunmakda bir fayda olmadığına ve İngilterelü'nün muğber olacağına nazaran akd-i muâhede-i terk etmek evlâ ve

halkının Rum ayaklanmasına verdikleri desteğin Babıâli'de yarattığı hoşnutsuzluktur¹³⁰.

ABCFM'nin misyonerlik faaliyetleri ile Amerika'nın ticarî faaliyetlerine baktığımızda her ikisinin de birbirleri ile ilişki ve ittifak içerisinde ve aynı zamanda birbirlerinin çıkarlarına hizmet ettikleri görülmektedir. Amerika'nın Osmanlı ile olan ticaretini arttırması, Protestan misyonerlerin Amerika'nın ticaretini arttırmasına yardımcı olacak şekilde kullanmasına neden olmuştur. Misyonerlik faaliyetlerinin desteklenmesi dolayısıyla, XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin her yerinde Amerikan misyonerleri tarafından eğitilmiş, Amerikan hayat tarzı ile Amerikan siyasetine sempati duyan bir tabaka yetiştirilmiştir. Amerikalı misyonerler, bilerek ya da bilmeyerek ABD'nin ticarî çıkarlarına hizmet etmiş ve Amerika'nın dünya ölçeğinde ticarî çıkar sağlamaları için gereken alt yapının oluşmasına katkı sağlamışlardır. Amerika'nın dünya ölçeğinde güçlenmesine paralel olarak, Amerikan misyonerleri de gittikleri bölgelerde çalışmalarını arttırmışlardır. Gerektiğinde Amerika'nın silahlı gücünü de arkasına alan misyonerler gittikleri yerlerde pervasızca hareket etmiş, İngiliz Protestan misyoner örgütleri ile birlikte Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan halklara Rumluk bilinci, Bulgarlık bilinci, Ermenilik bilinci aşılayarak Ermeni, Rum, Bulgar ve Arap milliyetçiliklerinin gelişmesinde rol oynamışlardır¹³¹.

ahsen olduğu gün gibi zâhir olmağla, terk olunsun. Lâkin bunlar (Amerikalılar) mukaddem küçük bir cumhûr iken günbegün kesb-i kuvvet idüp, İngilterelü'ye muadil gibi olduklarına ve İngilterelü dahi kuvvet-i bahriyesine itina ile ahde asla itibar etmeyerek, Cezayir Garp Ocaklarına ve geçende Basra Körfezi civarında bir kabileye ve çend rûz mukaddem Mısır valisinin tahriri üzere, teb'amızdan olan Yemen İmamı'na ettiği taaddiye ve bunlar emsal nice hilaf-ı usûl-ü düvel harekâtına nazaran dostluğundan fiile bir fayda görülmüyor..." Bkz.: Erhan, a.g.e., s. 107-108, 115-116

¹³⁰ Aynı eser, s. 103-110

¹³¹ Gündüz, a.g.e., s. 76; Aydın, a.g.e., s. 165; Erhan, a.g.e., s. 84-85; Kocabaş, a.g.e., s. 107

4. RUSYA’NIN RUM SİYASETİ

Osmanlı Devleti’nde Balkan Hristiyanları meselesi, 17. yüzyılda yaşanan Avusturya-Osmanlı mücadeleleri sonucunda belirginleşmeye başlamış; Müslüman Türklere ve kendilerini Katolikleştirmeye çalışan Avusturyalılara karşı, metropolitlerin ve manastır rahiplerinin, kurtarıcı olarak gördükleri Ortodoks Rusya’dan yardım talep etmeleri sonucunda Rusya’nın yönünü ve yüzünü Balkan coğrafyasına çevirmesi, Osmanlı Devleti için Balkan Hristiyanları meselesinin başlangıcını teşkil etmiştir¹³². Rusya’nın cihan devleti haline gelebilmesi, kara devleti halinden kurtulup denizlere açılmasını gerektirmekte bunu gerçekleştirebilmek için de Karadeniz hâkimiyetinin sağlanıp Akdeniz’e inilmesini, Balkanlara ve Türk boğazlarına hâkim olunmasını gerektirmekteydi¹³³. Aksi taktirde Rusya, kara devleti olmaktan kurtulamayacak ve aynı zamanda cihân devleti olma yolundaki düşünceler de hayal olmaktan öteye geçemeyecekti. İşte bu düşünceler içerisinde yönünü ve yüzünü Balkan coğrafyasına çeviren Rusya, emellerini gerçekleştirebilecek ve kendisine yardımcı olabilecek güç unsurları ile karşılaşmıştır. O güç unsurlarından birincisi, Balkan coğrafyasında yaşayan milletlerin ekseriyetinin kendi ülke vatandaşlarının mezhebiyle aynı olan ‘*Ortodoks*’ mezhebinden olması ile cemaati üzerinde büyük bir nüfûza sahip olan ‘*Fener Rum Patrikhanesi’nin*’ ve ona tâbi olan kiliselerin bölgede yoğun bir şekilde faaliyette bulunmaları ikinci olarak, Tercümanlıkları ve Eflâk ve Boğdan Voyvodalıklarını ellerinde bulunduran ‘*Fenerli*’ olarak tesmiye edilen zümrenin bulunması Rusya’nın Balkan coğrafyasında yaşayan cemaatler üzerinde din¹³⁴ unsurunu kullanarak hâkimiyet kurma çabalarına

¹³² B. H. Sumner, **Büyük Petro Ve Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993, s. 35–36

¹³³ Cemal Tukin, **Boğazlar Meselesi**, (Haz. Bülent Aksoy), Pan Yay., İstanbul 1999, s. 38 ; Ramazan Tosun, **Türk-Yunan İlişkileri Ve Nüfus Mübadelesi**, Berikan Yay., Ankara 2002, s. 21

¹³⁴ Yusuf Akçura, Rusya’nın Balkanlar’da izlediği siyaseti şöyle belirtmektedir: “*Rusya, Balkanları geniş imparatorluğuna ilhâk ile, şimâl ve cenûp Slavlarını birleştirecek, böylece Ayasofya kubbesine haç dikerek Ortodoksluğun meydana geldiği beşiği, yani Rusların dinlerinin çıktığı yeri, Mescid-i Kamame’yi (Hz. İsa’nın gömülü olduğu iddia olunan kabir üzerine inşa edilen ibadet mekânı) idareleri altına alarak, Hristiyanlığın membaini memleketinden sayılır kılacak ve bu suretle, hemen hepsi fazlasıyla dindar tebaasının kalp ile diledikleri en yüksek bir emellerini, dinî ve ruhî bir emeli gerçekleştirecekti.*” Bkz.: Akçura, **a.g.e.**, s. 52

neden olmuştur¹³⁵. Rus Çarı Deli Petro zamanında belirlenen bu politika, Petro'nun halefleri tarafından da kabul görmüş ve tatbik sahasına konmuştur. I. Petro, Rus Millî Politikasını belirlediği vasiyetnamesinde Rumlar üzerinde izlenmesi gereken siyaseti de belirlemiştir. Bu siyaset şöyledir¹³⁶:

“ Macaristan’a, Türkiye’ye ve Polonya’nın güneyine yayılmış bulunan ve dinî bakımdan da birlik arz etmeyen veya tarikatlara ayrılan Yunanlılar üzerinde dinin üstün nüfuzundan faydalanmalı, bütün aldatıcı yollarla onları kendimize bağlamalı, onların hâmisi olarak tanınmalı ve ruhanî bir üstünlük unvanı kazanmalıyız. Bu bahane ve onların vasıtasıyla Türkiye, hâkimiyet altına alınacaktır. Ne kendi kuvvetleriyle ve ne de siyasî bağlantıları ile artık tutunamayacak ve kendiliğinden boyunduruk altına girecektir. ”

Rusların, I. Petro’dan itibaren Rumlar üzerinde izlediği siyaset de tam olarak budur. Rusya, bu amaçla Balkan coğrafyasındaki Ortodokslar üzerinde sürekli propaganda ve kışkırtma hareketlerinde bulunmuş papaz, misyoner, seyyah ve tüccar kılığında ajanlar¹³⁷ göndererek halk arasında, kuzeyden gelecek sarı ırk tarafından kurtuluşun sağlanacağını anlatan ‘ *Ksanthos Genos* ’ gibi uydurma destanları yayarak ayaklanma teşebbüslerinin zihinlerde yer etmesini sağlamıştır. 17. yüzyılda Myra Metropolit Matthaïos tarafından yazılan bir şiirde bu düşünceler şöyle yer almıştır¹³⁸:

*“ Sarı saçlı ırkın gelip bizi özgürlüğümüze kavuşturmasını
Moskova’dan gelip bizi kurtarmasını umut ediyoruz.
Kâhinlere, sahte kehanetlere inanıyoruz
Ve zamanımızı boş şeylere harcıyoruz.
Türk’ün ağını kaldırsın diye üzerimizden
Umudumuzu kuzey rüzgârına bağlıyoruz. ”*

Matthaïos, Myra Metropolit (On yedinci Yüzyıl)

Rusya, Balkan coğrafyasında 1821 yılına kadar ara vermeden propaganda faaliyetlerine devam etmiştir. Rusya’nın bu faaliyetleri Rumlar arasında etkisini

¹³⁵ Nikerled Krayblis, **Rusya’nın Şark Siyaseti**, (Yayıma Hazırlayanlar: Mehmet Okur-Selçuk Ural), Aktif Yay., Erzurum 2001, s. 15-18 ; Sumner, **a.g.e.**, s. 89-90 ; Tosun, **a.g.e.**, s. 17-22

¹³⁶ Kadir Mısıroğlu, **Moskof Mezâlimi**, C. I, 7. Baskı, Sebil Yay. İstanbul 1992, s. 113

¹³⁷ Yuzo Nagata, **Muhsin-Zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi**, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s. 64

¹³⁸ Clogg, **a.g.e.**, s. 31

göstermiş ve böylece Rumlar, kendilerini Türk hâkimiyetinden kurtarıp özgürleştirecek kavmin Ruslar olduğuna inanmışlardır. Bu maksatla Rum papazları, I. Katerina zamanında Ruslarla olan münasebetlerini arttırmış ve sık sık Rusya'ya gitmeye başlamışlardır. Kilise papazları vasıtasıyla Rumlar arasında başlayan ' *Rus hayranlığı* ' Balkan coğrafyasında giderek etkisini göstermiş ve böylece Rumlar kısa sürede Rus sempatizanı haline gelmişlerdir¹³⁹. Osmanlı Devleti'ni parçalamak için de projeler hazırlamaya başlamışlardır. Bu projelerden biri de ' *Münich Projesi* ' dir. II. Katerina *Münich Projesi*'ni gerçekleştirebilmek için Hacı Murad takma adlı Teselyalı Papasoğlu Mavromihali (Yorgi) adındaki Rum'u görevlendirerek Mora yarımadası'na istihbârî bilgi toplamak amacıyla seyahat düzenlemesini istemiştir. Papasoğlu'ndan başka Stephan Moroç, Hristo Griva, Angeli, Adamopulo, Jean Palatino gibi casuslar da Mora'ya gönderilmiştir. Papasoğlu II. Katerina'ya " *bir Rus filosunun görünmesi üzerine 100.000 Rum'un tek bir adam gibi kıyam ederek zincirleri kıracağını* " belirtmiş ve buna Rus casuslarının Rum ve Manyotlar üzerindeki ifsad çalışmaları ile Mora yarımadası'ndaki Kocabaşlıların bir kısmının isyan hazırlıkları yapması da eklenince Rusya, Mora'ya asker, silah ve gemi göndermiştir. Rus yardımının geldiği sırada Rumlar da ayaklanmış ve Müslüman tebaayı katletmeye başlamıştır. Osmanlı askerlerinin duruma müdahale etmesiyle birlikte isyan yatıştırılmış ve Rusya ile Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır¹⁴⁰. II. Katerina, Rusya'nın başarısızlığı üzerine Voltaire'ye yazdığı bir yazıda Rumlar hakkında şöyle demektedir¹⁴¹: " *Yunanlılar ve Ispartalıların ahlâkı pek ziyâde bozulmuştur. Onlar hürriyetten ziyâde çapulculuğa meyyaldirler. Kendilerine gönderdiğim kahramanlar vesayasında, vaziyet-i hâzıradan istifâde etmezlerse ebediyyen kendilerine ziyân etmiş olurlar.* "

Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan (1774) itibaren de, Rum-Ortodoks halkını koruma bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale etmeye başlamıştır¹⁴². Rumlar, Küçük Kaynarca Antlaşması ile beraber Rus bayrağı altında

¹³⁹ Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu – Tahlili – Tatbiki)**, TTK Yay..., Ankara 2006, s. 39-40

¹⁴⁰ Nagata, **a.g.e.**, s. 64 vd.; Köse, **a.g.e.**, s. 40 vd.

¹⁴¹ Köse, **a.g.e.**, s. 48

¹⁴² Roderic H. Davison tarafından, *Rusya'nın Küçük Kaynarca Antlaşmasının 7. ve 14. Maddelerine dayanarak Ortodoks Rumların koruyuculuğunu elde ettiği görüşünün çürütüldüğü* iki makale için

ticaret yapabilme hakkını elde etmiş ve böylece bölgede, Rusya lehine değişen güçler dengesi ile Rusya'nın itibarı daha da artmıştır. Rus üniformaları giymiş Rumlar, Adalar Denizi'ndeki adalara Rus politikasına hizmet etmek üzere Rus konsoloslu olarak atanmışlardır¹⁴³.

I. Petro'nun belirlediği Rus Millî Politikasına¹⁴⁴ II. Katerina tarafından yön verilmiş ve bu politika gereği Avusturya İmparatoru II. Josef ile II. Katerina arasında, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını içeren *Grek Projesi* hazırlanmıştır¹⁴⁵. Grek projesinin esası Türkleri Avrupa'dan atmak ve Ortodoks halkı Müslüman boyunduruğundan kurtarmaktır¹⁴⁶. Ruslar, bu siyaset gereği Mora'da ayaklanma çıkarmak için kilise ve propaganda yolu ile faaliyetlerde bulunmuş, çok sayıda ajan ve bol miktarda para göndererek halkı isyana teşvik etmiştir. Fakat Rus desteğine güvenemeyen Rumlar, Rusların kışkırtmalarına bu seferde gereken ilgiyi göstermemişlerdir¹⁴⁷.

bkz.: Roderic H. Davison, **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, (Çev: Mehmet Moralı), Alkım Yay., İstanbul 2004, s. 61-97; Ayrıca bkz.: Köse, **a.g.e.**, s. 112 vd.

¹⁴³ Isabel de Madariaga, **Çariçe Katerina**, (Çev: Mehmet Harmancı), Sabah Yay., İstanbul 1997, s.39

¹⁴⁴ I. Petro'nun belirlediği Rus Millî siyaseti esas itibarıyla Panislavizm'den başka bir şey değildir. Panislavizm, Fransız ihtilali'nin ve Napolyon savaşlarının ortaya çıkardığı siyasî problemlerin tesiri ile doğu ve merkezî Avrupa aydınlarının zihinlerinde doğan, milliyetçi unsurların emperyalist ve milletler üstü temâyüllerle karışmasının meydana getirdiği bir harekettir. Panislavizm tabiri her ne kadar ilk olarak 1826 tarihinde kullanılmışsa da, I. Petro'nun Balkanlarda yaptığı faaliyetler bu amaca matûftur. Karl Marx, Balkanlar'da Panislâv ve Panortodoks Rus ajanlarının yaptığı tahriklerden şöyle bahsetmektedir: “*Yüzlerce Rus ajanı Türkiye’de cirit atıyor ve Hristiyan Greklere (Rumlara) Çar’ın onların başı olduğunu, onları himâye ettiği ve Şark kilisesini ezilmekten kurtarıp, hür kıldığını anlatıyordu... 1809 Sırp ayaklanması, 1821 Yunan ayaklanması Rus altını ile kışkırtıldı, beslendi ve buradaki Türk paşaları hükümete karşı ihtilal bayrağını kaldırdılar. Bütün bu işlerde Rus hileleri, entrikaları ve para kaynakları asla eksik olmadı...*” demektedir. Bkz.: Hans Kohn, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, (Çev: Ağâh Oktay Güner), 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1991, s. 15,102 ; Rusya'nın Balkan siyasetinin esasları için bkz.: Krayblis, **a.g.e.**, s. 15-16.

¹⁴⁵ Djuvara, **a.g.e.**, s. 203-223 ; Kocabaş, **a.g.e.**, s. 52-59 vd.

¹⁴⁶ Madariaga, **a.g.e.**, s. 67

¹⁴⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 32

C. RUMLAR VE MİLLİYETÇİLİK FİKRİNİN GELİŞMESİ

1. ORYANTALİZM – SEYYAHLAR VE RUM MİLLİYETÇİLİĞİ

Rum ayaklanmasının tarihî temellerinden biri olan Rum aydınlarının Yunanlıların kökenini Antik Yunan veya Helenizm’e dayandırmalarının temelinde Avrupa’daki Oryantalist çalışmalar yatmaktadır. Oryantalist faaliyetler her ne kadar ilk iş olarak Arapça ile İslâm dinini araştırmakla işe başlamışsa da Batı sömürgeciliğinin Doğu’da gelişmesinden sonra zamanla bütün doğu dillerini, örf ve adetlerini, medeniyetlerini, Doğu ülkelerinin coğrafyasını, buralarda yaşayan toplumların gelenek ve göreneklerini, konuştukları dillerin en meşhur lehçelerini araştırma şekline dönüşmüştür¹⁴⁸. Oryantalistler, bu faaliyetlerini örgütlü bir şekilde yapabilmek için de kurumsallaşma yoluna gitmişlerdir. 1787’de Fransızlar, Oryantalistlerin birbirleriyle temas kurmalarını ve eserlerinin neşredilmesini sağlamak için bir cemiyet kurmuşlardır. 1820’de Paris’te *Societe Asiatique (Asya Cemiyeti)*’i kurarak buna bir yenisini daha eklemişlerdir. Sonrasında ise, *Journal Asiatique*’i çıkarmaya başlamışlardır. Londra’da, 1823 tarihinde oryantalizm çalışmalarını teşvik etmek üzere İngiltere Kralı’nın fahri başkanlığında *Royal Asiatic Society (Kraliyet Asya Cemiyeti)* cemiyeti kurulmuş, cemiyetin yayın organı olarak da *Jornal of the Royal Asiatic Society (Kraliyet Asya Cemiyet Dergisi)* adlı dergi çıkarılmıştır¹⁴⁹. Almanya’da ise *Deutsche Morgenlandische Gesellschaft (Alman Doğu Ülkeleri Derneği)*, kurulmuştur. Avrupa’da oryantalist çalışmalar “*Fundgraben des Oriens*” (1809) ile bilgi hazinesini genişletmiş ve uzman kadrolarını arttırmıştır¹⁵⁰. Oryantalist düşüncenin temelinde, Doğulu milletlerin Batılı milletlerden farklı olduğu ve Evrensel nitelikli bilgi ve düşünce yapısının Batı’ya ait olduğu düşüncesi hâkimdir. Oryantalistlere göre dünya üzerindeki tek medeniyet

¹⁴⁸ Mustafa Sibaî, **Oryantalizm ve Oryantalistler Yararları-Zararları**, (Çev: Mücteba Uğur), Beyan Yay., İstanbul 1993, s. 37

¹⁴⁹ Aynı eser, s. 58

¹⁵⁰ Sait, **a.g.e.**, s. 68; 19. Yüzyılın başlarında Avrupa’nın Leningrad, Paris, Berlin, Londra, Leipzig, Münih, Viyana, Leiden, Oxford, Edinburg, Dublin, Cambridge, Escorial, Milano, Roma, Briston gibi şehirlerinin kütüphanelerinde 250.000 Arapça el yazması kitap bulunmakta idi. Bunlara Türkçe ve Farsça gibi doğu dilleriyle yazılmış eserler dâhil değildir. Bu eserler 19. asrın başlarında Avrupa’ya kaçırılmıştır. Bunların bir kısmı satın alınmış bir kısmı da kütüphanelerden çalınmak suretiyle Avrupa’ya taşınmıştır. Bkz.: Sibaî, **a.g.e.**, s. 35

Batı medeniyetidir. Batı medeniyetinin temelini ise Antik Yunan oluşturmaktadır¹⁵¹. Oryantalistlerin, Avrupa'nın kökünü Antik Yunan'a dayandırmak istemelerinin nedeni Doğu'dan kurtulmaktır¹⁵². Doğu Araştırmaları (Oryantalizm)'nden elde edilen bilgiler oryantalistler tarafından Antik Yunan'a aktarılmış ve Helen Medeniyeti'nin bilgi açısından zenginleştirilmesi sağlanmıştır¹⁵³. Alman, Fransız ve İngiliz alimlerin çalışmalarıyla Yunan klasikleri Filolojik ve Leksikografik eklerle yeniden basılmış ve düzinelerce kitapla Antik Helen Medeniyeti yeniden inşâ edilmiştir¹⁵⁴. Batılı aydınlar bu anlamda Helenizm ile Oryantalist faaliyetleri bir araya getirerek Avrupa'yı yeniden inşa etmişlerdir¹⁵⁵. Avrupa'da Yeni ve Yakın Çağlarda Antik Yunan ve Helenizm'e ilgi duyulmasının ve Rumların sahiplenilmesinin perde arkasında yatan gerçek budur. Bu dönemde, Avrupa düşüncesinin temelini oluşturan Antik Yunan Medeniyeti'nin beşiği olan Yunanistan'ın Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılması gündeme gelmiştir. Bunun yansısı Avrupa'da Yunan hayranlığı ile birlikte Türk / İslâm düşmanlığı da gelişmiştir¹⁵⁶.

İstanbul'un fethedilmesiyle beraber Osmanlı Devleti, Avrupa için bir tehdit ve tehlike olarak görülmeye başlanmış ve böylece Avrupa için İslâm ve Osmanlı üzerine ötekileştirme işlemi başlamıştır¹⁵⁷. Batı, kendisini olduğu kadar Hristiyanlığı da bir başka açıdan görmüştür. Hristiyanlığın, doğulu milletler için kurtarıcı olduğunu kabul etmiş, Doğulu milletleri kötülüğe meyilli, her türlü şeytanlığın üreticisi olarak görmüş; Hristiyanlığı ise kötülüklere ve şeytanlıklara karşı savaşan olarak kabul etmiştir¹⁵⁸. Ayrıca Avrupa'da 16. yüzyılda şu düşünceler hâkim

¹⁵¹ İsmail Süphandağı, **Batı İle İslâm Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yay., İstanbul 2004, s. 31; Martin Bernal, **Kara Atena (Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi ? 1785-1985)**, (Çev: Özcan Buze), 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul 2003; Oryantalistler ve Oryantalist karşıtları hakkında bilgi almak için bkz.: Robert Irwin, **Oryantalistler ve Düşmanları**, (Çev: Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008

¹⁵² Batı Medeniyeti'nin kökeni için bkz.: John M. Hobson, **Batı Medeniyeti'nin Doğulu Kökenleri**, (Çev: Esra Ermert), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2007

¹⁵³ Süphandağı, **a.g.e.**, s. 85

¹⁵⁴ Koyuncu, **a.g.m.**, s. 496

¹⁵⁵ Turan - Gürbüz, **a.g.m.**, s. 17

¹⁵⁶ Süphandağı, **a.g.e.**, s. 69

¹⁵⁷ Aynı eser, s. 102

¹⁵⁸ Aynı eser, s. 94; Eric Wolf, Avrupa okullarında okutulan tarih tezini şöyle anlatır: “ Bize hem okulda hem dışarıda öğretilen şuydu: Batı diye adlandırılan bir oluşum var ve bu Batı diğer toplumların ve medeniyetlerin karşısında bağımsız bir toplum ve medeniyet olarak düşünülebilir (Örneğin Doğu'ya göre). Hatta pek çoğumuz bu Batı'nın (özerk bir) soyağacı olduğuna, bunun da Antik Yunan'dan Roma'ya, Roma'dan Hristiyan Avrupa'ya, Hristiyan Avrupa'dan Rönesans'a, Rönesans'tan Aydınlanma'ya, Aydınlanma'dan Siyasî Demokrasi ve Sanayi Devrimi'ne uzanan bir

olmuştur: Türkler, sanatı, bilimi ve şehirleri yok eden barbarlardır. Dinleri, kaba zihinleri yontmaya elvermediği için cahildirler. Protestanların kanaatine göre Tanrı, Hristiyanları, Türkler aracılığıyla cezalandırmaktadır. Türkler savaşı temsil etmekte, Hristiyanlar ise barışı temsil etmektedirler. Türkler kendi içlerinde itaatkârdır, çare onları içten bölmektir. Doğu, liberal olmayan, etnik ayrımcı ve organik millet anlayışı zayıf bir sivil toplum ve onu ezen otoriter, despotik bir devlet anlayışına sahiptir. Tarihsel anlamda düzensiz gelişen şiddetli sosyal patlamaların, tarihsel felaketlerin yeridir¹⁵⁹. Bu düşünceler sonraki yüzyıllarda da batı toplumuna hâkim olmuştur.

Baron de Tott'un seyahatnamesi ile Volney'in 1768–1774 Osmanlı-Rus harbine ilişkin yazmış oldukları kitaplar, Avrupa'da yıllarca okullarda ders kitabı olarak okutulmuş, birçok Avrupalı yönetici ve halkın Türklere önyargıyla yaklaşmasına neden olmuştur. Volney kitabında, Türk karakterinin temelini ' *derin cehalet* ' ve ' *özünde saçmalık* ' olarak nitelemiştir. Volney ayrıca " *Türkler kendileri dışında her şeye düşman, kendini beğenmiş, fanatik bir millettir. Ama artık güçlerinin son noktasındadırlar. Onları hiçbir şey kurtaramaz* " demektedir. Baron de Tott ise İstanbul'a ayak basar basmaz Türklerin bilgisizliğinden ve despot yönetiminden söz etmeye başlamıştır. Tott'a göre " *Şeyhülislâm da dahil herkes cesaretini arttırmak için içki içmektedir. Eğer Türkler içki içmeseler savaşa gidecek cesareti bile kendilerinde bulamayacaklardır.* " Tott, Türk devlet adamlarının dans etmeyi bilmemesini, kadınlı erkekli eğlenceyi tasvip etmemesini yadırgar. Osmanlı toplumunu Fransız toplumuyla mukayese eder ve kendi toplum ve ahlâk değerlerini ön plâna çıkararak Türklerin toplum değerlerini küçümser. Tott, Mısır ve Girit'e seyahat düzenleyip istihbârî bilgi toplar ve " *kargaşadan, merkezî otoritenin zayıflığından, Osmanlı otoritesinin kalelerin dışına çıkmadığından, halkın fakirliğinden ve memnuniyetsizliğinden* " bahseder. Volney'in de aynı düşünce

sıra izlediğine inanarak yetiştirildik. Demokrasiyle karşılaşan sanayi Amerika Birleşik Devletleri'ne kazanç sağlamış; yaşama, özgürlük ve mutluluk yolundaki hakları oluşturmuştur. Bu yanıltıcı olmuş, çünkü tarihi ahlâkî bir başarı hikâyesine, her bir (Batılı) yarışçının özgürlük meşalesini bir sonrakine taşıdığı bir yarışa dönüştürmüştür. Böylece tarih erdemin ilerleyişi, iyilerin (Batı) kötülerini (Doğu) nasıl yendiği hakkında bir hikâye olup çıkmıştır. " Bkz.: Hobson, **a.g.e.**, s. 17-18

¹⁵⁹ Süphandağı, **a.g.e.**, s. 69

yapısına sahip olması 1798 tarihinde Fransızların Mısır'a saldırmasına yol açacak süreci başlatır¹⁶⁰.

17. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına seyahat için gelen İngilizler, Atina için “ *bu şehir tüm yüksek ilimlerin ve fenlerin anası ve dadısıydı. Fakat şimdi orada sadece dinsizlik ve barbarlık var çünkü cahil Yunanlıların ikamet ettiği bu yer Türkler tarafından yönetiliyor* ” demektedir. İngiliz seyyahları Türklerin ahlaksız oldukları konusunda fikir birliğindedirler. Türk ve Türk gibi sıfatları ise gaddarlık, vahşilik, gurur, şehvet düşkünlüğü, hilekârlık ve diğer günahlıkları ifade etmek için kullanırlardı. Osmanlı topraklarını gezerken herhangi bir yerde yozlaşma veya geriliği gördüklerinde bunu Türk idaresinin yarattığı olumsuz sonuçlara bağlardı. Onlara göre eğer Yunanistan tarihi ihtişamını kaybetmişse veya Yunanlılar “ *dünyadaki Hristiyanların en ikiyüzlü yalancıları, dönepleri ve nezaketsizleri* ” durumuna düşmüşlerse bunun suçluları Türkler idi¹⁶¹.

Aydınlanma döneminde Yunanlılara karşı oluşan ilgi sonucunda, Mora'ya seyahat eden İngiliz aristokratlar, Rumların yozlaşmış halleri ile karşılaşmış ve Antik Yunanlılar ile onlar arasında bağlantı kuramamışlardır. İngiliz aristokratlar Rumları, “ *Ne Batı'nın ışığıyla, ne de Doğu'nun egzotik parıltısıyla aydınlanan alacakaranlık bir bölgede yer alan* ” bir toplum olarak değerlendirmişlerdir. Eğitimleri daha iyi bir seviyeye gelinceye kadar Yunan halkının bağımsızlığa hazır olmadığını dile getirmişlerdir¹⁶². İngiliz şairlerinden Byron da, Rumlarla ilk karşılaştığında duygularını şöyle dile getirmiştir¹⁶³:

“ *Yunanlılar şu anda çok kötüdürler ancak; bu, asla daha iyi olmayacakları anlamına gelmez (...) onlar asla bağımsız olmayacaklardır, asla önceki gibi hükmetmeyeceklerdir ve Tanrı korusun, etmesinler ! Ama esir olmaksızın (bir ülkenin) tabiiyeti altında yaşayabilirler. Bizim sömürgelerimiz bağımsız değildirler ama özgür ve çalışkandır; Yunanistan da bundan sonra böyle olabilir... Yunanlılar uzun zaman başka bir devletin boyunduruğu altında kaldıkları;*

¹⁶⁰ Zafer Gölen, “ Baron de Tott'un Seyahatnâmesine Dair “, **Bilge**, S. 17, s. 69-71

¹⁶¹ Orhan Burian, “ Türk Görüntüsünün Rönesans Dönemi İngiliz Edebiyatına Yansıması “, (Çev: Çiğdem İpek), **Belleten**, C. LVI, S. 216, TTK Yay., Ankara 1992, s. 575, 584-585

¹⁶² Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s. 50

¹⁶³ Orhan Burian, **Byron ve Türkler**, CHP Yay., Konferanslar Seri:1 Kitap:12, Ankara 1938, s.15; İldem, **a.g.e.**, s. 36

Avrupa'dan hiçbir şefkat ve alâka görmedikleri için yavaş yavaş alçalmış ve ahlâken bozulmuş bir millettir..."

Rum isyanı öncesinde Osmanlı topraklarına gelen seyyahlar, Türklerle karşılaştıklarında genel itibariyle kötü izlenimler edinmemelerine rağmen Türkler hakkında olumsuz sözler sarf etmişlerdir. Her ne kadar Türklerin olumsuzluklarından bahsetseler de Türkler arasında hırsızlık yapılmadığından, onların dürüstlüğünden, güvenilir olduklarından, verdikleri sözlerde durduklarından, ağırbaşlı, sabırlı ve davranış itibariyle soylu olduklarını söylemekten de kendilerini alamamışlardır¹⁶⁴. J. M. Tancoigne (*Voyage a Smyrne, dans l'Archipel et l'île de Candie / İzmir, Ege Adaları ve Girit Adasına Yolculuk 1811 – 1814*), Sakız Adası'ndan bahsederken “ *bu adanın Türkleri, sevimli, barışçı ve dürüst insanlardır* ” derken “ *buna karşılık Rum, kalleş, yalancı, sözüne güvenilmez, dalavereci ve desiseci, düzenbaz ve ayyaştır*” demektedir¹⁶⁵. Tancoigne ayrıca “ *bütün cehaletleri ve olanca boş inançları ile papazlar, gençliğin biricik öğretmenleridir ve okuyup okuttukları klasik kitaplar da, eski ve yeni İncil'den ibarettir* ” demektedir¹⁶⁶. Seyyahlar Rumlardan bahsederken, Çağdaş Rumları Antik Yunanlılarla özdeşleştirmişlerdir. Rumların olumlu taraflarının arkasında Antik Yunanistan'ı görmüşler, olumsuz taraflarının arkasında ise aşırı Ortodoksluğu ve Osmanlı'yı sorumlu tutmuşlardır¹⁶⁷. Antik Yunan'a ait kalıntıların yok edilmesinden Türkler sorumlu tutulmuş¹⁶⁸, Rumları, Türklerin acımasız baskısı altında ezilen köleler olarak gözlemlemiş ve eserlerine böyle kaydetmişlerdir. Seyyahlar eserlerinde papazlardan bahsederken de, tüm papazların üç kağıtçı, aç gözlü, kötü kalpli, kötü alışkanlıkları olan, çalıp çırpımaya düşkün, kendi mezhepleri dışındaki tüm Hristiyanlardan nefret eden ve onları aşağılayarak lanetleyen insanlar olarak belirtmektedirler. Bunların yanı sıra Ortodoksların eğitiminden büyük ölçüde papazların sorumlu olduğundan, haydut çeteleri arasında bile papazların bulunduğundan, papazların halka hitaben¹⁶⁹: “ *Türklerin cehenneme gidecek lanetlenmiş köpekler olduklarını, eğer papazlara saygıda kusur etmezler ve onlara yeterince para verirlirse cennetin onları*

¹⁶⁴ İldem, **a.g.e.**, s. 86, 110-111

¹⁶⁵ Tancoigne, **a.g.e.**, s. 35

¹⁶⁶ **Aynı eser**, s. 71

¹⁶⁷ İldem, **a.g.e.**, s. 104

¹⁶⁸ **Aynı eser**, s. 62

¹⁶⁹ **Aynı eser**, s. 87

beklediğini öğrettiklerinden bahsetmektedirler. ” Avrupalı Romantik¹⁷⁰ yazarlar da eserlerinde Rumlardan bahsederken, Rumların kötü karakterlerinin nedeni olarak Türkleri göstermektedirler. Mesela, Castellan (*Lettres sur la Moree, l’Hellespont et Constantinople / Mora Yarımadası, Gelibolu ve İstanbul Üzerine Mektuplar*) şöyle demektedir¹⁷¹: “ *Ticaret tutkusu (Rumların) ruhlarını küçülttü, zenginlikler kibri doğurdu, kazanç hırsı, kötü niyeti getirdi. Servetlerinin Türk zorbalığı tarafından ellerinden alınacağı kaygısı, zenginleri içten pazarlıklı ve dalkavuk yaptı. Özetle Yunan karakterini kıyılarda aramamak gerekir; içtenlik, iyilik, konukseverlik erdemleri ancak kalabalık yollardan uzak, dağlı Yunanlılarda bulunmaktadır. ”* Pertusier (*Promenades pittoresques dans Constantinople et sur les rives du Bosphore / İstanbul’da ve Boğaziçi’nde Renkli Gezintiler*) ise İstanbul’daki Rumlarla ilgili yorumlar yaparken, 400 yıldır Yunanlıların baskı altında olmalarına karşı bağımsızlık zihniyetini korumuş olduklarını belirtmektedir. Pouqueville’ye (*Voyage en Moree et a Constantinople / Mora Yarımadası ve İstanbul’a Yolculuk*) göre ise Rum demek köle demektir. Pouqueville eserinde Rumların eğitim sayesinde dirilişlerini gerçekleştirebileceklerini belirtmektedir. Ona göre “ *Tüm Avrupa, Yunanlıların başarılarına alkış tutacaktır. Ancak Yunanlılar, şimdi onların koruyucusu durumunda olanlara kendilerini teslim ederlerse daha kötü bir esarete düşebilirler* ” demektedir. Pouqueville ayrıca eserinde Rusya’dan bahsetmekte ve Avrupa kamuoyunu harekete geçirebilmek için de eserinin satır aralarında yabancı güçlerin yardımı olmadan Yunanistan’da durumun değişmesinin zor olduğunu belirtmektedirler. Chateaubriand’a (*Itineraire de Paris a Jerusalem / Paris-Kudüs Yolculuğu*) göre ise Antik Yunanlıların yozlaşmalarının nedeni Osmanlı’nın Rumlara yaptığı zulümdür. Yunanistan’ın kurtuluşu ise ‘ *Haç’ın Hilâl’i yenmesi ile* ’ mümkündür. Choiseul-Gouffier (*Voyage pittoresque de la Grece*) ise eserinde Yunanlıların, Türkler tarafından köleleştirilmiş olduklarını, bir an önce yitirilmiş özgürlüklerine kavuşmaları gerektiğini, uygar Avrupa ülkelerinin ve Rusya’nın onlara yardım etmek zorunda olduklarını yazmıştır. Ayrıca yazar Antik Yunan’dan büyük övgülerle söz etmiş ve Antik Yunan’ı yeniden canlandıracak, Yunanistan’ı

¹⁷⁰ Romantizm, 18. yüzyılda Avrupa’nın heyecan, coşku ve özgürlük tutkularını dile getiren akımdır ve Yeni Klasikçilik (Neo Classizm) akımına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bkz. Önder Şenyapılı, **Romantizm**, Boyut Yay., İstanbul 2004, s. 4, 13

¹⁷¹ İldem, **a.g.e.**, s. 80

kölelikten kurtaracak, Manililer başta olmak üzere Mora yarımadasında yaşayan köylüler olacaktır demektedir¹⁷². Bir diğer Antik Yunan hayranı Romantik de Firmin-Didot'tur. Firmin-Didot (*Voyage dans le Levant en 1817 et 1818 / 1817 ve 1818 Yıllarında Doğu'ya Yolculuk*) da eserinde Rumların eğitim sayesinde Türklerin zulmünden kurtulacağını belirtmekte ve Avrupa'nın artık Yunanlılara yardım elini uzatmasının zamanının geldiğini belirtmektedir¹⁷³. Voltaire ise Rumların “ *Baskı altında olmakla beraber, Yunanlılar esir muamelesi görmüyorlar. Düşüktürler, hakirdirler, fakat rahatsız edilmezler. Ticaretle uğraşır, tarlalarda çalışırlar. Vergileri pek hafiftir. Patriklerine çok bağlıdırlar ...* ” demekte ve “ *Türkler, bütün dünyayı da alsalar, o küçük Atina yine de gönlümüzde yaşayacaktır* ” demektedir. Voltaire ayrıca şu itirafta da bulunur¹⁷⁴: “ *Hiçbir Hristiyan devleti, kendi topraklarında Türklerin bir camisi bulunmasına müsaade etmez. Oysa Türkler bütün Rumların kiliseleri olmasını hoş görürler.* ”

Avrupalı aydınların yanı sıra Rum aydınları da 18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan olaylardan etkilenmiş ve Aydınlanma döneminin düşünceleri ile Hümanizm'in etkisi altında Antik Yunan'ı yeniden ihyâ etmeye çalışmışlardır. Rigas Velestinlis, Adamantios Korais ve Demetrios Katartzis gibi laik aydınlar, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Aydınlanma ve Milliyetçilik gibi düşünceleri yaymaya çalışmışlardır¹⁷⁵. Rum aydınlarının bu düşüncelere sahip olmasında Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı “ *İnsan Hakları Beyannamesi* ” ile Napolyon'un Rumlar üzerindeki milliyetçilik telkinlerinin önemli bir payı bulunmaktadır. Napolyon, Rumlar arasında Yunanlılık duygu ve düşüncesinin oluşturulması amacıyla Adalar Denizi'ndeki bütün adalara ajanlar göndermiş ve Rumların ayaklanmalarını teşvik edecek beyânnâmeler hazırlatmıştır¹⁷⁶. Napolyon, 1816'da yazdığı “ *Sainte Helene Anıları* ” 'nda Yunanlıların tutsaklıktan kurtarılması için şöyle demektedir:

“ *Yunanistan bir kurtarıcı bekliyor ve bu kurtarıcı, güzel ve şanlı bir taç ile zafere kavuşacaktır. Adını, sonsuza dek Homeros'un, Eflatun'un, Epaminondas'ın*

¹⁷² Aynı eser, s. 28-31

¹⁷³ Aynı eser, s. 106-116

¹⁷⁴ Voltaire, **Türkler, Müslümanlar Ve Ötekiler**, (Derleyen: Bora Çalışkan), İlkiz Yay., İstanbul 2005, s. 38, 42-43

¹⁷⁵ Koyuncu, **a.g.m.**, s. 497

¹⁷⁶ Turan - Gürbüz, **a.g.m.**, s. 17

adlarının yanına yazdıracaktır. Ben böyle bir kurtarıcı olmaktan çok da uzak değildim!... İtalya seferinde Adriyatik kıyılarına geldiğim zaman, Büyük İskender krallığının gözlerimin önüne serildiğini Directoire'a yazdım. Daha sonra Ali Paşa ile ilişki kurdum Korfu'da 40.000 – 50.000 asker ve bir orduya yetecek kadar cephane, araç ve gereç bulunacaktı. Makedonya'nın ve Arnavutluk'un haritalarını çizdirmiştim. ”

Napolyon, Yunanistan'ı Türklerin yönetiminden kurtarmayı düşünmüş fakat hayallerini gerçekleştirecek zamanı bulamamıştır¹⁷⁷. Ayrıca İngiltere'nin Yedi Ada'yı bağımsız bir bölge haline getirmesinin de Rumlar üzerinde olumlu bir etkisi görülmüştür.

Rum aydınlarının önde gelenlerinden Rigas Velestinlis, anayasal bir Helen Cumhuriyeti'ni savunmuş ve bu amaçla “ *İnsan Hakları Bildirgesi ile Anayasa İlkeleri* ” ni 1793 tarihinde kaleme almıştır. Hayalini kurduğu devletin sahibi olarak dil, din, şive ve mezhep farkı gözetilmeksizin Yunanlılar, Arnavutlar, Ulahlar (Romenler), Ermeniler, Türkler ve diğer soydan olanları kabul etmiştir. Rigas, devletin resmi dili olarak Yunancayı, Bayrak olarak ise Haç'ı seçmiştir. Bunun yanı sıra bir de “ *Helen* ” haritası yayınlamıştır. Viyana'da düşüncelerini eyleme dönüştürmek için de Milliyetçi bir dernek kurmuştur¹⁷⁸. Rigas ve taraftarları Bizans'ın devamı olarak gördükleri Osmanlı Devleti ile Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı çıkmışlardır. Bizans ve Osmanlı Devleti'ni, tüm kötülüklerin kaynağı olan dine dayalı, tutucu ve gerici devletler olarak nitelemişlerdir¹⁷⁹. 1798 tarihinde Fener Rum Patrikhanesi (Patrik V. Grigorius tarafından), Rigas ve küfür saydığı Aydınlanma felsefesine karşı “ *Pederler Öğretisi* ” adlı risaleyi yayınlamıştır. Korais ise buna “ *Kardeşlik Öğretisi* ” ile karşılık vermiştir. Korais ve diğer Rum aydınlarına göre Bizans, Ortaçağı, Doğululuğu yani durağanlığı temsil etmekte idi. Oysa Antik Yunan'a yönelmek, Yunanlılığın Batı Medeniyeti ile olan bağını vurgulamak anlamına gelmekte idi. Bu aydınlar göre, Osmanlı Devleti Bizans'ın Ortaçağından başka bir şey değildi. Korais, Bizans'ı, Osmanlı padişahlarını ve Fenerli aristokratları

¹⁷⁷ Jean Leune, **Megali İdea'nın Yalancı Cenneti**, (Çev: Ali Reşat), Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 1995, s. 289-290

¹⁷⁸ Dimitri Kitsikis, “ 20. Asırda Karşılaştırmalı Türk-Yunan Tarihi ”, (Çev: Abdürrahim DEDE), **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 8, s. 111-112; Koyuncu, **a.g.m.**, s. 497; Bayrak, **a.g.t.**, s. 37-39

¹⁷⁹ Kutlu, **a.g.e.**, s. 43

Yunan milletinden beslenen ve milletin zekâ ve hayatiyetini tüketen parazitler olarak değerlendirmekte idi. Ona göre, modern Yunanlıların ataları Antik Helenler idi. Bu nedenle Antik Yunanlıları ‘ *Helen* ’, Modern Yunanlıları ise ‘ *Greks* ’ olarak adlandırmıştır¹⁸⁰. Korais ayrıca halk dili *Demotiki* ile eski Yunan dili *Katarevusa*’yı terkip etmeye çalışmış, Herodot ve Homeros’tan çeviriler yapmıştır. Moschopolis’li Daniel ve Neofitos Dukas, dil ve kültür açısından Yunanlığı benimseyen herkesi Yunan saymıştır. Dukas 1815’te Patrikhane’yi Yunanca’nın yaygınlaştırılmasına ve bütün Balkan Ortodokslarının Helenleştirilmesine davet etmiştir. Patrikhane, aydınlanma taraftarlarına karşı tavrını değiştirmemiş ve 1819’da laik aydınların kitaplarını ‘ *Heretik* ’ ilan ederek, yeni doğan çocuklara antik Yunan isimleri verme modasını aforoz etmiştir. Küçük tüccarlar, aydınlar ve burjuva kesimi Aydınlanma fikirlerini savunurken Patrikhane, ruhban sınıfının üst kademesi ve Fenerlilerin büyük bir kısmı karşıt görüşte yer almıştır. Kocabaşılar ve zengin tüccarlar ise eğitim projelerine yer vermelerine rağmen Bâbîâli’ye karşı girişilecek ayaklanmada servetlerini tehlikeye atmak istememişlerdir¹⁸¹.

¹⁸⁰ Foti Benlisoy - Stefo Benlisoy, “ Milliyetçi Tarih Yazımı ve Azgelişmişlik Bilinci – Yunan Tarih Yazımında Geçmiş Algıları “, **Toplum ve Bilim**, S. 91, s. 256–257

¹⁸¹ Koyuncu, **a.g.m.**, s. 497-498

2. RUMLAR VE TİCARET BURJUVAZİSİ

Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Rumlar, diğer gayr-i Müslim unsurlara nazaran daha ayrıcalıklı bir konuma sahip idiler. Dil ve din hürriyetine sahip olmakla beraber, toprak üzerinde mülkiyet hakları da bulunmakta idi. Rumlar tarım ve ticaretle uğraşmanın yanı sıra gemicilikle uğraşmış ve balıkçılık da yapmıştır. Bunların yanı sıra Rumların, bankacılık ve müstelzimlik yaptıkları da bilinmektedir. Kıyı kentleri ile adalarda yaşayan ticaret ve gemicilikle uğraşan Rumlar, tarım ve diğer meslek dallarıyla uğraşanlara göre daha iyi imkânlarla sahiptiler. Rumlar, tâ eski çağlardan beri Küçük Asya'da, Karadeniz'in kuzey kıyılarında, Doğu Akdeniz'de, Adriyatik kıyılarında ve İyon Adaları'nda yaşamakta idiler. Rönesans'tan beri de ticarî uğraş nedeniyle Avrupa'nın hemen hemen bütün önemli merkezlerine yerleşmeye başlamışlardı¹⁸².

Osmanlı Devleti tâ Fatih Sultan Mehmet zamanından beri Doğu Akdeniz'deki Ceneviz ve Venedik deniz ticaretine ağır darbeler indirmişti. Zamanla Venedik ve Cenevizlilerin Doğu Akdeniz'de önemini yitirmesiyle, onlardan boşalan yeri Rumlar doldurmuştur. Osmanlı yönetimi bu açığı kapatmak için Rumları ticarete özendirmiş ve hatta bunun için tedbirler dahi almıştır. Bu elverişli koşullarda Rum deniz ticareti gelişmiş ve böylece Rumlar, Akdeniz ticaretinin büyük bir kısmını ellerine geçirmişlerdir¹⁸³. Doğu Akdeniz'de Venedik etkisinin kaybolmasından sonra Osmanlılarla Habsburglar arasında imzalanan Belgrad antlaşması (1739) ile ticarî hayat daha da hızlanmış, Türklerin ipekli, pamuklu ve yün dokumaları, kürkleri ve deri eşyaları XVIII. Yüzyıl Avrupa'sında büyük ilgi görmüştür. Rum tacirleri Marsilya, Anvers, Londra, Viyana, Leipzig, Breslau gibi Avrupa şehirlerinin pazarlarında en çok rastlanan kişiler haline gelmişlerdir¹⁸⁴. Osmanlı yönetimi, deniz ticaretini adeta Rumların tekeline bırakmış ve bir Rum tüccar sınıfı yaratmak için uğraşmıştır. Böylece Rumlar, Akdeniz'in Orta Avrupa ile ticaretinde önemli bir aracı haline gelmişlerdir. Rumlar, Fransız İhtilali ve Napolyon savaşlarının

¹⁸² Ortaylı, **a.g.e.**, s. 74

¹⁸³ Karal, **a.g.e.**, s. 107; Bilal N. Şimşir, **Ege Sorunu Belgeler (1912 – 1913)**, C. I, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1989, s. XIIV; Turan - Gürbüz, **a.g.m.**, s. 12

¹⁸⁴ Friedrich - Karl Kienitz, **Büyük Sancağın Gölgesinde**, (Çev: Seyfettin Halit Kakinç), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarih Ve Yer Yok, s. 214

doğurduğu bunalımdan yararlanarak Avrupalılar tarafından ihmal edilen Akdeniz ticaretini büyük ölçüde kontrolleri altına almışlardır. Bunun yanı sıra Küçük Kaynarca Antlaşması ve Rusya ile daha sonra yapılan diğer antlaşmalar, Yunan Adaları'nda gemicilik ve denizcilik yapan Rum gemicilere yeni imkânlar sağlamıştır. 1774 ve 1794 tarihlerinde Rusya ile yapılan antlaşmalarla Boğazlar yalnızca Rusya ve Avusturya'nın ticaret gemilerine açılmamış, Rumların Rus bayrağı altında ticaret yapabilmeleri de belirtilmiştir. Rumlar bir taraftan Osmanlı bandırası ve güvencesiyle Akdeniz'de serbestçe dolaşıp ticaret yaparken diğer taraftan Küçük Kaynarca hükümlerinden yararlanarak Rus bandırası altında Tuna boylarına ve Azak Denizi'nin iç bölgelerine giderek ticarî etkinliklerini daha da genişletmişlerdir. Böylece Rumlar, iki yönlü imtiyazları sayesinde her durumda tarafsız bir bayrak altında dolaşabilmişlerdir. Bütün bunlar Rum tüccar sınıfının zenginleşmesine ve dış ülkelerdeki Rum ticaret kolonilerinin büyümesine neden olmuştur¹⁸⁵. Osmanlı Devleti, tebaası olan Rum tüccar sınıfının hakkını ve çıkarlarını korumak için Akdeniz kıyılarından Kuzey Denizi kıyılarına kadar birçok limanda üst üste konsolosluklar açmıştır. Sadece Sicilya Adası'nda 9 Osmanlı konsolosluğu açılmıştır. Bu konsoloslukların sayısı bir ara Büyük Britanya adalarında 48'e, İtalya'da ise 52'ye ulaşmıştır¹⁸⁶. Rumların sahip olduğu bu ticarî özgürlük sayesinde 1816 yılında yaklaşık 600 ticaret gemisi denizlerde faaliyet göstermekte idi. Ayrıca Rum ticaret gemileri, Kuzey Afrika korsanlarına karşı kendilerini korumaları için silahlandırılmıştı. Rumlar, Odessa'dan İtalya'ya, İzmir'den Marsilya'ya kadar geniş bir alanda ticarete bulunmakta idiler¹⁸⁷.

Avusturya ve Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sonrasında tüccar ve esnaf sınıfını himâyesi altına almak için Eflâk ve Boğdan'da nüfûz mücadelesine girişmiş ve isteyen herkese '*patente*' vermiştir. Rusya (1781) ve Avusturya (1782) konsolosluklar açarak sayıları on binlere varan Hıristiyan tebaayı himâyeleri altına almışlardır¹⁸⁸. Böylece Rum tüccarları, hem vergi vermekten kurtulmuş hem de yabancı devletlerin imtiyazlarından yararlanmışlardır. Osmanlı Devleti, bu durumu

¹⁸⁵ Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, E Yay., İstanbul 2006, s. 44; Emecen – Şahin, **a.g.e.**, s. 74

¹⁸⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. XV.

¹⁸⁷ Turan - Gürbüz, **a.g.m.**, s. 12; Emecen – Şahin, **a.g.e.**, s. 74

¹⁸⁸ Ali İhsan Bağış, **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler (1750-1839)**, 2. Baskı, Turhan Yay., Ankara 1998, s. 38

engellemek için her ne kadar yabancı devletlerin elçilerine nota vermişse de konsolosların, gayr-ı Müslim reayayı himâye etmelerinin önüne geçememiştir¹⁸⁹.

XVII. yüzyıldan beri ticaret vasıtasıyla daha da zenginleşen Macaristan'da, Peşte'de, Trieste'de, Marsilya'da, Londra'da yaşayan Rum ve Eflak asıllı tüccarların Rum isyanına büyük katkıları olmuştur. Zenginleşen Rum tüccarları sadece Mora yarımadası ile Epir'de değil, Karadeniz kıyılarında, Batı Anadolu'da, Kıbrıs ve Girit'te¹⁹⁰, İstanbul'da, Selanik'te, İzmir'de ve Sakız Adası'nda okullar açmış ve kolejler kurmuşlardır¹⁹¹. Avrupa'dan getirilen eğitimciler sayesinde de Rum gençleri eğitilmiştir. Ayrıca Rum öğrencilerin birçoğu yurtdışına gönderilmiştir. Yurtdışında yetişen Rumlar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık gibi fikirler hızla yayılmıştır¹⁹². Rum tacirleri, vakıf okulları ve kütüphaneler de kurmuş, Rum okuyucusuna yönelik yayınlara maddî destek sağlamışlardır¹⁹³. Rum tacirleri, milliyetçi duyguların oluşumuna asıl katkıyı okullar açarak, kitap ve gazete çıkarılmasını destekleyerek¹⁹⁴, açılan okullarda Yunan tarihini okutarak, Rum gençlerini eğitim için Yurtdışına göndererek yapmışlardır.

¹⁸⁹ Turan - Gürbüz, **a.g.m.**, s. 12-13; Bağış, **a.g.e.**, s. 39-41

¹⁹⁰ Emecen – Şahin, **a.g.e.**, s. 75

¹⁹¹ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774 – 1912)**, (Çev: Nilüfer Epçeli), C. V, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 209

¹⁹² Emecen – Şahin, **a.g.e.**, s. 75

¹⁹³ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul 1997, s. 40

¹⁹⁴ Aşkın Koyuncu, “ Yunanistan'da Bağımsız Devlet “, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006, s. 495

II. BÖLÜM

RUM İSYANI VE İNGİLTERE

A. FENER RUM PATRİKHANESİ'NİN FAALİYETLERİ

M.S. 313 tarihinde, Bizans İmparatoru Konstantin tarafından Milan Fermanı ile Hristiyanlığın tanınması ve daha sonra I. Theodosios zamanında (M.S. 381) Hristiyanlığın devletin resmi dini olarak kabul edilmesi, devletin ağırlık merkezinin Roma'dan Konstantinopol'e taşınması; M.S. 37 tarihinde Aziz Andreas tarafından insanların dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere Piskoposluk¹⁹⁵ şeklinde kurulduğu iddia edilen Bizans'taki ilk kilisenin, Konstantinopol'ün başkent yapılmasıyla birlikte yapılan değişikliklerle, ' *Yeni Roma ve Konstantinopol Başpiskoposu* ' olarak tesmiye edilmesi¹⁹⁶, Bizans İmparatoru tarafından Bizantium Kilisesi'ne M.S. 451 tarihinde Kadıköy Konsili ile Ekümenik¹⁹⁷ sıfatının verilmesi Konstantinopol'ün hem siyasî hem de dinî bir merkez haline gelmesini sağlamıştır¹⁹⁸. Bizans'taki bu müttehid durum yani kilise ile devlet yönetiminin ittifâk halinde Bizans imparatoru şahsında temâyüz etmesi¹⁹⁹, Bizans imparatorlarının kendilerini ' *Tanrının yeryüzündeki temsilcisi* ' olarak görmeleri²⁰⁰, kiliseyi ve din adamlarını siyasî hedefleri ve çıkarları uğruna kullanmaları, istedikleri kişiyi patrikliğe yükseltmeleri aynı zamanda patriklerin de isteklerini gerçekleştirebilmek ve menfaatlerine râm olabilmek için Bizans imparatorları ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları ve zaman zaman da olsa patriklerin imparatorluktaki siyasî gelişmelere

¹⁹⁵ Yunanca bir kelime olan Piskopos, gözeten, kollayan manasına gelmekle birlikte aynı zamanda Ortodoks kilisesindeki en üst dinî rütbedir.

¹⁹⁶ Münir Yıldırım, **Yunanistan Ve Ortodoks Kilisesi**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005, s. 36 ; Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ayraç Yay., Ankara 1996, s. 19

¹⁹⁷ Yunanca'da ikamet edilen dünya-bütün dünya anlamlarını ifade etmektedir. Hristiyan kilise geleneğine göre bir kilisenin Ekümenik olma iddiası onun " *Apostolik* " yani herhangi bir havari tarafından kurulmasıyla mümkündür. Oysa burada böyle bir durum söz konusu değildir. Yıldırım, **a.g.e.**, s. 37 Daha fazla bilgi için bkz.: Ahmet Hikmet Eroğlu, **Ökümenizm Ve Fener Patrikhanesi**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005

¹⁹⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 36-42

¹⁹⁹ George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev: Fikret Işıltan), 5. Baskı, TTK Yay., Ankara 1999, s. 28

²⁰⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 39

etkide bulunup, topluma ideoloji aşlamaları kilise-devlet müttehid durumunu çok sarîh bir şekilde ortaya koymaktadır²⁰¹.

29 Mayıs 1453 tarihinde Bizans'ın başkenti Konstantinopol'ün II. Mehmet'in önderliğinde Müslüman Türkler tarafından fethedilmesi, dünyada büyük yankılar uyandırmıştır. Konstantinopol'ün fethedilmesinden sonra İstanbul adını alan bu şehri dünyanın ticarî, dinsel ve kültürel merkezi yapmak için gayret sarf eden Fâtih, Bizans ile bütünleşmiş ve aynı zamanda Bizans imparatorluğu ile birlikte kendi sonunu da getirmiş²⁰² olan Kilise teşkilâtını yani Ortodoksları ve Patrikhaneyi yeniden teşkilatlandırarak ' *Millet Sistemi* ' adı verilen din ve mezhep esasına dayalı yönetim yapısı içerisinde yer almasını sağlamıştır²⁰³. Fâtih, fetihten yaklaşık bir yıl sonra Georges Scholorios'u ' *Gennadios* ' adıyla Ortodoksların ruhânî lideri seçmiş ve ona Patriklik asâsı ile tacını vermiş, vezirlerle bir tutmuş, emrine yeniçerilerden müteşekkil bir muhafız birliği ile birlikte ' *Millet Başı* ' unvanını da vererek Ortodoks Rum tebaanın dinî, hukukî ve cezaî işlerinden mükellef kılmıştır²⁰⁴. Bu hareketleriyle Fâtih, fetihle birlikte fiili olarak ortadan kalkmış olan Ortodoks Kilise teşkilâtına eski itibarını yeniden kazandırmak suretiyle ihyâ etmiş ve Osmanlı tebaası haline gelen Ortodoksları tek çatı altında toplayarak Patrikhaneye tâbi kılmıştır. Fâtih'in böyle bir işe girişmesi kendisini hem Ortodoksların hâmisî ve Roma'nın vârisi saymasıyla, hem dünyada tek bir hükümdar olmalı inancını taşımasıyla²⁰⁵ ve hem de Türklerin hâkimiyeti altına aldığı Gayr-i Müslimlere karşı gösterdiği hoşgörü politikasıyla açıklanabilir. Konstantin'in Batı Kilisesi'ne (Roma) karşı Doğu Kilisesi'ni kurması misali Fâtih de Ortodoksluğu himâyesine almak suretiyle hem

²⁰¹ Yannis Kordatos, **Bizans'ın Son Günleri**, (Çev: Muzaffer Baca), Alkım Yay., İstanbul 1999, s.24-25; M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, 2. Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 1996, s.22-23

²⁰² Kordatos, **a.g.e.**, s. 17

²⁰³ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, 2. Baskı, Risale Yay., İstanbul 1996, s. 17-18 ; Ejder Okumuş, **Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Din-Devlet İlişkisi**, Lotus Yay., Ankara 2005, s. 90 ; daha fazla bilgi için bkz.: ; Cevdet Küçük, " Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ", **Yeni Türkiye**, S. 38, Semih Ofset, Ankara 2001 ; Bilal Eryılmaz, " Birlikte Yaşama Tecrübesi: Osmanlı Millet Sistemi ", **Yeni Türkiye**, S. 45, Semih Ofset, Ankara 2002.

²⁰⁴ Şahin, **a.g.e.**, s. 52-57 ; Aurel Decei, " Fenerliler ", **İA**, C. IV, MEB., İstanbul 1964, s. 547-548; Gülnihal Bozkurt, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1996, s. 31.

²⁰⁵ Halil İnalçık, " Mehmed II ", **İA**, C. VII, MEB., İstanbul 1970, s. 511; Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev: Recep Boztemur), İmge Yay., Ankara 2004, s. 98

Ortodoksları Katolikleşmekten kurtarmış ve mânen yanına çekmiş²⁰⁶ ve aynı zamanda Avrupa'ya karşı güç unsuru olarak kullanmış ve hem de Batı Kilisesi'nin karşısına Rum Ortodoks Kilisesi'ni çıkararak aynı zamanda kiliselerin (Ortodoks-Katolik) de birleşme çabalarının önüne bir set çekmiştir²⁰⁷.

Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına alıp tebaası haline getirdiği bütün din ve mezheplerin müntesiplerine karşı hoşgörülü, eşit ve adâletli bir yaklaşım tarzı sergilemiş²⁰⁸, Ortodoks Rumlara tanıdığı yetkileri Ermeni²⁰⁹ ve Musevilere de tanımıştır²¹⁰. Gayrimüslimlere tanınan hoşgörü ve cemaat liderlerine tanınan bu yetkilere karşılık devlet, cemaatlerin din ile ilgili işlerine karışmaz, cemaatler ise siyasetle uğraşmazlardı. Siyaset ile uğraşan cemaat liderlerinin veya cemaat mensuplarının cezası ise genellikle ölümle neticelenmekte idi²¹¹.

Bizans'ın siyasî kanadının ortadan kaldırılmasından sonra siyasî bir manevra olarak Patrikhanenin ihyâ edilerek eski gücüne kavuşturulması, Patriklik müessesesinin Bizans'ın simge ve sembollerini aynen alması (çift başlı kartal), Grek dili ve kültürünün kilise içerisinde canlı tutulması, Bizanslılık ruhunun Osmanlı Devleti içerisinde yaşatılmasına sebep olmuştur²¹². Fâtih'in Patriklik müessesesini ihyâ etmesi yabancı tarihçiler tarafından, “ *Bizans'taki Osmanlı hâkimiyeti, Ayasofya'nın duvarlarına sürülmüş badanaya benziyor. Altındaki mozaik putlar*

²⁰⁶ Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 18

²⁰⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, 8. Baskı, TTK Yay., Ankara 1998, s. 6 ; Şahin, **a.g.e.**, s. 57

²⁰⁸ Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler (Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik Ve Hukuki Durumları)**, Turhan Kitabevi, Ankara 2001, s. 54 ; Kazıcı, **a.g.m.**, s. 223

²⁰⁹ Bizans İmparatorluğu döneminde, imparatorların da müdâhil olduğu doğu-batı kilise mücadelesi ile Ekümenik ve İkonoklazm tartışmalarında, farklı düşüncelere sahip olanlara baskı ve şiddetin uygulanması Kudüs'teki monofizit düşünceye sahip olanları Ermeni hiyerarşisinde bir araya getirmiş; Müslümanların Kudüs'ü fethiyle birlikte farklı dinden olanlara hoşgörülü davranıp inançlarında serbest bırakması, Ermeni kilisesi'ne bağlı ilk Patrikliğin Kudüs'te oluşmasını sağlamıştır. Müslümanların bu hoşgörülü tutumu Konstantinopol'ün Türkler tarafından fethi ile birlikte millet sistemi içerisinde devam ettirilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz.: Canan Seyfeli, **İstanbul Ermeni Patrikliği**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005, s. 56-57

²¹⁰ Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 34

²¹¹ Aynı eser, s. 56

²¹² Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 50 ; Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 49 ; George Ostrogorsky, Bizans'ı Bizans yapan üç unsurdan şöyle bahseder: “ *Roma devlet tarzı, Grek kültürü ve Hristiyan inancı Bizans gelişmesinin ana kaynaklarıdır. Bu unsurlardan birisi çıkarılrsa Bizans'ın varlığı düşünülemez. Ancak Hellenist kültür ve Hristiyan dininin Roma devlet şekli ile bir sentez haline gelmesi bizim Bizans imparatorluğu olarak adlandırmaya alıştığımız tarihi teşekkülü meydana getirmiştir.* ” Bkz.: Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 25

bozulmamıştır” şeklinde yorumlanmıştır²¹³. Devletin gücünün zirvesinde olduğu dönemlerde pek fazla bir etkinliğe sahip olamayan Patrikhane, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faaliyetlerini arttırmaya başlamıştır. Patrikhanenin siyâsî faaliyetlerinin arttırmasının nedenlerinden biri, Osmanlı Devleti’nin gücünün giderek azalması, ikincisi, Fenerli olarak tesmiye edilen zümrenin stratejik öneme sahip Divan-ı Hümâyûn ve Donanma-yı Hümâyûn tercümanlıklarını ellerine geçirmeleri ve son olarak da Rusya’nın Balkanlardaki Ortodoks / Slav eksenli faaliyetleridir. Osmanlı’nın güçlü olduğu dönemlerde Rumlar için bağımsız olma düşüncesi uzak bir ihtimal olarak görülmekteydi. Bu nedenle Patrikhane Yunan dilini ve kültürünü canlı tutmaya çalışmakla yetinmekteydi. Yunanlılar arasında ‘ *taht varisi soylarının eski gücünü bulacağı ve Konstantinopolis’i geri alacakları* ’ hülyası hâkim olmakla²¹⁴ beraber kurtuluşun Albert Horani’nin de belirttiği üzere ‘ *ilahi bir müdahale sonucu nihayete ereceği* ’ düşüncesi²¹⁵ geçerliliğini muhafaza etmekte idi. Fakat bu, uygun ortam bulunduğu ayaklanmaya teşebbüs etmeye engel teşkil etmiyordu. Ruslar tarafından papaz, seyyah ve tüccar kılığında ajanlar gönderilerek halk arasında kuzeyden gelecek sarı ırk tarafından kurtuluşun sağlanacağını anlatan ‘ *Ksanthos Genos* ’ gibi uydurma destanların yayılması da ayaklanma teşebbüslerinin zihinlerde yer etmesini sağlamıştı.

Rum Patriği III. Parthenios, Eflak Voyvodası Konstantin’e gönderdiği mektubunda (1657) “ *Müslümanlığın günününün tamam olmasına az bir şey kalmıştır. Hristiyan dininin vellesi yine dünyayı tutacaktır. Ona göre tedarikte olası ; pek yakında bütün vilâyetler Hristiyanların (İsevilerin) eline geçip haç ve çan’a mensup olanlar (salip ve nâkusa), İslâm memleketlerine sahip olacaklardır.* ” demektedir. Mektubun Köprülü Mehmed Paşa’nın eline geçmesiyle sorguya çekilen patrik, her sene sadaka tahsili için böyle kâğıt gönderildiğini söylemesi üzerine Parmakkapı’da asılmıştır²¹⁶. Osmanlı Devleti’nde Bizanslılık ruhunun yaşaması Patrikhane ve onun

²¹³ Şahin, “ Fener Rum...”, s. 344

Şahin, **a.g.e.**, s. 165

²¹⁴ Clogg, **a.g.e.**, s. 31

²¹⁵ Albert Hourani, **Batı Düşüncesinde İslâm**, (Çev: Mehmed Kürşad Atalar), Pınar Yay., İstanbul 1996, s. 212

²¹⁶ Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 56.

izlediği siyaset sayesinde olmuştur²¹⁷. Bizans'ın siyasî kanadı ortadan kalktıktan sonra Patrikhane, fahrî olarak onun görevini de üstlenmiştir²¹⁸. Balkan coğrafyasının fethedilmesinden sonra Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Eflak-Boğdan Kiliseleri Fener Rum Patrikhanesine tâbi kılınmıştır²¹⁹. Böylece Fener Rum Patrikhanesi, Bizans döneminde sahip olduğu siyasî ve hukukî gücünden daha fazlasını elde etmiştir. Adeta hiçbir Ortodoks Rum, Fener Rum Patrikhanesinden geçmeden Bâb-ı Hümâyûn'a yaklaşamaz olmuştur. Arnold Toynbee'nin ifadesiyle ' *Rumlar Osmanlı İmparatorluğu'nun ortakları gibi* ' olmuşlardır²²⁰. Hatta Bizans Hukuku bile Osmanlı'da belli ölçülerde devam etmiştir. Rumca yarı resmî bir dil olarak yaşamıştır²²¹. Patrikhane sistemli bir şekilde kilise ve papazlar kanalıyla Anadolu ve Balkan coğrafyasında Ortodokslastırma ve Rumlaştırma faaliyetlerinde bulunarak, sahip olduğu gücünü Osmanlı Devleti aleyhinde Bizans'ı ihyâ etme emeli uğrunda kullanmıştır.

Prof. Luvaris, Hristiyan halkın dini ve ahlakî eğitiminin kiliseye bırakıldığını; dil ve din bakımından önceleri ilköğrenim yapılırken, sonraları yüksek okulların da açıldığını kaydettikten sonra şöyle demektedir²²²:

“ Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok bölgelerinde yunan fikrinin önemli faaliyet merkezleri yaratıldı. Kilise öğretim için tahsilli yetişmiş papazları kullandı veya kabiliyetli Rumları Avrupa'da öğrenim yaptırıp sonra bunları milletin öğretmeni olarak mükâfatlandırdı ve büyük idealin rahipleri haline getirdi. Bu fikir mukaddes bir kominion olarak gizlice gençliğe aşılandı ve bununla birlikte Hristiyan Grek fikrinin kıymetleri de tanıtıldı. Apokaliptik vaazlarla halkın kalbinde hürriyet idaresi ve milletin iradesi ve milletin manen yeniden doğuşu fikri ateşlendi.”

Ticaretle uğraşan Rumlar arasında Bizans İmparatorluğunu ihyâ emelleri XVIII. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu maksatla, Balkanlar'daki diğer kavimleri Rumlaştırmak için her vasıtaya başvurulmuştur. Rumlaştırma eylemini yapanlardan biri de Fener Rum Patrikhanesidir. Patrikhane, Rumlaştırma ve Ortodokslastırma

²¹⁷ Vamık D. Volkan-Norman Itzkowitz, **Türkler Ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, Bağlam Yay., İstanbul 2002, s. 106

²¹⁸ Krayblis, **a.g.e.**, s. 18

²¹⁹ Şahin, **a.g.m.**, s. 344

²²⁰ Arnold J. Toynbee, **Türkiye ve Avrupa**, 2. Baskı, Örgün Yay., İstanbul 2002, s. 31

²²¹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 61-62

²²² Şahin, **a.g.e.**, s. 169

siyasetinde başı çekmiş, Bizans döneminde olduğu gibi her türlü yola başvurmaktan da geri durmamıştır. Bulgarları Rumlaştırmak için 1767 tarihinde *Ohrida Başpiskoposluğunu* kaldırmış, metropolitlere gönderdiği genelge (1800'lü yıllar) ile Bulgar mekteplerini kapatılmasını ve kiliselerde Yunanca yazılmış kitapların okunmasını emretmiştir. Ayrıca, Bulgarlara ait bir kütüphaneyi yaktırmış ve Bulgar diliyle ibadet etmeyi de yasaklamıştır²²³. Bulgarların kendi kiliselerine kavuşabilmeleri Osmanlıların sayesinde olmuştur²²⁴. Fener Rum Patrikhanesi, geçmiş geleneklerin muhafazası ve aktarımında önemli bir araç işlevini görmüştür. Patrikhane, her ne kadar Osmanlı hükümetiyle işbirliği yapıyor ise de, kilise bir bütün olarak üyelerinin tamamen farklı ve üstün olduğu fikri ile Müslümanların Hristiyan topraklarındaki günahkârlar olduğu fikrini canlı tutmakta idi²²⁵.

Fenerli Rum beylerinin Osmanlı Devleti'nde getirildikleri ilk görev Divan-ı Hümayun tercümanlığı olup bu görev 1821 Rum isyanına kadar Fenerli Rum beyleri tarafından yürütülmüştür. Fenerliler, daha sonra Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak atanmaya başlanmışlardır. Fenerliler'in Osmanlı yönetiminde etkili olduğu bir başka alan da Tersane Tercümanlığı'dır. Bu görevde bulunanlar daha sonra Divan-ı Hümayun Baş tercümanlığına buradan da Eflak ve Boğdan voyvodalarına atanırlardı. Her ne kadar Rum isyanını başlatanlar Fenerliler olarak gösteriliyorsa da, Fenerliler de Fener Rum Patrikhanesi gibi tutucu kesimi temsil etmekte idiler. Rum aydınlarının savunduğu görüşlerin aksine Fenerlilerin büyük bir kısmı Patrikhane gibi Kilisenin önder rolünü oynayacağı Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihyâ etme arayışı içerisindeydiler. Başarıya ulaşamayan 1770 Mora ayaklanması isyan vaktinin henüz gelmemiş olduğunu kanıtlamaktaydı²²⁶. Bu sebeple laik bir Yunan bağımsızlık hareketine karşı kayıtsız kalmışlardır. Fenerlilerin ekseriyetinin takındığı bu tavıra bağımsızlık yanlısı liberaller tepki göstermişlerdir²²⁷. Rum isyanına destek veren Fenerliler şüphesiz bulunmakta idi. Bunlar arasında Divan-ı Hümayun Tercümanı Kostaki başta gelmekte idi. Kostaki'nin üzerinde Rumlarla Sırpalar arasında yapılan antlaşma sureti ile isyancıların birbirlerine gönderdiği mektup suretleri ele

²²³ Halil İnalcık, **Tanzimat Ve Bulgar Meselesi**, Eren Yay., İstanbul 1992, s. 18-19

²²⁴ Ercan, **a.g.e.**, s.102

²²⁵ Jelavich, **a.g.e.**, s. 198-199

²²⁶ Karpat, **a.g.e.**, s. 102-103

²²⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 45-46

geçirilmiştir²²⁸. Rum isyanına Patrikhânenin her ne kadar destek vermediği söyleniyor ise de 1821 senesinde Patrikhânenin, reayayı fert fert patrikhaneye götürüp kefile bağlayacağını ve deftere kaydedeceğini belirtmesi, sonrasında Ortodoks tebaayı takım takım ve sınıf sınıf patrikhane'ye götürmesi dikkat çekmiştir²²⁹. Bunun üzerine Patriğe “ *ehl-i arz olan reâyânın defterini vireceklerini takrîr etmişdi bu ana dek niçün virmiyorlar maazallah boğazdan birkaç reâyâ sefinesi görünse burada olan Rumları kim zabt edecek işte Akdeniz'den her gün gelen muvahhiş haberler cümlelerin mesmû'ı oluyor bunlar için bir şey olunmuyor mu ? olunuyor ise niçin taraf-ı Hümâyûnuma ihbâr olunmuyor ?* ” şeklinde sual sorulmuştur.

Rum ayaklanmasında en önemli itici rolü Kilise ile alt tabaka ruhban sınıfı oynamıştır²³⁰. İsyanın Patras Başpiskoposu Germanos'un öncülüğünde başlaması dikkate alınırsa Kilise önderlerinin halk üzerinde yadsınamayacak derecede önemli bir dinî gücünün olduğu ortaya çıkacaktır. Katolik bir papaz Rumlar hakkında şöyle söylemektedir²³¹:

“ Rumlar, Ortodoks mezhebinin kendileri için ‘ *gerçek bir milliyet (Millet-Nation)* ’ olduğunu iddia ediyorlar. Türkiye’de ‘ *Rum milleti* ’, toplum başkanı olan mahalle papazından İstanbul’daki Patrik’e kadar hepsi dini liderliğe bağlıdır. *Onların kiliseleri vatanlarıdır (Vatan-Patrie)*. Katolik olan bir Rum, Fener Kilisesinden

²²⁸ BOA, HH, Nr. 44927-F. Tarih 6 C 1237 (28.02.1822) Mu’âhede ve Mektup Tercümeleri.

²²⁹ BOA, HH, Nr. 50254. Tarih 1236 (1821) Telhîs. “ *Bu def’a beyaz üzerine sahîfe-yi berâ-yı sudûr olan Hatt-ı Hümâyûn kerâmet-makrûn şahânelerinde Rum patriğine kethüdân gönderüb suâl etmiş ehl-i arz olan reâyânın defterini vireceklerini takrîr etmişdi bu ana dek niçün virmiyorlar maazallah boğazdan birkaç reâyâ sefinesi görünse burada olan Rumları kim zabt edecek işte Akdeniz'den her gün gelen muvahhiş haberler cümlelerin mesmû'ı oluyor bunlar için bir şey olunmuyor mu ? olunuyor ise niçin taraf-ı Hümâyûnuma ihbâr olunmuyor ?* deyü emr-ü fermân buyurulmuş olmağla... Rum Patriği... reâyâyı ferdan ferdâ Patrikhâneye götürerek birbirine kefile rabt ve defterini takdîm ideceğini ifâde etmiş idi. Ol vechile patrik-i mersûm takım takım reâyâ-yı Patrikhâneye götürerek esâmilerini defter ve kendülerini kefile rabt itmekde ve hatta bu husûs aralık aralık divân-ı tercümânlar marifetiyle suâl ve ta’cîl olunmakta ve patrik-i mersûm dahi Rum milletini sınıf sınıf kefile rabt ve cümlesine esnâf başlarını teahhüd itdirmekde ve içlerinden kefil bulamayanlar hâric bırakmakta ve o makule şimdiki hâlde kefil bulamayanları dahi başka defter itmekde olduğunu tercümân-ı mersûm vesatatiyle ihbâr ve çend rûz zarfında kefile rabt olunan reâyânın defterini başka ve kefil bulamayanları başka defterlerini takdîm ideceğini iş’âr etmiş ise de iş bu sudûr iden irâde-yi seniyye mülûkânelerine mebnî keyfiyet tekrâr patrik-i mersûmdan suâl ve ta’cîl olmağla kefile rabt olunan ve olunmayan reâyânın defterleri bâb-ı âlî’ye vürûdunda hakpâ-yı hümâyûnları arz ve takdîm...”

²³⁰ Karpat, a.g.e., s. 106

²³¹ Leune, a.g.e., s. 55

ayrılarak yüzünü Roma'ya çevirdiği için Rumların gözünde kaybolmuş bir insan demektir. Bu yüzden Katolik olmuş Rumlara da düşman gözüyle bakarlar... ”

Rum isyanına Patrikhânenin dahil olup olmadığı ile ilgili elimizde somut bilgiler mevcut değilse de patriğin Moralı olması, isyanda din adamlarının öncü rolünü oynaması, isyancıların Moskova ile irtibatta olmaları gibi sebeplerle ve aynı zamanda isyana katılanların gözünü korkutup isyanı bir an evvel bitirmek gibi düşüncelerle Rum Patriğinin idam edilmesine karar verilmiştir. Belgede şöyle denilmektedir²³²:

“ ... Patrik-i mersûmun elhaletü-hazihi meydana çıkan mecmû'-ı fesâdât-masnû'aya öteden berü madem ki reis-i millet bulunmuşdur beher hâl ilm-i marifeti lâhik olmak iktizâ eylediği suret-i hâlden nümâyân olduğundan başka hâin-i mesfûrun aslı Moralı olmak cihetiyle Moradaki fesâdda ve cümlesinin Moskovlu ile istinâdları iktizâsınca en sonra bu misüllü fazâhate dahi cür'et ve cesâret etmiş olduklarına nazaran bu kâfirleri ba'de-zîn şöyle böyle söz ile yola yatırmak ve kendülerinden sadâkat ve emniyyet ümidinde olmak emr-i baîd olmak mülâbesesiyle hemân Patrik-i mersûmun a'mâl-i seyyi'sine mücâzâten ve Mora fesâdının evvel bâ evvel bu tarafda esâsını kat' itmeklik icâbına binâen ibtidâ patrik-i mersûmun hakkından gelinerek yerine milletin ehl-i ırz gürûhu her kimi intihâb ve ale'l-umûm hakkında hüsn-i şehâdet iderler ise anın nasb olunması dikkat ü hâle münâsib ve belki bu vechile hafâyâ-yı fesâddan ba'zı ser-rişte olunabilmesi dahi melhûz olmağla keyfiyet hakpâ-yı hümayûn cihânbanîye arz u istizân olunub muvâffak irâde-yi celâdet ifâde-yi şâhâneye buyurulur ise bi-minnet-i teâla teşrîf-i sadr-ı azâminin irtesi Pazar günü patrik-i mersûm def'aten ahz ile Patrikhâne önünde alâ melei'n- nâs salb olunması ve mersûmun salbi esnâsında olacak kargaşalık arasında Patrikhâne'de mahbûs Sırb knezleri şâyed firâr dâyesinde olmaları muhtemel olmağla mersûmların ve gerek patrik nasbına kadar patrikhânenin muhafazası iktizâ iden zâbitâna tenbîh kılınması ve patrik intihâbı için derhâl Rum milletinin sağır ve kebîrine hitâben buyuruldu ısdârıyla içlerinde dâimen vazâif-i raiyeti millete icrâ itdirecek ve devlet-i aliyyeye hâlen ve müstakbelen sadâkat ve istikametle hıdmet ve kendü milletini salb olunan sâbık gibi bilâ-fesâd ve mehleke-yi....”

²³² BOA, HH. Nr. 51287. Tarih 1236 (1821) Telhis.

B. FİLİKİ ETERYA CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ

Filiki Eterya (Philike Hetairia / Dostlar Topluluğu) Cemiyeti²³³, Nikolas Skufas, Emmanuil Ksanthos ve Athanasios Tşçakalof adlı ikisi Rum ve biri Bulgar olmak üzere üç tüccar tarafından Rusya'nın liman şehirlerinden biri olan Odessa (Hocabey)'da 1814 tarihinde kurulmuştur²³⁴. Eterya Cemiyeti, Rum isyanını örgütleyip bağımsızlık hareketini başlatan bir cemiyet olmakla beraber, aynı zamanda Aydınlanma Felsefesi ve Batı siyasal düşünceleriyle beslenmiş, Rusya ve Avrupalı devletler tarafından desteklenmiş bir cemiyettir²³⁵. Esas itibariyle Eterya Cemiyeti'ni kuran, Rum millî şairlerinden Rigas Velestinlis'tir. Rigas'ın amacı, Osmanlı hükümetini devirmek amacıyla bütün Rumları Eterya Cemiyeti etrafında toplamaktı²³⁶. Rigas, her ne kadar Eterya Cemiyeti'ni 1796 tarihinde Viyana'da kurmuşsa da Avusturya polisinin Rigas'ı tutuklayıp Osmanlı yetkililerine teslim etmesi (1797) sonucunda cemiyet, amacına ulaşmadan ortadan kalkmıştır.

Rumların bağımsızlık teşebbüsü Rigas'ın kurduğu Eterya Cemiyeti ile sınırlı değildi. Rigas'dan sonra 1800'lerin başında aralarında Adamantios Korais'in de bulunduğu ' *Athena* ' adlı bir örgüt daha kurulmuştur. Athena'yı, ' *Phoneix* ' ve sonrasında da Comte Choiseul-Gouffier'in başkanlığını yaptığı ' *Hotel Grec* ' takip etmiştir²³⁷.

Avrupa'daki *Carbonari* tarzı örgütlenmelerden biri olan Eterya Cemiyeti, kuruluş ve işleyiş itibariyle mason teşkilâtlarının usûllerini benimsemiştir²³⁸. Eterya'nın kuruluştaki amacı, eğitim ve öğretimi Osmanlı tebaası olan Rumlar arasında yaymaktı²³⁹. Cemiyetin gerçek amacı ise Osmanlı Devleti'ni parçalayıp seküler bir Yunan devleti veya Doğu imparatorluğu meydana getirmektir. Cemiyetin

²³³ Filiki Eterya (Dostlar Derneği) Cemiyeti, yayımlanan birçok eserdeki Etniki Eterya (Millî Dernek) Cemiyeti ile karıştırılmaktadır. Etniki Eterya Cemiyeti, 1894 tarihinde Soliatis ve Likudis adlı subaylar ile Sophianos adlı tüccar tarafından Atina'da kurulmuştur. Bkz.: M. Murat Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988, s. 8; Uğur Yıldırım, **Emperyalizm'in Ortodoks Kartı Keşiş Güç**, Otopsi Yay., İstanbul 2005, s. 38

²³⁴ Karal, **a.g.e.**, s. 109; Jelavich, **a.g.e.**, s. 229

²³⁵ Karpat, **a.g.e.**, s. 104

²³⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 47

²³⁷ Salâhi R. Sonyel, " Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler ? ", **Belleten**, C. LXIII, S. 233, TTK Yay., Ankara 1998, s. 108; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 6-7

²³⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 49 vd.; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 10

²³⁹ Karal, **a.g.e.**, s.109

amacının başkenti İstanbul olan bir Yunan devleti veya Bizans imparatorluğu'nun ihyâsı²⁴⁰ olduğunu iddia eden tarihçiler de bulunmaktadır. Mesela Cevdet Paşa, Tarih'inde Eterya Cemiyetinin amacını şöyle belirtmektedir²⁴¹:

“ Eterya'nın maksadı başlangıçta hatırlara geldiği gibi eski Yunanistan'ın diriltilmesi değildi. Maksatları pek büyük idi. Başkenti İstanbul olmak üzere İstanbul Rum Patriği'ne bağlı olan bütün Rumlardan kurulu bir devlet, yani Doğu İmparatorluğu kurmak imiş...”

Eteryacılar, her ne kadar Doğu İmparatorluğundan ve Bizans'ın ihyâsından bahsediyorlarsa da Eteryacılardan savunduğu görüş, Fransız ihtilali ve onun dayandığı fikirler yani Aydınlanma hareketi / felsefesi'dir. Aydınlanma hareketi ise dine (kiliseye) karşı gerçekleştirilmiş bir harekettir²⁴². Dolayısıyla Fransız İhtilâli sonrasında yayılan düşünce yapısı da din karşıtı yani seküler düşüncelerdir. Eterya Cemiyeti'nin kilise ve papazlar kanalıyla taraftar toplayıp isyan hareketini örgütlemesi, din kartını araç olarak kullandığını göstermektedir. Çünkü din unsuru Balkan coğrafyasında yaşayan gayr-i Müslim tebaayı birbirine bağlayan en önemli paydalardan biriydi ve ancak böyle hareket ederlerse Balkanlardaki diğer Hristiyan tebaayı isyanın içerisine katabilirlerdi.

Eterya Cemiyeti, Hocabey'de kurulduktan kısa bir süre sonra plân ve projelerini hazırlamaya başlamıştır. Cemiyet, giderlerini karşılayabilmek için de öncelikle büyük tüccar ve armatörleri üye yapmıştır. Halk üzerinde daha etkili propaganda yapabilmek için de papazları kullanmışlardır. “ *Apostol* ” adıyla anılan bu misyon sahibi papazlar Rumların yaşadığı yerlere giderek (Mora, kıta Yunanistan'ı, adalar, Sırbistan, Bulgaristan ve Tuna boyuna) üye kaydetmeye ve taraftar toplamaya çalışmıştır. Papazlar, sadece Rumlar'ı değil Balkan coğrafyasındaki Rum olmayan diğer Ortodoksları da yanlarına çekmeye çalışmışlardır²⁴³. Üye sayısı giderek artan cemiyetin merkezi İstanbul'a taşınmıştır. Bundan sonra Eterya Cemiyeti hızla gelişme göstermiştir. Cemiyet, Eflak, Boğdan, Ege Adaları, Mora yarımadası, Teselya bölgesi, Selanik taraflarına kadar

²⁴⁰ Jelavich, a.g.e., s. 229-230

²⁴¹ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. XI, Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1966, s. 103

²⁴² Mithat Atabay, **Aydınlanma Çağı Ve Avrupa**, Nobel Yay., Ankara 2004, s. 16

²⁴³ Hatipoğlu, a.g.e., s. 10

yayılmıştır²⁴⁴. Eterya Cemiyeti, faaliyetlerini yürütebilmek için birçok şubeler açmıştır. Belli başlı şubeler şunlardır: Konya, Bursa, Tekirdağ, İzmir, Sakız ve Misolongi'dir²⁴⁵. Cemiyet, Avrupa kamuyona rahat ulaşabilmek amacıyla da, Moskova, Odessa, Triyeste, Marsilya, Bükreş, Yaş ve Yanya'da şubeler açmıştır²⁴⁶. Cemiyet, kurulduktan sonra evvelâ halk üzerinde nüfûz sahibi kişiler üye yapılmaya çalışılmıştır. Eterya cemiyetine üye olanlardan bazıları şunlardır: *Eflak Beyi Kalimaki, Boğdan Voyvodası, Eflak Voyvodasının oğlu Aleksandr İpsilanti, Argeş Piskoposu hatip Hillarion, Aleksandros İpsilantis'e kılıç kuşatan Metropolit Veniamin Costachi, Kara Yorgi, Mora Kleftlerinden Kolokotrones, Patras Metropolitliği Piskoposu Germanos, Manya Beyi Mavromichalis, Siroz Metropolit Hrisyanto ve Avrathisar Piskoposu* ve bunların yanı sıra birçok rahip, piskopos, subay, gemici, tüccar ve eşkıya / kleft üye olmuştur²⁴⁷.

Eterya'nın merkezi İstanbul'a getirildikten sonra cemiyetin başına getirilmek üzere Rus Hariciye Nezareti Müsteşarı Kont Kapodistrias'a teklifte bulunulmuştur. Ancak teklif, Kapodistrias tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Eteryacılar, Rus Çar'ının hizmetinde general olarak görev yapan Aleksandr İpsilanti'ye örgütün başkanlığını yapması için teklifte bulunmuşlardır. İpsilanti tarafından, teklif kabul edildikten sonra Eterya Cemiyeti, eylem için hazırlıklarını arttırmış ve harekât plânını hazırlamaya koyulmuştur²⁴⁸. 23 maddeden oluşan bir de program hazırlamışlardır. Bu programda²⁴⁹:

Osmanlı Devleti'ni meşgul etmek için Sırlar hemen ayaklandırılacak, böylece Tepedelenli Ali Paşa olayı ile uğraşan Osmanlı askeri, bir yandan da çıkarılacak Sırp isyanı ile uğraşmak zorunda bırakılacak, bu durum isyanı başlatacak olan Rum kaptanlarının işini kolaylaştıracak. Rum isyanı başlamadan önce Karadağlılar da isyana teşvik edilecek, Yanya tarafına özel görevliler gönderilecek ve Tepedelenli Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan kaptanların Eterya'ya katılmaları sağlanacak. Mora ve Akdeniz adalarında yaşayan Rumlar'ın ayaklanmalarını sağlamak üzere Aleksandr İpsilanti ile Başrahip Gregorios birlikte bölgeyi dolaşacak.

²⁴⁴ Bayrak, **a.g.t.**, s. 49

²⁴⁵ Karal, **a.g.e.**, s. 110

²⁴⁶ Filiz Yaşar, **Yunan Bağımsızlık Savaşında Sakız Adası**, Phoenix Yay., Ankara 2006, s. 18

²⁴⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 49 ; Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 101-120

²⁴⁸ Bayrak, **a.g.t.**, s. 49-50; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 169

²⁴⁹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 50-51

Sırp'ların Mora reayasından önce isyan etmeleri için gereken yapılacak, Karadağlılar ile Sırp'ların Rumlarla birlikte, başarıya ulaşmaya kadar mücadele etmeleri sağlanacak. Osmanlı donanmasının Rum kaptanlar tarafından yıkılması sağlanacak, ticaret gemileri dahil bütün Rum gemileri isyan için Ege Denizi'nde toplanacak. Osmanlı Devleti'nin Tuna filosunun İstanbul'a gelmesi önleneyecek. Eflak ve Boğdan'da isyan çıkarılması sağlanacak, Osmanlı Devleti, Rusya'dan çekineceği için buradaki hareketi bastıramayacak ve böylece bu bölgedeki kaleler zapt edilecek. Eflak ve Boğdan'dan Mora'ya silah, asker ve para sevk edilecek. Kıbrıs metropolidinin vereceği para ve zahireyi almak için, özel bir memur gönderilecek. Mısır Valisinin hizmetinde bulunan iki bin kadar Rum askerinin Mora'ya dönmeleri sağlanacak, Rum isyanı sırasında Mısır valisinin tarafsız kalmasına çalışılacak. Napoli'de bulunan Rumların da Mora'ya gelmeleri sağlanacak. Mora'da toplanacak kuvvetlere dağıtılmak üzere, on bin tüfek ile beş yüz kılıcın tedarik edilmesine gayret edilecekti.

İsyan hazırlıklarının tamam olduğuna inanan İpsilanti, 1821 Mart'ında Prut'u geçerek ayaklanmayı başlatmıştır. Eterya Cemiyeti'nin Rum isyanının örgütleyicisi olduğu belirtiliyorsa da Eflak ve Boğdan'daki başarısız isyan hareketi müstesna sonraki dönemlerde bir etkisinin olduğunu söylemek güçtür. Eterya Cemiyeti, gerçek manada en büyük faaliyetlerini kültürel hareketler, eğitim ve siyasî propaganda alanlarında göstermiştir²⁵⁰.

²⁵⁰ Ortaylı, a.g.e., s. 79

C. RUM İSYANININ BAŞLAMASI VE YAYILMASI

1. ALEKSANDR İPSİLANTİ VE EFLAK-BOĞDAN İSYANI

Filiki Eterya Cemiyeti, isyan hazırlıklarını tamamlamış, Eterya Cemiyeti'nin faaliyetlerinden de haberdar olan Rum halkı da sabırsızlık içerisinde ayaklanma gününü beklemeye başlamıştır. Cemiyetin lideri Aleksandr İpsilanti ise Rumları tek çatı altında toparlayıp birlik halinde ayaklanmalarını sağlayabilmek için bir bildiri hazırlamış ve neşretmiştir²⁵¹. İpsilanti ayrıca Miloş Obrenoviç'i de isyan hareketi içerisine katıp Sırbistan'da bir ayaklanma çıkarmasını sağlamak için kendisine bir mu'âhede mektubu yollamıştır²⁵². Miloş ile İpsilanti arasında imzalanan 10 maddelik ittifak antlaşması²⁵³ şu şartları ihtivâ etmektedir²⁵⁴:

- 1- Her iki taraf taarruz ve müdafaa halinde birbiri ile müttefik olarak hareket edeceklerdir.
- 2- İki taraf her halde birbirini himâye edecektir.
- 3- Sırbistan'a iltica edecek olan Yunanlılar iyi muamele göreceklere ve himâye edileceklerdir.
- 4- Taraflardan biri zor bir durumda kaldığında diğer taraf ona yardım edecektir.
- 5- Her iki taraf için faydalı olan işlerin yapılmasında taraflar gayret göstereceklerdir.
- 6- İcap ettiği taktirde Yunanlıların Sırbistan'dan geçmelerine müsaade edilecektir.

²⁵¹ Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s.150 vd.

²⁵² BOA, HH. Nr. 44927- D. Tarih 1238 (1822 – 1823) Mu'âhede Tercümesi.

²⁵³ BOA, HH. Nr. 44927-F. “ Yunan ile Sırb memleketleri miyânında ma' kud olan muâhedât ber-vech-i âtî tahrîren serd ve beyân olunur Allah-u azîm insân hazretlerine farz olan duâlar kemâ-hû hakkîhâ tarafeynden te'diye ve şurût-ı ma' kude-yi lâzıme-yi icâb itmiş madde-yi mukteziye ale'l- utlak tamâmen hulûs üzere keşf ve ifâde olındıktan sonra tasvîb ve ihtiyâr olunan mevâdda ber vech-i âtî tahrîren iş bu karar verilmiştir ve ittîfâk âra ile kararda da ve meşrû olan mevâdın sıdk ve hulûs üzere teşvîk ve te'kid olındığını tasdik zımnında Yunan memleketi ve sâir müttefikası tarafından Aleksandri İpsilandiye ve Sırp memleketi tarafından Miloş nâm sırbın baş knezi sâir knezleri ve vücûh-ı kazâ ile zâman ve kefillerdir. Biz ki zîrde vâzı'ü'l- imzâ kimesneleriz teklîf olunan râbıta-yı ittîfâkî kabûl birle Yunan memleketi ve bilâd-ı sâire mütefikası ile bi'l-cümle kavâneyn-i mülkiye muktezâsı müttefik ve müttehid olduğumuzu mersûm Aleksandri İpsilandiye te'kid ve tevsik iderek hulûs-ı taviyyet ile nâmü'l- i'tikad Hristiyan ve ehl-i ırz adamlar gibi zîr de mestûr mevâddı va'd ve teahhüd ideriz. ”

²⁵⁴ BOA, HH. Nr. 44927-F. Ayrıca bkz.: Mehmet Çetin Börekçi, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2001, s. 153-154; Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 336-337

- 7- Aleksandr İpsilanti tarafından Sırbistan'a gönderilecek özel memura hürmet ve itibar gösterilecektir.
- 8- Düşmana mukabele etmek için gerekli harp malzemesi bu antlaşmanın imzalanmasından itibaren üç ay içinde hazırlanacaktır.
- 9- Birleşik eyaletler ve müttefikler tam istiklâl kazanıncaya kadar ehl-i İslâm ile savaşa devam edilecektir.
- 10- Mezhep ve vatan için hayırlı olan her türlü tedbîr alınacak ve icrâ edilecektir.

Aleksandr İpsilanti ile Sırp Knezi Miloş arasında imzalanan anlaşmanın ele geçirilmesi üzerine Osmanlı Devleti, Semendire Sancağı civarındaki idarecilerine, Sırpların isyan etmelerinin muhtemel olduğunu ve hudut başlarına yeterli miktarda asker toplayarak dikkatli olmalarını istemiştir. Bu sırada Sırpların Miloş'a, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmek istememelerini bildirmeleri ve Sırp ileri gelenlerinin de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ne sadık kalacaklarını bildiren kararlar almaları üzerine Miloş, Rum isyanına karışmamıştır²⁵⁵. Tüm çabalarına rağmen Miloş'u yanına çekemeyen İpsilanti, isyanı başlatma kararı almıştır. Başlangıçta isyanın merkezi olarak Mora yarımadası kararlaştırılmışsa da, Mora'daki hazırlıklar umulduğu gibi gelişmediğinden isyanın Eflak ve Boğdan'da çıkarılmasına karar verilmiştir. Böylece Romen, Sırp, Bulgar ve Karadağlılar gibi Balkan toplulukları da harekete geçirilerek ayaklanmanın Balkanlar'da hızla yayılması sağlanacağı gibi, Rusya'nın yardımı da alınabilecekti²⁵⁶. Bu düşüncelerle 6 Mart 1821 tarihinde harekete geçen İpsilanti beraberindeki 3000 askerle birlikte Boğdan'a girmiş ve Yaş şehrinde şu sözleri sarf etmiştir²⁵⁷: “ *Elenler, saat çalmıştır. Dinimizin ve vatanımızın intikam zamanı gelmiştir...! İleri ! Çok güçlü bir devletin haklarımızı koruyacağını göreceksiniz. ”*

İpsilanti harekete geçtiğinde dönemin büyük güçleri Laibach Kongresi'nde²⁵⁸ toplanmışlardı. İpsilanti'nin ayaklanma teşebbüsünü duyan Rus Çar'ı sevinmiş ve

²⁵⁵ Börekçi, **a.g.e.**, s. 155 vd.

²⁵⁶ Bayrak, **a.g.t.**, s. 63; Karal, **a.g.e.**, s.112

²⁵⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 170; Bayrak, **a.g.t.**, s. 64

²⁵⁸ Laibach Kongresi, Ocak 1821 tarihinde Avusturya, Prusya, Rusya ve Napoli Kralı Ferdinand'ın Napoli'nin durumunu konuşmak üzere bir araya gelmesiyle toplanmıştır.

İpsilanti için ‘ *cesur çocuk* ’ deyimini kullanmıştır. Fakat Laibach Kongresi’nden Rum ayaklanmasını kendi kaderlerine bırakma kararı çıkmış ve Rus Çar’ı da İpsilanti’ye mektup yazarak, “ *Türkiye’nin temellerini, gizli bir dernek vasıtasıyla dinamitlemek, bir imparatora yakışmaz* ” diyerek İpsilanti’ye ayaklanma girişiminden dolayı destek vermemiştir²⁵⁹. Osmanlı kuvvetlerinin Eflak ve Boğdan’a girip isyancıların öncü kuvvetlerini yok etmesinden sonra Arnavut, Bulgar, Rumen ve diğer milletlerden mürekkep ayaklanmacılar ordusu meydana savaşına girme cesareti gösterememiş ve isyanın elebaşları Rusya ve Avusturya sınırına kaçarak canlarını zor kurtarabilmişlerdir²⁶⁰. İpsilanti, Eflâk’tan ayrılmadan önce de halka hitaben yayınladığı bildiride öfkesini şöyle dile getirmiştir²⁶¹:

“ Sizin gibi gevşek ve edepsiz bir kavimden meydana gelen askerle birlikte bulunmak bundan sonra benim namusuma elvermediğimden sizin gibi sözünde durmaz takımını terk edip gitmeye mecbûr oldum. Çünkü size baş olmak bana utanç verir. Siz Hristos’a ve vatanınıza ihanet ettiniz. Ben ise sizinle beraber ya galibiyet ya da ölümü düşünürken bana da ihanet ettiniz. Bundan sonra sizden ebediyen ayrılacağım. Siz yarın yine Osmanlı’ya karışın ki, sizin halinize layık dostlarınızdır. Artık gizlendiğiniz ormanlardan çıkıp, onlarla birleşin ve onların sebepsiz yere katlettikleri kilise reislerinizin ve özellikle patrik ve metropolitlerinizin kanlarına bulanan ellerini öpün. Koşarak kan, aile ve çocuklarınızın karşılığında onların köleliğini satın alın. Sizin hakkınızdan Tanrı gelsin. ”

İpsilanti, sığındığı Avusturya hükümeti tarafından tutuklanarak hapse atılmış ve 1827 tarihine kadar hapis yatmıştır. Hapisten çıktıktan bir süre sonra da Viyana’da ölmüştür.

²⁵⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 170; Tuncer, **a.g.e.**, s. 62

²⁶⁰ Zeki Arıkan, “ 1821 Ayvalık İsyanı “, **Belleten**, C. LII, S. 203, TTK Yay., Ankara 1988, s. 575

²⁶¹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 67 ; 1855-1857 tarihleri arasında Fransa’nın Atina Büyükelçiliğini yapmış olan La Gorce ise İpsilanti’nin şöyle söylediğini belirtmektedir: “ *Askerler, Hayır, bu güzel ve onurlu adı size vererek kirletmem. Aşağılık köle takımları, ihanetleriniz ve entrikalarınız beni, sizi terk etmeye zorluyor. Bu andan itibaren, aramızda bütün bağlar kopmuştur. Size kumanda etmiş olmanın utancını taşıyorum. Yeminlerinizi çiğnediniz; Allah’a, vatana ve başkanınıza ihanet ettiniz. Hatta, zafer kazanmak ya da şanla şerefle sizinle birlikte ölmek umudunu bile elimden aldınız. ”* La Gorce, **Çağlar Boyu Yunanlılar**, (Haz. Doğu Araştırma Merkezi), Belge Yay., İstanbul 1986, s. 288-289

2. TEPEDELENLİ ALİ PAŞA İSYANI

Aleksandr İpsilanti öldüğü sırada, Filiki Eterya Cemiyeti tüm hızla Mora yarımadasında çalışmalarını sürdürmekte ve üye sayısını her geçen gün arttırmakta idi. Filiki Eterya Cemiyeti için ayaklanmanın karşısındaki en büyük engel Tepedelenli Ali Paşa idi. Tepedelenli Ali Paşa, Rumların ve Eterya cemiyetinin faaliyetlerini yakından takip ediyor ve konu ile ilgili pek çok bilgi ve belgeyi toplayıp Bâbîâli'yi durumdan haberdar ediyordu. Fakat Halet Efendi ayaklanma ilgili bilgi ve belgeleri saklamak suretiyle konu hakkında Bâbîâli'ye bilgi vermiyor²⁶², Rumlara inanıyordu. Rumlar ise isyan edebilmek için Ali Paşa'nın ortadan kaldırılmasını istiyordu²⁶³.

Ali Paşa, 1787'den 1822 tarihine kadar Arnavutluk, Yunanistan'ın Batı ve Orta bölgeleri ile Mora yarımadasında idareci olarak 35 yıl görev yapmıştı. Bölgede hâkimiyetini yerleştirdikten sonra da bağımsız davranışlar sergilemeye başlamıştı. Ali Paşa, kâh İngilizlere kâh Fransızlara yaklaşıp, kendine göre bir dış politika takip etmeye başlamıştı²⁶⁴. Fransızlar ve İngilizler ile dostluk kurup bağımsız olmak gibi düşüncelere sahipti ve bu durumu da Bâbîâli'den gizlemekteydi. Bâbîâli, bir müddet sonra Ali Paşa'nın bu faaliyetlerini öğrenmiştir²⁶⁵. Sultan II. Mahmut'un merkezi idareyi kuvvetlendirme siyaseti, Halet Efendi'nin yanı sıra Ali Paşa'nın düşmanlarının telkinleri, Ali Paşa hakkında cezalandırılma kararı alınmasına sebebiyet vermiş ve bu da Ali Paşa ile oğullarının üzerindeki görev ve rütbelerin geri alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Ali paşa devlete isyan etmiş, devlet de Ali Paşa'yı fermanlı ilan ederek üzerine ordu sevk etmiştir. Ali Paşa ise, kendi savunmasını hazırlayıp Yanya kalesine çekilmiş ve 23 Mayıs 1820 tarihinde Rumları

²⁶² Arıkan, **a.g.m.**, s. 574

²⁶³ Hamiyet Sezer, " Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ", **Basılmamış Doktora Tezi**, AÜSBE, Ankara 1995, s. 103

²⁶⁴ Bruce McGowan, " Âyanlar Çağı (1699 – 1812) ", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600 – 1914)**, Ed. Halil İnalcık – Donald Quataert, (Çev: Ayşe Berktaş), C. II, Eren Yay., İstanbul 2004, s. 791; Sezer, **a.g.t.**, s. 107-110;

²⁶⁵ BOA, HH. Nr. 42389 Tarih 1224 (1809-1810) Telhis " *Cezâir-i Seb'âdan Zanta adasında bulunan Nikola Pankalo nam kimesne tarafından Tepedelenli Ali Paşa ve oğlu Mora valisi Veli paşa kullarına vürüd iden iki kut'â frengiü'l-ibâre mektûblar der-saâdetde olan kapu kethüdasına gönderilmiş ve kapu kethüdası dahi bâb-ı âliye takdim eylemiş olduğundan lede't-tercüme mealleri Bonapartenin kuvvet ve mikneti ve Devlet-i aliyyeleri aleyhine hareketi beyânıyla müşârü'l-ileyhümanın Fransalı tarafına temâyül eylemeleri husûsundan ibâret olmağla manzûr-ı şâhâneleri buyurulmak için tercümeleri asıllarıyla beraber merfû' atıye-yi aliya-yı mülûkâneleri kılındığı. "*

yardıma çağırıştır. Rum milliyetçileri, fermanlı ilan edilen Ali Paşa'nın dostluğundan istifade ederek binlerce taraftar bulmuştur²⁶⁶.

Tepedelenli Ali Paşa, devlete isyan ettikten bir müddet sonra, malı ve mülküyle birlikte gizlice kaçmak için İngiltere'den yardım istemiştir. İngiltere'nin Cezayir-i Seb'a kumandanı Maitland isimli generali ise, Ali paşa'ya yazdığı yazıda “ *İngiltere devletinin memâlikinden dilediği bir mahali me'men merci' ittihâz ider ise mahmî ve masûn olacağını* ”²⁶⁷ belirtmiştir. İngiltere'nin Ali Paşa'yı böyle açıktan sahiplenip yardım etmesi Bâbîâlî tarafından tepkiyle karşılanmış ve İngiltere elçisine tezkire yazılıp, bunun ‘ *ahde mutabık* ’ olup olmadığı sorulmuştur. İngiltere elçisi ise cevaben şöyle demiştir²⁶⁸:

“ *İngiltere devleti saltanat-ı seniyyenin dost-ı ahababı olmak hasebiyle ol makûle 'âsî ve mağzûblar haklarında taraflarından iânet ve sahâbet vuku' mutasavvir olmayacağından ve iş'ârât-ı sâireden bahisle ba'd-ezin pâşâ-yı mûmaileyh ile kat'-ı muhâbere olunarak gerek kendusu ve gerek emvâl ve eşyâsı kabûl olunmasına devlet-i aliyyenin rızâsı olmadığını tarafından gerek tiz elden Korfa ceneraline ve gerek devleti tarafına tahrîr ve iş'âra müsâraat eyleyeceğini...* ”

Osmanlı Devleti'nin duruma el koymasıyla İngiltere, Ali Paşa'ya yardım düşüncesinden vazgeçmiştir. Ali Paşa'nın kaçma teşebbüsünün başarısız olması, yaklaşık bir yıl süren isyan sonucunda artık dayanamaz duruma gelmesi ve bunun yanı sıra Hurşid Paşa'nın Ali Paşa'nın affına dair sahte bir ferman düzenleyip kendisine bildirmesi üzerine Ali Paşa teslim olmuş ve teslim olduktan sonra da başı kesilmiştir.

Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmesi Eterya Cemiyetinin önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır. Yanya kuşatması sürerken Osmanlı Devleti yeni bir isyan girişimiyle baş başa kalmıştır. 1821 Martında Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi Dimitri İpsilanti Mora'da ayaklanmıştır. Dimitri'nin isyanı Ağabeyi Aleksandr'ın isyanına benzemeyecek kısa sürede isyan Mora yarım adası ile

²⁶⁶ Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, **a.g.e.**, s. 45

²⁶⁷ BOA, HH. Nr. 59102 Tarih 1236 (1820-1821) Takrîr “ ... *Korfa cezâir-i seb'â-i müctemianın müdir-i mutlakı olan Maitland nam İngiltere ceneralı eğer Ali paşa hazretleri İngiltere devletinin memâlikinden dilediği bir mahali me'men merci' ittihâz ider ise mahmî ve masûn olacağını musaddık kendüye te'mîn-i güne kâğıdlar yazmış.* ”

²⁶⁸ BOA, HH. Nr. 50058 Tarih 1235 (1819-1820) Telhis.

bütün adalara yayılacaktır. Dimitri, 19 Haziran 1821 tarihinde ayaklanmanın yönetimini eline almış ve Rumlar da Dimitri'nin önderliğinde birleşmişlerdir²⁶⁹.

²⁶⁹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 71

3. RUM İSYANI'NIN YAYILMASI

Tepedelenli Ali Paşa'nın isyan etmesi Rumların ümitlenmesine neden olmuş, yarımadaının her yerinde şehirlerde ve köylerde gençler, tüccarlar, papazlar, keşişler ayaklanmış ve uzun zamandır süregelen propagandaların da tesiriyle içlerini kin, nefret ve hırs bürümüş olan isyancılar, “ *Geri ağalar, geri; Hıristiyanlar ve Türkler / Müslümanlar artık bir arada yaşamıyor* ” diye savaş naraları atıp Müslümanlara karşı saldırı hareketlerine başlamışlardır²⁷⁰. Mora yarımadasında Rumların ayaklandığı haberinin İstanbul'a ulaşması heyecana sebebiyet vermiş, durumdan haberdar olan Sultan II. Mahmud hiddete kapılarak bütün Rumların katledilmesi emrini vermiştir. Fakat devlet görevlilerinin araya girerek fesatta parmağı olmayanların affedilmesini istemesi, Sultan Mahmud'un yumuşamasına ve yalnızca fesada karışanların araştırılarak cezalandırılması ve suçsuz olan reayaya ilişilmemesi konusunda irâde çıkmasına neden olmuştur²⁷¹. İsyanın kısa sürede gelişmesi ve dallanıp budaklanması üzerine Bâbîâlî'nin de isteğiyle Patrik, afaroznâme yayınlarak Filiki Eterya Cemiyeti mensûplarının yapmış oldukları yeminin bâtil olduğunu ve cemiyetten ayrılmayıp Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa devam edeceklerin lânet altında kalacağını ilan etmiştir. Patrik'in ilanı İstanbul ve Rumeli'de etkisini göstermiş ise de Mora yarımadasında hiçbir etki göstermemiştir²⁷². Yapılan tetkikat neticesinde Patrik Gregoryus'un da isyanda etkisinin görülmesi üzerine, Patrikhânenin orta kapısı önünde asılmıştır²⁷³. Patriğin

²⁷⁰ Jorga, **a.g.e.**, s. 217-218, 228

²⁷¹ BOA, HH. Nr. 17530. Tarih 1235 (1820) Telhis / Hatt-ı Hümayûn “ *Benim vezirim salb ü siyâset olunan papaslardan maada millet-i Rum'dan bu fesadda medhali olan sâirleri dahi güzelce tecessüs olunarak siyâset olunub medde-yi fesâda vâkıf olmayan esnâf ve aceze makulelerine dahi alış verişlerine meşgûl olmaları için yine meclîs-i şûrâ'da müzâkere olunarak bir sûret verilmek iktizâ ider mi ? yoksa tabiatıyla medde-yi tathîr oluncaya dek hali üzere terk olunmak mı lâzım gelür ifâde eylesin.* ” Ayrıca bkz.: Arıkan, **a.g.m.**, s. 576 Sultan Mahmud Rumlar için böyle bir irâde çıkarırken sergerde Aleksandr İpsilanti ise gözlerinin önünde katliam yapılırken şöyle demektedir: “ *...genç bir Türk kız, Kolokotronis'in erkek yeğeni tarafından vurularak öldürüldü; bir Türk çocuk, boğazına halat takılarak çevrede dolaştırıldı; bir çukura atıldı; taşlandı, bıçaklandı ve sonra, hala hayatta iken bir tahtaya bağlanarak ateşte yakıldı; üç Türk çocuk anne ve babalarının gözleri önünde, bir ateşin üzerinde yavaşça yakıldı. Bütün bu çirkin olaylar olurken, ayaklanmanın elebaşısı İpsilantis seyirci kalıyor ve âsilerin bu davranışlarını ‘ savaştayız; her şey olur ‘ şeklinde mazur gösteriyordu.* ”

Sonyel, **a.g.m.**, s. 119

²⁷² Karal, **a.g.e.**, s. 113

²⁷³ BOA, HH. Nr. 17530. “ *...Rum milletinin bi'l-intihâb inhâ eyledikleri Isparta ve Atalya (Antalya) metropolidi Ekinos nâm râhip Rum patriği nasb olunarak iktizâ eden hil'at-ı iksâ ve ber-mu'tâd patrikhâneye isrâ olunmuş ve sâbıkı olub bostancıbaşı mahbesinde olan hâin dahi derhâl patrikhâne*

idamı tepkiyle karşılanmıştır. Ortodoks halkın Patriklik makamına olan sevgi ve saygısı içte ve dışta büyük akisler meydana getirmiş, Rum ayaklanmasını Hristiyanlığın İslâm ile olan savaşına benzetmişlerdir. Avrupa’da Türklerin zulüm ve baskılarından söz edilmeye başlanmıştır²⁷⁴. Rus elçisi duruma önce tepki göstermiş ardından da Rusya ile diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

Balyabadra Piskoposu Germanos’un 4 Nisan’da isyan bayrağını kaldırmasıyla beraber isyan hareketi kısa süre içerisinde Mora yarımadası ile diğer adalara yayılmıştır. Kıbrıs, Sakız, Sisam, İstanköy, Girit Adaları ile diğer Ege kıyılarında isyan hareketleri başlamış, 15 Nisan’da Suluca (Spetsia – Sütlüce), 18 Nisan’da İpsara (Psara), 28 Nisan’da Çamlıca (Hidra) adaları sakinleri de Rum asilerine katılmıştır²⁷⁵. Çamlıca’lı kaptan Yakoumakis Tombazis komutasında irili ufaklı yaklaşık 160 gemiden oluşan isyancı filosu²⁷⁶ kısa süre içerisinde 500 gemilik bir filo’ya dönüşmüştür²⁷⁷. Rum ayaklanmasının ilk haftalarında böyle bir filonun kurulması Adalar denizinde Osmanlı – Rum egemenlik mücadelesini de başlatmıştır. Kısa süre içerisinde böyle bir isyancı filonun oluşturulmasını Rumlar ticarî faaliyetlerine borçluydular. Rum ticaret gemileri ayaklanmayla beraber korsan gemilerine dönüşmüştü. Ticaret gemileri zaten korsan faaliyetlerine karşı silahlandırılmıştı. İsyân ile birlikte hem Eterya cemiyetinin yardımları hem de Rusya’dan yapılan yardımlar da eklenince ticaret gemileri savaş gemileri olarak Adalar denizini mesken tutmuşlardı. Rum korsanlarının yada şöyle söylemek gerekirse Rum izbandidlerinin sayısı her geçen gün artmakta idi. İzbandid gemileri çoğu zaman Rus ve İngiliz bayrakları çektiklerinden²⁷⁸ ticaret gemileri ile korsan gemileri birbirinden ayırt edilemiyordu ve bu avantajı da Rum korsanları iyi bir

pişgâhına gönderilüb salb ü yaftası vaz’ ettirilmiş bundan başka yine ağa-yı mûmâileyh kullarının habsinde olub milletin söz sâhiblerinden ve kazıyye-yi fesâdda medhalleri olduğu tahkik olunan Ahyolu metropolidi Mahmûd Pâşâ’nın aşağısındaki Parmakkapı’da ve İznikmid metropolidi asıl Parmakkapı’da ve Kuşadası metropolidi dahi Balık bazarında salb ile yaftaları vaz’ olunmuş olduğu.... ”

²⁷⁴ Zeki Arıkan, “ 1821 Yunan İsyânının Başlangıcı “, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 22, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1987, s. 99

²⁷⁵ BOA, HH. Nr. 40614. Tarih 23 Ş 1236 (26.05.1821) Evrak Hülâsası.

²⁷⁶ BOA, HH. Nr. 40551. Tarih 3 Ş 1236 (06.05.1821) Tahrirât.

²⁷⁷ 6 Mayıs 1821 tarihinde isyancılara ait gemilerin sayısı 160 iken, 24 Mayıs tarihinde bu sayı 500’e kadar çıkacaktır. Bkz. Bayrak, **a.g.t.**, s. 77; Bilal Şimşir ise, çeşitli kaynaklarda bu filonun sayısının 180 gemiden oluştuğunu belirtmektedir. Şimşir, **a.g.e.**, s. XIII

²⁷⁸ Bülent Kayhan, “ Adalar Denizi’nde Rum Korsanları: İzbandidler “, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 13

şekilde değerlendiriyor ve istedikleri her yere rahat bir şekilde girip çıkabiliyorlardı²⁷⁹. Adalar arasında dolaşıp ifsât çalışmalarında bulunuyorlardı. Ayrıca rast geldikleri tüccar gemileri ile Müslümanlara ait kayıklara saldırıyor soygun faaliyetlerinde bulunarak gemi veya kayıklarda bulunanları esir ediyor ve fidye karşılığında serbest bırakıyordu²⁸⁰. Çok geçmeden Sakız, Sisam, Ayvalık ve Yund adası sakinleri de isyan hareketlerinde bulunmuşlardı. Sakız Ayaklanması, İzbandidler ile diğer adalarda bulunan isyancıların kışkırtması ile ortaya çıkmıştı. İsyan kısa süre içerisinde teskîn edilmekle beraber sonraki yıllarda İzbandidler ile Eteryâ cemiyeti mensuplarının kışkırtması ile tekrar alevlenmiştir. İlk yıllarda Müslümanlara ait 24 adet gemi ele geçirilmiştir. Ticaret gemileri ile hacıları taşıyan gemilere saldırılar düzenlenmiştir. Hacıların eşyalarına, paralarına ve silahlarına el koyup bir kısmını öldürmüşlerdir²⁸¹. Sakız ayaklanmasının Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılması ve isyana katılan pek çok Sakız'lı Rum'un öldürülmesi, Avrupa kamuoyunda Rum isyanının sempati kazanmasına neden olmuştur. Sakız isyanı, batılı şairler, yazarlar ve ressamı tarafından eserlerine konu edilmiştir²⁸². Bunda Avrupa'da faaliyet gösteren Filhelenlerin etkisi büyüktür.

İzbandidler Girit adasına da saldırılar düzenlemişlerdir. İsfakiye nahiyesi Rumları isyan edip Müslüman ahalinin yaşadığı kasaba ve köylere saldırılar düzenlemiş, İsfakiye ile birlikte Resmo'yu, Hanya'yı ve Acısu'yu kuşatma altına almışlardır. Semadirek halkı da, eşkıya ile birlik olarak isyan hareketine kalkışmışlardır. İzbandidler, İmroz adasına da saldırı düzenlemiş fakat ada halkı korsanlarla işbirliği yapmadığından kısa süre içerisinde korsanlar etkisiz hale getirilmiştir²⁸³. Sisam adasında isyan eden Rumlar, Osmanlı Devleti'nin tenkîl hareketini Avrupa'da ' vahşet ' olarak göstermeye çalışmış, bu uğurda propaganda

²⁷⁹ Arıkan, " 1821 Ayvalık...", s. 578-579; Şimşir, **a.g.e.**, s. XVI-XVII

²⁸⁰ Kayhan, **a.g.t.**, s. 12. İsyana katılmış olan bir Filhelen ilk ayaklanmalar ile ilgili şöyle demektedir: " Sözde Türk ticaretine zarar vermek için silahlanmış bir sürü ufak vapur, kıyıları yakıp yıkarak Avrupa gemilerini tedirgin etti. Adalı denizcilerin davranışlarını iğrenç yapan şey, el koydukları gemilerin mürettebatına karşı aralarından bazılarının barbarlığıydı, herkes bazen de iştirilmemiş, zulümlerle öldürülüyordu. Bazen bir Türk'e kıymadan önce duraksayan Yunanlı görülmüştür ama bir Yahudi'ye kıymakta hiçbir zaman tereddüt etmezlerdi." Bkz.: Gorce, **a.g.e.**, s. 293

²⁸¹ BOA, HH. Nr. 40614. Tarih 23 Ş 1236 (26.05.1821) Evrak Hülâsası Arz. Ayrıca Bkz.: Yaşar, **a.g.e.**, s. 50-60; Emecen – Şahin, **a.g.e.**, s. 76

²⁸² Bayrak, **a.g.t.**, s. 84

²⁸³ Mübahat S. Kütükoğlu, " Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları ", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara 1986, s. 134-135; Yaşar, **a.g.e.**, s. 82-83

faaliyetlerinde bulunup Türkleri Avrupa'da ' barbar ' olarak göstermeye çalışmışlardır²⁸⁴. İsyan 1821 Mayıs'ında Ayvalık'a da yansımıştır. Ayvalık ve Yund adası reayası birlik ederek Edremit taraflarına saldırıya geçmişlerdir. İsyan Anadolu'nun tüm şehir ve kasabalarında etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti, isyanı ancak çatışma ile bastırabilmiş çatışmada 100 asker şehit olmuş, şehirde bulunan 25.000 reayadan 2.000'i ölmüş, 5.000 kadarı da gemilere binerek kaçmış, kaçanların bir kısmı denizde boğulmuş, 3.000 kişi de tutsak edilmiştir²⁸⁵.

Rum ayaklanması Mora yarımadası ile tüm adalarda ve Anadolu'nun batı bölgelerinde etkisini göstermeye başlamıştı. İzmir sık sık İzbandid teknelerinin saldırısına marûz kalıyor, Ege sahilindeki yerleşim yerlerine zaman zaman saldırı düzenleniyordu. Kıyılardaki Rum halkın da isyana katılması için çaba sarf ediliyor ve eşkıya tekneleri Rus bandırası takarak limanlara girip saldırı düzenliyorlardı. İzbandidler, Kuşadası ve Bodrum için de tehdit oluşturmuyordu. Manisa'da bile Rum ayaklanmasına bağlı kanlı olaylar patlak vermişti²⁸⁶. Osmanlı, Doğu Akdeniz'de korsanlık yapan bu izbandidlere karşı önlem almaya çalışıyor fakat hem yüzlerce adası, girintili çıkıntılı kıyıları, sayısız koyları ve vur kaç taktiği ile savaşmaları hem de Gulet, Tarata, Pereme, Martiko, Uskuna, Tarhandil, Ateş gemisi (veya harraka), Brik, İşkampoye ve Filika gibi hafif ve süratli gemiler kullanmaları nedeniyle ateş menziline çabucak uzaklaşmaları Rumlara karşı başarı elde edilmesini zorlaştırıyordu. Ayrıca Rumlar fırkateyn ve korvet gibi büyük gemiler ile buharlı gemiler de kullanmakta idiler²⁸⁷. Fransız filo komutanlarından Amiral Dorinyi İzbandidlerden bahsederken şöyle demektedir²⁸⁸: “ *Bu sularda yalnız başına bir*

²⁸⁴ Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk – Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul 1988, s. 86-87. Sisam adasında yaşanan olaylarla ilgili bir İngiliz generali şu itiraflarda bulunmaktadır: “ *Sisam adası olayları gerek Yunanlılar, gerekse yerli Rumlar tarafından Avrupa'ya pek uydurma hikâyeler halinde aktarıldı. Türkler ise, ya aleyhlerinde neler söylendiğinin farkında olmadıklarından veya söylenenlere kıymet vermediklerinden dolayı sustular. Kendilerini savunamayan Türkler, kolayca barbarlık damgasını yediler. Şükredelim ki, asılsız yakıştırmalara ve isnatlara cevap verecek yayın organlarından ve basından mahrumdurlar. Böylece Hristiyanlık âleminin namus ve şerefi lekelenmekten kurtuluyor.* ”

²⁸⁵ Bayram Bayraktar, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s. 14-16; Arıkan, **a.g.m.**, s. 579 vd.

²⁸⁶ Bayrak, **a.g.t.**, s. 93 vd. ; Arıkan, **a.g.m.**, s. 580 vd.

²⁸⁷ Kayhan, **a.g.t.**, s. 10; Osmanlı denizciliği ve gemiler hakkında bilgi almak için bkz.: İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, 2. Baskı, Kitap Yay., İstanbul 2006; İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları-Teşkilât-Gemiler)**, Küre Yay., İstanbul 2007.

²⁸⁸ Fevzi Kurtoglu, **Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi**, C. I, Genelkurmay Askeri Deniz Matbaası, İstanbul 1944, s. 63

geminin sefer etmesi ihtimal haricine çıkmıştır. Hiçbir zamanda, hiçbir yerde bu derece eşkıyalık görülmemiştir. ”

Piskopos Germanos'un önderliğinde başlayan isyan hareketi denizde bu tür korsan faaliyetleri ile devam ederken karada ise isyancılar, İyonya'dan gelen altı gemiden alınan toplarla Balyabadra kalesini top ateşine tutmaya başlamışlardı. Ayrıca Avrupalı devletlere de başvurarak, ' *şanlı atalarının adına* ' yardım talebinde bulunmuşlardı. İsyancılar, bunların yanı sıra bağımsızlıklarını ilan etmek için de Salona, Livadiya, İstife, Bodonitza, Badracık, Magnesia, Kasandra ve Athos Dağı bölgesinde bir araya gelerek ne yapacaklarına karar vermeye çalışmışlardır. Bir müddet sonra da Epidauros ve Piada da toplantılar düzenlenmiş ve Mavrokordato'nun başkanlığında yapılan toplantıda 13 Ocak 1822 tarihinde Yunanistan'ın kuruluşu resmen ilan edilmiştir. Başkent Gördüs kabul edilmiş ve mavi beyaz zemin üzerine devlet arması kabul edilmiştir. İlk başkan Mavrokordato, Hariciye nazırı Negri ve Harbiye nazırı olarak da Kollettis kabul edilmiştir²⁸⁹. Fakat kısa süre içerisinde bunların Rum haydut ve korsanlara söz geçirecek ve savaşı organize edecek kabiliyetten yoksun oldukları ortaya çıkınca Avrupalı devletler olaya müdahale edeceklerdir.

Rum ayaklanması denizde korsanlık / izbandid, karada ise haydutluk / kleft hareketi olarak ortaya çıkmıştı. Kleftler, Rumların ayaklanmasıyla beraber ırktaşlarının gözünde aniden ' *özgürlük savaşçılarına* ' dönüşmüşlerdi. Onlar artık Yunan devleti'nin geniş fikirli savunucuları olmuşlardı. Kleftlerin gözünde Türkler, " *kâfir köpekler ve iyi Hristiyanlara baskı yapan adamlar* " olduğu için öldürülmesi gereken kimselerdi ve bunu da zevkle yapıyorlardı²⁹⁰. İsyan'da öncü rolünü oynayan kleftler yani haydutlar, Kalavrita'da isyanın başlamasıyla birlikte saldırı hareketlerini başlatmışlardı. Kalavrita'da çıkan isyan, 23 Martta Patras'da kendini hissettirmiş, 20.000 nüfuslu şehir adeta yok edilmiştir. Rumlar Türk mahallelerini ateşe vermiş ve önlerine çıkan herkesi öldürmüşlerdir. Camiler ateşe verilmiş ve haçlı bayrağı dalgalandırılmıştır. İsyan başlar başlamaz Petros Mavromihalis de beraberindekilerle beraber dağdan inerek liman kenti olan Kalamata'ya girmiş önlerine çıkan

²⁸⁹ Jorga, **a.g.e.**, s. 218, 232-233

²⁹⁰ Eric Hobsbawn, **Haydutlar**, (Çev: Fatma Taşkent), 2. Baskı, Logos Yay., İstanbul 1990, s. 69; Volkan-Itzkowitz, **a.g.e.**, s. 101-102

Müslüman erkekleri öldürmüş, kadın ve çocukları ise köle olarak satmıştır. İsyancılar 30 Martta ise Livadia'ya saldırmış ve kendilerine teslim olan Müslümanları tamamen katletmiştir. 1 Temmuz 1821 tarihinde de Missolongi Rumların eline geçmiş, ele geçirilen Türklerin bir bölümü öldürülmüş bir kısmı da esir olarak paylaştırılmıştır. 9 Temmuz'da Vraheri (Agrinio), Ağustos ayında Monemvasia halkı Rumlara antlaşmayla teslim oldukları halde katledilmişlerdir. Monemvasia'yı Navarin takip etmiş burada da 2.000 ile 3.000 arasında Müslüman katledilmiştir. Tripoliçe'de bu katliamlara maruz kalmıştır. 5 Ekim'de yapılan ve iki gün süren katliamlar sonucunda 10.000 kişi öldürülmüş, çoğu kadın yaklaşık 2.000 kişi de esir edilmiştir²⁹¹. 1822 Ocak ayında ise, Akrokorinth kentinde 1500'den fazla Müslüman, isyancılar tarafından katledilmiştir²⁹².

İsyancılar Mayıs 1821'de Muto ve Koron kalelerine de saldırıya geçmişlerdir. 16 Haziran'da ise Ağriboz Sancağı'na bağlı Medniç Kalesi'ne saldırı düzenlemiş ve burayı ele geçirerek kadın ve çocukları katletmişlerdir²⁹³. Yanya, Devline (Delvine), Preveze, Narde, Karlieli ve İnebahtı ve Ağriboz reayaları da isyan etmişlerdir²⁹⁴.

²⁹¹ Jorga, Katliama katılan liderlerden birinin Tripoliçe ve çevresinde öldürülenlerin sayısını 32.000 olarak tahmin ettiğini belirtmektedir. Yunanlı Tarihçi Trikapis Tripoliçe katliamından şöyle bahsetmektedir: “ *Peloponez başkentinin ele geçirildiği gün tahrip, yangın, yağmalama, kan dökme günü olmuştur. Erkek, kadın ve çocukların hepsi ya boğazlanarak ya da şehir ortasında yükselen alevlere atılarak, kimi de yakılan evlerin damları ve döşemeleri altında ezilerek ölmüşlerdir; “ intikam “ tutkusu tabiatın sesini bastırmıştı. Sokaklarda, meydanlarda yalnızca bıçak darbeleri, silah sesleri, alevler arasında yıkılan evlerin gürültüsü, öfke bağırıışları, ölenlerin haykırışı işitiliyordu... Bu sahneler üç gün sürdü. Üçüncü gün şehrin alınışında açlık ve susuzluğun kaçırdığı insanlar, şehrin dışında katledildi. Ganimet büyük ve değerliydi, ancak kamu çıkarı düşünülmeden vatanın sıkıntıları için imkân bulunacağı ümidi beslendiği halde, yağmalanmışlardı. Yağma çılgınlığı o dereceye varmıştı ki, evlerin çoğunun doğramaları bile soyulmuştu. Yağmalama kavgaları şiddetinden sekiz yüzden fazla Yunanlı aynı gün birbirlerini öldürmüş, ölmüşlerdi. ” Gorce, **a.g.e.**, 299*

²⁹² Turan-Gürbüz, **a.g.m.**, s. 26-27 vd. ; Sonyel, **a.g.m.**, s.111-116 Ayrıca bkz.: Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, (Çev: Bilge Umar), 4. Baskı, İnkılâp Yay., İstanbul 1998, s. 8-11

²⁹³ BOA, HH. Nr. 40192. Tarih 15 N 1236 (16.06.1821) Tahrirât

²⁹⁴ BOA, HH. Nr. 40684. Tarih 3 L 1236 (04.07.1821) Tahrirât Arz. Belgenin tam metni için bkz.: Arıkan, “ 1821 Yunan İsyanının...”, s. 108

D. OSMANLI DEVLETİ'NİN RUM İSYANI KARŞISINDAKİ TUTUMU

Mora yarımadasında Rumların ayaklandığı haberinin İstanbul'a ulaşması Bâbîâli'de heyecana sebebiyet vermiş, durumdan haberdar olan Sultan II. Mahmud hiddete kapılarak bütün Rumların katledilmesi emrini vermiştir. Fakat devlet görevlilerinin araya girerek fesatta parmağı olmayanların affedilmesini istemesi, Sultan Mahmud'un yumuşamasına ve yalnızca fesada karışanların araştırılarak cezalandırılması ve suçsuz olan reayaya ilişilmemesi konusunda irâde çıkmasına neden olmuştur²⁹⁵. İsyanın kısa sürede gelişmesi ve adalara yayılması üzerine Bâbîâli'nin de isteğiyle Patrik, afaroznâme yayınlayarak Filiki Eterya Cemiyeti mensûplarının yapmış oldukları yeminin bâtıl olduğunu ve cemiyetten ayrılmayıp Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa devam edeceklerin lânet altında kalacağını ilan etmiştir²⁹⁶. Patrik'in afaroznâme ilanı İstanbul ve Rumeli'de etkisini göstermiş ise de Mora yarımadasında hiçbir etki göstermemiştir²⁹⁷. Fener Rum Patriği Boğdan'da ayaklananlar için de efrûz kâğıdı kaleme alarak, Boğdan Metropolidi'ne göndermiştir. Patrik, efrûz kâğıdında siz ki o memleketlerin metropolidi, piskoposu ve papazısınız diyerek Aleksandr İpsilanti'nin yayınladığı kâğıtlara itibar edilmemesini ve kendisine destek verilmemesini, bunun da bütün Hristiyanlara duyurularak gerekli önlemlerin alınmasını ve Osmanlı Devleti'ne sadık kalınmasını tenbîh ve nasihât etmiştir²⁹⁸. Yapılan tetkikat neticesinde Patrik Gregoryus'un da isyanda etkisinin olduğu görülmüştür²⁹⁹. Patrik, Benderli Ali Paşa tarafından bir irâde ile 22.04.1236 (19 B 1236) tarihinde Bâbîâli'ye çağırılmış ve sorguya çekilmiştir. Benderli Ali Paşa, “ *senin bu fesâdda mukaddemâ haberin yok mudur ? ki kat'en iş'âr itmedin* ” demiş Patrik de cevaben isyandan haberinin olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Benderli Ali Paşa “ *bir fâhişe avratın itdiği zinâ ve fıska kadar muktezâ-yı ayininiz üzere elbet vukûfunuz der-kâr ve âşikâr iken böyle milletçe azîm ve amîm fitne ve fesâddan tecâhülâne haberim yoğ idi dimene itimâd olunabilir*

²⁹⁵ BOA, HH. Nr. 17530.

²⁹⁶ Arıkan, **a.g.m.**, s. 101

²⁹⁷ Karal, **a.g.e.**, s. 113; Arıkan, **a.g.m.**, s. 101-102

²⁹⁸ BOA, HH. Nr. 50272-A. Tarih 1236 (1821) Tercüme.

²⁹⁹ BOA, HH. Nr. 51287.

mi ? ” diyerek azarlamıştır. Bunun üzerine Patrik, kendisinin 90 yaşını geçmiş bî-şuûr bir ihtiyâr olduğunu belirtmiş ve bilirse 12’ler bilir diyerek haberinin olmadığını belirtmiştir³⁰⁰. Sorgudan sonra patriğin, Kadıköyü’ne götürülmesi emredilmiş fakat bu sırada yeni patriğin seçildiği haberinin gelmesi üzerine Gregoryus, Patrikhane’ye götürülmüş ve Petro Kapısı önünde kethüdası ile beraber asılmıştır³⁰¹. Patriğin idamından sonra Ahiyolu ve İznikmid Metropolitleri Parmakkapı’da, Kuşadası Metropolitleri Balıkpazarı’nda Kayseri ve Tarabya Metropolitleri ise Kaşıkçılar Hanı önünde ve Parmakkapı’da asılmışlardır³⁰². Patriğin cesedinin Yahudilere teslim ettirilmesi ve Yahudiler tarafından sokaklarda süründürülüp denize atılması isyanı daha da alevlendirmiştir. Patriğin cesedi denizden Rus gemileri tarafından alınıp Hocabey’e götürülmüş ve teşhir edilmiştir³⁰³. Ortodoks halkın Patriklik makamına olan sevgi ve saygısı sebebiyle yaşanan olaylar içte ve dışta büyük akisler meydana getirmiş, Patriğin idamı ile birlikte asiler, Rum ayaklanmasını Hristiyanlığın İslâm ile olan savaşına benzetmişlerdir. Ayrıca Avrupa’da Türklerin zulüm ve baskılarından söz edilmeye başlanmıştır³⁰⁴. Rus elçisi duruma önce tepki göstermiş ve sonrasında da Rusya ile diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

Rumların, Müslümanlar aleyhine birleştikleri, hatta bazı devletlerin de kendilerine yardım edebilecekleri ihtimali üzerine Müslümanların at ve silah temin ederek, uyanık ve hazır bulunmaları için ilgililere fermanlar yazılmıştır. Müslümanların savaş halinde bulunmaları ve kalem ehli olanların dahi yanlarında birer hançer bulundurmaları istenmiştir. İsyan devam ettiği müddetçe de aralık aralık halkın silahlanması konusunda iradeler çıkarılmıştır³⁰⁵. Köyde-kenarda isyandan habersiz yaşayan suçsuz reayaya dokunulmaması, kiliselere zarar verilmemesi ve ulu orta silah kullanılmamasına dair *Hatt-ı Şerif* çıkarılmıştır. Edirne’de bulunan eski patrik Kirillos³⁰⁶ ve isyanda rolü olan Rum kocabaşları ile zengin tüccarlardan 23 kişi Edirne’nin çeşitli semtlerinde idam edilmiştir. İsyanla ilişkisi bulunan Divân-ı

³⁰⁰ Mehmed Şanizade Ataullah, **Şanizade Tarihi**, C. IV, Ceride-yi Havâdis Matbaasında Basılmıştır. İstanbul 1299 s. 29-30; Bayrak, **a.g.t.**, s. 109

³⁰¹ Şanizade, **a.g.e.**, s. 30; Jorga, **a.g.e.**, s. 221

³⁰² BOA, HH. Nr. 17530.; Arıkan, **a.g.m.**, s. 102

³⁰³ BOA, HH. Nr. 41238. Tarih 25 N 1236 (26.06.1821) Şifâhi Takrir.

³⁰⁴ Arıkan, **a.g.m.**, s. 103

³⁰⁵ BOA, HH. Nr. 16449. Tarih 1236 (1821) Telhis / Hatt-ı Hümâyûn.; Bayrak, **a.g.t.**, s. 106

³⁰⁶ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, **Mali Tarih açısından Osmanlı Devleti’nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmud Döneminde Edirne Örneği)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 40-41

Hümâyûn Tercümanı Fenerli Constantine Mourouzi, Donanma Tercümanı Hançerli-zâde Mihalâki, Yorgaki Mavrocordato ve bir kısım Rum idam edilmiştir³⁰⁷. Ayrıca Selanik'te de Kitrai Piskoposu İdam edilmiştir³⁰⁸. Divân-ı Hümâyûn Tercümanlığına bundan böyle Müslümanların getirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca çok fazla olmamakla beraber bazı şahıslar sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilenler arasında Eflâk Voyvodası İskerlet, babası, eşi ve çocukları ve diğer yakınlarıyla birlikte Bolu'ya; Boyarlar Tosya, Çankırı ve Zile'ye; Hatman Aleko Mavrokordato, oğlu ve kardeşleri ile Ankara'ya; Tercüman Yakovaki, oğulları ve kardeşi ile Çorum'a; bir Divân-ı Hümâyûn tercümanı vekili de Bolu'ya sürgün edilmiştir³⁰⁹.

İsyanın Ege adalarına sıçramasıyla birlikte, henüz isyan etmeyen adalar ile asayiş sağlanan adalardaki Rumların isyanlarını engellemek için, içlerinden muteber ve söz sahibi olanların rehin olarak İstanbul'a getirilip Bostancıbaşı tarafından hapis edilmesi düşünülmüş ve bu konuda adalara tenbihnâmeler yazılmasına karar verilmiştir³¹⁰. Şeyhülislam'dan alınan bir fetva ile Mora yarımadası ile diğer yerlerde Müslümanlar aleyhine hareket eden ve isyana katılan asilerin emvâl ve emlâkine devletçe el konulmasına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin her yerine bu fetvadan söz eden ve gereğinin yapılmasını bildiren fermanlar yazılmıştır. Böylece isyana katılıp Müslümanları katledenlerin, kaçıp eşkıyaya katılanların mallarına el konulmaya başlanmıştır³¹¹. İstanbul'daki gayrimüslimler ile yabancıların güvenliğini sağlamak amacıyla Fener semti asker ile kordon altına alınmıştır. Yeniçeri Ağası İstanbul'un içini, Bostancıbaşı idaresi altında olan Surdışı, Boğaziçi ve dolaylarını, Topçubaşı Beyoğlu'nu, Tersane Başçavuşu Galata'yı kontrol ve muhafazaya, Kaptan Paşa tersane ve dolaylarını korumakla görevlendirilmiştir³¹². Geceleri de Yeniçerilerin, İstanbul sokaklarında dolaşarak asayiş sağlamaları emredilmiştir.

Hristiyan halkın elinde bulunan silahların toplatılmasına yönelik emirler çıkartılmıştır. Bu hususta her tarafa emirler gönderilerek reaya elindeki cephaneye ve silahların toplanması, o bölgede bunlara ihtiyaç duyulduğu takdirde kullanılması, ihtiyaç duymayanların mühürlü defteriyle birlikte merkeze yollanması bildirilmiştir.

³⁰⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 110

³⁰⁸ Jorga, **a.g.e.**, s. 222

³⁰⁹ Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.145

³¹⁰ Bayrak, **a.g.t.**, s. 111

³¹¹ Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.143; Bayrak, **a.g.t.**, s. 99-101

³¹² Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 174

Yapılan aramalarda sadece Edirne'nin Çirmen Sancağı'nda Rum reayadan 15.735 tüfek, 11.187 tabanca, 1.764 bıçak, 56 kılıç, 420 şiş ve 6 adet uzun demirli taşçı kazması toplanılmıştır³¹³. İstanbul'da bütün hanlar aranmış, odası ve dükkânında silah bulunanlar tespit edilerek kefalete bağlanmışlardır. Kefili olmayanların çıkarılması ve ellerindeki silahların bedeli karşılığında alınması ve bundan böyle hanlara kefilsiz Hristiyan kabul edilmemesi ve hanlarda Müslümanlardan birer memur tayin edilmesi için İstanbul Kadısına ferman yazılmıştır³¹⁴.

Boğazların öneminden dolayı, buralara muhafızlar atanmış ve asker yığılmıştır. Bilindiği üzere Rus gemileri, Rum asilerine cephane ve silah yardımı yapmakta idi³¹⁵. Dışarıya zahire kaçırılmasını önlemek ve Rumların Boğazlardan tüccar sefinesi kılığında askeri malzeme getirmelerini önlemek için, hangi bayrağı taşırlarsa taşısın boğazdan geçecek gemilerin aranması prensibi getirilmiştir³¹⁶.

Patrikhâne vasıtasıyla Bosna, İzornik, Hersek³¹⁷, Eflak ve Boğdan³¹⁸ ve diğer bütün metropolitliklere ve Adalar Denizi'ndeki Şire, İstendîl, EGINE, Poros, Çamlıca, Nakşa, Mikonoz (Mikanos), Santaron (Santorin), İne (İnos), Şekinoz (Skiros), Andre (Andros) ve diğer adalara³¹⁹ tenbihât ve nasihâtları içeren efrûz kâğıtları gönderilmiş³²⁰ ve böylece isyan eden Rum reâyâsı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. İsyan dolayısıyla korkarak kaçmış suçsuz reayanın yerlerine dönmeleri için münâdîler dolaştırılmış ve bu hususta emr-i âli çıkarılmıştır. Bir müddet sonra da hem İngiltere Büyükelçisi hem de patrikhaneden bu konuda teklifler gelmiştir.³²¹ İngiltere Büyükelçisi Lord Strangford, 25.08.1822 tarihinde Bâbiâli'ye yazdığı takrîrinde Mora yarımadası ile Ağriboz taraflarında asayişin sağlanması ve isyan hareketine iştirak edenlerin geri dönerek itaat altına alınması için bu hususta ferman yayınlanmasını istemiş ve bunun da askeri hareketten daha etkili olacağını

³¹³ Sarıcaoğlu, **a.g.e.**, s. 42

³¹⁴ Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.146-147; Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 174-175; Bayrak, **a.g.t.**, s. 105

³¹⁵ BOA, HH. Nr. 40297-G. Tarih 1236 (1821) Şifâhi Tahrir.; BOA, HH. Nr. 41238.; Arıkan, **a.g.m.**, s. 579

³¹⁶ Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.147-148; Bayrak, **a.g.t.**, s. 103

³¹⁷ BOA, HH. Nr. 40703-A.

³¹⁸ BOA, Cev. Dah. Nr. 3141.

³¹⁹ BOA, HH. Nr. 38194.; BOA, HH. Nr. 38194-A.

³²⁰ BOA, HH. Nr. 51342.; BOA, HH. Nr. 38100.; BOA, HH. Nr. 38100-A.

³²¹ Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.152

belirtmiştir³²². İngiltere Büyükelçisi 2 gün sonra Bâbiâli'ye bir takrîr daha göndermiştir. Bu takrîrde Lord Strangford, isyan dolayısıyla kaçan reayanın dönmelerine müsaade edilmesini, bunların “ *harb-i mezkûreden irtikab-ı hıyânet idüb lââyık oldukları tedîb ve cezadan halâs nefsi için firâra iştigâl iden* ” kimselerden olmadıkları, bunların “ *endişe-yi hatırları acaba avdet ider ise devlet bize ne güne muâmele ider* ” düşüncesine sahip oldukları, çaresiz kaldıklarından diğer devletlerin hükmü altında kalmayı kabul ettiklerini ve “ *fırar iden Rumların emvâl ve emlâki üzerine İngilterelülerin alacakları* ” olduğunu belirtmiştir³²³. İngiltere Büyükelçisinin Bâbiâli'ye bu konuda iki takrîr göndermesinden sonra Sadrazam, hazırladığı takrîri Sultan II. Mahmud'a sunmuştur. Takrîrde Sadrazam, “ *Rum milletinin umûm üzere isyânları zâhir iken elân icrâ-yı ayîn-i bâtiladen men' olındığı yokdur bunu cümle düvel elçileri görür iken bu vechile ısrârları reâyâyâ müdâhale iderek Sırblu gibi nice şurûta mekrûhaya rabt ile raiyyetden çıkarmak için oldığı zâhirdir.* ” diyecektir. Sadrazam ayrıca şunları da ekleyecektir: “... ve Rum firârîlerinde İngiltere ticâretinin şu kadar bu kadar matlûbları var diyerek ‘avdet ve te'mînlerini iddiâ itmekden maksûdı dahi bu tarafda emvâl ve eşyâları cânib-i mîrinden zabt olunan firârîleri buraya getürüb her birinde şu kadar matlûbumuz var diyerek ve olmasa bile müddeâ aleyh olan gâvur dahi muvâzaaten ikrâr ve i'tirâf iderek emvâl-i mazbûtalarını kendülerine redd ü teslîm itdirdikten sonra bir aralık da yine geldikleri tarafa firâr itdirmek... ” fikrinde olduklarını belirtecektir. Sadrazamın yazdığı takrîre Sultan II. Mahmud da şöyle diyecektir³²⁴: “ *Düvel-i müttefika'nın merâmı Devlet-i âliyyemizden bu reâyâ gâilesini def' itmek olsa isyân üzere olan reâyâyâ nasihat idüb sizin isyanınız bağır-i hakk metbû'nuz olan devlete ilticâ itmez iseniz bu harekâtınız cem'i düvelin ticâretine ve asâyişine muzırr ve mâni olmağla biz dahi aleyhinize hareket itmeğe mecbûruz dirler idi. Devlet-i âliyyeden istîzân itmeğe hiç hacet yoğ idi istîzândan merâm ruhsat alabilirler ise biz reâyâyâ istimânı teklif idüb ibrâm dahi eyledik anlar da şu şartla bu şartla olursa istimân idecekler diyerek reâyâyı serbest idüb taht-ı hükümetimizden çıkarmak olduğu gün gibi aşikaredir.* ” Bâbiâli, İngiltere Büyükelçisi Lord Strangford'a

³²² BOA, HH. Nr. 39279-A. Tarih 8 Z 1237 (26.08. 1822) Takrîr Tercümesi.

³²³ BOA, HH. Nr. 39279-C. Tarih 10 Z 1237 (28.08. 1822) Takrîr Tercümesi.

³²⁴ BOA, HH. Nr. 39279. Tarih 1237 (1822) Takrîr Müsveddesi.; Ayrıca bkz.: Kütükoğlu, **a.g.m.**, s.152-153

cevaben yazdığı takrîrde Rum isyanının “ *umûr-ı dahiliyeden* ” olduğunu ve hiçbir devletin birbirlerinin iç işlerine karışmaya hakkı olmadığını belirtmiştir³²⁵. Başlangıçtaki bu tavır, sükûnetin yavaş yavaş sağlanmasıyla birlikte değişmiş ve kaçan reaya mahalli idareciler ve İngiltere Büyükelçiliği vasıtasıyla aflatlarını istemeye başlamıştır. Fener Rum Patriği ve metropolidân heyeti tarafından kaçan ve isyan eden reayanın affedilmesi, İslâm dinine uygun hareket edilmesi, herkesin yerli yerine yerleştirilmesi gibi hususlarda Bâbîâli’ye müracaatlarda bulunulmuştur³²⁶.

³²⁵ BOA, HH. Nr. 39279-D. Tarih 19 Z 1237 (06.09.1822) Takrîr Müsveddesi.

³²⁶ BOA, HH. Nr. 39004. Tarih 1237 (1822) İstanbul Rum Patriği Ve Metropolidan Heyeti Tarafından Verilen Takrîr.; BOA, HH. Nr. 38100-C. Tarih 1243 (1827-1828) Layiha.; Kütükoğlu, a.g.m., s.153

E. İSYANI'NIN İLK YILLARINDA İNGİLTERE'NİN RUM SİYASETİ

Rum ayaklanması ortaya çıktığında, Avrupalı büyük devletler 1821 Mart'ında Laibach Kongresi'nde, İtalya ve İspanya'daki devrimci hareketleri konuşmak üzere bir araya gelmişlerdi. İsyân teşebbüsünün Rus Çar'ı Aleksandr tarafından duyulması ve İpsilanti için ' *cesur çocuk* ' deyimini kullanması, Avusturya Başbakanı Metternich tarafından tepkiyle karşılanmış ve Metternich, Çar I. Aleksandr'ı bu türden ayaklanmalara destek vermemesi konusunda uyararak, Laibach Kongresi'nin bu gibi ihtilalci hareketleri bastırmak üzere toplandığını hatırlatmıştır³²⁷. Bunun üzerine Rus Çar'ı Aleksandr, İpsilanti'nin başlattığı isyanı onaylamadığını belirtmiş, Aleksandr İpsilanti ile kardeşleri ve diğer barış bozarların Rus ordusundan çıkarıldığını bildirmiştir³²⁸.

Rusya, her ne kadar görünüşte Rum ayaklanmasını desteklemediğini belirtiyorsa da Filiki Eterya Cemiyeti, ihtiyacı olan malzemeleri Rusya'dan tedarik ediyor,³²⁹ Rum korsanları Rus bandırasıyla Akdeniz'de dolaşıyordu. Ayrıca Rusya'da, Filiki Eterya Cemiyeti'nin de etkisiyle Ortodoks mezhebi ve mezheptaşlığı adına büyük bir ilgi ortaya çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nin eşkiya teknelerini saptayabilmek amacıyla aldığı tedbirler Rusya'yı rahatsız etmiş, Rus elçisi Stragonof, " *bunun Hocabey (Odessa) ticaretine zararı vardır* " diyerek, gemilerin kontrol edilmesinden vazgeçilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra Rus elçisi, Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı ordusu tarafından işgaline karşı çıkmış, Eflak ve Boğdanlıların eski haklarına uyulmasını talep etmiştir. Rum Patriği ve bazı din adamlarının cezalandırılmalarını onaylamadığını da belirterek, Ortodoks tebaanın hâmisî olarak tahrip olan kiliselerin yeniden yapılmasına izin verilmesini, isyana karışmamış Rumların güvenliğinin sağlanmasını, Eflak ve Boğdan'daki durumun antlaşmalara uygun hale getirilmesini istemiş, Bâbiâli'ye sunduğu raporun cevabını bile beklemeden İstanbul'u terk etmiş³³⁰ ve çok geçmeden de Rusya, Osmanlı

³²⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 170; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 18

³²⁸ Meral Bayrak, " Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyânı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu ", **Osmanlı**, C. II, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 71

³²⁹ Jelavich, **a.g.e.**, s. 231

³³⁰ Bayrak, **a.g.m.**, s. 72

sınırlarına asker yığmaya başlamıştır. Rusya bu hareketleri ile Rumları savunduğunu ortaya koymuş, fakat İngiltere'den çekindiği için Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya cesaret edememiştir³³¹.

Metternich ise 1821 yılında Balkanlar'da ve Mora'da başlayan Rum ayaklanmasını Yunanlılar ile Osmanlılar arasında meydana gelen bölgesel bir çatışma olarak görmüş ve Avrupa barışının korunması uğruna Rum ayaklanmasının karşısında yer almıştır. Ayrıca Metternich, Rumları Alman, İtalyan ve İspanyol devrimcileri gibi yöneticilerine isyan eden âsiler olarak görmüş³³² ve Rum isyanının Jakoben hareketi olduğunu iddia edip, 1814–1815 yıllarında müttefiklerle ezdikleri bu hareketin hortlatılmasına izin verilmemesini istemiştir³³³. Metternich'in bu düşüncelerinin temelinde yatan gerçek ise Osmanlı Devleti'nin çözülmesi halinde doğacak olan Balkan milliyetçiliğinin çok milletli olan Habsburg monarşisinin de tehlike altına girmesi ihtimali idi³³⁴. Rum isyanın başlamasıyla birlikte Avrupalı devletler, Metternich'in ' *Kutsal İttifâk* ' düşüncesinin etkisiyle tarafsız kalmış, mevcut dengenin bozulmaması ve millî ayaklanmaların başarıya ulaşmaması uğruna³³⁵ İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya Rum ayaklanmasında herhangi bir eylemde bulunmamışlardır³³⁶.

İngiltere, Napolyon savaşlarından beri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası izlediğinden, Rum isyanı başladığında isyanın karşısında yer almış³³⁷ hatta ayaklanma öncesinde Rumların Mora yarımadasındaki isyan hazırlıklarını öğrenmiş ve Bâbiâli'yi durumdan haberdar ederek tedbir almasını istemiştir³³⁸. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak istemesinin bazı sebepleri vardı bunlar şunlardı: İngiltere, 18. yüzyılın sonlarına doğru Doğu Akdeniz egemenliğinin öneminin bilincine varmıştır. İngiltere'nin çıkarları ticarete dayandığından, Kuzey Amerika yenilgisi, İngiliz tüccarlarının

³³¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 172

³³² Tuncer, **a.g.e.**, s. 64-66; Jelavich, **a.g.e.**, s. 248

³³³ Stanley Lane Poole, **Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları**, (Çev: Can Yücel), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999, s. 48

³³⁴ Alan Palmer, **Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2003, s. 118

³³⁵ Afyoncu, **a.g.m.**, s. 334

³³⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 50; Bayrak, **a.g.t.**, s. 118

³³⁷ Karal, **a.g.e.**, s. 116; Tuncer, **a.g.e.**, s. 71

³³⁸ Süleyman Kocabaş, **İngiliz Tuzağı (Osmanlı'nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere'nin Rolü 1783-1923)**, Vatan Yay., İstanbul 2003, s. 28

yönünü Hindistan ve Doğu Akdeniz'e çevirmiştir. Hindistan ile Avrupa arasında en kısa yol Akdeniz'den, Hindistan'a giden yollardan en önemlisi de Mısır'dan geçtiğinden, Mısır İngiliz arzularının hedefi haline gelmiştir. Burası ticarî emtianın bir taraftan diğer tarafa aktarılmasında İngiltere için engel teşkil etmekte idi. Ama eğer Türkler, dostça davranırlarsa posta, külçe altın, gümüş ve askerî birlikler İskenderiye'den Süveyş'e aktarılabilir ve Ümit Burnu'nu dolaşan uzun deniz yolundan daha çabuk Hindistan'a ulaşılabilirdi³³⁹. Osmanlı toprakları üzerindeki bir diğer Hindistan yolu ise Fırat ve Dicle vadisinden Basra Körfezine uzanan yoldur. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak istemesinin nedenleri bunlardı. İngiltere, bu yolların Fransa'nın ya da Rusya'nın eline geçmesini önleyebilmek için, Osmanlı Devleti ile sürekli işbirliği içerisinde olmuş ve bunu da İngiliz politikasının başlıca ilkelerinden biri saymıştır³⁴⁰.

İngiltere, Rum isyanı başladığında tarafsızlığını korumakta idi. Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Stragonof'u geri çağırması Avusturya Başbakanı Metternich ve İngiltere Dışişleri Bakanı Castlereagh'ı endişeye sevk etmiştir. Avusturya, Rusya'nın Balkanlar'a yayılmasını, İngiltere ise Rusya'nın Akdeniz'e inmesini kendi çıkarları açısından hoş karşılamadığından Doğu'da statükonun korunması ve sürdürülmesinden yana tavır takınmışlardır. Metternich, Osmanlı Devleti'nin barıştan yana tutum benimsemesini isterken, Castlereagh ise savaş tehdidinin önlenmesi için her şeyin yapılması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasını önleyebilmek için de 1822 yılında Verona Kongresi toplanmış ve kongrede “ *Mora maslahatı devlet-i aliyye'nin umûr-ı dahiliyesinden olup diğer devletlerin müdâhaleye sâlahiyetleri olmadığına* ” karar verilmiştir³⁴¹. Kongrede Yunan meselesinden çok İspanya meselesi ile uğraşıldığından kongre başarısızlıkla sonuçlanmıştır³⁴².

İngiltere, ilk zamanlarda Rum eşkıyasına karşı ikiyüzlü bir politika izleyerek isyan karşısında kararsız bir tutum ortaya koymuştur. Osmanlı Devleti, Adalar denizinde eşkıya teknelerinin günden güne çoğalması, Rum eşkıyasının gittiği her

³³⁹ P. Philip Graves, **İngilizler ve Türkler (Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri 1789-1939)**, (Çev: Yılmaz Tezkan), 21. Yüzyıl Yay., Ankara 1999, s. 1

³⁴⁰ Tuncer, **a.g.e.**, s. 106

³⁴¹ BOA, HH. Nr. 17469. Tarih 29 Z 1237 (16.09.1822) Beyânnâme Sûreti. ; Bayrak, **a.g.t.**, s. 125

³⁴² Tuncer, **a.g.e.**, s. 50-51

yerde isyan hareketinin baş göstermesi ve eşkıya ile mücadelenin zorlaşması nedeniyle İngiltere'den yardım istemek zorunda kalmıştır. İngiltere Elçisi, izbandid tehlikesinin önlenmesinin kendilerinin de arzuları olduğunu fakat kimseyle savaş durumunda olmadığından ve hazır durumda donanmalarının bulunmadığından bahsederek yardım konusunu reddetmiştir³⁴³. İngiltere elçisi her ne kadar Osmanlı Devleti'nin yardım teklifini reddetmiş ise de İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım maksadıyla sonradan 2 Firkateyn ve 2 Brik göndermiştir. Ayrıca Malta'daki İngiliz gemilerinden 4 aded, biri Üç Ambarlı Kalyon, ikisi Firkateyn ve biri Brik olmak üzere İngiltere'den gelen 15 parça gemiye katılarak Kaptan-ı Derya'nın emrine verilmek üzere Haziran 1821'de gönderilmiştir³⁴⁴. Sonraki yıllarda ise İngiliz Generali Hamilton'un gözleri önünde ticaret gemileri zapt edilirken General Hamilton korsan faaliyetlerine sessiz kalmıştır³⁴⁵.

İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne olan tutumu muhafazakâr Castlereagh'ın ölümüyle birlikte değişmiştir. Dışişleri Bakanlığı'na Castlereagh'ın yerine George Canning (22 Eylül 1822) getirilmiştir. George Canning bir liberaldi ve liberal olması hasebiyle Avrupa'daki liberal hareketlere yardım elini uzattığından Metternich'in politikasından ayrılmıştır. Metternich statükonun korunmasını savunurken, George Canning bunun yıkılmasını savunmuş ve millî devlet kavramını öne sürmüştür. Canning, İngiltere'nin çıkarları gerektiği takdirde halkların özgürlüğünün ve milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkının koruyucusu rolünü benimsemiş ve kendi çizdiği yolda yürümeyi tercih etmiştir. Canning'in yönetiminde İngiltere, giderek daha açık bir şekilde Rum yanlısı politika izlemeye başlamıştır³⁴⁶.

George Canning (1822 – 1827), göreve başlamadan yıllar önce yeğeni Stratford Canning'i Türkiye'nin Orta elçiliğine (1810–1812) getirtmişti³⁴⁷. Castlereagh'ın ölümüyle birlikte de kendisi Dışişleri Bakanlığına getirilmiş ve

³⁴³ BOA, HH. Nr. 40152. Tarih 1236 (1821) Telhis. “ Elçi-yi mersûm İngiltere Devleti'nin hiçbir devlet ile muhârebe ve münâzaası olmadığından hazırda donanması olmayarak mecmû' donanma sefâyini limanlardadır ve hatta geçenlerde İtalya üzerine bir mikdâr donanma sevk etmiş ise de İtalya maslahatı hemân nizâm-pezîr olarak sevk olunan donanma dahi bu günlerde yerlerine avdet itmişlerdir lâkin ma'mâfih bu Rum eşkıyası sefînelerinin şâyed Cezâyir-i Seb'a sularına sarkındılıkları vukû' bulur ise def'lerine bakılmak için kifâyet mikdârı donanma sefâyini tertîb ve ırsâl olunmasını geçende devletime yazmışdım... ”

³⁴⁴ Kayhan, **a.g.t.**, s. 23

³⁴⁵ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 63

³⁴⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 72

³⁴⁷ Lane Poole, **a.g.e.**, s. 28

böylece İngiltere'nin dış politikası Canning'lerin eline geçmiştir. Castlereagh'ın aksine George Canning, tam bir Helenist'tir ve Rum ayaklanmasını bir Hıristiyanlık davası olarak görmektedir. Stratford Canning de aldığı eğitim dolayısıyla kafası Eski Yunan ve Roma dünyasının verileriyle tıka basa dolu olduğundan Rumlar'a sempati duymaktadır³⁴⁸. Canning'e göre Rum ayaklanmasının liderliğini Rusya yapmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Rum isyanını bir türlü bastıramaması demek Rumların eninde sonunda bağımsızlıklarını kazanması demektir ve bundan dolayı da Rumlar Rusya'ya minnettar kalacaklardır. Bu durum ise Yunanistan'ın Rusya'nın etkisi altına girmesi ve Rusya'nın da Yunanistan vasıtasıyla Akdeniz'e ulaşması manasına geleceğinden, İngiltere Rum davasına destek vermeli ve kurulacak olan devlet varlığını İngiltere'ye borçlu olmalıdır. George Canning'in belirlediği bu dış politikayla hareket eden İngiltere, 1823 tarihinden itibaren açıktan açığa Rumlar'a destek vermeye başlamıştır³⁴⁹.

George Canning, göreve başladıktan bir müddet sonra 25 Mart 1823 tarihinde Rumları ' *muharip taraf* ' olarak tanıdığını ilan etmiş, Metternich'in protestoları üzerine ise Yunanlıları ya *muharip taraf* ya da *korsan* olarak kabul edebileceğini söyleyerek karşılamıştır³⁵⁰. George Canning, daha Temmuz 1821 tarihinde yazdığı bir mektupta Rumlar hakkında şu düşüncelere sahiptir³⁵¹: “ *Hani nerdeyse, şu korkunç Türklerin ekmeğine yağ sürüyor diye Avrupa dengesi denen gaileyi lanetleyeceğim. Bâbiâli'nin elinden bağımsız bir Yunanistan kurulmasına elverişli toprakları bir koparabilirsek ! Onların içinde de ipsiz sapsızlar var ama ellerinden tutmamız bir insanlık borcu oluyor bizim için. Avrupa'nın menfaatleri keşke müsaade etse de Rus sürülerini Türkiye Üzerine bir saldırsak !* ” Lord Erskin ise Lord Liverpool'a gönderdiği bir mektupta Rumlar hakkında şöyle düşünmektedir: “ *Bir kere Türkler, Yunanistan'daki insan haklarına aykırı düşen idareleri yüzünden uygar milletler topluluğunun dışına çıkmışlardır, dolayısıyla Yunanlılar uygar çerçeveler içinde yürütülen meşrû bir otoriteye karşı değil, uygarlık dışı bir tiranlığa karşı cephe almaktadır; şu halde Yunanlıların lehine müdahaleye girişmek uluslararası yasaları çiğnemek değil, aksine ahlakî bir ödevdir.* ” Stratford Canning ise patriğin

³⁴⁸ Lane Poole, **a.g.e.**, s. 24

³⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 173

³⁵⁰ Tuncer, **a.g.e.**, s. 51

³⁵¹ Lane Poole, **a.g.e.**, s. 47

idamından üç gün sonra Dışişleri Bakanı Castlereagh'a şöyle yazmaktadır³⁵²: “ *Artık bu imparatorluğun konsülleri amansız bir fanatizmle yönetiliyor ve bundan da en korkunç sonuçlar beklenebilir.* ”

George Canning'in Rumlar'a destek vermesinin bir diğer nedeni ise İngiltere'de Yunanlılara ve Rum isyanına duyulan ilginin artmasıdır. Canning, dış politikada kamuoyunun görüşüne de önem verdiği için Yunan felsefesinin, Yunan sanatının ve Yunan edebiyatının İngilizler'de uyandırdığı coşku Canning'i etki altında bırakmıştır³⁵³. Tüm Avrupa'da olduğu gibi İngiltere'deki Romantik Yunan severlik hareketi (Filhelenizm), hükümetlerin tavırlarını ve eylemlerini etkilemiştir. Lord Byron'un ölümü Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Yunan dostluk ateşini İngiltere ve Fransa'da daha da şiddetlendirmiştir. İngiliz liberallerini Yunan sempatisizliğinden, Yunan taraftarlığına geçmelerini sağlamıştır³⁵⁴. Rumlar da, bu durumdan istifade etmeye çalışmış ve Avrupa'daki Filhelenler vasıtasıyla Rum ayaklanmasını din savaşına (Haç'ın Hilal ile mücadelesine) dönüştürmeye çalışmışlardır³⁵⁵. İngiltere'nin Rumlara yardımı Lord Byron'un ölümünden sonra daha da artmıştır. Kendisi gibi liberal ve Helen hayranı olan Lord Byron'un ölümü, George Canning'in Rumlara olan sempatisini daha da arttırmış ve İngiltere, Mavrocordatos'un başkanlığındaki Halk Meclisi'ne zafer kazanmaları için 800.000 İngiliz Sterlini kredi vermiştir³⁵⁶.

İngiltere'nin Rumlara destek vermesinin ana nedeni, Rumların kültürel köklerinin Antik Yunan uygarlığına dayanmış olması değildi. İngilizler, bağımsız bir Yunanistan'ın kendi sanayi mamûllerinin Doğu'ya dağıtımında ekonomik bir rol oynayabilecekleri düşüncesinde olduklarından, Doğu ticaretini kendi kontrolleri altına almak istemekte idiler³⁵⁷. *David Urquard* konu hakkında şöyle demektedir³⁵⁸:

³⁵² Stratford Canning, patriğin idamından üç ay sonra yazdığı raporlarda ilk raporlarının fazla abartılmış olduğunu belirtip, Rumların Hristiyan değil âsi oldukları için cezalandırıldıklarını, Rum papazların çıkan isyanın başta gelen kışkırtıcıları ve destekleyicileri olduğunu belirtip şöyle devam edecektir: “ *Konstantinopol'ün içinde ve çevresinde bulunan irili ufaklı 76 kiliseden yalnızca bir tanesi tamamen yıkılmış, 13 tanesi de hasar görmüş ve gürûhlar tarafından yağmalanmıştır.* ” Bkz.: Palmer, **a.g.e.**, s. 96-97

³⁵³ Tuncer, **a.g.e.**, s. 51-52

³⁵⁴ Graves, **a.g.e.**, s. 2

³⁵⁵ BOA, HH. Nr. 40941. Tarih 1240 (1824-1825) Evrak Tercümesi.

³⁵⁶ Jorga, **a.g.e.**, s.255; Palmer, **a.g.e.**, s.99

³⁵⁷ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, (Çev: Bahar Tırnacı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 86

“ *Avrupalı tüccarın, yerli tüccarın nefretini uyandıracak sırf kendine has imtiyazları vardı; ama Avrupalı tüccarlar da yerli halka tanınan haklardan hiç yararlanamıyordu; toprak edinemiyor, herhangi bir işe talip olamıyordu; öyleyse onu ülkeye bağlayan hiçbir çıkarı yoktu; ayrıca da, geçimini sağladığı ticaretin gerçekten yabancısıydı (...)* ***Siyasetimizin bugünkü amacı tüccarlarımızın çıkarı değil, ticaretimizin gelişmesidir.*** *Ticaretimizin aracıları, memleketi tanıyan, dil bilen, ticarî ilişkileri ve görgüsü olan, büyük pazarları bir bir gezip görmüş, mümkünse ikmalini doğrudan doğruya İngiltere’den yapan kişiler olmalı. (...) İngiliz uyrukları için küçük limanlarda gemilerine yüklenecek mal aramaya gitmek ya da yüklerini kıyılar boyunca giderek oraya buraya dağıtmak kârlı olmayabilir; öyle ki kıyı ya da kervan ticareti denen şey, tamamen Rumların işi olmalı (...) Küçük boydaki Rum gemileri (...) bizim mamûl mallarımızı ve sömürge ürünlerimizi ülkedeki çeşitli ürünlerle değiştirebilirler; bizim pazarımız için gerekli malları ambarlara taşırlar, geri kalanı da isteğe göre dağıtırlar. Beceriklilikleriyle, çalışkanlıklarıyla, kendi aralarındaki rekabetle masraflar düşer, ticaretimiz teşvik görüp rahatlık kazanır. Türkiye ile ticaretinin bütün geleceği fiilen şu iki nokta üzerine dayanır: ticaretin Doğu Kumpanyası’nın önüne diktiği engellerden; ***Yunanistan’ın da Türk egemenliğinden kurtarılması.*** ”*

İngiltere bu amaçla önce insanî nedenlerle daha sonra ise İngiliz ticaretinin Doğu Akdeniz’de tehlike altına girdiğini ve zarar ettiğini belirterek Bâbîâlî’ye başvurmuştur. İngiliz elçisi Stratford Canning, bu durumu şöyle anlatır³⁵⁹: “ (Bâbîâlî ile) insanî duygular üzerine tartışma yürütülemeyeceği anlaşıldıktan sonra, Ege denizinin bir korsan gölü haline geldiği noktası üzerinde durulmaya başlandı. İngiltere’nin ticarî menfaatlerini ilgilendiren bu konu üzerinde Bâbîâlî’ye baskı yapmak daha akla yakın görülebilirdi. Ege Denizi’nde korsanlık öylesine alıp yürümüştü ki, İngiltere denizci bir millet olarak yakınmakta, durumu protestoda yerden göğe haklıydı. Ne var ki, bu korsanların çoğu Yunandı. Korsanlık meselesi ortaya atıldığı zaman, Reis Efendi cevabı yapıştırıyordu: *hele yabancı müdahalesi olmaksızın Yunanistan’daki reaya ayaklanmasını bastıralım, o zaman bakın, Ege*

³⁵⁸ Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizans’tan Tanzimat’a)**, C. I, Belge Yay., İstanbul 1974, s. 543-544

³⁵⁹ Poole, **a.g.e.**, s. 56

Denizi'nde tek bir korsan gemisi kalacak mıdır ? Cevap öylesine yerli yerindeydi ki, bu konuyu bir daha açmamak en hayırlısıydı. ”

İngiltere, Rum hareketine destek vermemesi halinde Rusya'nın Rum isyanına müdahil olup tek başına karar vermesinden çekindiğinden, duruma müdahil olmak ve kontrol altında tutmak maksadıyla Rumlara açıktan açığa destek vermiş ve aşama aşama devletlerarası arenada etkisini hissettirmiştir. İngiliz elçisi *Stratford Canning*, Rusya'nın Rumlar üzerinde izlediği siyasetten şöyle bahsetmektedir³⁶⁰: “*Türkiye aralarındaki anlaşmazlıklar tam bir hal çaresine bağlanmaya kalmadan Çar, Yunanlılarla Türkler arasında arabuluculuk yapmaya kalkıştı. Bu hareketinde çeşitli duyguların etkisi oluyordu. İlk Yunanlılara karşı sempati besliyor, Yunan davasını benimsiyordu. Dolayısıyla Yunan eyaletlerini sonradan bağımsız bir krallık olmasına elverecek biçimde ayarlamaya çalıştı. Böylece Rusya, Yunanlılara sempati beslediği günden güne beliren İngiltere'yi atlatıp, bu konuda hareket eden ilk devlet olma şansını kazanacak, bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkların müdafii sıfatını elde edecek, bir yandan da Yunanistan üzerinde bir vesayet hakkı koparacaktı. ”* 1823 yılında Rumları savaşan taraflardan biri olarak kabul eden İngiltere, 1824 yılında Londra'dan Rumlara maddî destek sağlayıp kredi vermiş ve 1826 tarihinden itibaren de Yunanlıların bir devlete sahip olmaları fikrini savunmuştur³⁶¹.

³⁶⁰ Poole, **a.g.e.**, s. 44

³⁶¹ Jelavich, **a.g.e.**, s. 250

F. LORD BYRON'UN FAALİYETLERİ VE İNGİLİZ DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

George Canning'in Rumlar'a destek vermesinin nedenlerinden biri, İngiltere'de Yunanlılara ve Rum isyanına duyulan ilginin artmasıdır. Canning, dış politikada kamuoyunun görüşüne önem verdiğinden Yunan felsefesinin, Yunan sanatının ve Yunan edebiyatının İngilizler'de uyandırdığı coşku Canning'i de etki altında bırakmıştır³⁶². Tüm Avrupa'da olduğu gibi İngiltere'deki Romantik Yunan severlik hareketi (Filhelenizm), hükümetlerin tavırlarını ve eylemlerini etkilemiştir. Bütün Avrupa ülkelerinde siyasî liderler ve toplumun etkin önderleri benzer klasik eğitimden geçmişlerdi ve bu eğitimde Antik Yunan dili ve kültürü önemli bir yer tutmakta idi. Venedik'te daha 15.yüzyılın sonlarından itibaren Klasik Yunan eserlerine ve Yunancaya ilgi duyulmaya başlanmıştı³⁶³. Rum ayaklanması ele alındığında Avrupalı devlet adamları gençliklerinde aldıkları eğitimi ve Yunan izlenimini o günün Balkan sahnesine aktarmakta idiler. Bu sebeple Rum kaptanlarını ve kleftleri antik dünyanın mitolojik kahramanlarının doğrudan torunları olarak görmekte idiler³⁶⁴. İsyancıların kazandıkları bazı başarılar da Avrupa'daki Helen dostlarını heyecanlandırıp coşturmuş ve Filhelenizm dalgası kısa sürede Batı Avrupa'yı sarmıştır. Osmanlıların ' *Sakız'ın Fethi* ' olarak gördükleri olayı ' *Sakız Katliamı* ' olarak algılayan Batı Avrupa kamuoyları Yunan halkının arkasında birleşmiştir. Victor Hugo, ' *Yunanlı Çocuk* ' şiirini yazmış, Delacroix ise ' *Sakız (Chios) Adası Kıyımı* ' tablosunu yapmıştır. Tüm Batı dünyasında Helenizm, Hristiyanlık ve insanların doğal hakları adına bu ihtilale yardımda bulunma çağrıları yapılmış, Yunan yanlısı gazeteler, broşür ve kitaplarla bu eğilimi beslemiştir³⁶⁵.

³⁶² Tuncer, **a.g.e.**, s. 51-52

³⁶³ Lucette Valensi, **Venedik Ve Bâb-ı Âli Despot'un Doğuşu**, (Çev: A. Turgut Arnas), Bağlam Yay., İstanbul 1994, s. 22. " Rönesans Avrupa'sında Padova Üniversitesi, ilkçağ klasikleri eğitiminin yenilediği en büyük merkezlerden biriydi. Venedik seçkinlerinin eğitiminde siyaset, yönetim bilimi klasik eğitimin kalbi gibidir. Yunanca öğretimi Padova'da daha 1463'te başladığından, 1497'de skolâstik geleneğin yığılmış olduğu yorumlardan ayıklanmış ve Aristoteles'in Yunanca metnine dayanan bir ders başlatılmıştı. Venedikliler klasik siyasal düşünceye doğrudan erişmiş oluyorlardı böylece. 1546'da Venedik'te sürgünde olan Floransalı Antonio Brucioli Aristoteles'in Politika'sının ilk İtalyanca çevirisini yapar. Birkaç yıl sonrada, Senato kararıyla, okunması Padova okullarında zorunlu kılınır. Bu, Venedik kültürünün siyaset türlerine gösterdiği özel dikkatin önemini anlatır. "

³⁶⁴ Jelavich, **a.g.e.**, s. 249

³⁶⁵ Kutlu, **a.g.e.**, s. 54

Gaspard de Pons, Jules Lefevre, Victor Hugo (Orianteles adlı eseriyle), Beranger, Casimir de Lavigne (Messeniennes adlı eseriyle), Fauriel (Yunan Halk şarkıları adlı eseriyle), Lamartine (Child Harold'un Son Hac Şarkısı adlı eseriyle), Lord Byron (Child Harold, Don Juan, Bronz Çağı adlı eserleriyle), Fransa'da Benjamin Constant (Hristiyan Uluslara Çağrı adlı eseriyle), De Partd (Yunanistan'ın Barışa Kavuşturulması için Silahlı Mücadele adlı eseriyle), Chateaubriand (Yunanistan Hakkında Not, 1825 adlı eseriyle), Yunan davasına hizmet etmişlerdir. Lamartine, 1953'ten sonra yazdığı Türkiye Tarihi (Histoire de la Turquie) 'nin birinci cildinin önsözünde şöyle demektedir³⁶⁶: “ Bir zamanlar iki şair, Fransa'da Chateaubriand, İngiltere'de Byron, Fable'deki ilahlar adına Osmanlılara karşı, düşünce yoluyla haçlı seferi yaratmak istemişlerdir. Yazarlar kanaatleri, şairler heyecanı yaratırlar. Şiirin yarattığı heyecan, devlet adamlarına rağmen, Yunanistan'ı kurtardı.”Almanya'da Rumlar'a yardım kıtaları oluşturulmuş ve bildiriler dağıtılmıştır. Hamburg'da dağıtılan bir bildiride Rumlar'a yardım maksadıyla şu cümlelere yer verilmiştir³⁶⁷: “ *Almanya'nın gençliğine çağrı. Din, yaşam ve özgürlük savaşımı bizi silâh altına çağırıyor; insanlık ve görev, bizi, kardeşlerimiz olan asil Greklerin yardımına çağırıyor. Kutsal dava için kanımızı, hayatımızı feda etmeliyiz. Müslümanların Avrupa'daki yönetiminin sonu yaklaşıyor. Avrupa'nın en güzel ülkesi, canavarlardan kurtarılmalıdır ! Var gücümüzle mücadeleye atılalım... Tanrı bizimledir, çünkü bu, kutsal bir davadır – insanlık davasıdır – din, hayat ve özgürlük için savaşımdır...*” Rum davası, Amerika'da da büyük bir ilgi uyandırmış, para toplamak ve destek sağlamak için her türlü yöntem kullanılmıştır³⁶⁸. Herder, Kant, Hegel gibi Alman İdealist-Romantik akımın önemli isimleri de Filhelen düşüncesini benimsemişlerdir. Avrupa'daki devletlerin birleşmesiyle oluşacağını öngördükleri ‘ *Avrupa Cumhuriyeti'nde* ’, ‘ *Asyalı barbarlar olarak kalmakta direnen* ’ Türklere yer vermemişlerdir. Doğu düzenini, ‘ *düzensizliğin düzeni* ’ olarak adlandırmışlardır. Devşirme sistemine 100 yıl önce son verilmiş olmasına rağmen, Avrupa kamuoyunda yeniçeri kurumu ve devşirme sistemi Türk zulmünün örneklerinden biri olarak tanımlanmıştır. ‘ *Yunanlı anneden çocuğunu yeniçeri yapmak üzere koparan*

³⁶⁶ Nurettin Türsan, **Yunan Sorunu**, 3. Baskı, Baskı Yeri Yok, Ankara 1987, s. 34-35

³⁶⁷ Sonyel, **a.g.m.**, s.118-119

³⁶⁸ Bayrak, **a.g.t.**, s. 129

barbar Türk Efendi ' imajı işlenmiştir. Tarih kitaplarında tekrar 300 yıl önce olduğu gibi, ' *Türklerin toprağın zenginliklerini kökünden kazıdığı* ', ' *bastıkları yerde bir daha ot bitmediği* ' söylemleri yer almıştır³⁶⁹. Osmanlı birlikleri, Avrupa'daki Rum propagandacıların faaliyetleriyle hep, masum ve medeni kurbanlarına nedensiz terör uygulayan vahşi barbarlar olarak resmedilmiş, ressam, yazarlar, şairler ve siyasiler tarafından da benimsenmiştir.

İngiltere'nin Rumlar'a destek verip sahiplenmesinde en önemli rolü oynayan Yunan sever (Filhelen) Lord Byron'dur³⁷⁰. Çağını en çok etkileyen şairlerden biri olan Lord Byron, George Canning gibi Helen hayranıdır ve liberal fikirlere sahiptir. Lord Byron, Doğu'ya ilk seferini 1809 yılında gerçekleştirmiştir. İspanya'dan gemiyle Arnavutluk sahillerine geçip, Tepedelenli Ali Paşa'nın konuğu olmuştur. Byron, Yunanlılarla ilgili ilk izlenimlerini de bu dönemde edinmiştir. Atina'da oturan Fransız konsolosu Fauvel, Byron'a birçok kez " *Yunanlıların özgür olmayı hak etmediklerini* " belirtmiş, Byron da, Rumlarla ilgili ilk izlenimlerini şöyle dile getirmiştir³⁷¹:

" *Yunanlılar şu anda çok kötüdürler ancak; bu, asla daha iyi olmayacakları anlamına gelmez (...) onlar asla bağımsız olmayacaklardır, asla önceki gibi hükmetmeyeceklerdir ve Tanrı korusun, etmesinler ! Ama esir olmaksızın (bir ülkenin) tabiiyeti altında yaşayabilirler. Bizim sömürgelerimiz bağımsız değildir ama özgür ve çalışkandır; Yunanistan da bundan sonra böyle olabilir... Yunanlılar uzun zaman başka bir devletin boyunduruğu altında kaldıkları; Avrupa'dan hiçbir şefkat ve alâka görmedikleri için yavaş yavaş alçalmış ve ahlâken bozulmuş bir millettir... "*

Byron, 1812 tarihinde İngiltere'ye dönmüştür. İngiltere'ye döndükten sonra Childe Harold'un Seyahati, Türk Masalları gibi eserleri yazmış ve neşr ettirmiştir. Adı geçen eserlerle Byron, kısa sürede Avrupa'da meşhur olmuş, fakat bazı taşkınlıkları İngiliz sosyetesinin teamüllerine aykırı geldiği için aniden gözden düşmüştür. Bunun üzerine Byron, İngiltere'den çıkıp önce İsviçre'ye daha sonra da İtalya'ya giderek sürgün hayatı yaşamıştır. İtalya'da iken Carbonari'lerin arasına

³⁶⁹ Kutlu, **a.g.e.**, s.54

³⁷⁰ Jelavich, **a.g.e.**, s. 249

³⁷¹ Burian, **a.g.e.**, s.15; İldem, **a.g.e.**, s.36

karışmış ve ‘ *Hür İtalya* ’ için mücadele etmiştir. Carbonarilerin Avusturya ordusu karşısında yenilmesi Byron’un tüm emeğini boşa çıkarmıştır³⁷². Fakat tam bu sırada Londra Filhelen komitesinden Edward Blaquiere, Byron’dan Yunan ayaklanmasını desteklemesini istemiştir. Büyük işler yapmak ve Truva harbinin şahidi olmak arzusuyla hareket eden Byron, bir an önce Yunanistan’a gitmeye karar vermiştir. Bir müddet sonra Lord Byron’un da iştirakiyle Yunanistan’a yardım etmek amacıyla Yunan komitesi teşkil edilmiş ve yardım toplanmaya başlanılmıştır. Byron, Avrupa’da iken Rigas’ın ihtilalci savaş şarkısını İngilizceye çevirmiş ve İtalya’da isyancıların liderlerinden Mavrocordatos ile yakın dost olmuştur³⁷³. Byron, Mora’ya eski Yunan erdemini sadece övmediğini, taklit de ettiğini kanıtlamak için gittiğini göstermeye çalışmıştır. Byron’un bu hareketleri, Rum ayaklanmasının Avrupa’da popülerize olmasına katkıda bulunmuştur³⁷⁴. Byron, 13 Temmuz 1823 tarihinde Treawny, Pietro Gamba³⁷⁵, kolonel İstanob, kolonel Sinhub ile Byron’a yardımcı olmak üzere dokuz hizmetçi, bir doktor ve ayrıca beş at, bir dolap ilaç ve beraberinde yüklü miktarda parayla İtalya’dan Mora’ya doğru gemiyle yola çıkmıştır³⁷⁶. Byron, herhangi bir siyasî partinin güdümüne girmemek için Kefalonya Adası’na gitmiş ve Yunanistan’a geçmek için 4 ay burada kalıp olayların gidişâtını buradan izlemiştir. İlk iş olarak isyancıların arasındaki anlaşmazlıkları gidermeye çalışan Byron, daha sonra Yunan donanmasının kurulması için gayret sarf etmiş ve isyancılara 4.000 Sterlin para yardımında bulunmuştur³⁷⁷. Byron’un yardım maksadıyla getirdiği paralar birkaç ay içerisinde heba edilmiştir. Kaynaklarda Byron’un getirdiği paralarla ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. Mesela Lord Kinross³⁷⁸, Londra’daki komitenin altı haneli kredisi şeklinde bir parasal yardım getirdiğini; Georges Castellan, Londra idaresinin Rum asilerine 2.4 milyon tutarında para verdiğini; Anderson, Londra para piyasalarının Rumlar’a £800.000 borç verdiğini, 1824 yılının sonlarına kadar, bütün Hristiyan dünyasının katkılarının en fazla £90.000 olduğunu, Londra Yunan

³⁷² Burian, **a.g.e.**, s. 16

³⁷³ Lord Kinross, **Osmanlı (İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü)**, (Çev: Meral Gaspıralı), Altın Kitaplar Yay., İstanbul 2008, s. 452

³⁷⁴ Bayrak, **a.g.t.**, s. 130

³⁷⁵ Lord Byron, **Seçme Şiirler**, (Çev: Tozan Alkan), Bordo Siyah Yay., İstanbul 2005, s. 17. Clauda Dandrea, Lord Byron’un tanıtım kısmında belirtmektedir.

³⁷⁶ Bayrak, **a.g.t.**, s. 130

³⁷⁷ Byron, **a.g.e.**, s. 17

³⁷⁸ Kinross, **a.g.e.**, s. 452-453

Komitesi'nin ise £11.000'den biraz fazla verdiğini, ayrıca 1824 yılı borcu için senetlerin gerçek değerinin yarısından biraz fazlasına dağıtıldığını³⁷⁹; Clair, Byron'un yanında 10.000 İspanya doları ve 40.000 dolara karşılık senet'in bulunduğunu belirtir; Osmanlı arşiv belgelerinde de farklı rakamlar verilmektedir. Mesela Sirozî Yusuf Paşa 11.01.1824 tarihli şukkasında İngiltere Devleti'nin Rum asilere yardım maksadıyla 80.000 Riyal göndereceği haberinin duyulduğunu belirtmiş³⁸⁰, 17.01.1824 tarihli tahriratında “ *Rum usâtına berâ-yı i'âne Londra'da cem' olunan 80.000 riyâli Misolink'de gâvurlara teslîm eylemek üzere İngiltere begzâdelerinden Lord Byron nâmında...* “ belirtirken³⁸¹, 04.05.1824 tarihli şukkasında Nemçe konsolosu vekiline ulaşan bir mektupta Londra'dan Rum asilerine yapılan yardım miktarının 250.000 Riyal olduğunu belirtmektedir³⁸². Yusuf Paşa bir diğer belgede ise, Zanta Adasına gelen paranın 250.000 Riyalinin Anaboli'de olan asilere ve 30.000 Riyalinin ise Misolink asilerine verildiğini belirtmektedir. Ayrıca Yusuf Paşa, İngiltere elçisinin Korfu'daki İngiliz Generaline isyancılara yardım edilmemesini, para verilmemesini ve tarafsızlık politikalarını sürdürmelerini bildirmişken ve hatta asi teknelerinden dört tanesini yakalayıp Zanta Adasına götürmüşken yapılan bu yardımları İngiltere'nin istikrarsız tutumuna bağlamaktadır³⁸³. Yanya mutasarrıfı Ömer Paşa ise 02.03.1824 tarihli şukkasında Lord Byron'un otuz gün önce 500.000 kara gurus ile geldiğini belirtmektedir³⁸⁴.

Lord Byron, Ocak 1824'te 2 general ve 30 humbaracı ve topçu ile beraber Misolink'e gelmiş ve burada Mavrocordatos'la buluşmuştur³⁸⁵. Byron, Misolink'e vardığında asilerin durumunun içler acısı olduğunu görmüştür. Çünkü asiler sadece Lord Byron'un getirdiği parayla ilgilenmiş ve kredileri boşa harcamışlardır. Ayrıca asiler düzenli ordudan yoksundurlar ve askerlerin kontrolünü sağlamak da güçtür. Halk Meclisi, İcra Kurulu ve başlarında Kolokotronis'in bulunduğu komutanlar, birbirleri ile amansız bir biçimde mücadele etmekte ve hatta muharebe alanlarında

³⁷⁹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 126

³⁸⁰ BOA, HH. Nr. 40044-C. Tarih 9 Ca 1239 (11.01.1824) Sirozî Yusuf Paşa'nın Şukkası.; BOA, HH. Nr. 51348-A. Tarih 9 Ca 1239 (11.01.1824) Sirozî Yusuf Paşa'nın Kaimesi.

³⁸¹ BOA, HH. Nr. 40044-D. Tarih 15 Ca 1239 (17.01.1824) Tahrirat.

³⁸² BOA, HH. Nr. 38785-B. Tarih 5 N 1239 (04.05.1824) Sirozî Yusuf Paşa'nın Şukkası.

³⁸³ BOA, HH. Nr. 38730. Tarih 3 Z 1239 (30.07.1824) Tahrirat. Ayrıca bkz.: Bayrak, **a.g.t.**, s. 126

³⁸⁴ BOA, HH. Nr. 40290-D. Tarih 1 B 1239 (02.03.1824) Yanya Mutasarrıfı Ömer Paşa'nın Şukkası.

³⁸⁵ Byron, **a.g.e.**, s. 17

savaşmaktadırlar³⁸⁶. Rum asilerinin düzenli ordudan yoksun bulunmaları Lord Byron’u ordu kurmaya sevk etmiştir. Byron, Zanta’dan Misolink’e gelirken geçtiği her yerden asker toplamaya çalışmıştır. Ayrıca yolda bulduğu bir kafatasını da yanında taşımaya başlamış ve bu kafatasını bira içmek için kullanmıştır³⁸⁷. Byron, bir yandan Suli eşkıyasından 500 kişiyle para karşılığı antlaşma yaparken, diğer taraftan İnebahtı kalesindeki Arnavutlarla haberleşmeye geçerek onların desteğini almaya çalışmıştır. Byron’un paralı ordusu kısa bir sürede yaklaşık iki, üç bin kişiye ulaşmıştır. Misolink’e geldikten sonra da İnebahtı ve Kısteli kalelerine saldırı gerçekleştirmek için plân yapmaya çalışmıştır³⁸⁸. Lord Byron’un Mora yarımadasındaki savaş hazırlıkları Osmanlı Devleti’ni rahatsız etmiştir. Bâbîâli, durumu İngiliz elçisine bildirerek, ‘ *Devlet-i aliyye ile İngiltere beyninde levâzım-ı selîm ve safvete münâfi ve def’ ve tardı matlûb oldığını* ’ belirtmiş fakat İngiliz elçisi Bâbîâli’ye takdim eylediği takrîrinde İngiltere halkının özgür olduğunu ve bu gibi işlerin İngiltere Devleti’nin elinden gelmediğini belirterek³⁸⁹ devletlerarası hukuka aykırı davranışlar içerisine girmiştir³⁹⁰. Byron, savaş hazırlıklarını süratle devam

³⁸⁶ Jorga, a.g.e., s.255

³⁸⁷ Bozidar Jezernik, **Vahşi Avrupa Batı’da Balkan İmajı**, Küre Yay., İstanbul 2006, s. 171. Jezernik, bize şu bilgiyi de vermektedir: “ Bölgeyi ilk ziyaret eden Batılı seyyahlardan *Philip James Green*, Yunan Bağımsızlık savaşı kahramanlarından *Markos Botsaris’in* (1790-1823) kafatasından yalnızca birkaç dişini almıştı, çünkü Türklerin kendisini bütün bir kafatasıyla görmeleri düşüncesinden rahatsız oluyordu. Fakat birçokları, kendi özel koleksiyonları için bütün kafataslarını almışlardı yanlarına. Bu bölgeyi on yıl sonra ziyaret eden, *The Spirit of the East* adlı kitabın yazarı *David Urquhart* daha şanslıydı. Zira bölgede artık Türkler yoktu, böylece yığından ‘ *dört yara izi olan güzel bir kafatası seçebilmişti* ’ ve bu, uzun müddet, ‘ *taşınması en zor yol arkadaşı* ’ olmuştu. ”

³⁸⁸ BOA, HH. Nr. 40255. Tarih 17 C 1239 (18.02.1824) Tahrirat ” ... *Misolink’de peyder pey tecemmu’* itmekde olan sâir gâvurlar ile birleşerek bu günlerde bir akşam Misolink’den hareket ve ale’s-sabah İnebahtı ve kısteli kal’alarına hücum itmek için hâzır olmakda oldukları ve İnebahtı kal’ası içinde olan askerin ba’zısıyla söylemiş olduklarından beynlerinde ma’hûd olan mahalden yürüyüş itmek netice-yi tedâbir-i fâsîdelerinden idüğü...”

³⁸⁹ BOA, HH. Nr. 51333. Tarih 15 N 1239 (14.05.1824) Telhîs. “ ... *Lord Byron nâm İngilterelü begzâdenin bu hareketi Devlet-i aliyye ile İngiltere devleti beyninde olan levâzım selim ve safvete münâfi ve def’ ve tardı matlûb olduğına dâir bâb-ı alîlerinden İngiltere elçisine mukaddem ve muahhar çok söz söylenerek iddiâ ve iştikâ olunmuş ve hatta cevap olarak elçi-yi mersûmun takdîm eylediği mufassal takrîri fezlekesinde güyâ İngiltere tebaası öteden beru serbest olduklarından bu makûlelerin men’ ve def’i İngiltere devleti’nin elinden gelmez yollu ba’zı vâhi cevâba tasaddî etmiş ise de bu lakırdı devletin usûlüne mugâyir ve her devlet kendi tebaasını zabta muktedir olmak iktizâ idüb yohsa teb’amız serbestdir bu makûle hareketlerinin men’i elimizden gelmez dimek usûl-i düvel ve kavâid-i asâyiş-i milele muhâlif bir keyfiyet olduğu beyân olunarak tekrar iddiâ ve te’kîd olunmuş...* ”

³⁹⁰ Lord Stratford Canning’in Ortaelçilik yaptığı günlerde (1810-1812) Fransız korsan gemilerinin Adalar Denizi’nde dolaşıp İngiliz ticaret gemilerine saldırmalarını ve aldıkları ganimetleri kaçırmak için Türk limanlarına sığınmalarını devletlerarası hukuk kurallarına aykırı bulup bunun tarafsızlıkla bağdaşmadığını belirtirken, Rum ayaklanmasında Osmanlı Devleti, Lord Byron’un Mora’daki

ettirmiş ve İngiltere'ye, kaç tane dağ topuna, ne kadar baruta ve ne gibi ecza ve ilaçlara ihtiyaçları olduğunu anlatan mektuplar yazmış, İngiltere'den gönüllü gelecek zabıt ve askerlerin rahatlık beklememelerini de tavsiye etmiştir. İngiltere'deki Yunan komitesi harpte kullanılmak üzere bando teşkîli için musikî aletleri göndermiştir, fakat Yunanistan'da musikî aletlerini kullanacak kimsenin çıkmaması Lord Byron'u hayrete düşürmüş ve bunun üzerine gönderilen hediyelere teşekkür etmek için İngiltere'ye mektup göndermiş ve “ *önce fethetmeliyiz ki sonra plân tatbik edelim* ” diyerek istihzalı bir cümle kullanmıştır³⁹¹. Ayrıca Byron, Rumları koruma adına onları İngiltere'ye sığınmaya teşvîk etmiştir³⁹². Bunun yanı sıra Byron, İnebahtı ve Kısteli kalelerine yapılan saldırıda ne kadar para, zahire ve mühimmata ihtiyaç varsa isyancılara vereceğini vaat ederek taraftarlarının sayısını artırmaya çalışmıştır. Byron, İngiliz brik sefinelerinden birinin kaptanı ile de Misolink'de görüşerek, İnebahtı üzerine hücum edecekleri zaman İngiliz kaptanın da İnebahtı'nda bulunarak denizden Byron önderliğindeki Rum asilere destek vermesini sağlamıştır³⁹³. Byron'un amacı bir akşam Misolink'ten hareket ederek sabahın erken saatlerinde İnebahtı ve Kısteli kalelerine saldırı düzenlemektir, fakat saldırı zamanı geldiğinde Byron, kimseyi yanında bulamamıştır. Küskünlük, hayal kırıklığı, iflâs ve ümitsizlik Byron'u yatağa düşürmüş ve yüksek bir ateş sonucu 19 Nisan 1824 tarihinde yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölmüştür³⁹⁴. Byron, ölmeden önce Rumlar hakkında şöyle demektedir³⁹⁵: “ *Burada vaktimi, zamanımı, paramı, sabrımı ve sağlığımı yitirmekten başka bir şey yapmadığıma inanmaya başladım, gerçi tüm bunlara kendimi hazırlamıştım. Bir gül bahçesinde olmayacağımızı biliyordum, sahtekârlık, iftira ve nankörlükle karşılaşmaya hazır olmak zorundaydım.* ” Byron'un ölümü üzerine İtalyan ve İngiliz hizmetkârları Misolink'ten Zanta Adası'na ve oradan da memleketlerine gitmeye çalışmışlardır. İngiliz beglik sefinelerinden bir

faaliyetlerini İngiliz elçisine bildirerek, Lord Byron'un kovulması için gerekenin yapılmasını ister fakat İngiliz elçisi, Bâbîâlî'ye takdim eylediği takrîrinde İngiltere halkının özgür olduğunu ve bu gibi işlerin İngiltere Devleti'nin elinden gelmediğini belirtir. Bkz.: Poole, **a.g.e.**, s. 31

³⁹¹ Burian, **a.g.e.**, s. 17-18

³⁹² BOA, HH. Nr. 41141. Tarih 1239 (1824) Havadisnâme. “ *...Lord Byron ve sâir İngilizlüler taraflarından mukaddema kendülere İngiltere cânibine ilticâ iderseniz her vechile himâyet ve sıyânet olunursuz misüllü kelemât-ı tefevvüh olunmuş olduğına mebnî bil'ahire ol tarafa ilticâya mecbûr olacakları...* ”

³⁹³ BOA, HH. Nr. 40255-D. Tarih 1239 (1824) Mektup Tercümesi.

³⁹⁴ Gorce, **a.g.e.**, s.300

³⁹⁵ Burian, **a.g.e.**, s. 18; İldem, **a.g.e.**, s.38

korvet de Lord Byron'un cesedini alıp önce Zanta Adası'na oradan da İngiltere'ye götürmüştür³⁹⁶. Lord Byron'un ölümüyle birlikte, yanında olan ve isyancılara maddî destek veren İngilizler de borç olarak verdikleri paraları almaktan ümitlerini keserek geri dönmüşlerdir³⁹⁷. Lord Byron'un ölümü Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Yunan dostluk ateşini İngiltere ve Fransa'da daha da şiddetlendirmiştir. İngiliz liberallerini Yunan sempatisizliğinden, Yunan taraftarlığına geçmelerini sağlamıştır³⁹⁸. Rumlar da, bu durumdan istifade etmeye çalışmış ve Avrupa'daki Filhelenler vasıtasıyla Rum ayaklanmasını din savaşına (Haç'ın Hilal ile mücadelesine) dönüştürmeye çalışmışlardır³⁹⁹.

İngiltere'nin Rumlara yardımı Lord Byron'un ölümünden sonra daha da artmıştır. Kendisi gibi liberal ve Helen hayranı olan Byron'un ölümü, George Canning'in Rumlara olan sempatisini daha da arttırmış ve İngiltere, Mavrocordatos'un başkanlığındaki Halk Meclisi'ne zafer kazanmaları için 800.000 İngiliz Sterlini kredi vermiştir⁴⁰⁰. Fakat İngiltere, bir müddet sonra kredileri durdurmuştur. İngiliz generali Hamilton, Mora yarımadasına gelip asilerin durumunu gördükten sonra, İngiltere'nin Rumlara verdiği kredileri geri istemiştir. Fakat Rumlar, paralarının olmadığını belirtmiş ve İngiltere'nin verdiği kredi karşılığında ilk önce Anaboli kalesini vermeyi düşünmüşler, daha sonra ise kredilerin İngiltere'ye faiz vermek amacıyla alındığını, kale vermek için alınmadığını General Hamilton'a

³⁹⁶ BOA, HH. Nr. 38785-B. “ ... Misolink'e vürûd itmiş olan İngilterelü Lord Byron nâm maylordu (?) Rum gâvurları usâtına min küll- il- vücûh takviyet ve ale'l-husûs İnebahtı ve kisteli kal'alarına hücum itmek üzere tertibât-ı kâfirânesine i'tinâ ve mübâderet üzere iken meyâmin-i hulûs kerâmet-i mansûs hazret-i cihândâri âsârıyla kâffe-i usât ve avanesinin mazhar-ı kahr u dumâr olmalarına mukaddem olarak mâh-ı nisânın yedinci günü Misolink'de merd ü hâlik olduğu Zanta'ya ihbâr olduğundan lâşe-i murdârını alub Londraya götürmek üzere Zanta'da olan İngiliz begliği sefinelerinden mahsûs bir kıt'a kurvet gelüp cîfe-yi mezkûrî ahz ve Zanta'ya götürdüğünü konsolos vekili mersûm ifâde ve karakolda olan sefâin-i hümayundan dahi müşâhade olmuş olduğu...”

³⁹⁷ BOA, HH. Nr. 38785-C. Tarih N 1239 (Mayıs 1824) Mektup Tercümesi. “ İngilizlü Lord Byron'un helâkına mebnî usâta akçe idâne eyleyen İngilizlüler idâne ettikleri mebâliğin tahsîlinden kat'-ı ümîd ederek hayrette oldukları ve zaman-i kadîmden kalma ba'zı şeyleri temâşâ arzûsuyla seyâhat iden Sinhûb nâm İngilizlü kolonel seyâhatden ferâgat ve avdet etmiş ve mesfûr Lord Byron'un İngiliz ve İtalyalı hizmetkârları Misolink'de olan uygunsuzluktan havf ile Zanta'ya gidüp iden Memleketlerine avdete cân atmış olduğu...”

³⁹⁸ Graves, a.g.e., s. 2

³⁹⁹ BOA, HH. Nr. 40941. Tarih 1240 (1824-1825) Evrak Tercümesi.

⁴⁰⁰ Jorga, a.g.e., s.255; Palmer, a.g.e., s.99

bildirmişlerdir. General Hamilton ise Anaboli'ye bir firkateyn ile bir adet briik gemisi bırakarak bölgeyi terk etmiştir⁴⁰¹.

⁴⁰¹ BOA, HH, Nr. 39269-D. Tarih 15 Z 1240 (31.07.1825) Rodos Mutasarrıfı Şükrü Bey'in Şukkası. “ İngilterelûnun Akdenizden güzâr iden sefâinleri üzerine ta'yîn eyledikleri Hamilton nâm kumandan idâle-i nusret-i encâmde Moranın bu halini bi'l-müşâhede mukaddem Rum gâvurlarına verdikleri akçalarını matlûb idûb anlar dahi akçaları olmadığını beyân eylediklerinde akçamızın mukâbelesine Anaboli kal'âsını virek deyû ilhâd ve ikdâm eylediklerinde iş bu akça sizden fâiz virmek için aldık kal'a virmek için almadık deyû cevap virdiklerinde kumandan-ı merkûm Anaboliye bir kıt'a firkateyn ile bir birik sefine bıragub gittiğini...”

G. İNGİLİZ GENERALLERİ SİR RİCHARD CHURCH VE LORD KOHRAN'IN FAALİYETLERİ

Rum isyanı ortaya çıktıktan bir müddet sonra asiler, kendi kontrolleri altında bulunan bölgeleri yönetebilmek amacıyla işgalleri altındaki her bölgede bir meclis kurmaya kalkışmış; Messenia'da bir senato, Peloponez'de bir “ *Merkezi Hükümet* ” Doğu ile Batı Rumeli'de de farklı seçilmiş hükümet kurumları oluşturmuşlardır. Bu topluluklar rakip çıkarları ve emelleri olan grupları; din adamlarını, toprak sahiplerini, kilise liderlerini, Fenerlileri, ada tüccarlarını, nüfuz alanlarını genişletmek isteyen mahalli reisler ile onların önderliğindeki askeri gurupları (kleftleri) temsil etmekte idiler⁴⁰². Rumların farklı bölgelerde meclis kurmalarının nedeni, merkezî otoriteyi ele geçirme düşüncesi idi. Galip olan sadece yönetime hâkim olmayacak, aynı zamanda yabancı hükümetlerle doğrudan temaslarda bulunup, dışarıdan gelecek borçları ve yardımları da ele geçirecekti⁴⁰³. İsyanın liderlerinden Dimitri İpsilanti, mevcut karışıklıkları önlemekten yoksundu ve Filiki Eterya üzerinde kayda değer bir etkisi de bulunmamakta idi. İsyan hareketi, belirli bir komutanın emri altında değil, başıbozuk çeteler (kleftler) ile kendi menfaatlerine göre hareket edip oraya buraya saldıran ve insanları katleden Rum gemicilerin korsanlık faaliyetlerinden oluşmakta idi. Bu amaçla merkezî hükümet kurulması yönündeki ilk genel toplantı Aleksandr Mavrocordatos liderliğinde Aralık 1821 yılında gerçekleşmiş ve 13 Ocak 1822 tarihinde Rumlar, Yunanistan Devleti'nin kuruluşunu resmen ilan ederek 110 maddeden oluşan bir anayasa hazırlamışlardır. Başkent olarak Gördüs, ülkenin arması olarak mavi beyaz zemin üzerinde Feraset Tanrısı kabul edilmiştir⁴⁰⁴. Aralık 1822 yılında Astros'da Rum ileri gelenleri ile ikinci bir toplantı daha yapılmıştır. Hükümeti merkezileştirmek ve dış yardım almak için çalışmalarda bulunulmuştur. Ayrıca kleftlerin liderinden Kolokotrones'i etkisiz hale getirmeye çalışmışlardır. Böylece askerî ve siyasî partiler arasındaki kavgalar iç savaşa dönüşmüştür⁴⁰⁵. Rumlar, Nisan 1826 tarihinde Epidauros'da bir kongre daha toplamış, 11 üyeli yürütme ile 13 üyeli bir yasama kurulu oluşturmuştur. Ayrıca,

⁴⁰² Kinross, **a.g.e.**, s. 450-451; Bayrak, **a.g.t.**, s. 135

⁴⁰³ Jelavich, **a.g.e.**, s. 245

⁴⁰⁴ Jorga, **a.g.e.**, s. 232; Bayrak, **a.g.t.**, s. 136; Jelavich, **a.g.e.**, s. 245

⁴⁰⁵ Bayrak, **a.g.t.**, s. 137; Jelavich, **a.g.e.**, s. 245-246

1824 tarihinden itibaren de batılı bir askerî komutan bulma arayışı içerisine girmişlerdir. Rakip güçlerden Kunduriotis daha önce iki İngiliz subayını yani İrlandalı Sir Richard Church ile İskoçyalı Lord Kohran (Cochrane)'ı Yunan ordu ve donanmasına dönüşümlü olarak kumanda etmeleri için resmen davet etmişse de İngiltere, bu iki generalin hizmetleri için rakip iki partinin uzlaşmasını şart koymuştur⁴⁰⁶. 1827 tarihinde Troezen'de yeni bir millî meclîs toplanmış ve bu meclîste yeni bir anayasa hazırlanarak Kont Kapodistrias 7 yıllığına başkan seçilmiştir. Kapodistrias ilk iş olarak İngiliz generalleri Sir Richard Church ile Lord Kohran'ın getirtilmesine çalışmıştır⁴⁰⁷.

İngiltere'de Amiral Kohran ve Vilson'un Rum asilerine yardım maksadıyla üç dört bin askeri yanına alarak Anaboli kalesine gidecekleri ve kendilerinin binmesi için 2 büyük gemi verileceğini işiten Avusturya Başbakanı Metternich, kendisine gelen bilgilerin doğruluğunu teyit etmek için Londra'ya bir kurye çıkarmış ve “ *şöyle bir havâdis işitdik bu nasıl şeydir İngiltere devleti, devlet-i aliyye ile musâlih midir ? muhârib midir ? biz de bilelim de ana göre hareket idelim deyü suâl itmiş* ” ’tir. Metternich daha sonra Fransız elçisine, Avusturya elçisine, Bâbıâli'ye kuryeler göndererek durumdan haberdâr etmiş ve onların İngiltere'ye bu meseleyi sorup işin aslını öğrenmelerini istemiştir⁴⁰⁸.

Rum asilerine yardım için gelen subaylar sadece Sir Richard Church ile Lord Kohran değildi. Byron'un ölümünden sonra, Byron'u örnek alan Fransız subaylarından Yarbay Fabvier, Albay Purbaki; İngiliz subaylarından Albay Gordon da Rumların bağımsızlıklarını kazanmaları için yardıma gelmiş ve Rum asileri ile beraber Osmanlı Devleti askerlerine karşı savaşmışlardır⁴⁰⁹. Rumların Lord Kohran'ı deniz kuvvetlerinin başına getirtmek istemelerinin nedeni Kohran'ın, Amerika'daki İspanya sömürgelerinin istiklâl kazanmak için açtığı harplerde büyük bir şöhret kazanmış olması ile beraber harp sanatında⁴¹⁰ bilgi sahibi olması da gelmekte idi⁴¹¹. Rumlar bu sebeplerle, Lord Kohran'ı deniz kuvvetlerinin başına getirtmek için uğraşmış ve Kohran'ın yardımlarını da buharlı bir filoyu beraberinde getirmesi

⁴⁰⁶ Kinross, **a.g.e.**, s. 454-455

⁴⁰⁷ Jelavich, **a.g.e.**, s. 246

⁴⁰⁸ BOA, HH. Nr. 39997-A. Tarih 1241 (1825 – 1826) İfâde Hülâsası. Bkz. **EK-1**.

⁴⁰⁹ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 72,74

⁴¹⁰ BOA, HH. Nr. 39997-A.

⁴¹¹ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 70

koşuluna bağlamışlardır⁴¹². Lord Kohran 17 Mart 1827 tarihinde Hidra'da karaya çıkmış ve 10 Nisan 1827 tarihinde de Yunan Meclîsi önünde yemin ederek göreve başlamıştır. Yapılan anlaşmaya göre Kohran, savaşın bitimine kadar Rum asilerine hizmet etmeyi taahhüt etmiş; Yunan hükümeti de buna karşılık yarısı peşin ödenmek üzere 1.425.000 Frank ödemeyi kabul etmiştir⁴¹³. Lord'un tavsiyeleri ve Kont Kapodistrias'ın çalışmaları ile Rum ordularının komutanlığına İngiliz General Sir Richard Church getirilmiştir. Böylece o zamana kadar düzensiz bir şekilde devam eden kara ve deniz hareketleri, İngiliz generallerinin sayesinde sistemli ve düzenli hale getirilmeye çalışılmıştır⁴¹⁴.

Rum isyanı ortaya çıktığında Avrupalı devletler ilk zamanlarda her ne kadar tarafsızlıklarını korumaya çalışmış olsalar da, Filiki Eteryâ Cemiyeti'nin faaliyetleri ile Avrupa'nın çeşitli yerlerinde kurulan Yunan Dostluk komiteleri ve bunun yanı sıra Osmanlı Devleti aleyhine yapılan propagandalar, Avrupa kamuoyunun ilgisini Rumlar üzerine çekmiştir. Ayrıca ortaya çıkan Filhelenizm hareketi vasıtasıyla da Avrupa'nın birçok yerinde yardım dernekleri kurulmuştur. Rusya ve Batı Avrupa kamuoylarında Rum ayaklanmasını “ *Dinsize karşı savaşan kardeş Hristiyanlar* ” olarak göstererek Rum isyanını Müslümanlık ve Hristiyanlık (Haç'ın Hilal ile mücadelesi) meselesi haline getirmişlerdir⁴¹⁵. Bu sayede Rumlar, Almanların, Fransızların, İtalyanların, İngilizlerin, Rusların, Bavyeralıların, İsviçrelilerin, Lehlielerin, Amerikalıların ve hatta Brezilyalıların yardım ve desteğini sağlamışlardır⁴¹⁶. Paris'te Rumlara yardım maksadıyla Fransa Filhelen Komitesi tarafından Marsilya Limanı'nda 1 adet Birgandik gemisi içerisi asker, barut, tüfek ve diğer savaş malzemeleri ile doldurularak Anaboli'ye gönderilmiştir⁴¹⁷.

Lord Kohran daha Yunan Meclîsi önünde yemin etmeden önce 1825 tarihinde Yunan hükümeti adına hareket etmekte, Rumlara yardım maksadıyla savaş hazırlıkları yapıp gemi tedarikiyle uğraşmakta idi. Ayrıca Kohran, Filhelen'lerle de

⁴¹² Bayrak, **a.g.t.**, s. 138

⁴¹³ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 70

⁴¹⁴ Bayrak, **a.g.t.**, s. 138-139; Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 75

⁴¹⁵ Kutlu, **a.g.e.**, s.54

⁴¹⁶ Gürbüz-Turan, **a.g.m.**, s. 19; Kutlu, **a.g.e.**, s.54; Jorga, **a.g.e.**, s. 236

⁴¹⁷ BOA, HH. Nr. 45575. Tarih 10 S 1242 (13.09.1826) Ceneve Şehbenderi Kaçayni tarafından gönderilen mektup sûreti. “ *Hukûkî olarak ahz olunan havâdisata göre Parisde kâin muhibb-i yunan tarafından rum eşkıyâsına imdâd ve iâne zımında Marsilya limanında bir kût'a birgandik sefinesi asker ve barut ve tüfenk ve sair mühimmat-ı harbiye ile tahmîl ve Anaboliye irsâl olunmuştur...* ”

görüşmekte ve onlarla birlikte hareket etmekte idi. Brezilya Cumhuriyetinden Filhelenler adına bazı şahıslar Rumlara yardım etmek maksadıyla 2 Kapak, 4 Firkateyn, 6 Brik ve diğer savaş gemilerini Lord Kohran'ın emri altına vermişlerdir⁴¹⁸. Lord Kohran, Brezilya'daki Filhelenler'den gemileri teslim aldıktan sonra İngiltere'ye gitmiştir. Lord Kohran'ın önce İngiltere'ye ve sonrasında da Fransa'ya gitmesinin nedeni, kendi adına inşa edilen ve Filhelenlerin ve Yunan Dostluk Komiteleri'nin yardımıyla satın alınan savaş gemilerini alarak beraberinde Mora yarımadasına götürmek istemesidir. Bu amaçla Amiral Kohran, 1827 yılına kadar geçen süreyi hazırlık aşaması olarak geçirmiştir.

Rumlara yardım maksadıyla İngiliz Amirali Kohran adına Londra'da 3 adet buharlı gemi inşa edilmiş, fakat gemiler hatalı ve sakat inşa edildiğinden kullanılamamıştır. Bunun üzerine gemileri inşa eden mimar Londra Filhelen Komitesi Vekili Orlando Volodyoti tarafından sorguya çekilmiştir. Mimarın vaktiyle Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın hizmetinde çalıştığından kasıtlı olarak gemileri yanlış ve hatalı inşa ettiği tespit edilmiştir⁴¹⁹. Belgelerden anladığımız kadarıyla Amiral Kohran adına 2 buharlı gemi daha inşa edilmiştir. Londra'da inşa edilen gemilere Amerika'dan satın alınan ve güvertesinde 64 adet top barındırabilen iki Firkateyn ve Fransa'dan satın alınan ve güvertesinde 24 adet top barındırabilen bir gemi birleştirilerek Amiral Kohran'ın emri altına verilmiştir⁴²⁰. İngiltere'de Kalova adlı ustanın yardımıyla inşa edilen gemilerden biri İngiltere'den Akdeniz'e doğru yola çıkmış ve buharlı gemilere lazım olacak kömürü diğer gemilerle birlikte Akdeniz'in bazı yerlerine nakletmişlerdir⁴²¹. Bâbîâli'ye her ne kadar Amiral

⁴¹⁸ BOA, HH. Nr. 39204-D.

⁴¹⁹ BOA, HH. Nr. 45575. " ... Lord Kohran için Londrada inşa olunan üç küt'a buhar sefinelerinin inşâlarında hatâ ve sakamet vâki' olarak Londrada Yunan Orlando Volodyoti nam muhibb-i Yunan vekilleri Sefâin-i mezkûreyi inşâ iden mi'mârî hükûmete da'vet idüb güya mi'mâr-ı mezkûr bundan akdem Mısır Valisi paşa hazretlerinin hizmetinde olmağla kasden ve amden ol gemileri fenâ inşâ itmişdir. Hele ne ise sefâyin-i mezkûre sefer u azîmete ber vechle salâhiyetleri yokdur... "

⁴²⁰ BOA, HH. Nr. 40693. Tarih 13 N 1242 (10.04.1827) Tahrirât. " İngilterelü Kohran nam kapudan Rum gâvurlarına iane eylemek niyet-i fasidesiyle Françe memleketinden yirmi dört pare top çeker bir sefine mübâyaa iderek Anaboli ve Çamlıca sularına azîmet üzere olduğu ve eşkiya-yı menhûse dahi Amerika canibinden mübâyaa itmiş oldukları altmış dört pare top çeker sefine-yi mersûm Kohranın aldığı sefine ile birleşdirüb süfûn-ı menhûse-yi saire istishâbiyle Komboy (Konvoy) tarzında düvel-i mütehabbe bandırası güşâdıyla bazı mahallere isâl-i hasâr dâiyesinde olduklarından bahisle... "

⁴²¹ BOA, Cev. Dah. Nr. 4047. Tarih 18 Za 1241 (24.06.1826) Tahrirât " ...mersûm Kohran Devlet-i Aliye aleyhine olan husûmetini icrâ için sahîhân hareket eylediği ve Londra'da bulunan Rum eşkiyası İngilterede buhâr ile yürür iki küt'a sefine inşâ ve Yeni Dünyada (Amerika) dahi iki küt'a firkateyn iştirâ' etmiş ve bu buhâr ile yürür iki gemi Tâmis (Times) Nehrinde Kalova nâm ustanın ma'rifetiyle

Kohran'ın 24 Ağustos 1825 tarihinde İngiltere'den Mora'ya gideceği ya da önce Fransa'ya uğrayıp hazırlıklarını tamamlamak ve sonrasında oradan Mora'ya gitmek düşüncesinde olduğu⁴²²; Amiral Kohran'ın doğu'ya doğru gelip Akdeniz'de rast geldiği yerde kendi adına inşa edilen ve satın alınan gemilere binerek Osmanlı Donanması üzerine saldıracağı; Kohran'ın boğaza gelip fırsat bulursa boğazdan içeri girmeye çalışacağı ve İstanbul'a kadar gelip elinden geldiği her türlü kötülüğü yapacağı⁴²³ haberleri geliyorsa da, Amiral Kohran emri altındaki gemilerle beraber ilk defa İnebahtı Körfezi taraflarında görülmüştür⁴²⁴. Lord Kohran bir müddet adalar arasında dolaştıktan sonra 17 Mart 1827 tarihinde Hidra'da karaya çıkmıştır. Amiral Kohran'ın daha sonra 3 Buharlı gemi ve güvertesine 64 adet top yüklenebilen 3 büyük gemi ile birlikte Atina önündeki EGINE adasında 2/3.04.1827 tarihinde demir attığı haberleri Bâbîâli'ye ulaşmıştır⁴²⁵. Kohran, 10 Nisan 1827 tarihinde Yunan Meclîsi önünde yemin ederek göreve başlamıştır.

Lord Kohran ve Sir Richard Church'ün göreve başladığı sırada Rumeli Valisi Mehmet Reşit Paşa Atina'yı muhasara altına almıştı. General Sir Richard Church ve Lord Kohran 20 Nisan'da Faler Limanı'na gelmişlerdir. Atina'yı muhasara altına alan Reşit Paşa'nın emri altında yaklaşık 5.000 ile 6.000 arasında asker bulunmakta idi. Reşit Paşa bir yandan Albay Fabvier'in komutası altında bulunan Akropoldeki Rumları muhasara etmekte bir yandan da 11.000 kişilik yardım kuvvetlerine karşı koymakta idi. İngiliz Generalleri Amiral Kohran ile Sir Richard Church ise 20 Nisan'da beraberlerinde getirdikleri Hidralı ve Giritli asilerden mürekkep 1200 kişilik seçme kuvveti karaya çıkarmışlardır. 25 Nisan'da hücûma geçerek dokuz küçük mevziyi işgal ile Aya İspiridon manastırını muhasara altına almışlardır. Manastır, günlerce top atışına tabi tutulmuş ve tam bir harabe haline getirilmiştir. İngiliz Amirali Kohran, Giritlilere hitaben “ *topun başladığı, işi kılıç ve*

inşâ olunarak biri İngiltere'den azîmet ve Akdeniz'e doğru teveccüh eylemiş ve iş bu sefinelere lâzım olacak ma'den kömürü diğer gemiler ile Akdeniz'in ba'zı mahallerine nakl kılınmış olduğu ve...

⁴²² BOA, HH. Nr. 39204-D.

⁴²³ BOA, Cev. Dah. Nr. 4047.

⁴²⁴ BOA, HH. Nr. 40732-R. Tarih 21 Ra 1242 (23.10.1826) Tahrirât.

⁴²⁵ BOA, HH. Nr. 40693. “... memâlik-i Efrenciden ve mahâl-i saireden süfun-ı harbiye mübâyaa iderek serzede-i hâtır-ı iblis olmadan hile ve desise ile icra-yı mel'anete ne vechile sa'y ve gayret ide geldikleri zâhir ve aşikâr olmağın Kohran lâin ariza-yı çâkeriden yedi sekiz gün evvelce memâlik-i Efrenciden vapur tabir olunur üç kıta buhur sefinesi ve altmış dörder pare top çeker üç kıta kebir tekneler ile zuhûr ve vürûd itmiş ve Atina pişgâhında vâki EGINE adasına lender-endâz idbâr olarak...”

süngü ile kimler tamamlayacaktır ” diye sorduğu zaman kimseden cevap alamamış ve bunun üzerine hücumdan vazgeçmiştir. Manastır harabelerinde hayatta kalan Türkler ise silahları ile birlikte çekilmek şartı ile anlaşma teklif etmiş ve bu anlaşma teklifi Amiral Kohran ile Sir Richard Church tarafından kabul edilmiştir. Hayatta kalan 250 Türk, Rum askerlerinin arasından geçerken, Rum piyade kuvvetlerinden bir kısmı Türklerin ardından gelerek bir Türk’ün elindeki tüfeği almaya çalışmıştır. Bu esnada tüfek patlamış, fakat kimse yaralanmadığı halde Rumlar, Türklerin üzerine saldırarak kaçıp canını kurtaran birkaç kişi müstesna geri kalanları katletmişlerdir⁴²⁶.

Aya İspiridon manastırını ele geçirdikten sonra Amiral Kohran ile Sir Richard Church, 6 Mayıs 1827 tarihinde 4 top ve 3.000 kişilik bir kuvvetle Faler kumsallığına çıkarak Akropole doğru ilerlemeye başlamışlardır. Bu esnada Mehmet Reşit Paşa da Atina⁴²⁷ ve Akropol’ü muhasara altına almıştır. Atina hem Rumlar hem de Müslümanlar için büyük bir önem arz etmekte idi. Atina civarında isyancıların dağıttığı gazetelerde “ *Avrupalıların gerek Misolink, gerekse diğer bölgelerde Müslümanlarla çatışmaları için kendilerine yani Rumlar’a her türlü yardımı yaptıkları, eğer Atina Kalesi, Müslümanların eline geçerse kendilerine bunca yardımı yapan Avrupalılara cevap veremeyeceklerinden, davalarının sekteye uğramaması için gayret gösterilmesi gerektiği* ” şeklinde yazılar bulunmaktaydı⁴²⁸. Türkler açısından ise Atina’nın ele geçirilmesi Mora’nın bir kez daha fethedilmesi manasına gelmekte idi. Atina kuşatması sırasında ele geçirilen asilerden Yorgaki Drako, Reşit Paşa’nın huzuruna çıkarılarak sorgulaması yapılmış ve “ *zuhûr-ı fesâddan berü Atina’ya hücum olunmasına sebep nedir ?* ” sorusu üzerine Yorgaki Drako şu cevabı vermiştir: “ *Atina memleket-i kadîmedir. Dünyanın her tarafında şöhreti vardır. İdâre-yi Yunâniyyenin merkezidir. Bizi teşvîk ile çok para ve mühimmât virmekte bulunan İngilterelü Kohran ile Corç (Sir Richard Church) nâm cenerâllerin bize verdikleri ta’limât Atina’nın elde bulunması kaziyyesinden ‘ibâretidir.* ” Bunun üzerine “ *Bunların hareketleri devleti tarafından mıdır ?* ” sorusu sorulmuş ve Yorgaki Drako da şu cevabı vermiştir: “ *zâhir de devlet sözü*

⁴²⁶ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 75-77

⁴²⁷ BOA, HH. Nr. 40666-G. Tarih 1242 (1827) Atina Kalesi Civarında Amiral Kohran ve Sir Richard Church İle Yapılan Savaşın Krokisi. Bkz. **EK-2**.

⁴²⁸ Bayrak, **a.g.t.**, s. 157-158

yoğise de behemehâl devletlerinin emrî olmasa bu kadar mesârîfi idemezler. ” diyerek cevaplamıştır⁴²⁹. İngiliz Amirali Kohran, Atina’yı muhasaradan kurtarmak ve Rumları gayrete getirmek için bir bildiri yayınlamış ve bildiride şu cümlelerle yer vermiştir⁴³⁰:

“ Ey Rumlar en kazâ-yı düşmanınız olan şikakı yendiniz. Bundan sonra işiniz kolaydır. Delikanlı uşaklar her taraftan silaha yapıştılar. Atina Kalesi’nin kurtulacağına bir şüphem yoktur. Muhâsara eden düşman o da her taraftan muhâsara olmuştur. Lâkin Atina’yı kurtardıktan sonra dedelerinizin toprağında bir eriş yere varınca Müslümanların elinde var iken silahlarınızı kılıflara koymamalısınız. Gemiler kara askeriyle yarışma edüp milletin donanmasına binüp eğer Osmanlı Devleti sizin serbestinizi kabûl etmez ise Çanakkalesi’ni muhâsara edüp düşman ile kendi toprağında muhârebe ederiz. Ol vakit Osmanlı padişahı kendi sevdiği adamları yok olacaktır. Ol vakit Müslüman Devleti kendi kendüyü yıkacaktır. Ol vakit haç’ın sancağı Ayasofya Kilisesi’nde dikilecektir. Ol vakit Rum milleti nizâma girüb her husûsda parlayacaktır. Bu böyle ile sanmayın ki vatanınız selâmete çıkacak. Eğer cümleiniz silaha yapışub döğüşmeye hazır olmaz iseniz bu lakırdılar millet içine dağıldıkça herkes serbestiyetin parlak ümidini gösterenin önüne giderler idi. Mora tekrar dirilindi...”

Atina’nın mutlaka kurtarılması gerektiğine inanan Lord Kohran, bu uğurda büyük bir mücadele vermiş, fakat Osmanlı askerlerinin başarısıyla Atina tekrar fethedilmiştir. Reşit Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusuyla Lord Kohran ve Sir Richard Church komutasındaki ordu arasında yapılan savaşta Yunan ordusu 1.500’den fazla kayıp vermiş ve 8 kıta top, mühimmat ve zahîre ele geçirilmiştir. Yenilen Rum ordusu sahillere dökülmüş ve buldukları sandallara binerek kaçmaya çalışmışlardır. Fakat sandallara fazla kişi bindiğinden sandalların çoğu batmış ve bu suretle Rumların kaybı daha da artmıştır⁴³¹. Lord Kohran ve Sir Richard Church de denize atlayarak gemilere binmek sûretiyle canlarını zor kurtarabilmişlerdir. General Sir Richard Church, Albay Fabvier’e gönderdiği bir mektupta, “Atina muhafızlarını kurtarmak için bütün gayretlerimi sarf ettim, fakat muvaffak olamadım; şimdi artık

⁴²⁹ Ahmed Lütfî, *Târih-i Lütfî*, C. I, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1291, s. 62; Bayrak, *a.g.t.*, s. 159-160

⁴³⁰ Bayrak, *a.g.t.*, s. 160

⁴³¹ Lütfî, *a.g.e.*, s.62

vatanları için fedakârâne bir suretle vazifelerini yapan bu zavallılar için teşebbüslerde bulunmak için size güveniyorum...” diyerek Atina Kalesi’nin sorumluluğunu Albay Fabvier’e bırakmıştır. Albay Fabvier ise Reşit Paşa’ya, müsait şartlar gösterildiği takdirde Atina Akropolünün teslim olacağını bildirmiş, Reşit Paşa da Albay Fabvier’in silahları ve eşyaları ile birlikte serbestçe gitmesine müsaade etmiştir. Rum asilerini ise Osmanlı tebaasından oldukları için hizmet etmek isteyenleri kendi ücretli ordusunda görevlendirebileceğini belirtmiştir. Durum Albay Fabvier tarafından Sir Richard Church’e bildirilmiş ve Sir Richard Church de Atina’daki komutanlara verilmek üzere şu mektubu yollamıştır: “ *Akropolde azap çeken bir çok insanlar mahpus bulunmaktadır, aynı zamanda burada bütün dünya için kıymetli olan eski Yunan âbideleri vardır; bunları tahrip edilmekten kurtarmak istiyorum. Bu itibarla ilişik olarak gönderdiğim teslim şartlarını kabul etmenizi istiyorum; Fransız Firkateyninin komutanı (Jonon) emniyetiniz için icap eden bütün tedbirleri almıştır.* ” fakat bu emre rağmen Atina’daki komutanlar teslim razı olmamış, Fransız Amirali’nin araya girmesiyle Reşit Paşa üç gün süren müzâkerelerden sonra asi Rumların gitmesine müsaade etmiştir⁴³². Atina’nın fethedilmesi Avrupa devletleri arasında da etkisini hissettirmiş ve Avrupa devletleri Rum meselesini diplomasi yoluyla çözmek için doğrudan müdahale yöntemini seçmişlerdir⁴³³.

Kohran, Atina yenilgisinden sonra şansını denizde denemeye çalışmıştır. Bu esnada Tunuslu İbrahim Kaptan ile Giritli İbrahim Kaptan da kiraladıkları iki geminin içerisini un, zahîre ve cephaneye ile yükleyerek Misolink ve İnebahtı taraflarına götürmekte idiler. Kohran, Misolink önlerinde rastladığı Tunuslu İbrahim Kaptanın gemisine el koyarak içerisinde bulunan mürettebatı çıkarmış ve sonra da gemiyle beraber içerisinde bulunan 43.000 Okka un ve cephaneyi alarak uzaklaşmıştır⁴³⁴. Kohran bir müddet adalar arasında dolaşıp Rumlara yardım ettikten sonra⁴³⁵ toplayabildiği Rum gemilerini beraberine alarak İskenderiye üzerine hareket etmiştir. İskenderiye önüne geldiğinde Limanın önünde karakol görevi gören gemiye

⁴³² Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 77-79

⁴³³ Bayrak, **a.g.t.**, s. 161

⁴³⁴ BOA, HH. Nr. 40732-K. Tarih 5 Za 1242 (31.05.1827) Mektup.; BOA, HH. Nr. 40696-A. Tarih 7 Za 1242 (02.06.1827) Yanya Muteselliminin Rumeli Valisi’ne Gönderdiği Şukka.; BOA, HH. Nr. 40732-J. Tarih 5 Za 1242 (31.05.1827) Mektup. Bkz. **EK- 3**.

⁴³⁵ BOA, HH. Nr. 40936-A. Tarih 3 Z 1242 (28.06.1827) Rodos Mutasarrıfı Şükrü Bey’in Şukkası.

saldırı düzenlemiş ve gemiyi ateş gemileriyle tutuşturarak imha etmiştir. Gecenin de olmasıyla Rum filosu limana bir fersah uzaklıkta, Kohran'ın bulunduğu Firkateyn ise iki top menzili uzaklıkta demir atmıştır. Kohran'ın amacı, Osmanlı Donanması ile Mısır donanmasına zarar verip Osmanlı'nın mukavemetini kırmaktır. Amiral Kohran, İskenderiye önüne geldiğinde Mehmet Ali Paşa da şehir civarında bulunmakta idi. Sabah olunca Mısır donanmasından 13 harp gemisi limandan dışarı çıkarak Kohran'ın filosunu takibe koyulmuş, fakat Kohran ve emri altındaki gemiler izini kaybettirmeyi başarmıştır. Akşam üzeri İskenderiye Limanı önünde Kohran'ın filosu bir kez daha görülmüş ise de tekrar gözden kaybolmuştur. Mısır Donanması 18 Haziran 1827 tarihinde tekrar Amiral Kohran'ın filosunu takibe koyulmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın emri altında 6 Firkateyn ve 8 Korvet bulunmakta idi. Amiral Kohran'ın emri altında ise 1 Firkateyn, 2 Buharlı gemi, 4 Ateş gemisi, 8 büyük Brik gemisi bulunuyordu. İki donanma arasında birkaç saat süren çatışmada Kohran'ın ordusu hezîmete uğratılmış, Amiral Kohran da kaçmak suretiyle canını zor kurtarmıştır. Amiral Kohran kara harekâtından sonra ikinci büyük yenilgisini tatmıştır. Mısır donanması, Amiral Kohran'ı Rodos'a kadar takip etmiş ve sonra 25 Haziran'da İskenderiye'ye geri dönmüştür. Amiral Kohran ise 4/6 Temmuz günü Çamlıca adasına gitmiştir⁴³⁶. Sonrasında ise Kohran'a Baba Burnu'nda kendi komutasında olan Ellas Firkateyni ile bunun yanı sıra 1 büyük Korvet, 1 Buharlı gemi ve kazazede olmuş bir gemiyle tesadüf olunmuştur⁴³⁷. Kohran'ı takip etmek amacıyla Mora Valisi İbrahim Paşa, Donanma-yı Hümâyûn gemilerinden 7 Firkateyn ve 6 Korvet ile Anavarin (Navarin) Limanı'ndan çıkıp Çuha Adasına kadar gitmiş ise

⁴³⁶ Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 79-81; BOA, HH. Nr. 40666. Tarih 22 Z 1242 (17.07.1827) Tahrirât Arz. "... zilhiccenin on dokuzuncu günü avdet idüb gelmiş olmağla lede'l-istintâk Mısır cânibinde olan donanmâ-yı hümâyûnla Mısır donanmasına isâl-i hasâr için İngilizlü Kohran didikleri mel'ûn bir fırkatun ve iki buhur sefinesi ve dört küt'a ateş gemisi ve sekiz küt'a kebîr-i birik sefâin-i menhûsesiyle şehir-i zi'l-kaddenin yirmi beşinci yevm Pazar irtesi İskenderiye sularına doğru yelken-güşâ-yı idbâr olub gitmiş ve donanmâ-yı hümâyûnla Mısır donanmâsına tesâdüfle lede'l-muhârebe tarafeynden ulûv-i efrûz olan ateş-i cenk ü cidâl birkaç saat iştiâl bulduktan sonra bi-avn ü inâyet cenâb-ı hayrû'n-nasirîn ve hüsn-i tevcihât-ı kirâmın emân-ı hazret-i halife-yi ru-yı zemîn nesîm-i fevz u nusret-i kâmile taraf-ı donanmâ-yı hümâyûndan vezân ve sûret-i hezîmet ve perişanı mel'ûn-ı menhûs cânibinde zâhir ve nümâyân olub iki kıta buhur sefînelerini iğrak ve bir kaç küt'asını dağıdub bazılarını alagetürdüklerinden sonra çend küt'asını ihrâk eylediklerinden mel'ûn-ı mezkûr süvar oldığı fırkatun ile bir takrîb kurtulub zilhiccenin on birinci yevm çeharşenbe salkım saçak Çamlıca'ya gelmiş ve Atina'nın sahilinde vâki' köylerine ve Kızılhisar'a isâl-ı hasâr itmek ve bir takımı Mora derbendine takviye ve istihkâm vermek niyet-i fasidesiyle..."

⁴³⁷ BOA, HH. Nr. 44276-A. Tarih 26 S 1243 (18.09.1827) İnebahtı Muhafızı Namık Paşa'nın Rumeli Valisine gönderdiği Şukka. Bkz. **EK-4**.

de Kohran'ın bulunduğu gemi 5-6 mil uzakta olup rüzgâr sebebiyle yakınına yaklaşılamamıştır. Bunun üzerine İbrahim Paşa, Anavarin limanına geri dönmüştür⁴³⁸. 18 Eylül tarihinde Amiral Kohran'a beraberinde 1 Korvet, 1 Buharlı gemi, 13 Gulet, 5 Mastiko ile birlikte Misolink önlerinde demir atmış olarak tesadüf edilmiştir. Amiral Kohran'ın Misolink'de görülmesi üzerine Kıstel Kalesi memurlarına adamlar gönderilerek kalenin istihkâm edilmesi sağlanmıştır. Amiral Kohran Misolink önlerine demir attıktan sonra Vaşiladsi Adası'na saldırıya geçmiştir. Kohran, bir yandan adayı muhasara altına almış, diğer yandan da Apasosni adlı mekâna toplar çıkartarak Vaşiladsi Adası'nı toplarla dövmeye başlamıştır. Ada sakinleri her ne kadar zahire ve su sıkıntısı çekmişse de Amiral Kohran'ın saldırı harekâtı neticesiz kalmıştır⁴³⁹. Asi Rumlar ise bu esnada Amiral Kohran'ın kıstellerden içeri girmesini beklemekteydiler⁴⁴⁰. İnebahtı muhafızı Ali Namık Paşa, sahillerden sorumlu Ömer Kaptan ile diğer kaptanlara gönderdiği ihbarnâmede “ *bu günlerde aralık aralık şedîd rüzgâr ve borân zuhûr etmekte olmağla şayet gece karanlığında böyle bir şedid rüzgâr ve boranla görünmemek sûretlerini tesâdüf ittürüb geçmek ve mürûr eylemesi ihtimâle makrûn olmağla sizlerin ol tarafda gâfil bulunmamanız için icâleten ihbâr olunmuşdur* ” diyerek uyanık olunmasını ve önlem alınmasını belirtmiştir⁴⁴¹.

⁴³⁸ BOA, HH. Nr. 40607. Tarih 29 M 1243 (22.08.1827) Mora Valisi İbrahim Paşa'nın Kaimesi. “... Baba burnu pişgahında Kohran nâm laine müsâdefetle zikr olunan korveti almış olduğunu Zanta Adası'ndan bu taraflara bera-yı ticaret amed- şod iden kayıkçılardan birisi o esnada Anavarin limanına varid olarak ihbar etmiş olmağla lain-i mersumu takib zımnında der-akab maiyet-i bendegide bulunan donanma-yı hümayun sefaininden yedi kıta fırkateyn ve altı kıta kurvet ile çakerleri bi'n-nefs Anavarin limanından çıkub Çuha Adası'na kadar gidilmiş ve lain-i mersumun rakib olduğu sefine nikbin sekinesi beş altı mil açıktan muâyin olunmuş olarak mesfûr rüzgar üstünde bulunduğundan takibi hususuna her ne kadar sa'y ve ihtimâm olunmuş ve Kuntara (?) yelkenleri gaybubet idinceye kadar vâreste gidilmiş ise de derya hali ve rüzgar keyfiyeti karîn-i ilm-i mekkârım ârâ veliyyü'n-niamaları olduğu üzere mersumun sefinesine yanaşmak müyesser olamayarak Anavarine avdet olunmuştur...”

⁴³⁹ BOA, HH. Nr. 44276. Tarih 3 Ra 1243 (24.09.1827) Rumeli Valisinin Kaimesi. “ ... Kohran mel'ûnu Mastikolar ve toplar Lancon ta'bîr olunan kebîr eşkiyâ-yı mel'ûn kayıklarıyla Vaşilâdsi adasını dâiren mâdâr muhâsara ve Apasosni nâm mahale dahi toplar çıkârub o tarafdan dahi ada-yı mezkûrî döğmeğe ve ada-yı mezkûr Misolink tarafından muhâfaza olunmakdan nâşî Misolink muhâfızları hâh nâ hâh otuz kırk günlük zahire ve hatab ve su ve levâzımata sâireyi adâ-yı mezkûre sevk ve ırsâl ve mikdâr-ı kifâye asker dahi ta'bîr ve îsâl ile el-haletü-hazihi muhârebe üzere olduklarını ve otuz kırk güne kadar ateş-i harb ve cidâlin işti'âli ma'âz- Allah-i teala mümtedd olub zahire ve imdâd-ı sâire zuhûr itmez ise encâm-ı rahîm ve Misolink dahi mazarrâta âzîm olacağı derc ve iş'âr olunmuş olmakla...”

⁴⁴⁰ BOA, HH. Nr. 44276-D. Tarih 29 S 1243 (21.09.1827) İnebahtı Muhafızı Ali Namık Paşa'nın Sahillerden Sorumlu Ömer Kaptan İle Diğer Kaptanlara Gönderdiği İhbarnâme. Bkz. EK 5.

⁴⁴¹ BOA, HH. Nr. 44276-D.

Amiral Kohran'a katılan gemilerin sayısında her geçen gün artış yaşanmıştır. Vaşıladsî başarısızlığından sonra Kohran, 20 savaş gemisi ve 15 ateş gemisi ile beraber donanma-yı Hümâyûn'un bulunduğu Muton ve Koron taraflarına gitmiştir⁴⁴². İsyancıların liderlerinden Koloneneri'ye ise bu esnada yardım maksadıyla Fransa'dan 80.000 Riyal gelmiştir. Ayrıca Koloneri beraberindeki 2.000'den fazla eşkıya, 12 gemi ve bir adet buharlı gemi ile beraber bulundukları yerden hareket ederek Eşkiroz Adası'na gitmiştir. Koloneri'nin maksadı Kızılhisâr veya Bûlbûlce taraflarına gidip, halkın ayaklanmasını sağlamaktır⁴⁴³. Rumlara sadece Fransızlar değil İngilizler de yardım göndermişlerdir. İngiltere, isyan sırasında zor durumda kalan asilere yardım maksadıyla askeri malzemeyle dolu 4 adet Brik gemisi göndermiş ve bu gemiler Anaboli veya Çamlıca Adası'na giderek getirdikleri malzemeleri isyancılara dağıtmışlardır⁴⁴⁴.

Amiral Kohran İskenderiye'den gelen bir Tunus korvetine hücum edip zapt ederek Paros (Pire) Adası'na götürmüştür. Amiral Kohran'ın bu hareketi İngiliz Generali Hamilton tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Kaptan Hamilton, İngiltere elçisine gönderdiği mektupta Amiral Kohran hakkında şöyle demektedir⁴⁴⁵:

“ Bu def’a Lord Kohranın İngiltere bandırasıyla bir gulet sefîneye rûkûb birle Paros adasına yahûd Pire nâm mahale gittiği ihbâr olundu. Sefîne-yi mezkûrenin edevât-ı harbiye-yi kâmile ile mücehhez olduğu ma'lûmum olarak mersûm ile ne yüzden harekete me'mûr olacağı iyice bilmiyor isem de mersûmun bu vechile hareketi bî-tarafılık usûlüne mugâyir olduğundan münâsibi vechile mersûma tahrîr ederim. İsga ider ise feyhâ etmediği halde her türlü nîk ve bedîhi ihtiyâr ederek sefîne-yi mezkûre aleyhâsına ve sâil-i şedîdeye teşebbüs edecektir. Bir başka husûsda İbrahim paşa donanmasında bile İngiltere sefînelerini ahz u tevkîfe me'mûriyetimiz ma'lûmunuzdur. ”

Amiral Kohran, Muton ve Koron civarından beraberinde 18 izbandîd gemisi ile Balyebadre ve Kisteller denilen Lepanto Boğazı'na gitmiştir. Amiral Kohran'ın

⁴⁴² BOA, HH. Nr. 44276-F. Tarih 29 S 1243 (21.09.1827) Ağrıboz Muhafızı Ömer Paşa'nın Rumeli Valisi'ne gönderdiği Şukka.

⁴⁴³ BOA, HH. Nr. 44276-B. Tarih 27 S 1243 (19.09.1827) Ağrıboz Muhafızı Ömer Paşa'nın Rumeli Valisi'ne gönderdiği Şukka. **EK-6.**

⁴⁴⁴ BOA, HH. Nr. 52518. İzmir Gazetesi'nden alınan Havadis Tercümesi.

⁴⁴⁵ BOA, HH. Nr. 45673-A. Tarih 1243 (1827) Kaptan Hamilton tarafından İngiltere Elçisine gönderilen Mektup Tercümesi. **EK-7.**

Lepanto Boğazı'nda olduğunu öğrenen İbrahim Paşa, 1 Ekim 1827 tarihinde bunların üzerine harekete geçmiş, fakat Amiral Codrington tarafından İbrahim Paşa emrindeki Osmanlı donanması durdurulmuştur. Amiral Codrington ile savaşı göze alamayan Osmanlı kuvvetleri Navarin Limanı'na geri dönmüştür. Bunun üzerine İbrahim Paşa, Osmanlı donanmasının, Rumlar aleyhine olacak herhangi bir harekete girişmesinin mümkün olamayacağını, bunun Balyebadre seferi sırasında görüldüğünü, bu konuda İngiltere'nin ciddi olduğunu, hareketlerinin engellendiğini ve müttefik devletlerin bu sularda 28 gemileri olduğunu, bunlara kıyasla Osmanlı deniz kuvvetlerinin durumu hakkında bilgi veren raporunu İstanbul'a göndererek çaresiz durumda olduğunu bildirmiştir⁴⁴⁶.

⁴⁴⁶ Bayrak, **a.g.t.**, s. 189

H. CEZAYİR VE BEYRUTA YAPILAN SALDIRILAR

Rum isyanının kısa sürede gelişip Mora yarımadası ile birlikte Adalara da yayılması üzerine Bâbîâli'nin de isteğiyle Fener Rum Patriği, isyan eden Rum tebaa için Afaroznâme yayınlamış ve Filiki Eterya Cemiyeti mensûplarının yapmış oldukları yeminin bâtil olduğunu ve Cemiyet'ten ayrılmayıp Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa devam edeceklerin lânet altında kalacağını ilan etmiştir⁴⁴⁷. Patrikhâne ayrıca Bosna, İzornik, Hersek⁴⁴⁸, Eflak ve Boğdan⁴⁴⁹ ve diğer bütün metropolitliklere ve Adalar Denizi'ndeki Şire, İstendîl, EGINE, Poros, Çamlıca, Nakşa, Mikonoz (Mikanos), Santaron (Santorin), İne (İnos), Şekinoz (Skiros), Andre (Andros) ve diğer adalara⁴⁵⁰ tenbihât ve nasihâtları içeren efrûz kâğıtları göndererek⁴⁵¹ isyan eden Rum reâyâsını kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Patrikhâne tarafından gönderilen kâğıtlar Eflâk taraflarında etkisini göstermiş⁴⁵² ise de Nakşa ve Şire metropolitleri tarafından kabul edilmemiş ve bazı asiler isyanın önde gelenleri ile görüşmek üzere Çamlıca Adası'na oradan da Mora'ya giderek görüşmeler yapmış ve “ *bizim Patriğimiz yoktur bize kâğıd lazım değildir deyü* “ cevap vermişlerdir⁴⁵³. Bâbîâli,

⁴⁴⁷ Arıkan, **a.g.m.**, s.101

⁴⁴⁸ BOA, HH. Nr. 40703-A. Tarih 8 N 1236 (09.06. 1821) Bosna Valisi Celal Paşa'dan Kapı Kethüdasına Gönderilmiş Mektup Sûreti. “ *Rum milleti beyninde tahaddüs iden fesâd cihetiyle der-sa'âdetde olan Rum patriği tarafından Bosna ve İzornik ve Hersek'de kâin Rum milleti metropolidlerine gönderilmek için bundan akdem bâb-ı âliye takdîm etmiş olduğu üç küt'a efrûz kâğıdlarının taraf-ı muhlisîye vusûlü ve mezkûr efrûz kâğıdlarının...* “

⁴⁴⁹ BOA, Cev. Dah. Nr. 3141. Tarih 14 Ş 1236 (17.05.1821) “ *Eflak ve Boğdan câniblerinde tahaddüs iden ihtilâle mebnî memâlik-i mahrûse-yi şâhânedede sâkin devlet-i aliyye reâyâsından Rum tâifesine Patrik tarafından birer metropolid-i Rum patrik tarafından yazılan efrûz kâğıdlarıyla bahr-ı sefîd adalarına ve sevâhiline...* “

⁴⁵⁰ BOA, HH. Nr. 38194. Tarih 23 R 1237 (17.01.1822) Takrîr.; BOA, HH. Nr. 38194-A. Tarihsiz. Şahadetnâme Tercümesi.

⁴⁵¹ BOA, HH. Nr. 51342. Tarih 1236 (1821) İstanbul Rum Patriği Tarafından Yazılan Takrîr.; BOA, HH. Nr. 38100. Tarih 1243 (1827-1828) İstanbul Rum Patrikhânesi Tarafından Bütün Metropolitliklere Gönderilen Tenbihâtın Tercümesi.; BOA, HH. Nr. 38100-A. Tarih 1243 (1827-1828) İstanbul Rum Patrikhânesi Tarafından Bütün Metropolitliklere Gönderilen Tenbihât ve Nesâyihî Hâvî Mektupların Tercümesi.

⁴⁵² BOA, HH. Nr. 45548-A. Tarih 23 C 1236 (28.03.1821) Eflâk Metropolidi Tarafından Eflâk Voyvodası ile Patrikhâneye Gönderilen Mektup Tercümeleri.

⁴⁵³ BOA, HH. Nr. 38194. “ *Çamlıca ve Andre (Andros) ve İstendil ve Mikonoz (Mikanos) ve Nakşa ve Pare (Poros) ve Santaron (Santorin) ve İne (İnos) Adalarına patrikhane tarafından yazılan efrûz kâğıtlarının isâline ve bundan dört mâh mukaddem tersane tarafından tarafından merkum kulları me'mûr kılınmış olduğundan bu taraftan hareket ve İzmir'e varub hâmil olduğu İngiltere elçisinin kâğıdını İzmir'de İngiltere konsolosuna teslim etmiş ve konsolos-ı mersûm ma'rifetiyle İngiltereli Karalem (?) nâm Kapudanın sefînesini 800 guraşa isticâr idüb râkiben Şire Adası'na çıkub ada-yı mezkûr reâyâsı Lâtin tâifesinden ve devlet-i aliyyeye mutî ve münkad reâyâdan olduklarından ada-yı mezkûrede ikamet ve efrûz kâğıtlarını yanında tevkîf ve zikr olunan adaların*

çıkarılan af ilanı ve efrûz kâğıtlarının dağıtımında bazen konsoloslara başvurmuş ve onlar vasıtasıyla efrûz kâğıtlarını adalarda bulunan metropolitlere ulaştırmıştır. Hatta konsoloslar, Patrikhâne tarafından yazılan efrûz kâğıtlarını duyurmak için dağlara, mağaralara ve Rum asilerin saklanabilecekleri mekânlara kendi bayraklarını asarak, asilerin konsoloslara olan güveninden istifade ile isyan teşebbüslerinden vazgeçmeleri için çaba sarf etmiştir⁴⁵⁴.

1826 tarihli Ali imzalı bir ihbarnâmede⁴⁵⁵, 18.03.1826 Cumartesi günü Rum korsan gemilerine ait 14 geminin Beyrut'a gelip sahile bir saat mesafede demir attığından bahsetmektedir. Asiler, Pazar gecesi saat dörtte karaya 1.000 kadar asker⁴⁵⁶ çıkarmış ve Rum Mahallesi tarafından kale duvarlarına merdiven dayayarak

*despotlarına virilmek üzere yalnız Patrik mektûblarını Şire konsolosu ma'rifetiyle mezkûr adaların konsoloslarına menzil kayıklarıyla irsâl eyledikde mektupları despotlara teslim eyledik birkaç gün sonra cevabını virecekler ne vechile cevâb verirler ise irsâl ideriz deyü konsoloslar taraflarından Şire konsolosuna cevablar gelmiş ve ba'de zikr olunan adalardan üçer beşer kâfir meşveret için Çamlıca'ya ve Çamlıca'dan Mora'ya gitdikleri haberleri konsoloslar taraflarından Şire konsolosu yazılmış olduğundan merkum kulları habere müterakkiben Şire'de iki mâh ikamet eylemiş ise de gelüb efrûz kâğıdlarını almadıklarından başka **bizim Patrikimiz yokdur bize kâğıd lâzım değildir deyü cevâb vermiş oldukları** ve el'ân zikr olunan adalar kefereleri İpsilanti'nin oğlunun bandırasını küşâd ve isyân üzere olduklarından merkum kulları Şire'den Sakız'a ve Sakız'dan der-sâadete 'avdet eylediğini..."*

⁴⁵⁴ Yaşar, **a.g.e.**, s. 169; Filiz Yaşar, ' Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda Sakız Adası ' adlı kitabında İngiltere'nin konsoloslar aracılığıyla Rumları desteklediği, 8 Aralık 1821 tarihli İngiltere konsolosu tarafından verilen " Şahadetnâme Süretinde " İngiltere elçisinin serbestlik iddiasındakilere yardım edeceğini ve bu çerçevede Şire konsolosunun da bağımsızlık için teşvikte bulunduğunu ayrıca benzeri bir mektubun Nakşa metropolidi aracılığıyla Nakşa Adası'nda bulunan İngiliz Konsolosu Frankopolo'ya iletildiği ve bu mektupta da benzeri iddiaların bulunduğunu, İngiltere'nin ayaklanmada taraf olmaktan ziyade örgütleyici bir role sahip olduğunu gösterdiğini yazıyorsa da belgenin içeriğinde bu tür bilgiler yoktur. Belgede şöyle denilmektedir:

*" Nakşa metropolidine olan kâğıdların ada-yı mezkûrede mukîm İngiltere Konsolosu Frankopolo teslim-i mübâderet eylediğinde bu misüllü kâğıdları virmeğe me'mûriyetiniz âsitânede olan sefâretiniz tarafından mı değil mi ? bilmek isterim ve **şimdiki Patrik gerek benim ve gerek bi'l-cümle serbestlik dâîyesinde olan tâîfenin makbûlü olmayub Devlet-i Osmaniyye Patrik-i mersûmun başına kavuk ve sarık takarak dilediği üzere kullansun biz bu tarafda bi'l-intihâb diğer patrik ta'yîn ideriz ve âsitânede olan patrik varsun muallakda kalsun ve iş bu kâğıdları neşr itmeyeceğimden başka cümlesini serbestlik dâîyesinde ısrara tahrîk ve terğîb ideceğim** deyü cevâb virdiğine bin sekiz yüz yirmi bir senesi teşrîn-i sâninin yirmi altısında Şire Adası'nda olan İngiliz konsolosu şehâdetini bu bâbda beyân ve tasdik ider deyü muharrerdir."*

⁴⁵⁵ BOA, HH. Nr. 40102-F. Tarih 1241 (1826) İhbarnâme. Bkz. **EK-8**.

⁴⁵⁶ BOA, HH. Nr. 40102-E. Tarih 19 Ş 1241 (29.03.1826) Şam Valisi Velî Paşa'nın Şukkası. Velî Paşa, Rum asilerinin sayısını 1500, gemilerin sayısını 12 ve öldürülen asilerin sayısını ise 100 kadar belirtmektedir. " *Tarih-i hulûs-nâmemizden dört gün mukaddem Beyrut tüccarları tarafından Şam-ı şerîfde olan ortaklarına vürûd iden evrâkda ada ussâtı sefinelerinden on iki sefine leylen Beyrut iskelesine gelüb bin beş yüz mikdârı küffâr iskele-yi merkûmede olan reâyâ evlerine nerd-bân ile çıkarak girmiş ve derhâl ahâlisi muhârebeye ibtidâr ile ussât-ı merkûmeden yüz kadar küffârı katl ve i'dâm ve ...* " Sayda Valisi Abdullah Paşa ise ilk tahrîrâtlarında Rum korsanlarına ait gemilerin sayısını 12 olarak vermektedir. Bkz. BOA, HH. Nr. 40102-B. Tarih 13 Ş 1241 (23.03.1826) Tahrîrât; BOA, HH. Nr. 40102-D. Tarih 19 Ş 1241 (29.03.1826) Şukka. ; Cevdet Paşa ise, Rum gemilerinin

beldenin iç taraflarına girmişlerdir. İsyancıların beldeye girmesi Müslüman ahali tarafından fark edilmiş ve yaklaşık 20 silahlı Müslüman tarafından karşı konulmuştur. İsyancıların beldeye girdiği haberinin yayılması üzerine silahlı Müslümanların sayısı giderek artmış ve saat sekize süren mücadelede Rum isyancılar beldenin iç kısımlarından çıkarılmıştır. Yapılan mücadelede 87 Rum öldürülmüş ve 12 Müslüman şehit düşmüştür. Beldeden çıkarılan asi Rumlar, daha önce demir attıkları mahale yakın Ebu Harîr isimli burca kapanmış ve burca 4 adet top yerleştirmişlerdir. Asilerden bir kısmı Müslümanlarla savaşırken, bir kısmı da sabahın olmasıyla birlikte gemilerine binip Beyrut'un karşına gelmiş ve beldeyi top atışına tabi tutmuşlardır. Rumlar, beldeye 500 top atışı yapmışlarsa da asilerle mücadele eden Müslümanlar, beldeye girmiş olduklarından atılan toplar belde sakinlerine herhangi bir zarar vermemiştir. Bunun üzerine asi Rumlar, Beyrut'un etrafında olan köyleri ve kahveleri yağmalayarak yakıp yıkmışlardır. Beyrut mütesellimi, Rumların bu eşkıyalık faaliyetlerini, Sayda Valisi Abdullah Paşa'ya bildirerek durumdan haberdar etmiş, Abdullah Paşa'da asker, cephane ve zahire ile birlikte Kethüdasını Beyrut ahalisine yardıma göndermiştir. Sayda Valisi Abdullah Paşa'nın Kethüdası'nın beraberinde asker ile gelmesi üzerine Rum eşkıyası, burca yerleştirdikleri topları bırakmış, yalnız yağma ettikleri malları yanlarına alarak gemilerine binip kaçmışlardır⁴⁵⁷. Sayda Valisi Abdullah Paşa, Bâbîâlî'ye gönderdiği tahrirât ve şukkalarda Rum asilerinin bu hareketlerini ancak İngiliz Konsolosu'nun

sayısını 3, asilerin sayısını 400, öldürülen asilerin sayısını ise 90 kadar olarak belirtmektedir. Bkz.: Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. XII, Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1974, s.164.;

⁴⁵⁷ BOA, HH. Nr. 40102. Tarih 29 Ş 1241 (08.04.1826) Tahrirât Hülâsası. “ *Beyrut ehâlisinin mektupları mealinde mâh-ı mezkûrın dokuzuncu günü Rum gemilerinden on dört kût'a tekne Beyruta bir saat mesâfede vâki' mahale gelub lenger-endâz ve onuncu gicesi saat dördte karaya bin kadar piyâde döküb Rum mahallesinden nefsi-i beldeye girmişler ve ol vakt ehl-i İslâmın haberi olarak tiz elden bir yirmi kadarı hâzır bi's-silâh olarak mukatele ve peyderpey çoğalarak saat sekize kadar cenk ile yine derûn-ı beldeden çıkarmışlar ve yedi aded eşkıya kellesi gelmiş ve seksan ferd hâric belde de merd ve helâk ve on iki kadar ehl-i İslâmdan şehîd olmuş ve ol vechile eşkıya-yı mersûmeyi kaçırmışlar ise de evvelki temur attıkları mahale karîb Ebu Harîr nâm burca tahassun ve dört kût'a tob vaz' ve İslâm ile cenk itmekde iken sabah olub gemileri oldukları mahalden kalkub Beyrutun karşusundan beldeye beşyüz pare tob endaht itmişler ise de bir zarar itmediği ve toblar atılmağa başladığı vakt İslâmın cümlesi beldeye girmiş olduklarından gerek karada ve gerek burcda olan kefare ziyâde şımardığından Beyrutun etrafında olan karyeleri ve ba'zı kahveleri bütün bütün nehb ü gâret ve ihrâk eyledikleri ve ba'de müşârü'l-ileyhe Abdullah paşa'nın kethüdâsı asker ile vürûdında ehl-i İslâm kuvvet bulmuş ve eşkıya-yı mersûme gemilerine kaçmış ve buruca kodıkları toblar dahi bırakılmış ve fakat yağma itdikleri emvâli gemilerine götürmüş oldukları muharrer idüğünü ve el-yevm kâh Beyrut ve kâh Trablus ve Lazikiyye sevâhillerinde dolaşmakda olduklarını ve bundan böyle gidecekleri ve gitmeyecekleri ma'lûm olmadığından Trablus Şam beglerbegisi memhûr şukkasında tahrîr ider. ”*

tahrîk ve ifsâdıyla yapacaklarını⁴⁵⁸ belirtmiş ve Konsolos ile asilerin “ *yekdîl ve yekcihet olarak icrâ-yı mel’anetkârlıkda hem ittifâk oldukları* ” nı belirterek Beyrut’taki İngiliz Konsolosu’nun Beyrut İskeleyi’nden kaldırılarak Akka’da ikamet ettirilmesini istemiştir. Abdullah Paşa’nın isteği üzerine Bâbîâli, konsolosluk berâtı kaydına müracaat etmiş ve berâtın İngiltere elçisinin iltimâsıyla Akka, Beyrut ve civar sahillerde İngiltere tüccâr ve tebaasının işlerini görmek için verildiğini ve İngiliz Konsolosu’nun bu hareketinden dolayı İngiltere Devleti tarafından azledilmesi gerektiğini belirtmiş ve halefinin Akka’ya vürûduna karar verilmiş ve ayrıca Beyrut İskeleyi’ndeki konsolosluğun kaldırılarak Akka’da ikamet ettirilmesini şifâhi olarak İngiltere elçisi tercümanına ifade etmiştir⁴⁵⁹.

İngilizlerin müdahil olduğu bir diğer olay ise İngiliz harp gemilerinin 22.05.1825 (06.Z.1240) tarihinde Cezayir önüne gelerek Cezayirli ile muhârebeye tutuşmasıdır. İngiliz gemileri Cezayir önüne kadar gelmiş ve boğazın darlığı sebebiyle iki saat süren muhârebeden sonra geri çekilmeye mecbûr olmuştur. Ertesi gece ise humbara atışı için iki adet büyük İngiliz gemisi karaya yaklaşarak muhârebeye başlamıştır. 17 adet Cezayir kayığının ortaya çıkıp İngiliz gemilerini tahrik etmesi neticesinde, İngiliz gemileri geri çekilmişlerdir. 24 Mayıs tarihinde İngiliz gemileri tekrar saldırıya geçtiğinde, ahali dağlara çıkarak meydana askerlere bırakmıştır. İngiliz gemileri ile Cezayir askerleri arasında 3 saat süren muhârebe sonucunda İngiliz gemileri beyaz bayrak çekmişlerdir. İngiliz gemileri baş kaptanı Cezayir Beylerbeyi’nin yanına gelmiş ve ikisi arasında ‘ *akd-i musâlaha* ’ ilan

⁴⁵⁸ BOA, HH. Nr. 40102-A. Tarih 13 Ş 1241 (23.03.1826) Şukka.; BOA, HH. Nr. 40102-C. Tarih 29 Ş 1241 (29.03.1826) Şukka.

⁴⁵⁹ BOA, HH. Nr. 40102. “ *İnhâ’ eylemiş olmağla Şukka ve kaime-yi mezkûre dahi manzûr-ı hümayûn mülûkâneleri buyurulmak için azr ve takdîm kılındığı ve Sayda Valisi müşârü’l-ileyh iş bu hülâsanın bend-i sânisinde muharrer ve inhâ’sına nazaran eşkıya-yı mesfûrenin Beyrut iskelesine vürûd ve tasallutu Beyrutda olan İngiltere konsolosunun tahrîk ve ifsâdından neş’et itmiş ve müteakiben gelen Şukka-yı mezkûresinde dahi mersûmun Beyrutdan kalkub Akka’da ikamet eylemesini yazmış olmak hasebiyle mersûmun divân-ı hümayûn tarafında olan konsolosluk berâtı kaydına lede’l-müracaat verilen berât Akka ve Beyrut ve havalisi sahillerinde olan İngiltere tüccâr ve tab’asının rü’yet-i mesâlihi zımında otuz altı tarihinde İngiltere elçisinin iltimasıyla verilmiş olduğu kuyûdat ı müstebân olarak konsolos-ı mersûmun Akkada ikametine dahi mesağ olduğundan müşârü’l-ileyhin inhâ’sı başkaca bir kât’a varakaya iktizası vechile terkîm itdirilerek hıdmet-i riyâsetden İngiltere elçisine tercümanı vesâtatıyla i’tâ ve konsolos-ı mersûmun o makule hareketi beher hâl İngiltere devleti tarafından azl ve tebdilini iktizâ ideceğinden mersûmu azl ile Akkada ikamet itmek üzere Beyruta hukûk-ı devleteyni gözedir ve kendü maslahat-ı mahsûsasıyla meşgûl olur aher bir münâsebetin nasb u ta’yîn olunması ve halefinin Akka’ya vürûduna karar konsolos-ı mersûm dahi Beyrutdan kaldırulub Akka’da ikamet itdirilmesi husûsı şifâhen dahi tercümân-ı mersûme ifâde olunmuş olduğu...* ”

edilmiş ve İngiltere tarafından yeni konsolos atanıncaya dek geçici bir konsolos tayin edilmiştir. Yapılan savaşta 5-6 Cezayirlinin ölmesine karşılık, İngiltere'nin kaybı daha ağır olmuştur⁴⁶⁰.

⁴⁶⁰ BOA, HH. Nr. 46324. Tarih 1240 (1825) Alikorna Şehbenderi Kaçayni Tarafından Sadarete Gönderilen Mektubun Tercümesi. “ Geçen mâh-ı temmuzun yirmi ikisinde İngiltere cenk sefâini cezâyir pişgâhına vürûd ve cezâyirli ile muhârebeye lede'l-kıyâm cezâyirlünün şecâat ve cigerdârlığı ve tâbyeler ve istihkâmât-ı sâire ve boğazın darlığı cihetleriyle iki saat muhârebeden sonra İngiltere sefineleri gerüye çekilmeye mecbûr olub ferdâsı leyle yine humbara endâht için iki kıt'a kebîr sefîne karaya takarrüb ve muhârebeye başlandıkda bir ateş olarak on yedi kıt'a cezâyir kayıkları zuhûr ve İngilüzlüyü gereği gibi tahrik itdiği cezâyir tarafından gelen üç aded mektûblarda muharrer idiği ve İngilüzlü cezâyirliye zerre kadar îsâl-i zarar itmeksizin gerüye çekülüb ferdâsı ahâliyi izâfe niyetiyle yine takrîb ve hücum mübâderet eylediğinde bi'l-cümle ahâli dağlara çıkarak askerden gayri şahıs ve aher kalmayub anlar dahi kemâl-i şecâat ile üç saat kadar muhârebeye kıyâm itmeğin nihâyetü'l-emr İngiltere sefâyini beyaz bayrak ta'lîk ve..... yalnız cezâyirlerde beş altı nefer kimesne telef olub İngilterelünün teleffiyâtı külliyyetlûce vâki' olmak muhtemel olmağla gerek cezâyir beglerbegisinin İngiliz gibi kuvvetlü ve mütekebbir bir millet ile muhârebe ve mukavemeti ve gerek baş kapudanı olan İbrahim Kapudan ve sâir cezâyirlünün behâdrlığı memdûh-ı hâss ve amm olduğu ve on bir gün zarfında donanma-yı hümayûn vâsıl olmak üzere cezâyir beglerbegisi hazretleri tarafından imdâd olarak iki bin nefer deniz askeri ta'yîn ve irsâl kılındığı...”

III. BÖLÜM

YUNANİSTAN'IN KURULMASINA GİDEN YOL VE İNGİLTERE

A. PETERSBURG PROTOKOLÜ

Metternich, Osmanlı Devleti'nin Rum ayaklanmasını bastırmakta güçlük çektiğini görünce, Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemesini tavsiye etmiş⁴⁶¹, İngiliz Generali Hamilton ise Rumlar'a, İngiltere'ye başvurup himâyeleri altına girmelerini tavsiye etmiştir⁴⁶². Osmanlı Devleti, Metternich'in etkisiyle Rum ayaklanmasını bastırmak için Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş fakat Mehmet Ali Paşa, Girit ve Mora valilikleri kendisine verilmek şartıyla Yunan asileri üzerine kuvvet göndermeyi kabul edeceğini Bâbîâli'ye bildirmiştir. Paşa'nın isteği Bâbîâli tarafından kabul edilince Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa'yı Mora seferiyle görevlendirmiştir. İbrahim Paşa, Rum isyanını kısa bir sürede yatıştırmış ve Mora asilerden temizlenmiştir⁴⁶³. Rusya, Mehmet Ali Paşa'nın Mora ve Girid'e yerleşerek Doğu Akdeniz'e hâkim olmasını Rus menfaatlerine aykırı bulmuştur. İngiltere de, Mehmet Ali Paşa'nın Doğu Akdeniz'de yerleşmesini kendi çıkarlarına uygun bulmaz. Doğu Akdeniz'de güçlü bir Mısır Paşası ya da güçlü bir Rusya yerine, zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu ve küçük bir Yunanistan görmeyi İngiltere, kendi çıkarları açısından daha uygun bulur. Rusya'nın da er geç Yunan sorununa karışacağını ve bölgedeki ağırlığını arttıracaklarını varsayan İngiltere, Yunan sorununu Rusya ile işbirliği içerisinde birlikte çözmeye karar verir⁴⁶⁴. Rum isyanı tam bitti denilecekken Avrupalı devletlerin işin içerisine müdahil olmasıyla iç mesele olmaktan çıkan Rum isyanı, beynelmilel bir mesele haline gelir. Metternich, Osmanlı Devleti'ne vakit kazandırmak ve Osmanlı Devleti'nin asilerle başa çıkmasını kolaylaştırmak amacıyla, Rum sorununu bir kongre aracılığıyla çözmeye karar verir. Bu kararını da Rus Çarı Aleksandr'a kabul ettirerek Kongrenin Petersburg'da yapılması sağlanır. Rusya, Kongre öncesinde, Ocak 1824 tarihinde İngiltere'ye nota vererek, Rum sorununun çözümüne ilişkin plânları hakkında da bilgi verir. Bu plâna göre: Tuna

⁴⁶¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 175

⁴⁶² Jorga, **a.g.e.**, s. 259

⁴⁶³ Karal, **a.g.e.**, s. 115

⁴⁶⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s. 53; Karal, **a.g.e.**, s. 116-117

prensliklerine benzer üç prenslik kurulacaktır. Teselya ve Attika yarımadası (Doğu Yunanistan) ilk prensliğe, Epir ve çevresi (Batı Yunanistan) ikinci prensliğe, Mora ve Girit ise üçüncü prensliğe dâhil olacak ve her üç prenslik de Eflak-Boğdan gibi Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacak, fakat özerk olacaktır. Rusya'nın üç parçalı bir Yunanistan düşünmesinin nedeni, bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasını istememesinden kaynaklanmaktadır⁴⁶⁵. Rusya'nın plânlarından birkaç ay sonra haberdâr olan Rumlar, Yunanistan hükümeti başkanı Mavrocordatos aracılığıyla Rus projesine “ *Rusya kaç tane vasal prenslik kurabiliyorsa, biz de o kadar çok fethedilecek eyalete bölünürüz* ”⁴⁶⁶ diyerek tepki göstermişlerdir. İngiltere ise gerek Osmanlı Devleti'nin ve gerekse de Rum isyancıların gösterdiği tepkiler nedeniyle, (tabî ki esas itibarıyla öncelikle kendi siyasî ve ticarî çıkarları gereği) 1825 Şubatında başlayan Petersburg görüşmelerine katılmamıştır. Petersburg görüşmeleri sırasında Rusya, Osmanlı Devleti ile asi Rumlar arasında ateşkes yapılması fikrini savunmuştur. Ayrıca, Rum meselesinin Avrupa devletlerinin aracılığıyla çözülmesini ve tarafların bunu kabul etmemeleri halinde de zor kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın bundan maksadı, Balkanlar'a askerî müdahalede bulunmanın fırsatını elde etmek idi. Fakat Rusya'nın bu önerisi Avusturya ve Fransa tarafından kabul edilmemiştir. Fransa, bir yandan İngiltere ile arasının bozulmasını istememiş diğer yandan da Osmanlı Devleti üzerinde kaybolan etkinliğini yeniden kazanmayı düşünmüştür⁴⁶⁷. Metternich ise her ne kadar duyguları açısından kendini Rumlara daha yakın hissetse de, Avrupa barışının korunması uğruna Rum isyanının karşısında yer almıştır. Metternich, meşrû güç olan Osmanlı Devleti'ne karşı Rumların millî haklarının tanınmasının, Ruslar'da tarihten gelen İstanbul'a ve Boğazlar'a inme tutkusunu uyandıracak; Balkanlar'da, Rusya'nın müdahalesine ve tek başına Rus egemenliğine veya hiç olmazsa, Rus etkisinin büyük ölçüde artmasına neden olacağını ya da ‘ *Şark Meselesi* 'ne ‘ ilişkin olarak, büyük güçler arasındaki eski rekabetin yeniden ortaya çıkmasına yol açacağını çok iyi bilmekteydi. Böyle bir durumda, İngiltere Hindistan yolunu tehlikeye sokmamak için, Rusya'yı Boğazlar'dan uzak tutmaya çalışacak; Fransa'nın Napolyon döneminden kalan

⁴⁶⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 174-175; Bayrak, **a.g.m.**, s. 74; Kurtoğlu, **a.g.e.**, s. 63

⁴⁶⁶ Jorga, **a.g.e.**, s. 257

⁴⁶⁷ Bayrak, **a.g.m.**, s. 74; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 175

Akdeniz geleneği ve Avusturya'nın Balkan çıkarları ön plana çıkacaktı. Avusturya ile Rusya arasında zorlukla kurulmuş olan uyum bozulacak; Rusya, Rumlar yüzünden Osmanlı Devleti ile savaşa girdiği takdirde, bir Avrupa savaşı patlak verebilecekti. Osmanlıların Avrupa topraklarının büyük güçler arasında paylaşılması sorunu gündeme geldiği takdirde ise tam anlamıyla bir karmaşa ortaya çıkabilecekti. Metternich'in amacı, Çar Aleksandr'ın da kendisi gibi Rumları asi ve anarşinin kaynağı olarak kabul etmesini sağlamak ve Rusya'nın Rum meselesine karışmasını önlemektir⁴⁶⁸. Bu amaçla Metternich, Rus Çarı Aleksandr'a, kendisinin Yunanistan'ın bağımsızlığını istemediğini bildiğinden, Avusturya'nın kabul edebileceği tek zorlama tedbirin Yunanistan'ın bağımsızlığı olabileceğini bildirmiştir⁴⁶⁹.

İngiliz hükümetinin Petersburg görüşmelerine katılmayacağını resmî olarak bildirmesi ve daha sonra bir istişare kapısı açıldığı takdirde İngiltere'nin memnuniyete böyle bir toplantıda hazır bulunacağını belirtmesi, Rus Çarı'nda şaşkınlığa neden olmuştur. Bunun üzerine Rus Çarı, bunun perde arkasında derin sebepler olacağı düşüncesiyle, George Canning'in Rum ihtilalcileriyle öteden beri temas halinde olduğunu belirtmiştir. Rus Çarının bu tepkisi üzerine İngiltere, Lord Stratford Canning'i Petersburg'a göndermeye karar vermiştir. Petersburg'a hareket edecek olan yeğeni Lord Stratford Canning'e yazdığı direktiflerde George Canning, İngiliz politikasını şöyle anlatmaktadır: “ *Dünya barışını korumak, İngiliz politikasının ana amacıdır. Bunun için de her şeyden önce yeni anlaşmazlıkların patlak vermesini önlemeliyiz. Sonra da dostça müzakere havası hazırlayarak mevcut anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya bakmalıyız. Buna imkân bulunamazsa, anlaşmazlığı asgariye indirmeye çalışmalı ve menfaatlerimizin ve şerefimizin zedelenmesi bahis konusu olmayan hallerde tam bir tarafsızlığı muhafaza etmeliyiz.* ” George Canning, izleyeceği hareket şeklini de şöyle belirtmiştir: “ *İngiltere'nin arabuluculuk ödevini yüklenmek için ileri süreceği şartların birincisi, Rusya'nın Bâbîâli'ye bir büyükelçi göndermesidir. Ancak bu suretle Çar ile Sultan arasındaki anlaşmazlıklar bir yana bırakılmış olacak ve Rusya dost bir arabulucu sıfatıyla Rum azınlıkların haklarını savunmaya yetki kazanabilecekti. İkinci şarta gelince, arabulucu devletler konferansa başlamadan önce, her halükârda silaha*

⁴⁶⁸ Tuncer, a.g.e., s. 67

⁴⁶⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 175

başvurmayacaklarını taahhüt etmiş olmalıydılar. Gene anlaşmazlıkları asgariye indirme gayesiyle ileri sürülen bu şartın bir sonucu da Rusya'nın Rum ayaklanmasını bahane ederek Osmanlı Devleti'nden yeni topraklar edinmesini önlemek olacaktı. ”⁴⁷⁰ Bu şartlar üzerinde George Canning sonuna kadar diretmiştir.

7 Nisan 1825 tarihinde sona eren Petersburg görüşmelerinde bazı kararlar alınmıştır. Alınan bu kararlar şu hükümleri içermektedir; devletler Osmanlı Devleti'nden Rumlara bazı ayrıcalıklar vermesini isteyecekler ve bu teklifleri kabul edilmezse, o zaman Osmanlı Devleti ile Rumlar arasında arabuluculuk yapacaklardı. Rusya alınan bu kararlardan memnun olmamış, hatta Rum meselesine doğrudan müdahale kararı almıştır. Petersburg kararları Osmanlı Devleti tarafından da reddedilmiştir. Fransa, Rusya ve İngiltere elçileriyle Bâbıâli'de yapılan görüşmede, bu elçilere, isyana katılan fakat sonra af dileyen reyanın affedildiği, dolayısıyla isyan öncesindeki gibi yaşamalarına izin verildiği açıklanmıştır. Ancak elçiler, Mora reayasının bu tür bir yaşama zaten önceden de sahip olduklarını, bundan daha fazlasının tanınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine II. Mahmud, bu üç devletin müdahalesini isyanın bastırılmak üzere iken tekrar alevlenmesine sebep olacak bir girişim olarak değerlendirmiştir⁴⁷¹.

İngiltere'nin Petersburg görüşmelerine katılmaması, Rum asilerinin büyük bir kısmını İngiltere saflarına yaklaştırmış ve Yunan hükümeti, İngiliz generali Hamilton'un da tavsiyesine uyarak “ *Yunan özgürlüğünün, bağımsızlığının ve siyasi varlığının en değerli unsurunu Büyük Britanya'nın sınırsız himâyesine alması için* ” Eylül 1825 tarihinde İngiliz elçisi *Stratford Canning*’e bildirmiştir⁴⁷². Rumlar, ayrıca bir de imza kampanyası başlatıp İngiltere’ye göndermişlerdir⁴⁷³. Ağustos 1825 tarihinde de Korfa Generali Adam’a, Mora yarımadasının İngiltere’ye teslimini ve İngiltere’nin koruması altına girmeyi teklif edip yazdıkları senedi İngiliz Generali Adam’a teslim etmişlerdir⁴⁷⁴. Fakat İngiltere, Rusya ve Fransa’dan çekindiği için Rumların bu teklifini kabul etmemiştir. Bununla birlikte İngiltere, Yunanlılara, onların çıkarlarına aykırı olarak kendilerine zorla kabul ettirilecek hiçbir çözüme izin

⁴⁷⁰ Poole, **a.g.e.**, s. 44-46

⁴⁷¹ Bayrak, **a.g.m.**, s. 75

⁴⁷² Jorga, **a.g.e.**, s. 259; Poole, **a.g.e.**, s. 53

⁴⁷³ Bayrak, **a.g.t.**, s. 133

⁴⁷⁴ BOA, HH. Nr. 39445-B. Tarih 27 M 1241 (11.09.1825) Sirozî Yusuf Paşa'nın Şukkası. Daha fazla bilgi için bkz.: Bayrak, **a.g.t.**, s. 133-135

vermeyeceğini de bildirmiştir⁴⁷⁵. İngiltere'nin Rum isyanı karşısındaki iki yüzlü politikalarını bir İngiliz generali şöyle belirtmektedir⁴⁷⁶: “ *Avrupa Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması için elinden geleni yapıyordu. Bu maksatla Rusya'nın tecavüzlerini destekleyen bizim hükümetin takip ettiği siyaset, küçük bir devlete dahi yakışmayacak basitliklerle doludur. İngiltere siyaseti her tarafa hoş görünmeyi esas alıyordu. Ama bu hareketiyle hiçbir devleti memnun edemiyordu. Her tarafı memnun etmek siyaseti, aksine İngiltere'nin samimiyetine leke düşürdü, ihtilalin uzamasına sebep oldu. Bir taraftan Yunanlıların Türk esaretinden kurtulmaları için var gücümüzle her çeşit yardımı sağlıyor ve Yunan korsanlarının İngiliz ticaretini aksatan zincirini tanıyor, diğer taraftan Türk devletinde görev almış İngiliz diplomatlarına Türklere yardım etmeleri için emir veriyorduk.* ”

İngiltere'nin Rum politikasında nüfûzunu hissettirdiği böyle bir dönemde Rus Çarı I. Aleksandr ölmüş ve yerine Aralık 1825 tarihinde askerî yeteneğe sahip, I. Nikola geçmiştir. I. Nikola, iradesi sağlam, hafızası kuvvetli, kararlı ve askerî yönden yetenekli bir kişiliğe sahiptir⁴⁷⁷. I. Nikola ayrıca Ortodoksluk inancı ile Rus milliyetçiliğine de önem vermektedir. I. Nikola, iktidara geçtiğinde ilk başlarda Rumları, meşrû bir rejime karşı çıkan isyancılar olarak değerlendirmiş, fakat daha sonra İngiliz hükümetinin Rum isyanı karşısında ortak tavır alma önerisini kabul etmiştir. I. Nikola, bundan sonra Rum taraftarı ve Osmanlı karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır⁴⁷⁸. Rus Çarı I. Nikola, bir yandan Osmanlı Devleti'ni yıkmak veya onu tamamen Rusya'ya bağlamak isterken diğer yandan da Rus ordusunu Avrupa'nın en güçlü ordularından bir haline getirmeye çalışmıştır. Çar I. Nikola için öncelikli siyaset Avrupa'nın çıkarları değil, Rusya'nın menfaatleriydi. Rus menfaatlerine ulaşmak için de başarının yolu “ *Bizans yolu* ” ndan geçmekte idi. Mehmed Ali Paşa gibi güçlü bir valinin Mora ve Girit'e yerleşerek Doğu Akdeniz'e egemen olması, İngiltere gibi Rusya'nın da menfaatlerine uymamakta idi. Mısır ıslahatındaki Fransa'nın rolü dolayısıyla, Fransa'nın da Doğu Akdeniz'de ağırlığının

⁴⁷⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 176

⁴⁷⁶ Arzu Yoğurtçuoğlu, “ Rum İsyanı ve Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (1821-1830) “, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 151-152; Kocabaş, **a.g.e.**, s. 77

⁴⁷⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 167; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 176

⁴⁷⁸ Kezban Acar, **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi**, Nobel Yay., Ankara 2004, s 190

artmasından endişe etmekte idi. Bu doğrultuda I. Nikola, Rus dış politikasına yön vererek Rum meselesini Rusya'nın menfaatine olacak şekilde çözmek amacıyla harekete geçmiştir⁴⁷⁹.

Rusya, 17 Mart 1826 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bir ultiatom vermiş ve bu ultiatomda; Osmanlı askerlerinin Eflak ve Boğdan'dan çekilmesini, Bükreş barış antlaşmasıyla Sırbistan'a tanınan imtiyazların gerçekleştirilmesi ve iki devlet arasında, 1812 Bükreş Antlaşması'nın uygulanmasından doğan bütün antlaşmazlıkların çözümü için Osmanlı Devleti temsilcilerinin Rus şehirlerinden birine gönderilmesi istenilmiştir. Rus ultiatomunda Rum meselesine ilişkin herhangi bir talep bulunmamakla birlikte, Osmanlı Devleti üzerinde diplomatik yönden baskı oluşturduğu için Rumların lehine bir gelişme ortaya çıkarmıştır. Bu sırada İngiltere, Osmanlı Devleti'ni, İngiltere'nin arabuluculuğunu kabul etmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktaydı. İngiltere, Rusya'nın 17 Mart tarihli ultiatomu üzerine Rum meselesini kendi çıkarlarına uygun çözümlemesinden korkmuş ve telaşa kapılmıştır. Bunun üzerine İngiltere, hem Rusya ile Osmanlı Devleti arasında hem de asi Rumlarla Osmanlı Devleti arasında sorunların çözümü için arabuluculuk teklif etmiştir. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin bu teşebbüslerini içişlerine müdahale olarak gördüğünden red cevabı vermiştir. Rus Çarı I. Nikola da, Osmanlı Devleti ile kendi devletini ilgilendiren konularda başkasının arabuluculuk etmesine izin vermeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca İngiltere, Rum meselesi için “*geleceğin tesadüflere bırakılamayacağını*” söylemiş ve konu hakkında düşüncelerini açığa vurmuştur. Rusya ise Rum konusunda İngiltere'yi rahatlatan bir cevap vermiş ve bu konuda İngiltere'ye danışmadan hiçbir şey yapmayacağını açıklamıştır⁴⁸⁰.

İngiltere, Rusya tarafından Rum Meselesinin Rusya lehine çözümünü engellemek için Dük Wellington'u, Rus Çarı I. Nikola'ya, İngiliz kralının tebriklerini iletme bahanesiyle Petersburg'a göndermiştir. Wellington, Şubat 1826 tarihinde Petersburg'a ulaşmış ve Nisan 1826 tarihinde de Rusya ile bir protokol imzalamayı başarmıştır. Rus Dışişleri Bakanı Kont Nesselrode ise İngiltere adına Dük Wellington ve İngiltere'nin Rus Büyükelçisi Lieven tarafından St. Petersburg Protokolü imzalanmıştır. Petersburg Protokolü ile İngiltere, Rum meselesini

⁴⁷⁹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 167-168

⁴⁸⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 176-177; Bayrak, **a.g.m.**, s. 75-76

Osmanlı-Rus anlaşmazlığından ayırmaya muvaffak olmuştur. Petersburg Protokolü, Yunanistan Devleti'nin kurulması yolunda ve aynı zamanda devletlerarası diplomasi alanında atılmış ilk adım olarak tarihe geçmiştir⁴⁸¹. Petersburg Protokolüne göre, İngiltere kralı Rusya'nın onayı ile Rumlar ve Osmanlılar arasında arabuluculuk yapacaktı. Zaten İngiltere, bu aracılığı Rumlar'dan gelen talep üzerine üstlendiğini belirtmekteydi⁴⁸². Rumlar, Osmanlı Devletine senelik verecekleri vergi ile bağlı, iç işlerinde özerk tek bir devlet olacak, bu devletin yöneticileri Bâbîâli'nin onayı ile göreve getirileceklerdi. Kurulacak olan yeni yönetimin sınırları içerisinde kalan Müslümanlar, bu bölgeden göç edecek, mal ve mülkleri doğrudan bölge halkına satılacaktı. Ayrıca her iki devlet de Osmanlı aleyhine topraklarını genişletmek, yeni ticaret imtiyazları elde etmek veya tek başına nüfûz kurmak gibi kendi menfaatlerine olacak girişimlerde bulunmayacaklardı. Bu protokol ayrıca diğer Avrupa devletlerine de bildirilecek ve bu devletlerin de katılmaları sağlanacaktı⁴⁸³. 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolü'nün akdiyle, George Canning'in politikası amacına ulaşmış ve böylece Yunanistan, Osmanlı himâyesi altına konulmuştur. Bunun yanı sıra Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Mora'dan uzaklaştırılmış; Boğazlar üzerinde Osmanlı egemenliği sürdürülmüş ve böylece İngiltere'nin Akdeniz üzerindeki egemenliği de güvence altına alınmıştır⁴⁸⁴.

İngiltere ve Rusya, Rum meselesinin çözümü konusunda, 4 Nisan 1826 tarihinde aldıkları kararları diğer devletlere bildirmek (Avusturya, Prusya ve Fransa) ve protokole katılmalarını sağlamak amacıyla harekete geçmiş fakat, hem Avusturya'dan hem de Prusya'dan red cevabını almışlardır. Fransa ise 1815 tarihinde kendisine karşı kurulmuş Kutsal Birliği parçalamak düşüncesiyle protokole katılmak

⁴⁸¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 177; Bayrak, **a.g.t.**, 169

⁴⁸² Lord Stratford Canning, hatıralarında konu hakkında şöyle demektedir: “ ... O günlerde Yunanistan'ın hali içler acısıydı. Günden güne umutlar cılızlaşıyor, kaynaklar kuruyor; Türklere karşı nefret duyguları büsbütün kabara dursun, Yunan davası bir çıkmaza doğru yol alıyordu. Bu denli güçlükler karşısında, bu umutsuz durum içinde Yunan Yurtseverlerinin son çare olarak Bâbîâli'yle bir anlaşma zemini bulmaya çalışmalarını olağan karşılamak gerekirdi. Bu iş için de arabulucu olarak bizden yardım ummalarını hoş karşılamalıydık. Hükûmetime Yunanistan'ın durumu üstünde rapor verirken, bir anlaşma zemininin hazır olduğunu, öbür yandan da yunan liderlerinin barışçı bir tavır takınma eğiliminde olduklarını ve İngiltere'ye sonuna kadar güvendiklerini bildirmeyi bir namus borcu bildim. Görüştüğüm Yunan liderleri, mora yarımadasına yarı bağımsızlık tanınması şartıyla öbür Osmanlı üslerinin olduğu gibi kalmasına itiraz etmeyecekleri yolunda bir teklif ileri sürdüler.”

Bkz.: Poole, **a.g.e.**, s. 51-52

⁴⁸³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 177; Bayrak, **a.g.t.**, 170; Jorga, **a.g.e.**, s. 262

⁴⁸⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s. 73

niyetinde olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Londra’da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında görüşmelere başlanarak Londra Antlaşması (6 Temmuz 1827) imzalanmıştır⁴⁸⁵.

Metternich, İngiltere ile Rusya arasında yapılan ve Osmanlı egemenliği altında bulunan Rumlar’a bağımsızlık tanıyan 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg protokolü’nü reddetmiştir. Metternich’e göre, meşrû güç ile devrimci güçler arasında hiçbir zaman arabuluculuk yapılamazdı çünkü bu, devrimci güçlerin yasallığını tanımak olurdu. Tek yasal çözüm, Osmanlı Devleti’nin girişimiyle gerçekleştirilebilecek bir çözüm olabilirdi. Metternich, ayrıca İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning’i var olan kurallara saygıyı öngören eski devletler hukukunu, devletlerin bağımsızlığını, sözleşmelerin kutsallığını ve yasal otoriteyi desteklemek yerine; devletlerin bireysel çıkarlarını ve yasal olmayan ayaklanmaların lehine müdahale hakkını ön plana çıkarmakla suçlamaktaydı⁴⁸⁶. Osmanlı Devleti de, Rum ayaklanmasını kendi iç meselesi saydığından diğer devletlerin bu işe karışmalarını istememiş ve Petersburg Protokolü’nü reddetmiştir. Osmanlı Devleti, 1827 Haziran’ında Petersburg Protokolü’ne verdiği cevapta, Avrupalı devletlerin Rum meselesine müdahalesinin asilerin direnmesine sebep olduğunu belirtmiş ayrıca tebaaların hükümdarlarına saygı göstermesi esasına dayanan Kutsal İttifak’ı da hatırlatarak nasıl ki, İngiltere, İrlanda meselesine başka devletlerin karışmasına izin vermiyorsa, Osmanlı Devleti de, başkalarının Rum meselesine karışmasına müsaade etmeyeceğini ifâde etmiştir. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya harekete geçmiştir. İngiltere, Amiral Lord Kohran ile General Sir Richard Church’u Rum asilerine yardım amacıyla göndermiştir. İngiltere’nin bu hareketi Avusturya’yı telaşa düşürmüştür. Bunun üzerine Avusturya Başbakanı Metternich, Londra’ya kurye çıkararak “ *İngiltere devleti, devlet-i aliyye ile musâlih midir ? muhârib midir ? biz de bilelim de ana göre hareket idelim* ” diye sormuş ve İngiltere’den işin aslını öğrenmek istemiştir⁴⁸⁷. Rusya ise Kapodistrias’ı, Rum Millî Meclîs’inin başına getirtmiştir⁴⁸⁸.

⁴⁸⁵ Karal, **a.g.e.**, s. 117

⁴⁸⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 68

⁴⁸⁷ BOA, HH. Nr. 39997-A

⁴⁸⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 179

B. AKKERMANN ANTLAŞMASI

Petersburg Protokolü'nün imzalanmasıyla Osmanlı Devleti, 6 hafta süreli olan, 17 Mart tarihli Rus ulti-matomunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun nedeni, yatışmakta olan Rum isyanının Rusya'nın girişimiyle yeniden alevlenip başka sorunların ortaya çıkmasını engellemek, bir başka nedeni ise anarşı ve fesat yuvası haline gelmiş olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının planlanmasıdır. Dolayısıyla Rus tekliflerinin reddi halinde, Osmanlı Devleti olası bir Rus savaşını, Yeniçeri Ordusu'nun yerine kurulacak, yeni askerî teşkilâtını henüz oluşturamayacağı için göze alamamaktaydı⁴⁸⁹. Ayrıca II. Mahmud, Eş-kinci adıyla yeni bir askerî örgüt kurmuştu. Fakat Yeniçeriler, bu ıslahata karşı gelerek 11 Haziran 1826 tarihinde kazan kaldırmışlardı. II. Mahmud, bunun üzerine Yeniçeri Ocağını kaldırmaya karar vermiş ve Yeniçerilerin toplandığı At Meydanı'ndaki kışlaları birkaç saat top atışına tutularak dağıtılmıştır. Sonrasında ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı bütün Osmanlı ülkesine ilân edilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın yerine, “ *Asakir-i Mansure-yi Muhammediye* ” adı ile yeni bir askerî teşkilat kurulmuştur. Ordu'da meydana gelen bu önemli değişiklikler dolayısıyla, Osmanlı Devleti, Rusya ile savaşı göze alamadığından Rus ulti-matomuna boyun eğmiş ve Rusya'nın istediği şekilde Akkerman'a temsilciler göndermiştir⁴⁹⁰.

Osmanlı Devleti, Rus isteklerini karşılamak üzere; Seyyid Mehmed Hadi Efendi birinci murahhas Köse İbrahim Efendi ikinci murahhas Nafi Efendi birinci kâtip, Necip Efendi ikinci kâtip, Divân-ı Hümâyûn tercümanı yamağı Esrar Efendi birinci tercüman ve Namık Efendi ikinci tercüman olarak görevlendirmiş ve 1826 yılı Haziran ayı başlarında Vidin'e doğru harekete geçmişlerdir. Konferans'ın, önceleri Cenevizliler'e sonra da Boğdan'a ait olan, o sırada Rusya'nın yeni fethettiği Baserabya topraklarında, Dinyester ağzındaki Akkerman'da yapılmasına ve görüşmelerin 1 Temmuz 1826 tarihinde başlamasına karar verilmiştir. Rusya da görüşmelere katılmak üzere Baserabya Komiseri Kont Voronzof ile Ribeaupierre'yi görevlendirmiştir. Akkerman görüşmeleri sonunda Osmanlı Devleti ile Rusya

⁴⁸⁹ Bayrak, **a.g.t.**, 171

⁴⁹⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 177-178

arasında 7 Ekim 1826 (5 Rebiülevvel 1242) tarihinde sekiz maddeden ve Eflak-Boğdan ile Sırbistan'a ait olan iki senetten oluşan bir antlaşma imzalanmıştır⁴⁹¹.

Antlaşma hükümleri özetle şöyledir:

1. Eflak ve Boğdan Beyleri, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin ortak onayı ile yerel meclisler tarafından 7 yıl için seçilecekler ve Rusya'nın onayı olmadan bu beyler azledilemeyeceklerdir.
2. Sırbistan'ın özerkliği teyid edilerek, Sırbistan'ın üç kalesinden başka yerde Osmanlı askeri bulundurulmayacaktı.
3. Rus tüccarına, bütün Osmanlı limanlarında ve denizlerinde ticaret yapma hakkı tanıdığı gibi, Karadeniz, diğer devletlerin de ticaret gemilerine açık olacaktı. Garp ocaklarına ait gemilerin Rus ticaret gemilerine zarar vermeleri önlenecek eğer böyle bir durum söz konusu olursa, bu zararları Osmanlı Devleti tarafından ödenecekti.
4. Baserabya ve Kafkas sınırlarında Rusya lehine bazı ufak değişiklikler yapılmaktaydı.
5. Bükreş antlaşması aynen uygulanacaktı.

Akkerman Antlaşması, görüldüğü üzere iki eşit devlet arasındaki bir sözleşmeden çok galip bir devletin, mağlûp bir devlete imzalattığı bir antlaşma niteliğindedir. Akkerman Antlaşması'nın Rum isyanıyla uzaktan yakından bir ilgisinin olmamasıyla beraber Rusya, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu güç durumdan istifâde ederek bazı avantajlar elde etmek istemiştir. Özellikle, Rus ticaret gemilerinin Türk karasularında serbestçe ticaret yapabilmelerinin sağlanması ve Balkanlar'da bazı kazanımlar elde etmesi Rusya açısından, Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı bir zafer olarak görülebilir. Akkerman Antlaşması'yla Rusya, Eflak, Boğdan ve Sırbistan üzerinde açık bir hâmilik elde etmiştir⁴⁹². Akkerman Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmadan bazı isteklerini kabul ettirebileceğini göstermiştir⁴⁹³. Rusya, Akkerman görüşmeleri sırasında Osmanlı delegelerine Rum meselesine müdahalede

⁴⁹¹ Bayrak, **a.g.t.**, 171; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 178; Jorga, **a.g.e.**, s. 271; Akkerman Antlaşmasının tam metni için bkz.: Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri**, C. I, Ankara Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1953, s. 264-273; Lütfi, **a.g.e.**, s. 212-223

⁴⁹² Jelavich, **a.g.e.**, s. 251

⁴⁹³ Rifat Uçarol, **Siyasî Tarih (1789-2001)**, 7. Baskı, Der Yay., İstanbul 2008, s. 159

bulunmayacağına dair garanti vermiş, Osmanlı delegeleri de bunu Bâbiâli'ye bildirmiştir. Akkerman'da Rusya lehine alınan kararlar, Osmanlı Devleti tarafından ancak bundan sonra kabul edilmiştir. Böylece Rusya'nın Rum meselesini bu antlaşmaya taşımama nedenlerinden biri, Akkerman Antlaşması kararlarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirebilmek, diğeri ise İngiltere ile ters düşmemek, Petersburg Protokolü'ne aykırı hareket etmemek ve İngiltere olmadan Rum meselesi konusunda herhangi bir girişimde bulunmamaktır⁴⁹⁴.

⁴⁹⁴ Bayrak, **a.g.t.**, 173

C. LONDRA PROTOKOLÜ

Rum isyanının başından itibaren Osmanlı Devleti'nin dış müdahaleyi reddetmesi, Avrupa devletleri arasında ve özellikle de İngiltere'de yeni bir ittifak arayışı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. İngiltere, 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolü'nden sonra bu kez Fransa'nın da katılımıyla Londra'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 6 Temmuz 1827 tarihinde Petersburg kararlarını teyid eden Londra Protokolü imzalanmıştır. The Times gazetesinde yayınlanan Londra Protokolü'nün girişinde Fransa ve İngiltere kralları, Rusya imparatoruyla birlikte, Yunanistan'daki eyalet ve adalarda ortaya çıkan isyanın Avrupa ticaretine zararlı olması ve Rumlar'ın arabuluculuk talepleri üzerine daha fazla kan dökülmesini önlemek için taraflar arasında resmî bir sulh yapılmak üzere çalışmaya karar verildiği ifade edilmiştir. Yapılan protokol şöyledir⁴⁹⁵:

1. Madde: İngiltere, Fransa ve Rusya aralarındaki anlaşmanın tasdikinden sonra, Rumlarla barış için Osmanlı Devleti'ne teklifte bulunacaklardır. Barışın sağlanması için öncelikle taraflar arsında çatışmanın sona erdirilmesi gerekmektedir.

2. Madde: Rumlar, padişahı hükümdar bilip vergi vereceklerdir ve bir hükümet kurarak idarecilerini kendileri seçeceklerdir. Ancak seçilen idarecilerin Osmanlı Devleti'nin onayını alması gerekmektedir. Rumlar ve Müslümanlar arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlık nedeniyle, birbirlerine kötülük yapmaları ihtimaline karşı ayrılımları uygundur. Bu bakımdan Müslüman halkın arazileri Rumlar'a satılacaktır.

3. Madde: Bu hususların tanzîmi, sınırların tespiti özel görevlilerce yapılacaktır.

4. Madde: İngiltere, Fransa ve Rusya bu anlaşmanın uygulanması için İstanbul'daki elçilerine talimat vereceklerdir.

5. Madde: Üç devlet, bu anlaşmayla kendi uyrukları için daha fazla imtiyaz talep etmeyeceklerdir.

6. Madde: İki taraf arasındaki kesin sulh, taahhüt altına alınacaktır.

⁴⁹⁵ Aynı tez, s. 177-179

7. Madde: Bu anlaşma en geç iki ay içinde mümkünse çabuk bir şekilde tasdik olunacaktır.

Gizli Madde: Osmanlı Devleti, bu üç devletin arabuluculuğunu kabul etmediği takdirde;

1. Savaşın uzaması katliama dönüşeceğinden dış müdahaleyi gerektirmektedir. Rumlarla ticarî ilişkilere girilecek, konsoloslar tayin edilerek Rum memurları da kendilerince kabul edilecektir.
2. Anlaşma olmadığı takdirde iki tarafın birbiriyle askerî açıdan irtibatının kesilmesi doğrultusunda çalışmalar yapılacak ve Akdeniz'deki düvel-i selâse savaş gemileri kaptanlarına bu konuda talimat verilecektir.
3. Hiçbir şekilde sulh yapılmadığı takdirde daha güçlü tedbirler alınacaktır.

Londra Protokolü, Osmanlı Devleti'ne 4 Ağustos 1827 tarihinde tebliğ edilmiştir. Antlaşmada müttefik devletler, kendilerinden ' *Üç Müttefik* ' diye söz etmiş ve ayrıca bir de ' *Hıristiyan devletlerin çıkarları* ' deyimini kullanmışlardır. İttifak halinde olan üç devletin arabuluculuğunu kabul etmesi için Osmanlı Devleti'ne 15 gün süre vermişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin, şimdiye kadar yapılan bütün aracılık tekliflerini reddettiği de belirtilerek, bu defa da Londra Protokolü'nü reddedecek olursa, üç devletin, " *genel ticarî menfaatleri ve Avrupa barışı açısından* " gerekli tedbirleri alacaklarını belirtmişlerdir. Osmanlı'ya verdikleri bildirim esas itibarıyla tam bir ultimatoom niteliği taşımakta idi⁴⁹⁶. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Londra Protokolüyle Akkerman Antlaşması'na aykırı davrandığını ve antlaşmayı ihlal ettiğini düşünmekteydi. Eğer ısrar edilecek olursa, Osmanlı Devleti'nin antlaşmaya bağlılığının söz konusu olmayacağını ifade etmekte idi. Nitekim Londra kararlarının Osmanlı Devleti'ne bildirildiği günün ertesinde Rus Tercümanı Frankini, Bâbîâlî'ye gelerek, Rus elçisi her ne kadar protokolü imzalamış ise de bu durumun Rusya'nın politikasına uygun olmadığını bildirmekle görevlendirildiğini, Rusya için

⁴⁹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 180

Osmanlı Devleti'yle yaptığı Akkerman Antlaşması'nın geçerli olduğunu belirtmiştir⁴⁹⁷.

Osmanlı Devleti, içişlerine müdahaleden başka bir anlama gelmeyen ve tek taraflı olarak Türklerin Yunanistan'dan atılması demek olan bu çok ağır kararı kesin bir şekilde reddetmiştir. Londra Protokolü, tek taraflı olarak Türklerin Yunanistan'dan atılması ve mal ve mülklerinin Rumlar'a bırakılması manasına gelmekte idi. Türklerin kovulmasına karşılık, hiçbir Rum yerinden, yurdundan, malından, mülkünden edilmiyordu. Bir nüfus değiş-tokuşu ve bir mal değiş-tokuşu söz konusu değildi⁴⁹⁸. Aynı zamanda Rumlar'a verilecek bir bağımsızlık, diğer milletlerin ileride öne sürebilecekleri bu tür bir isteği peşinen kabul etmek manasına gelecekti. Bunun ise tek anlamı vardı: Osmanlı Devleti'nin dağılması. Bu sebepler ile Osmanlı Devleti, baskılara sonuna kadar direnmeye karar vermiştir. Bu arada Sultan II. Mahmud, biraz sitemkâr bir ifade ile kaleme alınan bir beyanname aracılığıyla bütün devletlere görüşlerini açıklamıştır. II. Mahmud, bu bildirisinde bağımsız ve meşrû bir hükümdarla, isyan eden bir avuç Rum'un bir tutulmasından ve Avrupa devletlerinin bir taraftan adalet ve tarafsızlık kavramlarını savunur görünerek, başka ülkelerin içişlerine karışmasındaki çifte standarttan yakınmıştır. Oysa gerek Petersburg Protokolünde ve gerekse Londra Protokolü'nde alınan kararların Osmanlı hükümeti tarafından reddedilmesi üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya harekete geçmişlerdir. Maksatları, almış oldukları kararları silah zoruyla kabul ettirmekti⁴⁹⁹. Reisü'l-küttâb Mehmed Said Pertev Efendi ile İstanbul'daki Rus, İngiliz ve Fransız elçileri arasında 9 Eylül 1827 günü şöyle bir konuşma gerçekleşmiştir:

“ Toprak bizimdir. Tebaa bizimdir. Bizim hukukumuz kesindir... Büyük devletler bizden ne isterler ?... Bizim Fransa ile, İngiltere ile, Rusya ile antlaşmalarımız var. Bu antlaşmaların bir tek maddesi, ortaya attığınız iddialara hak veriyor mu ? Arabuluculuk, mütâreke, yatıştırma önerileri de nereden çıktı? Sağduyu ve mantık bunların hepsini reddeder. Bâbîâli tekrar ediyor: bunları dinlemeyi kıyamete kadar reddedecektir ! ”

⁴⁹⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 181

⁴⁹⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s. XXIII

⁴⁹⁹ Uçarol, **a.g.e.**, s. 161

Aynı toplantıda Reis Efendi, Elçilere: “ *Bir imparatorlukta iki egemenlik olamaz. Birinin ötekini yok etmesi gerekir* ” der. Bunun üzerine Elçiler, Londra kararlarını Bâbîâli’ye empoze etmek için baskılarını artırırlar. 11 Eylül 1827 tarihinde üç elçi yine Reis Efendi’yi ziyaret edip, Adalar Denizi’nde güvenliğin kalmadığı, Avrupa ticaretinin bundan zarar gördüğünü, ayrı bir Yunan devleti kurularak savaşa son verilmesi gerektiğinden bahsederler. Bunun üzerine Reis Efendi şöyle der⁵⁰⁰: “ *Bâbîâli, büyük devletlerin bu mantığını kabul edemez. Bu insanlar, bu denizler, bu kıyılar ve bu filolar bizimdir.* ” Osmanlı Devleti, taviz vermez tutumunu sürdürürken, bir taraftan da herhangi bir savaş durumuna karşı hazırlıklı olabilmek için önlem almaya çalışmıştır. Bu nedenle Sadaretten, kaptan Paşa’ya yazılan bir tahriratta durum şu şekilde değerlendirilmiş ve hazırlıklı bulunması istenilmişti. Rum meselesine ecnebi devletlerin karışmasının imkânsız olduğu bir beyanname ile duyurulmuştur ve bu da elçiler aracılığıyla devletlere iletilmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya Rum meselesinde Osmanlı’yı müzakereye zorlamak için Londra’da bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre, Akdeniz’e donanma çıkaracaklarmış. Bu anlaşmayı Prusya ve Avusturya kabul etmemişler. İngiltere, Fransa ve Rusya da savaş istemediklerini belirterek, bir mütareke için Osmanlı’ya bir takrir vereceklermiş. Eğer Osmanlı Devleti onların istediği gibi davranmazsa her türlü yola başvuracaklarmış. Bu nedenle Mora ve Adalar Denizi’nde olası bir saldırıya karşı bütün tedbirlerin alınması gerekmektedir. Böyle bir durumda, Osmanlı’nın bütün İslâm alemi, karşılına çıkma kararlılığındadır⁵⁰¹. Üç müttefik devlet, Osmanlı Devleti’ne 31 Ağustos 1827 tarihinde ikinci bir bildirim daha vermiş ve Osmanlı Devleti’nin tekliflerini reddetmesi halinde 4 Ağustos’ta verdikleri takrîrde bildirdikleri tedbirleri almak durumunda kalacaklarını açıklamışlardır. Osmanlı Devleti’nin tavrı aynı olmuş ve müdahaleyi bir kez daha reddetmiştir⁵⁰². Bunun üzerine, üç büyük devlet diplomatik baskıların yeterli olmadığını görmüş ve Osmanlı Devleti’ni yıldırma için farklı bir yol denemeye çalışmıştır. Müttefik devletlerin, Osmanlı Devleti’nin Navarin Limanı’nda demirli bulunan donanmasını abluka altına

⁵⁰⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. XXIII-XXIV

⁵⁰¹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 183

⁵⁰² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 180; Bayrak, **a.g.t.**, s. 183

alması üzerine gelişen olaylar Yunanistan Devleti'nin kurulması aşamasında önemli bir dönüm noktası teşkîl edecektir.

D. NAVARİN BASKINI VE SONUÇLARI

Rum ihtilali'nin ve İbrahim Paşa tarafından girişilen tedip harekâtının arz ettiği yeni durum karşısında harekete geçen üç müttefik devlet, Londra'da imzaladıkları protokol hükümleri gereğince ve ayrıca bazı ihtiyatî tedbirler almak amacıyla Eylül ayında Mora sahillerine donanma göndermişlerdir⁵⁰³. Üç müttefik devlet bir de, filo komutanlarına 12 Temmuz 1827 tarihinde kendi murahhasları arasında imzalanmış müşterek bir talimat göndermiştir. Fransız Amirali Dorinyi'ye gönderilen talimat şöyledir⁵⁰⁴:

“ *Mösyö Amiral*

Fransa, İngiltere ve Rusya hükümetleri gerek Bâbiâli ve gerekse Yunanlılar nezdinde bu iki millet arasında bir uzlaşma husule getirmek için bütün nüfûz ve kuvvetlerini kullanmaya karar verdiklerinden 6 Temmuz 1827 tarihinde Londra'da imzalanmış kat'î bir muahede ile bu gayeye vasil olmak için hep birlikte yapacakları tedbirleri tayin ettiler; bunun bir sûretini size göndermekle iftihar ederim. Kral, bu itilâf mucibince İngiltere ve Rusya deniz kuvvetleri komutanlarının dahi aldıkları aşağıdaki talimatın aynen size bildirilmesini emretti. Bu yazıları alıp içindekileri anlar anlamaz bu komutanlarla birleşecek ve talimatı kendilerine okuyacaksınız. Size verilmiş olan memuriyet hakkında Yunan hükümeti komisyonuna malûmat vermek için onlarla derhal anlaşıacaksınız. Bu iptidai tedbirleri icra ettikten sonra aynı komisyona bir sûreti bağlı bulunan takriri bildireceksiniz. Aynı mealde olan bu takriri üç komutanın her biri tarafından imza edilecektir. Komutanlar bu merasimde ve ileride yapacakları bütün tedbirlerde olduğu gibi aynı derecede mevki alacaklardır. Zira üç hükümetin niyeti içlerinden hiçbirinin diğerleri üzerine üstünlük vaziyeti göstermeyerek birlikte hareket etmeleri lazımdır. Aynı zamanda Bâbiâli'ye yapılmış olan tavassutun haber verilmesi ile silahların terk edilmesini isteyen takrir, her bir filodan komutan tarafından intihap edilmiş yüksek rütbeli bir subay marifetiyle gönderilecektir. Bu subaylar hükümet komisyonunun cevabını bekleyecekler ve mümkün olduğu kadar süratle cevap vermek ihtiyacını onlara hissettireceklerdir. Bu cevabın üç deniz komutanlarına birlikte hitap edilmiş olması

⁵⁰³ M. Tayyib Gökbilgin, “Navarin“, İA, C. IX, MEB., İstanbul 1964, s. 134

⁵⁰⁴ Kurtoglu, a.g.e., s. 160

münasip olacaktır. Yunanlılar mütarekeye razı olurlarsa arkadaşlarınızla birlikte, muharebeyi ve kan dökmeyi tatil ettirmek için en muvafık ve hızlı tedbirlerin alınmasıyla meşgul olacaksınız. Bu bapta verilecek emirler ile muharebe geri bırakılır bırakılmaz Yunan hükümeti komisyonda kendisiyle Bâbîâli arasında esas müzakereye girişmek vazifesi verilecek olan murahhasları tayin etmek hususuna muvafakat etmesini teklif edeceksiniz.

Fransa, İngiltere, Rusya elçileri marifetiyle Türk Hükümetine aynı teklifler yapılacaktır. Bunun neticeleri hakkında size malumat verilecektir. Neticede size muvafık geldiği takdirde iki taraf murahhaslarının toplanmasını acele edeceksiniz.

Mösyö Amiral ! Bu yazıların esasını teşkil eden memuriyeti size vermekle, kralın iyi teveccüh ve takdirinin bir delilini göstermek istediğini söylemeye lüzum görmüyorum. Ege Denizi'nde bulunan filonun komutanlığına sizi tayin ettiğinden beri daimi surette göstermiş olduğunuz gayret, basiret ve maharetle bu vazifeyi de tamamlayacağınızı bilir. "

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Mora sahillerine donanma göndermelerinin nedeni aldıkları kararları silah zoruyla Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmektir. Üç müttefik devletin yaptığı ilk iş, Mora'yı kuşatma altına almak olmuştur. Böylece Mora yarımadası ile Osmanlı Devleti'nin bağlantısı kesilmiştir⁵⁰⁵. Üç müttefik devletin donanma komutanlarından İngiliz Amirali Codrington, İbrahim Paşa'nın yakınlarında Anabolu limanında, Fransız kuvvetleri komutanı De Rigny ise Milo önlerinde bulunmakta idi⁵⁰⁶. 11 Eylül 1827'de İngiliz Amirali Codrington komutasındaki İngiliz deniz filosu Navarin önlerine gelmiştir. Navarin körfezinde bulunan Osmanlı-Mısır donanmalarının Mora sahillerine karşı yapacakları düşmanca harekâtı önlemek amacı ile 19 Eylül'de körfezi terk etmek isteyen bazı gemileri önlemiş ve İbrahim Paşa'yı Londra Antlaşması'ndan haberdâr etmiştir⁵⁰⁷. Amiral Codrington, aynı gün bir de " *bu sularda bulunan hiçbir geminin askerî operasyonuna izin vermeyeceği* " açıklamasında bulunmuştur⁵⁰⁸. İngiliz Amirali Codrington'dan sonra 21 Eylül'de, de Rigny komutasındaki Fransız filosu Navarin'e

⁵⁰⁵ Uçarol, **a.g.e.**, s. 161

⁵⁰⁶ Jorga, **a.g.e.**, s. 277

⁵⁰⁷ Şinasi Altundağ, " İbrâhim Paşa ", **İA**, C. V-2, MEB., İstanbul 1950, s. 902

⁵⁰⁸ Jorga, **a.g.e.**, s. 277

gelmiş ve İngiliz filosuna katılmıştır⁵⁰⁹. Navarin önlerine gelen Fransız Amiral vekîli de Amiral Codrington'un sözlerini tekrarlamıştır. Navarin önlerinde bulunan İngiliz ve Fransız Amiralleri, 22 Eylül tarihinde İbrahim Paşa'yı Temmuz ayında yapılan antlaşma gereğince, tüm faaliyetleri askerî tedbirler kullanarak engelleme yetkisine sahip olduklarını açıklamışlardır. İki Amiral, İbrahim Paşa'ya “ *bu sırada bayraklarımıza tek bir top bile isabet edecek olursa, bu Osmanlı Donanması'nın felaketi olacaktır* ” şeklinde tehditler savurmuştur. Bunun üzerine İbrahim Paşa, İngiliz Amiral'i Codrington'a 25 Eylül'de yaptığı açıklamada, kendisinin bağımsız bir komutan olmadığını ve dolayısıyla efendisinin yeni talimatlarını beklemek zorunda olduğunu sözlü olarak söylemiştir⁵¹⁰. İki Amiral, İbrahim Paşa ile müzâkereye girişerek 25 Eylül'de mütâreke imzalamıştır. Buna göre, Osmanlı Donanması Navarin'i terk etmeyecek; Avrupa gemilerinin kontrolü altında İbrahim Paşa'nın iâşesi sağlanacaktı. Rusya'nın düşmanca niyetlerine karşılık güya kendi devletlerinin barış dolu niyetlerinin olduğunu söyleyen iki komutan kendi gemileri için güvenli bir liman aramaya başlamışlardır⁵¹¹. İngiliz ve Fransız donanmaları daha sonra Zanta ve Milo adalarına çekilmiş ve asıl anlaşma için merkezden gelecek emirleri beklemeye başlamışlardır⁵¹².

Bu arada İngiltere Başbakanı George Canning, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan İbrahim Paşa'yı geri çağırması ve düşmanlıktan vazgeçirmesi için Binbaşı Cradock'u İskenderiye'ye göndermiştir. Ancak Mehmed Ali Paşa, İngiltere'nin bu tür girişimlerini sonuçsuz bırakarak Osmanlı Devleti adına giriştiği bu hareketten vazgeçmemiştir. Binbaşı Cradock, 8 Ağustos 1827 tarihinde İskenderiye'ye ulaşmış ve üç gün önce yeni bir Mısır Donanması'nın, Muharrem Bey'in komutası altında, İbrahim Paşa'nın kuvvetlerine katılmak için yola çıktığını öğrenmiştir. Bu sırada bir başka donanma da İstanbul'da hazırlanmakta idi. Bu güçlerle Çamlıca Adası'na hücum edilecek, buradaki asiler etkisiz hale getirilecek ve Rum deniz kuvvetleri yok edilecekti. Başarının sağlanabilmesi için, öncelikle bir süredir İbrahim Paşa ile Kaptan Hüsrev Paşa arasındaki anlaşmazlığın ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Komutanın tek elde birleşmesi için donanmanın İbrahim Paşa'nın idaresine

⁵⁰⁹ Altundağ, **a.g.m.**, s. 902

⁵¹⁰ Jorga, **a.g.e.**, s. 277

⁵¹¹ Aynı eser, s. 277

⁵¹² Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 134

bırakılmasına karar verilmiştir. Hüsrev Paşa azledilmiş ve Osmanlı Donanması Beylerbeyilik rütbesiyle başbuğ olarak atanan Patrona Tahir Kaptan yönetiminde, İbrahim Paşa maiyetine gönderilmiştir. Tahir Paşa'nın maiyetine 1 kalyon, 7 fırkateyn, 10 korvet, 5 brik, 1 gulet olmak üzere 24 gemi tahsis edilmiştir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra 10 Mayıs 1827 tarihinde Tahir Paşa ve filosu Çanakkale Boğazı'ndan hareket etmiş ve dokuz günlük yolculuktan sonra Navarin Limanı'na girmiştir. Mısır Donanması ise 45 savaş gemisi ile 60 adet asker, yiyecek ve diğer mühimmatı taşıyan gemilerle birlikte İskenderiye limanından hareket etmiş ve 9 Eylül 1827 tarihinde Navarin Limanı'na gelmiştir. İbrahim Paşa, mevcut gemileri üç filo halinde düzenleyerek, küçük gemilerden oluşan filoya Mudon Muhafızı Hasan Paşa'yı, kalyon ve fırkateynlerin oluşturduğu filoya Kapudane Hüseyin Bey'i başbuğ olarak atamıştır. Kendisi de donanma başbuğu Tahir Paşa ile iki gemiye kumanda edecekti⁵¹³.

1 Ekim 1827'de Patrona Bey ile İbrahim Paşa'nın komutası altında bulunan Mısır ve Osmanlı Donanması'na ait gemiler Patras'a doğru hareket edecekmiş görüntüsü altında Navarin Limanı'ndan ayrılmışlar fakat İngiliz Amirali Codrington'un geri dönme işaretine uyararak limana geri dönmüşlerdir. Bunun yanı sıra Manya'nın iç bölgelerine doğru hareket eden kara birlikleri de durdurulmuştur. Osmanlı-Mısır donanma gemileri gece vakti yine limandan ayrılmak istedikleri vakit İngilizlerin ateşine marûz kalmışlardır. Donanmanın yeni bir girişimde bulunmayacağından emin olmak için, İngiliz ve Fransız gemiler ile Rus donanma komutanı Heyden'in emri altında bulunan gemiler Mısır ve Osmanlı kuvvetlerini gözü altında tutmak için Navarin Limanı önlerine gelmişlerdir⁵¹⁴.

İstanbul'da bulunan üç devletin elçileri, Bâbiâli'nin Londra Protokolü kararlarını ve müttefik devletlerin arabuluculuğunu reddettiğine dair haberi, 15 Eylül 1827 tarihinde İngiliz ve Fransız amirallerine haber vermiştir. Bunun üzerine Fransız Amirali de Rigny, bu haberi aldığı vakit Fransa Bahriye Nazırı'na yazdığı raporda, “*Hiç şüphe yok ki; talimatınızı tatbik etmek zamanı gelmiştir. Bunu inkâr etmiyorum, fakat hâlâ Rus filosu görünmedi. Onun Akdeniz'e geldiğinden bile haberim yoktur. Rusların iştirakleri olmadan yapılan kat'î hareketlerin mesûliyetini kabul etmemeleri*

⁵¹³ Bayrak, **a.g.t.**, s. 186-187

⁵¹⁴ Jorga, **a.g.e.**, s. 277

ihtimalini de düşünmek lâzım değil midir ? Fransız elçisi ilk defa ateşlenecek topla hayatları tehlikeye girebilecek rehineler hakkında alınacak tedbirlerden hiç bahsetmedi. ” demektir⁵¹⁵. İngiliz Amiral Sir Edward Codrington ise Mora’daki üssüne varınca İngiliz elçisi Lord Stratford Canning’e mektup yazarak kendisinden ne istenildiğini bilmediği için tedirgin olduğunu belirtmiş ve Stratford Canning’ten aydınlatıcı bilgi istemiştir. Codrington, ayrıca Stratford Canning’e şu soruyu da sormuştur. “ *Hiç şüphe yok ki bu bir abluka demektir. Eğer Türkler bu ablukayı yarmaya kalkışarlarsa buna top ateşi ile engel olmak gerekmez mi ?* ” demektir⁵¹⁶. Stratford Canning ise İngiliz Amiral Sir Edward Codrington’a şu cevabı yollamıştır⁵¹⁷:

“ Düşündüm taşındım, arkadaşların General Guilleminot ve M. De Ribeaupierre ile yazınızda dokunduğunuz meseleleri inceledik. Mesela bir çatışma halinde, mutabık kaldığımıza göre sizin tarafınızdan alınacak tedbirler asla düşmanca bir ruh haleti içinde tasarlanmayıp harbe yol açıcı herhangi bir hareketten kaçınmamız gerekmekte ise de ablukayı kırıcı teşebbüslere karşı, gerekirse ve elinizde başka çare kalmazsa top ateşine başvurabilirsiniz. ”

Lord Stratford Canning, Amiral Codrington’a şunları da söylemektedir⁵¹⁸: “ *Benim fikrimce İbrahim Paşa’nın filosuna yapılacak herhangi bir zarar onu ısrardan ziyade kararından caydırmaya yarayacaktır. Bir zaman gelecek ki; kendisine ihtar olunan mütarekeyi icap ederse kuvvetle kabul ettirmeye azmetmiş olduğumuzu vakalar ona öğretecektir. Bu mütareke ister onun rızasıyla olsun ister onun arzusu hilafına olsun her halde elde edilecektir. Zira; Londra muahedesinin gayesi de bundan başka bir şey değildir. Her halde ne bir tarafı ve ne de diğer tarafı iltizam edecek değilsiniz. Siz onların arasına girerek mümkün olabilirse megafonunuzla, eğer yapacak başka bir şey kalmazsa toplanımızla onlara sulhü kabul ettireceksiniz. ”*

İbrahim Paşa milletlerarası hukuka güvendiğinden Navarin Limanı’ndan ayrılmakta herhangi bir sakınca görmemiş ve Navarin’deki karargâhını terk ederek, Pelopennes’deki ordularını denetlemeye gitmişti. Tam bu sırada İbrahim Paşa’ya,

⁵¹⁵ Kurtoğlu, a.g.e., s. 166

⁵¹⁶ Aynı eser, s. 162

⁵¹⁷ Lane Poole, a.g.e., s. 62-63

⁵¹⁸ Kurtoğlu, a.g.e., s. 162

donanmayı İstanbul ve İskenderiye'ye geri göndermesi ve Mora'yı derhal boşaltması emri verilmişti. Üç devletin amiralleri ise İbrahim Paşa'yı cezalandıracak top ateşini beklemekte idiler⁵¹⁹. Navarin'de bulunan Osmanlı Filosu, 3 kalyon, 15 firkateyn, 16 korvet, 4 brik ve 5 ateş gemisinden oluşmaktaydı. Müttefik devletler filosunda ise 10 kalyon, 10 firkateyn, 7 brik ve küçük gemiler bulunmaktaydı. Osmanlı Donanması'nda 228 top taşıyan 3 kalyon'a karşılık, müttefik devletlerin filosunda 760 top taşıyan 10 kalyon bulunmakta idi. Osmanlı firkateynlerinde yaklaşık 1050 top bulunurken, müttefik devletlerin 10 firkateynleri 472 top bulunmakta idi. Türk ve Mısır korvet ve brikleri müttefik devletlerin 74 topuna karşılık 740 topa sahipti. Top sayısı bakımından Osmanlı Donanması zengin gibi görünüyorsa da dönemin savaş gemilerini kalyonların oluşturmasından dolayı firkateynler kalyonlarla boy ölçüşecek durumda değillerdi. Osmanlı deniz gücü bu bakımdan müttefik devletlerin donanmasına oranla yetersiz bir durumda bulunmaktaydı⁵²⁰.

Amiral Sir Edward Codrington komutasındaki müttefik devlet filoları 18 Ekim'de Navarin'in birkaç mil kuzey tarafında bulunmakta idiler. 17 Ekim'de Fransız Amirali de Rigny, Codrington'a, körfeze girmekten başka alternatif olmadığını, kışın körfezin dışından Navarin'i kuşatmanın mümkün olamayacağını, Osmanlı Donanması'nın yanında demirlemek gerektiğini söylemekteydi. Böylece Osmanlı-Mısır deniz gücünün plânlarından vazgeçirileceğini ve memleketlerine dönmek zorunda kalacaklarını da belirtmekteydi. 20 Ekim sabahı müttefik devletler donanması Navarin Limanı'na girmeye başladılar. Aynı gün öğleden sonra, Albay Fellows'un komutasındaki Dartmouth firkateyninden denize, içlerinden kırkar er bulunan iki filika indirildi. Yüzbaşı Fiçroy tarafından idare edilen filikalar, ateş gemileri üzerine doğru ilerlemeye başladılar. Ateş gemisinde bulunan Osmanlı askerleri, üzerlerine doğru gelen bu tekneleri uyardılar ancak, bu uyarının etkisiz olduğunu, teknelerdeki İngiliz askerlerinin üzerlerine gelmeye devam ettiğini görünce tüfek ateşine başladılar. İngiliz yüzbaşı ile askerlerin çoğu yaralandılar. Bunun üzerine Dartmouth firkateyni de top ateşine başlayarak Navarin deniz savaşını başlatmıştır. Yaklaşık 3-3,5 saat süren Navarin deniz savaşında Osmanlı-Mısır donanmalarının kaybı büyük olmuştur. Osmanlı Donanması'nda 34 gemi yanmış, 10

⁵¹⁹ Jorga, **a.g.e.**, s. 277-278

⁵²⁰ Bayrak, **a.g.t.**, s. 190; Kurtoglu, **a.g.e.**, s. 172-175

gemi batmış, 6 gemi de harap olmuştur. Osmanlı Donanması'ndaki insan kaybının ise 6.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşın müttefik devletlerin insan kaybı, 480 yaralı ve 177 ölüdür. Gemi kayıpları ise yoktur⁵²¹.

20 Ekim 1827 akşamı, Müttefik Amiraller, büyük bir sevinçle Navarin olayını İstanbul'daki elçilerine müjdelemişlerdir. İngiliz Amirali Codrington, alevler içerisindeki Navarin koyuna bakarak Büyükelçi Stratford Canning'e şunları yazmıştır: “ *Türk-Mısır donanmasının yok edildiğini Ekselanslarına bildirmekle zevklenirim... gemilerin çoğu havaya uçuruldu, bir çoğu batırıldı ve şu anda liman öylesine enkazla dolu ki, böyle bir tabloya bugüne kadar pek az kimse tanık olabilmıştır, sanırım.* ” Fransız Amirali de Rigny ise Navarin'den Büyükelçi Kont Guilleminot'a gönderdiği raporuna, “ *Türk donanması yok edildi* ” diye başlıyor ve “ *yarın sabah arta kalanların da işini bitireceğiz* ” diye devam ediyordu. Rus Amirali Kont de Heyden⁵²² de “ *Türklere ve İbrahim'e çok sert bir ders vermiş olarak Navarin'den ayrılacağız* ” diyor ve şunları ekliyordu. “ *Bu olayın, önceden kestirilemeyecek kadar yankıları olabilir ve olmalıdır.* ”

Navarin sonrası Rus Amirali Heyden, karaya asker çıkarmayı, Muton ve Koron'a saldırmayı ve Mısırlıları bu sefer gerçekten ve derhal Mora'dan sürmeyi teklif etmişse de diğer amiraller tarafından Heyden'in görüşü kabul edilmemiştir. Navarin olayından sonra galipler derhal savaş alanını terk etmişlerdir. İngiliz Amirali Codrington, Malta'ya doğru hareket etmiş, Fransız Amirali de Rigny, İzmir önlerine kadar gelmiş, Rus Amirali Heyden ise takımadalarda tek başına kalmıştır⁵²³.

Navarin olayı, İstanbul'da duyulduğu zaman üç devletin elçileri, hemen Reisülküttap Pertev Efendi'yi ziyaret ederek, Osmanlı Devleti'nin nasıl bir tutum alacağını ve bu durumun bir savaş ilanı olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini öğrenmeye çalışmışlardır. Sultan II. Mahmud, Navarin olayından sonra Rum meselesine diğer devletlerin müdahalesi konusunda daha da muhalif bir tutum içerisine girmiştir. Bunun üzerine Avusturya Büyükelçisi teşebbüslerde bulunmuş, Şeyhülislâm'ın konağında yapılan toplantılarda her ihtimale karşı sefer hazırlıklarının başlanılmasına ve devletlere protesto çekilmesine karar verilmiştir.

⁵²¹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 191-192

⁵²² Şimşir, **a.g.e.**, s. XL

⁵²³ Jorga, **a.g.e.**, s. 279

Aynı zamanda Avusturya Devleti'ne verilmek üzere de bir takrîr hazırlanmıştır. Bu takrîrde, İngiltere, Fransa ve Avusturya devletlerinin isteklerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul olunamayacağı, kendilerine defalarca bildirildiği halde taleplerinde ısrar ederek fiilen müdahaleye kalkıştıkları, buna rağmen şimdi de barış istedikleri, eğer Bâbîâli tarafından tespit edilen şartları kabul ederlerse, hemen acele karar verilmeyeceği bildirilmiştir. Takrirden belirtilen söz konusu şartlar şunlardır:

1. Müttefik devletler, Navarin olayından dolayı Osmanlı Devleti'ne tazminat ve tarziye verecekler.
2. Rum meselesine karışmayacaklarına dair söz verecekler.

29 Ekim 1827 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya elçileri bu protestolara bir takrîrle cevap vermiştir. Bu takrîrde; devletlerinin barış için çalıştığını, tecavüzün önce Osmanlı donanması tarafından yapıldığı, bu nedenle zaten devletlerinin Osmanlı Devleti'ne lazım gelen hürmeti gösterdiğini, arzularının Yunanistan'da sulh ve asayişin sağlanması olduğunu, Osmanlı Devleti'nin bu devletlerin arabuluculuğunu kabul etmesi gerektiğini, böylece Osmanlı Devleti'nin şimdiki durumda yok olan menfaatlerinin bile geri alınmasının söz konusu olduğunu, eğer mütareke ve arabuluculuk kabul edilirse, bazı önemli maddelerin tanzimi için daha sonra bir görüşme yapılabileceğini bildirmişlerdir. Ayrıca Navarin olayı nedeniyle, üç devletin niyetlerinin yanlış anlaşılmasını çünkü eğer niyetleri kötü olsaydı ertesi günü savaşa devam edebileceklerini, oysa savaştan kaçınmak için önlemler aldıklarını ve bu nedenle Yunan konusunda devletlerin baştan beri aynı olan görüşlerini sürdürdüklerini, Osmanlı Devleti'nin şu andaki tutum ve davranışının dostane olmadığını ve Osmanlı Devleti'nin iyi niyetinden şüphe ettiklerini, eğer iyi niyetli ise bunu göstermek için elçilerin tekliflerini kabul etmesi gerektiğini bildirmişlerdir⁵²⁴. 3 Kasım'da elçiler aynı tercümanlar vasıtasıyla, İbrahim Paşa'nın sözünde durmamasından ve Osmanlı deniz kuvvetlerinin kışkırtıcı hareketlerinin muharebeye sebebiyet verdiğini, Navarin olayının ne kadar üzücü olsa da, Osmanlı Sultanı ile savaş anlamına gelmediğini belirtmişlerdir.

Osmanlı Devleti ise emirnâmeler çıkararak her Müslüman'ı kutsal savaş için padişahın ordusuna katılmaya davet etmiş ve İstanbul Boğazı'nı bütün gemilere

⁵²⁴ Bayrak, **a.g.t.**, s. 194-195

kapatmıştır. Bunun yanı sıra 9 Kasım'da Avusturya Elçisi'ne bir nota vermiştir. Bu notada Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin ' *uygunsuz tekliflerinden* ', ' *izinsiz olduğu kadar haksız olan taleplerinden* ', ' *düşmanca olduğu kadar saygısız olan suikastlarından* ' bahsetmiş ve ayrıca tazminattan, Rum meselesinden el çekilmesinden ve tarziye gibi taleplerden de bahsedilmiştir. Bu istekler yerine getirilinceye kadar da elçilerle münasebetlerin kesildiğini belirtmiştir⁵²⁵.

Navarin olayı ile müttefikler tarafından, Mora'daki Osmanlı-Mısır kuvvetlerinin üstünlüğüne ve saygınlığına ağır bir darbe vurulmuştur. İbrahim Paşa'nın Mısır ile irtibatı kesilmiştir. Osmanlı Donanması'nın adeta yok olmasına yol açan Navarin faciası Mora, Fransa ve Rusya'da sevinç, İngiltere'de ise hoşnutsuzluğa sebep olmuştur⁵²⁶. Navarin olayı Avrupa'da da geniş yankılar uyandırmıştır. Avrupa'da halk, Navarin olayını sevinç gösterileriyle karşılamıştır. Helen dostu yazarlar, ressamalar, şairler sevinçten coşmuşlardır. Victor Hugo gibi Helen hayranları Osmanlı Donanması'nın batışını şiirlerle kutlamışlardır. Ressamlar hayal güçleriyle sayısız tablolar yapmışlardır. ' *Zafer* ' e övgüler yazılmış, şarkılar söylenmiştir. Osmanlı Müslümanları ise Navarin olayını bir Haç'lı savaşı olarak görmüş ve donanmanın batışına sessizce yas tutmuştur⁵²⁷. İngiliz hükümeti, Navarin olayının üzüntü verici bir kaza olduğunu bildirmiş ve Navarin olayına katılan amiralini görevden almıştır. Avusturya da Navarin olayından memnun olmamıştır. Navarin olayı ile Metternich sistemi ve Kutsal İttifak fiilen yıkılmıştır. Metternich'e göre, " *Navarin ile tarihte yeni bir dönem başlamıştır.* " İngiliz parlamentosu'nda Navarin olayı " *felaket olayı* " şeklinde vasıflandırılmıştır⁵²⁸. Çünkü, Navarin olayı ile Rusya ve Fransa'nın Boğazlar ve Balkanlar'da ortaya çıkan istekleri ve aynı zamanda Osmanlı Donanması'nın yediği büyük darbe, Rusya'nın güneye inme siyasetinde onu engelleyecek hiçbir kuvvetin kalmaması endişesine sebep olmuştur⁵²⁹. Kısacası bu olay, Avrupa'da kuvvetler dengesini bozacak ve Avrupa kıtasının siyasî çehresini değiştirebilecek bir gelişme olarak görülmekte idi. İslâm âlemi için yeni bir Haçlı seferinin başlangıcı sayılan bu olay, tür denizciliği için de

⁵²⁵ Jorga, **a.g.e.**, s. 279-280

⁵²⁶ Uçarol, **a.g.e.**, s. 161

⁵²⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s. XLI

⁵²⁸ Karal, **a.g.e.**, s. 118

⁵²⁹ Uçarol, **a.g.e.**, s. 161-162

bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Üç kıtada toprakları bulunan ve bunlar arasındaki bağlantıyı denizler aracılığıyla sağlayan Osmanlı Devleti, bu olay ile aniden donanmasız kalmış ve “ *donanmasız bir deniz devleti* ” haline dönüşmüştür⁵³⁰. Navarin olayı, III. Selim zamanından bu yana yetiştirilmeye çalışılan birçok Türk denizcisinin kaybedilmesi açısından da önem taşımaktadır. Tam da Rum isyanının bastırıldığı bir anda Üç müttefik devlet tarafından gerçekleştirilen bu olay, siyasî ve askerî kayıpların haricinde Mora’da olayların yeniden başlamasına sebebiyet vermiş ve bu sebeple de Osmanlı Devleti sert tedbirler almaya yönelmiştir⁵³¹. Olayların bu şekilde gelişmesi Rusya’nın işine yaramıştır. Ancak, Rusya’nın aşırı istekleri ve davranışları İngiltere ve Fransa’yı menfaatleri açısından endişeye sevk etmiş ve bu sebeple Rum isyanını sonuçlandırmak ve çıkması muhtemel Osmanlı-Rus harbini önlemek istemişlerdir. Fransa ve İngiltere, Mısır kuvvetlerinin Mora’dan çekilmeleri için 9 Temmuz 1828’de Mehmet Ali Paşa ile anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmadan sonra da Mehmet Ali Paşa’dan Mora’daki askerlerini çekmesini istemişlerdir⁵³². Mehmet Ali Paşa, Rumların bağımsızlıklarını kazanacaklarını ve Mora’nın elden gideceğini anlamıştır. Mehmet Ali Paşa, donanmasının yakılmış olması nedeniyle Mora’daki Mısır kuvvetlerinin ikmâlini temin edemeyeceğini gördüğünden ve bunun yanı sıra Fransızların Mora’ya asker çıkarmaları ve İngiliz donanmasının, Mısır sahillerini abluka ve tehdit etmesi üzerine, Rum ve Mısır esirlerinin karşılıklı iâdesi, Mora’da muhtelif mıntakalarda 1.200 kişilik bir kuvvet bırakılması şartı ile İngilizler ile anlaşmış ve ordusunu geri çekmeyi kabul etmiştir. Mısır kuvvetleri bu anlaşmadan sonra Mora’dan ayrılarak İskenderiye’ye geri dönmüştür⁵³³.

⁵³⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 162; Şimşir, **a.g.e.**, s. XLII

⁵³¹ Uçarol, **a.g.e.**, s. 162

⁵³² **Aynı eser**, s. 162

⁵³³ Şinasi Altundağ, “ Mehmed Ali Paşa “, **İA**, C. VII, Maarif Yay., İstanbul 1957, s. 570

E. 1828-1829 OSMANLI RUS HARBİ VE EDİRNE ANTLAŞMASI

Rusya, 1827 yılı içerisinde meydana gelen olaylardan kendi çıkar ve emelleri doğrultusunda memnundu. Bu durumdan faydalanmak için de, çok geçmeden Osmanlı Devleti'ne Akkerman Antlaşması'nı tam olarak uygulatmak ve Rum meselesini çözmek; gerçekte ise topraklarını genişletmek ve ' güneye inmek ' siyasetini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Rusya, bunu yaparken de amacının toprak kazancı olmadığını belirtmiş ve Avrupa büyük devletlerinin tarafsızlığını sağlamıştır⁵³⁴. Osmanlı Devleti ise Navarin olayından sonra İstanbul'da yapılan *Meşveret*'te Rusya'ya karşı mücadele edilmesine ve " *millet-i İslâmiye'nin yek-dil ve yek-cihet olarak muharebeye âmâde bulunması lazım geleceğine* " karar vermiştir⁵³⁵. Ancak, devletin durumu savaşa girmeye uygun değildi. Navarin'de donanması yanmış, 1826 tarihinde kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan ' *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* ' ordusu da tam olarak gelişememişti. Ayrıca devlet hem içeride hem de dışarıda pek çok sorunla karşı karşıyaydı. Bunun yanı sıra İngiltere ve Fransa ile de ilişkiler kesilmişti⁵³⁶. Ancak tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti, muhtar veya bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasına taraftar değildi. Reisülküttap Said Pertev Efendi ile Rus Elçisi Ribeaupierre arasında 17 Kasım 1827 tarihinde geçen konuşmada Said Pertev Efendi, Rus elçisine şöyle demektedir⁵³⁷: " *Demek ki kesin bir sınır çizerek bunun bir yanına bütün Hristiyanları, öte yanına da bütün Müslümanları yerleştirmek istiyorsunuz. Yunanistan Rumlarına bağımsızlık verdirmekle bütün İmparatorluğu tehlikeye sokuyorsunuz. Her halde bir ard düşünceniz var.* " Ayrıca Bâbîâli, 20 Aralık 1827 tarihinde yayınladığı bir beyânnâmede de şu görüşleri dile getirmektedir⁵³⁸: " *Gün gibi açıktır ki, bu bağımsızlık sonucunda kâfirler, Rumlar'ın yaşadıkları bütün Rumeli ve Anadolu eyaletlerini ele geçirecekler, camilerimizi ve mescitlerimizi kiliseye çevirecekler, buralarda çanlar çalacaklar ve yavaş yavaş Müslümanları yer yüzünden yok edeceklerdir... Bugün savaştan kaçınmak kaygısıyla Yunan bağımsızlığına razı*

⁵³⁴ Uçarol, **a.g.e.**, s. 163

⁵³⁵ Şerafettin Turan, " 1829 Edirne Antlaşması ", **D.T.C.F. Dergisi**, C. IX, S. 1-2, s. 114

⁵³⁶ Uçarol, **a.g.e.**, s. 164

⁵³⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s. XXV

⁵³⁸ Turan, **a.g.m.**, s. 115; Şimşir, **a.g.e.**, s. XXV-XXVI

olursak bunun başka taraflara da bulaşmasının bir daha önüne geçemeyiz ve Rumeli ve Anadolu'daki bütün Rumlar kısa zamanda bağımsızlık ilan ederler, vergi veren tebaa olmaktan çıkarak bir iki yıl içinde cömert Müslüman milletini boyunduruk altına alırlar ve günün birinde boğazımıza sarılırlar. Bunun sonucunda dinimizin ve devletimizin yok olacağı, heyhat, açıktır... Bu savaş, bundan önceki savaşların hiçbirine benzemez. Bu savaş, toprak kazanmak için yapılan bir devletle devlet savaşı değildir, bu savaş bir din ve milliyet savaşıdır. ” Rusya, tazyik ve tehditle emeline ulaşamayacağını anlayınca, bu işi silâh kuvveti ile yaptırmaya karar vermiş ve Bâbîâlî'nin yayınladığı beyânnâmede, Akkerman Antlaşması'nın vakit kazanmak için imzalanmış olduğu hakkındaki fıkrayı Osmanlı Devleti'nin, imzaladığı antlaşmaların hükümlerini yerine getirmediğini itiraf ettiğini bir delil olarak ele almış ve bunu bir harp bahanesi olarak kullanmak istemiştir. Çar I. Nikola'da 26 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı harp beyânnâmesi neşretmiş ve Rus orduları 7 Mayıs'ta Prut Nehri'ni geçerek Boğdan'a girmiştir. Kırım üzerinden Karadeniz yolu ile sevk edilen Rus kuvvetleri de doğuda Anapa kalesini kuşatmışlardır⁵³⁹. Ruslar kısa süre içerisinde de, Eflak ve Boğdan'ı ellerine geçirmiş, daha sonra Tuna'yı aşmış ve bölgedeki İbrail, Maçin ve Köstence gibi müstahkem kaleleri teslim almışlardır. Ruslar daha sonra ise, Hırsova, Tulça, Varna, Kale-i cedîd ve Silistre'yi işgal etmişlerdir. Anadolu taraflarında da Kars, Anapa, Ahıska, Faş ve Erzurum kalelerini ele geçirmişlerdir. Ruslar, Balkanlar'ı geçtikten sonra Edirne yönüne doğru hareket etmiş ve kısa süre içerisinde Yanbolu, İslimye, Kırkkilise ve İyneada'yı almış ve Edirne'ye ulaşarak şehri savaşımaksızın ele geçirmişlerdir. Edirne ile yetinmeyen Rus kuvvetleri devam ederek Vize, Lüleburgaz, Çorlu, Saray, Enez, Uzunköprü ve Hayrabolu'yu da istilâ ederek İstanbul'u tehdit eder duruma gelmişlerdir. Bâbîâlî ise payitahtı müdafaa çarelerini araştırmış ve 12–40 yaş arasındaki Müslüman nüfustan savaşabilecek 80.000 kişiyi tespit etmiştir. Bununla birlikte eli silah tutan herkesin Davutpaşa'da toplanılmasını istemiştir. Diğer taraftan da Rumeli halkını Ruslara karşı ayaklandırmak için etrafa buyurulduklar gönderilmesi istenilmiştir. Bu şartlar altında Rusya'ya karşı mukavemet edemeyeceğini anlayan Osmanlı Devleti, mütareke için harekete geçmiş ve Prusya aracılığıyla görüşmelere

⁵³⁹ Turan, **a.g.m.**, s. 115-116

başlamıştır. Bâbîâli, Rusya ile yapılan müzakerelerde hiç olmazsa Mora üzerindeki haklarını kurtarabilmeyi düşünmüş ancak bir müddet sonra Osmanlı Devleti, bu haklarından vazgeçmiştir. Osmanlı Devleti, Mora'dan vazgeçtiği gibi Rus tekliflerini bile kabule mecbur olmuştur. 14 Eylül 1829 tarihinde de Osmanlı-Rus savaşını sona erdiren Edirne Antlaşması imzalanmıştır⁵⁴⁰. Edirne Antlaşması, 16 madde ile savaş ve ticaret tazminatıyla tahliye meselesine ait 4 maddelik bir mukavelenameden oluşmaktadır. Ayrıca eflak ve Boğdan imtiyazı için de ayrı bir senet imzalanmıştır. Bu antlaşma özetle şu hükümleri içermektedir⁵⁴¹:

1. Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki kara ve deniz savaşları sona erecek.
2. Rusya, Tuna Nehri'nin kolları arasındaki adalar dışında, Rumeli'de işgal ettiği yerlerden çekilecek ve Prut Nehri, savaştan önce olduğu gibi iki devlet arasında sınır olacak.
3. Osmanlı Devleti, Gürcistan ve Kafkasya'daki diğer yerlerin Rusya'ya ait olduğunu kabul edecek. Buna karşılık Rusya, Ahıska, Poti ve Anapa dışında Doğu'da işgal ettiği yerleri geri verecek.
4. Sırbistan ile Eflak ve Boğdan'a daha önce verilmiş haklar yenilenerek, genişletilecek. Bundan böyle, Eflak ve Boğdan voyvodaları, yerli boyarlardan seçilerek, Osmanlı Devleti'nin onayı ile göreve getirilecek. Voyvodalar, Akkerman Antlaşması'nda belirtildiği gibi 7 yıllığına değil, kaydı hayat şartıyla atanacak ve bu topraklar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakla birlikte, Türkler burayı terk edeceklerdi.
5. Rus ticaret gemileri, boğazlardan serbestçe geçebilecek ve Ruslar Osmanlı topraklarında ticaret yapabileceklerdi.
6. Antlaşma metninin 10. maddesine göre, Osmanlı Devleti, Yunanistan hakkında, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da yapılmış olan 6 Temmuz 1827 tarihli antlaşmayı ve bunun tatbikine dair 22 Mart 1829 tarihli antlaşmayı kabul edecek. Yunanistan hakkındaki düzenin sağlanması için de,

⁵⁴⁰ Ufuk Gülsoy, **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1993, s. 16-17; Turan, **a.g.m.**, s. 116 vd. Ayrıca bkz.: Uğur Akbulut, "Doğu Anadolu'da ilk Rus İşgalleri: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı", **Yeni Türkiye**, S. 44, Semih Ofset, Ankara 2002.

⁵⁴¹ Bayrak, **a.g.t.**, s. 219-220

antlaşmanın tasdikli nüshalarının mübadelesinden sonra, İngiltere, Fransa ve Rusya delegeleriyle birlikte çalışmak üzere delegeler tayin edilecek.

7. Osmanlı Devleti, Rusya'ya 10 Milyon düka altını savaş tazminatı, bir buçuk milyon da ticaret tazminatı ödeyecekti.

Edirne Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra imzaladığı en ağır antlaşmadır. Edirne Antlaşması ile Rusya, Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da işgal ettiği yerlerin büyük bir kısmını Osmanlı Devleti'ne geri vermekle beraber, Tuna Nehri'nin ağzındaki adalar ile Kafkasya'da stratejik önemi olan bazı yerleri ele geçirmiş ve böylece Karadeniz'in hem batısında hem de doğusunda biraz daha güneye inmiştir. Ayrıca Eflak ve Buğdanlılar ile Sırp'lara bazı haklar verdirmek suretiyle, onların bir bakıma koruyuculuğunu da üzerine almıştır. Bu ise, Panislavist politika izleyen Rusya'nın Balkanlar'daki nüfûzunu daha da arttırmıştır⁵⁴². Bunun yanı sıra Edirne Antlaşması'nın 7. maddesi gereğince Karadeniz artık bütün devletlerin ticaret gemilerine kesin olarak açık bulundurulmuştur. Edirne antlaşması ile Karadeniz, Türk-Rus denizi olmaktan çıkmış ve ticaretle uğraşan bütün devletlerin ve milletlerin gemilerine açık bir deniz haline gelmiştir⁵⁴³. Edirne Antlaşması, Boğazlar'ı milletlerarası rekabetin önemli meselelerinden biri haline getirmiş ve bu da Osmanlı dış siyasetinde yeni sorunlara yol açmıştır. Rusya, bu antlaşma ile Boğazlar'ın statüsünün kurucusu ve garantörü olarak Boğazlar'da söz ve etki sahibi olmuştur⁵⁴⁴. Osmanlı Devleti ayrıca, Edirne Antlaşması ile Yunanistan devletinin kurulmasını da kabul etmiştir. Edirne Antlaşması, Rus devlet adamlarını da memnun etmiştir. Rus başkanvekili, Grandük Konstantin'e 12 Şubat 1830 tarihinde Edirne Antlaşması hakkında şu raporu sunmuştur⁵⁴⁵:

“ Edirne barışının şartları Rusya'nın nüfûzunu Yakın Doğu'da sağlam bir temele dayandırdı. Sınırlarını kuvvetlendirdi, ticaretini kurtardı ve haklarına zaman oldu, menfaatlerine de sağlam bir dayanak verdi. Hiçbir devlet ne bu tabii durumun meydana getirdiği menfaatleri, ne de onun bir neticesi olan üstünlüğü Rusya'dan başarı ile çekip alamayacaktı. Ordu ile İstanbul üzerine yürümek, Osmanlı Devleti'ni

⁵⁴² Uçarol, **a.g.e.**, s. 167

⁵⁴³ Tükin, **a.g.e.**, s.168-169; Uçarol, **a.g.e.**, s. 167; Turan, **a.g.m.**, s. 147

⁵⁴⁴ Uçarol, **a.g.e.**, s. 167-168

⁵⁴⁵ Tükin, **a.g.e.**, s. 173

yok etmek elimizde idi. Hiçbir devlet buna karşı koyamazdı; şayet biz Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyetine son darbeyi indirseydik hiçbir tehlike bizi doğrudan doğruya tehdit etmiş alamayacaktı. Fakat Çar'ın fikrine göre, artık Rus himâyesinde yaşayabilir bir duruma getirilen ve yalnız onun arzularını yapabilen bu devlet, yani Osmanlı Devleti bizim siyasî ve ticarî menfaatlerimize, ya devletimizi haddinden fazla büyötmeye yahut da Türkiye'nin yerine kısa bir zamanda kuvvet, kültür, sanayi ve servetçe rakibimiz olabilecek devletleri koymaya zorlayabilecek herhangi bir yeni teşebbüsten daha iyidir. Bugün Bâbîâli ile olan münasebetlerimizi düzenleyen imparatorun bu prensibidir. Mademki onun imha edilmesini istemedik, o halde onu şimdiki durumunda muhafaza ve vikaye etmek çarelerini araştırmalıyız. Fakat şayet başka bir devlet tabîî durumu ihlâl etmeye kalkışacak olursa hastanın yanında nöbet bekleyen Çar, ona donanma ve askerlerini göndermeyi kararlaştırmıştır. Ancak bu yardım Türkiye'ye karşı duyulan bir temayülden ziyade genç ve kuvvetli bir devletin İstanbul'da yerleşmesini tecvîz etmeyen Rus menfaatlerini korumak maksadıyla yapılacaktır. ”

Her ne kadar bu rapor abartılı da olsa, Rusya'nın emellerini ifâde etmesi açısından son derece önemlidir. Zikredilen rapor, kriz içerisinde bulunan Osmanlı Devleti topraklarında Rusya'nın artık rahatlıkla ilerleyemeyeceğini tespit etmesi açısından da dikkat çekicidir. Sonraki dönemlerde gelişen olaylardan da anlaşılacağı gibi, Rus ilerleyişi karşısında, kendi menfaatlerinin tehlikeye düştüğünü idrâk eden diğer Avrupa devletleri harekete geçeceklerdir⁵⁴⁶.

⁵⁴⁶ Mehmet Saray, **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, 2. Baskı, MEB., İstanbul 2004, s. 118

F. YUNANİSTAN'IN KURULMASI

Edirne Antlaşması ile Rusya, Balkanlar'daki etkisini giderek arttırmıştır. Ayrıca Edirne Antlaşması'ndan sonra Rumlar arasında bağımsızlıklarının Rusya'ya ait olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Bu durum üzerine İngiltere, Rusya'nın Rum meselesinde ön plâna çıkmasından duyduğu endişe ile harekete geçmiş ve müstakil bir Yunan devletinin kurulması için, Fransa ile anlaşmıştır. Böylece İngiltere, Rum meselesini Edirne Antlaşması'ndan ayırarak kurulacak olan Yunanistan devleti üzerindeki etkisini arttırmak istemiştir⁵⁴⁷. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen, 1854 yılında İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı bir açıklamada, İngiltere'nin neden bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasını istediğini ve bunu gerçekleştirmeye yönelik bir politika izlediğini şu şekilde açıklamıştır⁵⁴⁸:

“ Edirne Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin bekası için o kadar zararlı görülmüş ve Avrupa'ca, bize o mertebe korku ve endişeyi mucip olmuştu ki, mes'ele-i mühimme (Yunan meselesi) hakkında o zamana kadar İngiltere devleti tarafından ittihaz olunmuş olan meslek birdenbire değiştirilmiştir. O zamana kadar, Yunanistan'a serbest bir hükûmet gözü ile bakılmamış, Eflak-Boğdan memleketleri gibi, yani Osmanlı Devleti'ne bağlı ve ona cizye verir bir idâre şekli kurulabileceği reyinde bulunulmuş idi. Ancak, Edirne Antlaşması'nın imzalandığı haberi gelince, Osmanlı Devleti'nin bekası o derece şüpheli görünmeye başladı ki, yeniden teşkili düşünülen Yunanistan hükûmet idâresini, kendi bekasından emin olmayan diğer bir hükûmete (Osmanlı Devleti'ne) bağlamak, hükûmet kaidesine aykırı sayılmış ve Lord Wellington (o zamanki İngiltere Başbakanı) da, bu düşünceye tamamıyla iştirâk etmiş olduğundan, Yunanistan idâresi, Osmanlı Devleti'ne tâbi edileceğine, bağımsız bir devlet mertebesine yükseltilmesini müttefik devletlere (Fransa ve Rusya) teklife müsaraat eylemiş idik... Bu da doğrudan doğruya Edirne Antlaşması'ndan dolayı bizi istilâ etmiş olan korku ve endişeden ileri gelmiştir. ”

Rumlara bağımsızlık verilmesi konusundaki İngiltere'nin teklifinin Rusya tarafından da kabul görmesinden sonra, Yunanistan'ın kurulması ve sınırlarının tespit edilmesi için Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri Londra'da bir araya gelerek

⁵⁴⁷ Bayrak, **a.g.t.**, s. 222

⁵⁴⁸ Turan, **a.g.m.**, s. 145

görüşmelere başlamışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya daha önce, Mısır kuvvetlerinin Mora'dan çekilmesi üzerine 16 Kasım 1828 tarihinde Londra'da imzaladıkları protokol ile Mora yarımadası ile kıyılarındaki adaları ve Kiklad adalarını kendi garantileri altına almışlardı. 22 Mart 1829 tarihinde de Londra'da ikinci bir protokol daha imzalamışlar ve bu protokol ile de Yunanistan'ı bağımsız hale getirmeye çalışmışlardı fakat, Osmanlı Devleti bu protokolü kabul etmemişti⁵⁴⁹. Edirne Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin devreye girmesiyle bağımsız Yunanistan'ın kurulması yönündeki çalışmalar tekrar başlamıştır, üstelik Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşması'yla bağımsız Yunanistan devleti'nin kurulmasını da kabul etmiştir. 3 Şubat 1830 tarihinde Londra'da yapılan görüşmelerde Yunanistan'a ait üç ayrı protokol imzalanmıştır. Londra Protokolü ile bağımsız bir Yunanistan Krallığı'nın oluşturulduğu ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin kendisine zor kullanarak kurdurduğu Yunanistan Krallığı'nı 24 Nisan 1830 tarihi itibarıyla tanımıştır. Protokolde, yeni devletin kara sınırlarının yanı sıra deniz sınırları da belirlenmiştir. Buna göre, Korint Körfezi'ne dökülen Aspro Potamos nehri ağzı ile Zeytin Körfezi'ne dökülen Sperchios nehri ağzı arasında çizilecek bir hattın güneyinde kalan arazi ve Eğriboz ve 36–39 derece kuzey enlemi ile 29 derece doğu boylamı arasında kalan adalar (Eğriboz Adası ile Sporat ve Kiklad Adaları'nın bir kısmı), Yunan Devleti'ne ait olacaktı⁵⁵⁰. Osmanlı resmî kayıtlarına göre Sporat Adaları gurubunda yer alan ve yeni devletin sınırları içerisinde kalan adalar şunlardır: Çamıca, Suluca, Şıra, İstandil, İşkinos, İşkilos, İşkiros, Santorin, Andre, Nakşa, Amurgos, Para, Mökene, Mürted, EGINE, Şeytan, Poros, Kırılancı, Güvercin, Kardaşlar, Belko, Yarasu, Zora, Osuda, İskandil, Pir, Yılan, İstaporya, Delos, Caros, Uzunca, Nepale, Ayayorgi, İstanos, İkaris, Kiros, Defliye, İskino, Ananis, Felakonda, Ferani, Dable, Küçükçamlıca, Engiste, Anafı, Küçükkanafı, Hristiyan ve Servi Adası. Kikladlar'dan ise; Termiye, Serifos, Küçükpara, İspinos, iskinos, Sifnos, Polikandros, Gümüş, Polino, Değirmenlik, Küçükdeğirmenlik, İpsara, Kalori (Kaya), Zenari (Kenari), Yaban, Keçi ve İstifalya Adası Yunanistan sınırları içerisinde gösterilmişti⁵⁵¹. Londra Protokolü'nde ayrıca Yunanistan'ın başına getirilecek kişinin

⁵⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 185

⁵⁵⁰ Turan, **a.g.m.**, s. 143-144; Bayrak, **a.g.t.**, s. 223

⁵⁵¹ Emecen – Şahin vd., **a.g.e.**, s. 85-86

6 Temmuz 1827 tarihli Londra Antlaşması'nı imzalamış devletlerin hanedanına mensup olmaması ve ırsen büyük evlada geçecek şekilde monarşik yönetime sahip bir devlet modeli benimsemişlerdi. Gerek Osmanlı Devleti ve gerekse de Yunan hükümeti, genel af ilan edecek ve toprakları üzerinde meskûn olup da, bir yıl içinde diğer tarafa geçmek isteyen Müslüman veya Rum halkın bu arzularını engellemeyeceklerdi. Bu protokolü imzalamış olan devletlerden herhangi birinin askerleri, diğer iki devletin izni ve onayı olmadan Yunan Devleti topraklarına giremeyecekti. Sınır tespiti için atanacak Osmanlı ve Yunan delegeleri arasında herhangi bir anlaşmazlığa yer vermemek için, Osmanlı-Yunan sınırı, İngiltere, Fransa ve Rus komiserleri tarafından 6 ay içinde tespit edilecek ve durum iki tarafa bildirilecekti. Ayrıca, Mora'daki Fransız askeri bir yıl daha Yunanistan'da kalabilecekti⁵⁵². Londra'da imzalanan ikinci protokole göre de, İngiltere Kralı IV. George'nin akrabası olan Saxe-Cobourg ailesinden Prens Leopold, Yunanistan'ın hükümdar prensi seçilmiştir. Üçüncü protokole de, Yunan Devleti dâhilinde bulunan Katoliklerin mezhep ve ayin serbestisine sahip olacakları bir esasa bağlanmıştır⁵⁵³. Müttefik devletler tarafından Yunanistan Krallığı için uygun görülen Prens Leopold, Yunanistan Krallığı'nı kabul edebilmesi için, Yunanistan'ın kuzey sınırının genişletilmesini ve bazı adaların, özellikle de Girit'in, Yunanistan'ın sınırlarına dahil edilmesini istemiş, fakat Leopold'un bu istekleri müttefik devletler tarafından reddedilmiştir. Leopold da bunun üzerine Yunanistan tacını reddetmiştir. Bunun üzerine müttefik devletler, Yunanistan Krallığı'na, Bavyera Kralı I. Louis'in oğlu Prens Otto'yu getirmişlerdir. Bu arada İngiltere, Yunanistan lehine sınır değişikliği yapılmasını önermiş ve bu teklif Rusya tarafından da kabul görmüştür. İngiltere, Sultan II. Mahmud'u ikna etmesi için de Stratford Canning'i görevlendirmiştir. Stratford Canning, Yunanistan sınırını Doğu'da Volo ile Batı'da Arta çizgisine çekmeyi başarmış ve bu konuda Sultan II. Mahmud'u ikna edebilmiştir⁵⁵⁴.

⁵⁵² Bayrak, **a.g.t.**, s. 223; Turan, **a.g.m.**, s. 144;

⁵⁵³ Bayrak, **a.g.t.**, s. 223-224

⁵⁵⁴ Aynı tez, s. 229

SONUÇ

1821 tarihinde ortaya çıkan Rum isyanı, esas itibariyle Batılı devletlerin Şark Meselesi bağlamında Osmanlı coğrafyasında gösterdikleri faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul'un fethedilmesi ile beraber Osmanlı Devleti, Avrupa için bir tehdit ve tehlike olarak görülmeye başlanmıştır. Fetihle beraber misyonerler, Osmanlı topraklarında faaliyetlerine başlamış ve kendilerine en önemli yardımcı unsur olarak da Oryantalist çalışmalar ile oryantalistleri bulmuşlardır. Misyon teşkilâtları, keşif ve öncü kolu olarak seyyahlar ile seyyah kılığına girmiş misyonerleri kullanmıştır. Batılı devletlerin misyonerlik faaliyetleri ile ulaşmak istedikleri esas gaye, ileride tatbik sahasına koyacakları plân ve projelerini uygulamak için gereken alt yapının hazırlanmasını sağlamak ile İslâm dini ve Osmanlı Devleti üzerine 'Ötekileştirme' işlemini var ederek hem Hristiyanlık dinini ayakta tutmak hem de ezeli düşmanı olan Müslümanlara (İslâm fetihlerine) karşı siyasî bir gücü tetikleyen malzemeyi elinde tutmak duygu ve düşüncesidir. Oryantalistler ise neşr ettikleri eserlerle Avrupa'da bir yandan Türk ve İslâm düşmanlığı fikirlerini işleyerek zihinlere kazımak gayesini gütmüşler diğer yandan da, Batı Medeniyeti'nin kökenine ilişkin çalışmalarda bulunarak Avrupa'nın kökenini Antik Yunan'a dayandırmaya çalışmışlardır. Oryantalistlerin Avrupa'nın kökenini Antik Yunan'a dayandırmak istemelerinin nedeni tarihi ve kültürel olarak Doğu ile irtibatlarını kesmektir. Bu amaçla oryantalist çalışmalardan elde edilen bilgilerle Helen Medeniyeti bilgi açısından zenginleştirilmiş ve Avrupa yeniden inşâ edilmiştir. Bu dönemde Avrupa'da, Avrupa düşüncesinin temelini oluşturan Antik Yunan Medeniyeti'nin beşiği olan Yunanistan'ın Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılması gündeme gelmiştir. Avrupa'da bir yandan seyyah, misyoner ve oryantalistler tarafından Türk / İslâm düşmanlığı geliştirilirken diğer yandan da, yapılan çalışmalar ile Yunan hayranlığı geliştirilmiştir. Bunların yanı sıra Avrupalı aydınların çalışmaları ile Oryantalist faaliyetlerin etkisi altında kalan Rum aydınlarının Yunanistan'ın bağımsızlığı için yaptığı çalışmalara bir de Rusya'nın Balkan coğrafyasında yaşayan Osmanlı tebaası olan Ortodokslar üzerindeki misyoner, seyyah ve ajanları vasıtasıyla yaptığı kışkırtma faaliyetleri de eklenince Rumlar'da bağımsızlık düşüncesi ortaya çıkmıştır. Rumlar'da bağımsızlık fikirlerinin

oluşmasındaki unsurlar bu kadar değildi şüphesiz. Bahsettiğimiz bu faaliyetlere İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte Fatih Sultan Mehmed tarafından ihyâ edilen Fener Rum Patrikhanesi'nin faaliyetleri, Rusya destekli Filiki Eterya Cemiyeti'nin faaliyetleri ve tüccar burjuvazisinin faaliyetleri de eklenince Rum isyanı kaçınılmaz hale gelmiştir. Tabi bunlara Napolyon'un Rumlar üzerinde milliyetçilik duygu ve düşüncesinin oluşturulması amacıyla yaptığı faaliyetler ile İngiltere'nin Yedi Ada'yı müstakil bir bölge haline getirmesinden sonra ortaya çıkan durumun Rumlar üzerindeki etkisi de yadsınamayacak derecede ortadadır. Batılı devletlerin bu tür faaliyetlerde bulunmalarının asıl nedeni, Osmanlı Devleti'ni iktisadî, siyasî nüfûz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdâs ederek parçalamak düşüncesidir.

1821 tarihinde ortaya çıkan Rum isyanı kısa süre içerisinde Mora yarımadası ile adalara yayılmış, Anadolu'nun batı bölgelerinde dahi etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için birçok önlem almıştır. Fakat Avrupalı devletlerin Rum isyanına müdahil olmasıyla birlikte bir iç mesele olarak ortaya çıkan Rum isyanı beynelmilel bir mesele haline gelmiştir. Rum isyanının beynelmilel bir hale gelmesinin perde arkasında yatan gerçek ise İngiltere ile Rusya arasında yaşanan siyasî ve iktisadî rekabettir. Güçlerin rekabeti, Türk Boğazları meselesini ortaya çıkarmıştır. Rusya'nın sıcak denizlere inme ve Türk Boğazlarını ele geçirme düşüncesi ile bu amaca matûf Balkan coğrafyasındaki faaliyetleri, İngiltere'yi endişeye sevk etmiştir. İngiltere, isyanın ilk zamanlarında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana tavır koymuş, Rusya ise İngiltere'den çekindiği için Osmanlı Devleti'ne savaş açma cesaretini gösterememiştir. Avrupa'da ortaya çıkan Filhelen hareketinin İngiltere'de etkisini göstermesi ile İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na liberal görüşlere sahip George Canning'in gelmesi İngiltere'nin dış siyasetinde değişme yaşanmasına neden olmuştur. George Canning ile beraber İngiltere, Rumlara açıktan açığa destek vermeye başlamıştır. İngiltere, kurulacak olan Yunanistan Devleti'nin Rusya'nın hâkimiyeti altına girmektense kendisine borçlu olmasını istemiştir. Bu amaçla Rumlara maddî ve manevî destek vermiş ve ayrıca bir de Lord Byron'la birlikte kredi desteği sağlamıştır. Bunların yanı sıra, Amiral Lord Kohran ile Sir Richard Church adlı iki generalini göndererek Rumların kara ve deniz kuvvetlerinin başına geçirtmiştir. İngiltere, bir yandan da Bâbiâli'ye diplomatik baskı uygulayarak, Rumların bağımsız bir devlete sahip olmalarını istemiştir. Petersburg ve

Londra kararlarıyla Osmanlı Devleti'ne fikirlerini kabul ettiremeyen İngiltere, Fransa ve Rusya ile anlaşarak farklı bir yol denemeye karar vermiştir. Üç devletin donanma gemileri Navarin Limanı önlerine kadar gelmiş ve Osmanlı donanmasını abluka altına almıştır. İngiliz elçisi Lord Stratford Canning'in İngiliz Amirali Sir Edward Codrington'a verdiği emir gereğince de Osmanlı Donanması, Navarin'de top ateşine tutularak yok edilmiştir.

Rusya, Navarin olayı sonrası Akkerman Antlaşması kararlarını Osmanlı Devleti'ne tam olarak uygulamak amacıyla tazyik ve tehditte bulunmuş, fakat isteklerini gerçekleştiremeyeceğini anlayınca, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumdan da istifade ile harp ilan etmiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan 1828–1829 Osmanlı-Rus harbi sonrasında imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Mora'dan vazgeçtiği gibi Rusya'nın isteklerini de kabûle mecbûr olmuştur. İngiltere ise Rum meselesini Edirne Antlaşması'ndan ayırmak için duruma tekrar müdahil olmuştur. Rum meselesini Rusya'ya kaptırmak istemeyen İngiltere, Edirne Antlaşmasıyla bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasını kabul eden Osmanlı Devleti ile Londra'da müzakerelere başlamış ve Yunanistan'ın sınırları çizilmiştir. İngiltere'nin Yunanistan Devleti'nin kurulmasını istemesindeki esas amacı, Mehmet Ali Paşa'nın Mora'ya yerleşip Doğu Akdeniz'de güçlenmesini önlemek ile Rusya'nın, Yunanistan'ın üç parçalı özerk bir prenslik haline getirilmesini istemesine karşılık, Yunanistan'ın bağımsızlığını öne sürerek Rusya'nın bu isteğini dizginleme düşüncesidir. Sonrasında ise Rusya'nın, Rum meselesinde ön plâna çıkmasından duyduğu endişe ile Rumların, geleceği belli olmayan Osmanlı Devleti'ne bağlanacağına ya da Rus etkisi altında Rum prensliği haline getirileceğine, Yunanistan'a bağımsızlık verilerek İngiltere'ye minnet duymalarını sağlamak daha akılcı görülmüştür. Bu maksatla hareket eden İngiltere, Fransa ile anlaşmış ve Rumlara bağımsızlık verilmesi teklifini Rusya'ya sunmuştur. Rusya tarafından da kabul gördükten sonra sınır belirleme çalışmaları başlamıştır.

Rum isyanının en önemli özelliği, isyanda Türklerin / Müslümanların topluca katledilmesi ile devlet kurulduktan sonra bölgede yaşayan Türklerin kovulmasıdır. Yunanistan'ın kurulması ile iki millet birbirinden ayırıldığı gibi zaman içerisinde de Türklere ait izler silinmiştir. Rum isyanı bu özellikleri itibarıyla, kendisinden sonraki ayaklanmalar için de bir model teşkil etmiştir. Avrupalı devletler tarafından yapılan

bu faaliyetlerin amacı esas itibariyle sunî bir millet yaratma amacına matûftur. Yunanistan Devleti'nin kurulması ile Osmanlı Devleti'nin parçalanması hızlanmıştır. İsyan eden Hıristiyan bir topluluk ilk defa, Avrupalı devletlerin de yardımıyla bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu ise, çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki diğer tebaasını olumsuz yönde etkilemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV KAYNAKLARI; BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Cevdet Dahiliye Tasnifi: *Cev. Dah.* Nr: 3141, 4047

Hatt-ı Hümayûn Tasnifi: *HH.* Nr: 16449, 17469, 17530, 38100, 38100-A, 38100-C, 38194, 38194-A, 38300-D, 38730, 38785-B, 38785-C, 39004, 39204-D, 39269-D, 39279, 39279-A, 39279-C, 39279-D, 39445-B, 39997-A, 40044-C, 40044-D, 40102, 40102-A, 40102-B, 40102-C, 40102-D, 40102-E, 40102-F, 40152, 40192, 40255, 40255-D, 40290-D, 40297-G, 40551, 40607, 40614, 40666, 40666-G, 40684, 40693, 40696-A, 40703-A, 40732-J, 40732-K, 40732-R, 40835, 40835-A, 40936-A, 40941, 41112, 41139, 41141, 41183-C, 41238, 42389, 44276, 44276-A, 44276-B, 44276-D, 44276-F, 44927- D, 44927-F, 45548-A, 45575, 45673-A, 46324, 46516, 46669-H, 50058, 50254, 50272-A, 51287, 51333, 51342, 51348-A, 52518, 59102

II. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Acar, Kezban, **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi**, Nobel Yay., Ankara 2004.

Afyoncu, Erhan, “ Osmanlı İdaresinde Yunanistan ”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006.

Akbulut, Uğur, “ Doğu Anadolu’da ilk Rus İşgalleri:1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı”, **Yeni Türkiye**, S. 44, Semih Ofset, Ankara 2002.

Akçura, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Lotus Yay., Ankara 2005.

Aksoy, Nazan, **Rönesans İngiltere’sinde Türkler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2004.

Altundağ, Şinasi, “ İbrâhim Paşa ”, **İA**, C. V-2, MEB., İstanbul 1950.

Altundağ, Şinasi, “ Mehmed Ali Paşa ”, **İA**, C. VII, Maarif Yay., İstanbul 1957.

Arıkan, Zeki, “ 1821 Yunan İsyanının Başlangıcı ”, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 22 Genelkurmay Basımevi, Ankara 1987.

- Arıkan, Zeki, “ 1821 Ayvalık İsyanı ”, **Belleten**, C. LII, S. 203, TTK Yay., Ankara 1988.
- Atabay, Mithat, **Aydınlanma Çağı Ve Avrupa**, Nobel Yay., Ankara 2004.
- Ataullah, Mehmed Şanizade, **Şanizâde Tarihi**, C. IV, Ceride-yi Havâdis Matbaasında Basılmıştır. İstanbul 1299.
- Augustinos, Gerasimos, **Küçük Asya Rumları (19. Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite)**, (Çev: Devrim Evci), Ayraç Yay., Ankara 1997.
- Aydın, Mehmet, “ Misyonerlik Faaliyetleri Ve Türkiye ”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, TDV., Ankara 2006.
- Aydın, Mithat, **Bulgarlar Ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri**, Yeditepe Yay., İstanbul 2008.
- Bağış, Ali İhsan, **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler (1750-1839)**, 2. baskı, Turhan Yay., Ankara 1998.
- Bayrak, Meral, “ 1821 Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı ”, **Basılmamış Doktora Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1999.
- Bayrak, Meral, “ Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu ”, **Osmanlı**, C. II, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.
- Bayraktar, Bayram, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.
- Benlisoy, Foti - Stefo Benlisoy, “ Milliyetçi Tarih Yazımı ve Azgelişmişlik Bilinci – Yunan Tarih Yazımında Geçmiş Algıları ”, **Toplum ve Bilim**, S. 91.
- Benlisoy, Yorgo - Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ayraç Yay., Ankara 1996.
- Bernal, Martin, **Kara Atena (Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi ? 1785-1985)**, (Çev: Özcan Buze), 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul 2003.
- Bostan, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, 2. Baskı, Kitap Yay., İstanbul 2006.
- Bostan, İdris, **Osmanlılar ve Deniz (Deniz Politikaları-Teşkilât-Gemiler)**, Küre Yay., İstanbul 2007.

- Bozkurt, Gülnihal, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1996.
- Börekçi, Mehmet Çetin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2001.
- Burian, Orhan, **Byron ve Türkler**, CHP Yay., Konferanslar Seri:1 Kitap:12, Ankara 1938.
- Burian, Orhan, “ Türk Görüntüsünün Rönesans Dönemi İngiliz Edebiyatına Yansıması ”, (Çev: Çiğdem İpek), **Belleten**, C. LVI, S. 216, TTK Yay., Ankara 1992.
- Busbecg, Ogier Ghiselin De, **Türkiye'yi Böyle Gördüm**, Tercüman 1001 Temel Eser, (Çev: Aysel Kurutluoğlu), Tarih ve Yer Yok.
- Cevdet Paşa, Ahmet, **Tarih-i Cevdet**, C. XI, Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1966.
- Cevdet Paşa, Ahmet, **Tarih-i Cevdet**, C. XII, Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1974.
- Cilacı, Osman, **Hristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2005.
- Clogg, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul 1997.
- Davison, Roderic H., **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, (Çev: Mehmet Moralı), Alkım Yay., İstanbul 2004.
- Decer, Aurel, “ Fenerliler ”, **İA**, C. IV, MEB., İstanbul 1964.
- Desmet-Gregoire, Helene, **Büyülü Divan – XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası**, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yay., İstanbul 1991.
- Djuvara, Trandafir G., **Türkiye'nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281 – 1913)**, (Çev: Pulat Tacar), Gündoğan Yay., Ankara 1999.
- Driault, Edouard de, **Şark Mes'elesi, Bidâyet-i Zuhûrundan Zamânımıza Kadar**, (Çev: Nafiz), (Yayına Haz. Emine Erdoğan), Berikan Yay., Ankara 2003.
- Ebersolt, Jean, **Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları**, (Çev: İlhan Arda), 2. Baskı, Pera Turizm Yay., İstanbul 1999.
- Ercan, Yavuz, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler (Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik Ve Hukuki Durumları)**, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.

- Erhan, Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Yay., Ankara 2001.
- Erim, Nihat, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri**, C. I, Ankara Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1953.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, **Ökümenizm Ve Fener Patrikhanesi**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005.
- Eryılmaz, Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, 2. Baskı, Risale Yay., İstanbul 1996.
- Eryılmaz, Bilal, “ Birlikte Yaşama Tecrübesi: Osmanlı Millet Sistemi ”, **Yeni Türkiye**, S. 45, Semih Ofset, Ankara 2002.
- Frederic Howard, George William, **Türk Sularında Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Gencer, Mustafa, “ Osmanlı-Alman Münasebetleri Çerçevesinde ‘ Şark Meselesi ‘ ”, **Türkler**, C. XIII, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “ Navarin ”, **İA**, C. IX, MEB., İstanbul 1964.
- Gölen, Zafer, “ Baron de Tott’un Seyahatnâmesine Dair ”, **Bilge**, S. 17.
- Graves, P. Philip, **İngilizler ve Türkler (Osmanlı’dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri 1789-1939)**, (Çev: Yılmaz Tezkan), 21. Yüzyıl Yay., Ankara 1999.
- Gülsoy, Ufuk, **1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rumeli’den Rusya’ya Göçürülen Reâyâ**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1993.
- Gündüz, Şinasi, **Misyonerlik**, 2. Baskı, TDV., Ankara 2006.
- Hamdi, Ahmet, **İngiliz Misyonerleri**, (Haz. Hüdavendigâr Onur), Edille Yay., İstanbul, Tarih Yok.
- Hampher, **İslâm’ı Nasıl Yok Edelim**, Nehir Yay., İstanbul 2004.
- Hatipoğlu, M. Murat, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.
- Hobsbawn, Eric, **Haydutlar**, (Çev: Fatma Taşkent), 2. Baskı, Logos Yay., İstanbul 1990.
- Hobson, John M., **Batı Medeniyeti’nin Doğulu Kökenleri**, (Çev: Esra Ermert),Yapı Kredi Yay., İstanbul 2007.
- Hourani, Albert, **Batı Düşüncesinde İslâm**, (Çev: Mehmed Kürşad Atalar), Pınar Yay., İstanbul 1996.

- Hüseyin, Asaf, **Batının İslâmıla Kavgası**, (Çev: Mesut Karaşahan), 2. Baskı, Pınar Yay., İstanbul 2006.
- Irwin, Robert, **Oryantalistler ve Düşmanları**, (Çev: Bahar Tırnakcı), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008.
- İldem, Arzu Etensel, **Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar**, Boyut Yay., İstanbul 2000.
- İnalcık, Halil, “ Mehmed II ”, **İA**, C. VII, MEB., İstanbul 1970.
- İnalcık, Halil, **Tanzimat Ve Bulgar Meselesi**, Eren Yay., İstanbul 1992.
- İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)**, (Çev: Halil Berktaş), C. I, Eren Yay., İstanbul 2000.
- İnalcık, Halil, “ Tarihte Avrupa Birliği ve Türkiye ”, **Doğu Batı**, S. 31. Ankara 2005.
- İpçioğlu, Mehmet, **Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi**, Nobel Yay., Ankara 2001.
- Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar)**, C. I, Küre Yay., İstanbul 2006.
- Jezernik, Bozidar, **Vahşi Avrupa Batı’da Balkan İmajı**, Küre Yay., İstanbul 2006.
- Jorga, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774 – 1912)**, (Çev: Nilüfer Epçeli), C. V, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.
- Karadağ, Raif, **Şark Meselesi**, 3. Baskı, Emre Yay., İstanbul 2005.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. V, TTK Yay., Ankara 1999.
- Karpat, Kemal H., **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, (Çev: Bahar Tırnakcı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003.
- Karpat, Kemal H., **Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev: Recep Boztemur), İmge Yay., Ankara 2004.
- Kayhan, Bülent, “ Adalar Denizi’nde Rum Korsanları: İzbandidler ”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996.
- Kazıcı, Ziya, “ Osmanlılarda Hoşgörü ”, **Türkler**, C. X, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Kienitz, Friedrich – Karl, **Büyük Sancağın Gölgesinde**, (Çev: Seyfettin Halit Kakinç), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarih Ve Yer Yok.

- Kiskira, Konstantia P., “ 19. Yüzyılın Çokuluslu İstanbul’unda Amerikan Misyonerleri ”, **19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler**, (Çev: Foti ve Stefo Benlisoy), 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003.
- Kitsikis, Dimitri, “ 20. Asırda Karşılaştırmalı Türk-Yunan Tarihi ”, (Çev: Abdürrahim DEDE), **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 8.
- Kocabaş, Süleyman, **Tarihte ve Günümüzde Türk – Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay., İstanbul 1988.
- Kocabaş, Süleyman, **Tarihte ve Günümüzde Türkiye’yi Parçalama ve Paylaşma Plânları**, Vatan Yay., İstanbul 1999.
- Kocabaş, Süleyman, **Misyonerlik ve Misyonerler**, Vatan Yay., İstanbul 2002.
- Kocabaş, Süleyman, **İngiliz Tuzağı (Osmanlı’nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere’nin Rolü 1783-1923)**, Vatan Yay., İstanbul 2003.
- Kohn, Hans, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, (Çev: Ağâh Oktay Güner), 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1991.
- Koloğlu, Orhan, “ Türk’le Amerikalı’nın Tanışması ”, **Tarih ve Toplum**, C. XXVIII, S. 163.
- Kordatos, Yannis, **Bizans’ın Son Günleri**, (Çev: Muzaffer Baca), Alkım Yay., İstanbul 1999.
- Koyuncu, Aşkın, “ Yunanistan’da Bağımsız Devlet ”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006.
- Köse, Osman, **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu – Tahlili – Tatbiki)**, TTK Yay., Ankara 2006.
- Krayblis, Nikerled, **Rusya’nın Şark Siyaseti**, (Yayıma Hazırlayanlar: Mehmet Okur-Selçuk Ural), Aktif Yay., Erzurum 2001
- Kula, Onur Bilge, **Alman Kültüründe Türk İmgesi**, Gündoğan Yay., Ankara, C. I-II-III.
- Kurat, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması**, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1986.
- Kurtoğlu, Fevzi, **Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi**, C. I, Genelkurmay Askeri Deniz Matbaası, İstanbul 1944.
- Kutlu, Sacit, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007.

- Küçük, Abdurrahman, “ Misyonerlik ve Türkiye ”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, 6. Baskı, TDV., Ankara 2006.
- Küçük, Cevdet, “ Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi ”, **Yeni Türkiye**, S. 38, Semih Ofset, Ankara 2001.
- Küçük, Cevdet – Fehmi Yılmaz vd., **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK Yay., Ankara 2001.
- Küçük, Mustafa, “ Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasî Vaziyeti ”, **Osmanlı**, C. II, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “ Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları ”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara 1986.
- La Gorce, **Çağlar Boyu Yunanlılar**, (Haz. Doğu Araştırma Merkezi), Belge Yay., İstanbul 1986.
- Leune, Jean, **Megali İdea’nın Yalancı Cenneti**, (Çev: Ali Reşat), Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 1995.
- Lord Byron, **Seçme Şiirler**, (Çev: Tozan Alkan), Bordo Siyah Yay., İstanbul 2005.
- Lord Kinross, **Osmanlı (İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü)**, (Çev: Meral Gaspıralı), Altın Kitaplar Yay., İstanbul 2008.
- Lowry, Heath W., **Seyyahların Gözüyle Bursa (326-1923)**, Eren Yay., İstanbul 2004.
- Lütfi, Ahmed, **Târih-i Lütfi**, C. I, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1291.
- Macar, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- Madariaga, Isabel de, **Çariçe Katerina**, (Çev: Mehmet Harmancı), Sabah Yay., İstanbul 1997.
- Marmara, Rinaldo, **Bizans İmparatorluğu’ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi**, (Çev: Saadet Özen), Kitap Yay., İstanbul 2006.
- M. Emecen, Feridun – İlhan Şahin vd., **Türk Hakimiyetinde Ege Adaları’nın Yönetimi**, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK Yay., Ankara 2002.
- McCarthy, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, (Çev: Bilge Umar), 4. Baskı, İnkılâp Yay., İstanbul 1998.

- McGowan, Bruce, “ Âyanlar Çağı (1699 – 1812) ”, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600 – 1914)**, Ed. Halil İnalcık – Donald Quataert, (Çev: Ayşe Berktaş), C. II, Eren Yay., İstanbul 2004.
- Mısıroğlu, Kadir, **Moskof Mezâlimi**, C. I, 7. Baskı, Sebil Yay. İstanbul 1992.
- Nagata, Yuzo, **Muhsin-Zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi**, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.
- Okumuş, Ejder, **Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Din-Devlet İlişkisi**, Lotus Yay., Ankara 2005.
- Olivier, Antonie, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, (Haz. Aloda Kaplan), Kesit Yay., İstanbul 2007.
- Ortaylı, İlber, “ Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi ”, **Türkler**, C. X, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 25. Baskı, Alkım Yay., İstanbul 2006.
- Ostrogorsky, George, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev: Fikret Işıltan), 5. Baskı, TTK Yay., Ankara 1999.
- Öztürk, Ali Osman, **Alman Oryantalizmi**, Vadi Yay., Ankara 2000.
- Palmer, Alan, **Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev: Belkıs Çorakçı Dışbudak), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2003.
- Poole, Stanley Lane, **Lord Stratford Canning’in Türkiye Anıları**, (Çev: Can Yücel), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999.
- Raczynski, Edward, **1814’de İstanbul ve Çanakkale’ye Seyahat**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Reyhanlı, Tülay, **İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul’da Hayat (1582-1599)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1983.
- Ricci, Giovanni, **Türk Saplantısı (Yeniçağ Avrupa’sında Korku, Nefret ve Sevgi)**, (Çev: Kemal Atakay), Kitap Yay., İstanbul 2005.
- Sait, Edward, **Oryantalizm**, (Çev: Nezhiz Uzel), 4. Baskı, İrfan Yay, İstanbul 1998.
- Sanz, Manuel Serrano Y., **Türkiye’nin Dört Yılı (1552-1556)**, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarih ve Yer Yok.
- Saray, Mehmet, **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, 2. Baskı, MEB Yay., İstanbul 2004.

- Sarıcaoğlu, Mehmet Esat, **Malî Tarih açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmud Döneminde Edirne Örneği)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- Seyfeli, Canan, **İstanbul Ermeni Patrikliği**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005.
- Sezer, Hamiyet, “ Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ”, **Basılmamış Doktora Tezi**, AÜSBE, Ankara 1995.
- Shaw, Stanford J. – Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, E Yay., İstanbul 2006.
- Sırma, İhsan Süreyya, **Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri**, Beyan Yay., İstanbul 1999.
- Sibaî, Mustafa, **Oryantalizm ve Oryantalistler Yararları-Zararları**, (Çev: Mücteba Uğur), Beyan Yay., İstanbul 1993.
- Simeon, Polonyalı, **Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi**, (Çev: Hrand D. Andreasyan), 2. Baskı, Kesit Yay., İstanbul 2007.
- Sonyel, Salâhi R.. “ Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü ”, **Belleten**, C. XLIX, S. 195, TTK Yay., Ankara 1985.
- Sonyel, Salâhi R., “ Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler ? ”, **Belleten**, C. LXIII, S. 233, TTK Yay., Ankara 1998.
- Sumner, B. H., **Büyük Petro Ve Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993.
- Süphandağı, İsmail, **Batı İle İslâm Arasında Oryantalizm**, Gelenek Yay., İstanbul 2004.
- Süslü, Azmi, “ Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Projeleri (1807-1812) ”, **Belleten**, C. XLVII, S. 187, TTK Yay., Ankara 1983.
- Şahin, Gürsoy, **İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu ve Türk İmajı**, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2007.
- Şahin, Hasan, “ Küçük Kaynarca'dan (1774) Paris Barışı'na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinde Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış ”, **Türkler**, C. XII, Ed. Salim Koca vd., Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.
- Şahin, M. Süreyya, “ Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ”, **DİA.**, C. XII, İstanbul 1995.

- Şahin, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, 2. Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 1996.
- Şenyapılı, Önder, **Romantizm**, Boyut Yay., İstanbul 2004.
- Şimşir, Bilal N., **Ege Sorunu Belgeler (1912 – 1913)**, C. I, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1989.
- Tancoigne, J. M., **İzmir’e, Ege Adalarına Ve Girit’e Seyahat (Bir Fransız Diplomatın Türkiye Gözlemleri 1811 – 1814)**, (Çev: Ercan Eyüboğlu), Büke Yay., İstanbul 2003.
- Taştan, Yahya Kemal, “ Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri ”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Karam & Vadi Yay., Çorum/Ankara 2006.
- Tebly, Karl, **Dersaadet’te Avusturya Sefirleri**, (Çev: Selçuk Ünlü), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
- Thevenot, Jean, **1655-1656’da Türkiye**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Topçubaşı, Arslan, **Batı ve Şark Meselesi**, Gökçe Ofset, Ankara 1997.
- Tosun, Ramazan, **Türk-Yunan İlişkileri Ve Nüfus Mübadelesi**, Berikan Yay., Ankara 2002.
- Toynbee, Arnold J., **Türkiye ve Avrupa**, 2. Baskı, Örgün Yay., İstanbul 2002.
- Tukin, Cemal, **Boğazlar Meselesi**, (Haz. Bülent Aksoy), Pan Yay., İstanbul 1999.
- Tuncer, Hüner, **Metternich’in Osmanlı Politikası (1815 – 1848)**, Ümit Yay., Ankara 1996.
- Tuncer, Hüner, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ümit Yay., Ankara 2000.
- Turan, Mustafa, **Millî Mücadele’de Siyasî Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)**, Siyasal Yay., Ankara 2005.
- Turan, Mustafa-Musa Gürbüz, “ Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Temelleri ve Tripoliçe Katliâmı ”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, S. 1., Ankara 2006.
- Turan, Ömer, “ 19. Yüzyıl Osmanlı Tarihinin Kaynaklarından İngiliz ve Amerikan Protestan Misyonerlik Cemiyetleri Arşivleri ”, **XIII. Türk Tarih Kongresi**, C. III – Kısım III, TTK Yay., Ankara 2002.
- Turan, Şerafettin, “ 1829 Edirne Antlaşması ”, **D.T.C.F. Dergisi**, C. IX, S. 1-2. Türsan, Nurettin, **Yunan Sorunu**, 3. Baskı, Baskı Yeri Yok, Ankara 1987.
- Uçarol, Rifat, **Siyasî Tarih (1789-2001)**, 7. Baskı, Der Yay., İstanbul 2008.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. III, Bölüm II, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara 1982.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, 8. Baskı, TTK Yay., Ankara 1998.
- Üçel-Aybet, Gülgün, **Avrupalı Seyyahların gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- Valensi, Lucette, **Venedik Ve Bâb-ı Âli Despot'un Doğuşu**, (Çev: A. Turgut Arnas), Bağlam Yay., İstanbul 1994.
- Volkan, Vamık D. - Norman Itzkowitz, **Türkler Ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, Bağlam Yay., İstanbul 2002.
- Voltaire, **Türkler, Müslümanlar Ve Ötekiler**, (Derleyen: Bora Çalışkan), İlkiz Yay., İstanbul 2005.
- Yaşar, Filiz, **Yunan Bağımsızlık Savaşında Sakız Adası**, Phoenix Yay., Ankara 2006.
- Yerasimos, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizans'tan Tanzimat'a)**, C. I, Belge Yay., İstanbul 1974.
- Yıldırım, Münir, **Yunanistan Ve Ortodoks Kilisesi**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005.
- Yıldırım, Uğur, **Emperyalizm'in Ortodoks Kartı Keşiş Güç**, Otopsi Yay., İstanbul 2005.
- Yoğurtçuoğlu, Arzu, “ Rum İsyanı ve Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (1821-1830)”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- Yurdusev, Esin, “ Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası ”, **Belleten**, C. LXII, S. 237, Ankara 1999.
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev: Yasemin Saner Gönen), 19. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2005.

III. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=dunyadan&haberno=10308&tarih=20>

06-03-26 Erişim Tarihi : 26.03.2006

EKLER

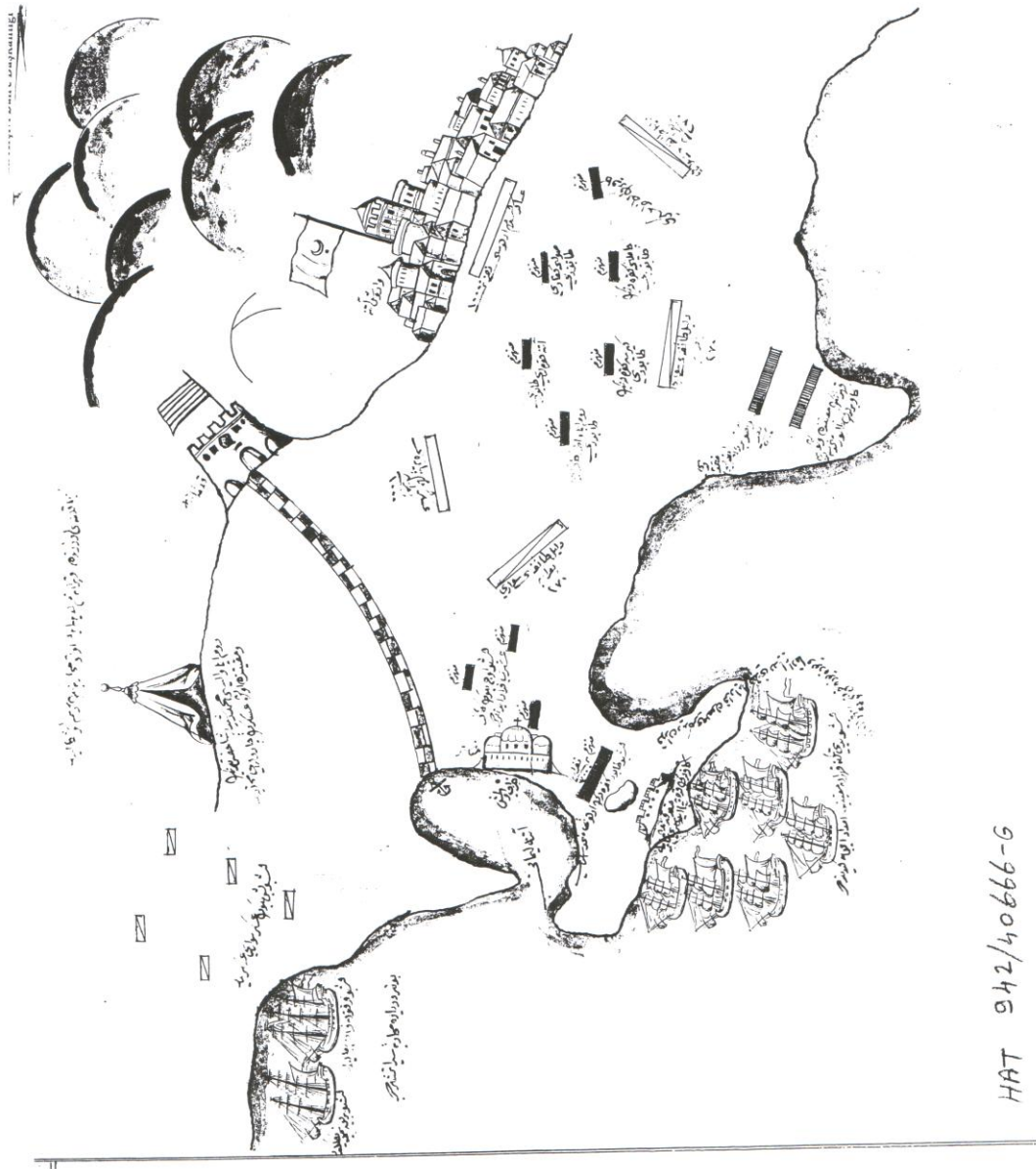
(EK - 1)

برائمانده نوندرده بظانه قوهاله ووليسونه نام انظره جنرالدي انظره دولتي طرفنه استقيا امداد ايجوده ووج ذرنه
 عسكر استقيا بيله انابولي قلعه سه كله جكلري وبونرك معتدنه و بريله جك سانسفاينده ماعدا جنرال مرسوماله كندي
 بنك ايجوده ابي قطه بونك سفينه و بريله جكي حواضي اوستريادولتي باج وكيلا ريج منقبه استماع ايعوب حواضي
 مذكوره نك صحنه اكلادلفنده درحال نوندرده برقورير جيقاروب سويله بر حواضي استك بونصل نيدر انظره دولتي
 دولت عليه ايله صالحيدر محاربيدر برده بيله طره اكا كوده حركت ايده لم ديو سوال ايتنج و برقورير دغي يارسه
 جيقاروب بر انظره دولتي طرفنه سويل ايتنج فرانسه دولتي طرفنه دغي نوندرده ده اولاده فرانسه ايجينه بايريه
 اولدغي بوجوه سوال ايتسونه ديو يارنج و برقورير دغي درمتره نجه ايجي طرفنه اخراج ايله نجه نونك نجه يارنج
 ايتي كونه عاداتا قورير كمشيكه بر كونه حركت دغي فقه العاده شوقورير كلوب كيفت مذكوره نك طرف دولت عليه بيلدي
 و برقورير باب عاليه دغي انظره دولتي باج وكيلا يارنجي نجه باج وكيلا موماليه طرفنه ايجي مرسومه يارنج اولدغي
 و مرسوم قوهاله جنرال اتبازنه صنعتده غايت هنر درارنه بيه الدول مشهور و معارف اولدره مرقعا اريقاده
 اسپانياو بيزنه اولان برزبل مملكتنه كيدوب اسپانيا رعايتي افاد ايله سربيت دعونه قيام ايتيرنه مرسوم قوهاله جنرال
 اولوب مرسوم ووليسونه دغي كذلك اسپانيا نك فاد و اخلاصه جالسق اولاده جنرال ايدونك
 و الحاله هذه اريقا سفينه لربنك اذ كزده كت و كزارري وقعي غايت محلي اولان اخلاصه جرو منفعه ايجوده ايلوب
 دور عليه و يا خود انظره لوب و با استقيا قزبل و موفقتنه قنقسي كنوزنه منفعه اولدغي اكلار ايريه اولدغه ميل ايله كب انتفاع
 ايتك داعيه سندره عبارته اولدغي دغي نجه باج وكيلا موماليه ايجي مرسوم طرفنه يارنج اولدغي نجه ترجماني شه بر كونه كلوب
 افاده و اخبار ايتيردو

(EK – 1'in Transkripsiyonu)

Bu esnâda Londra'da bulunan Kohran ve Vilson nâm İngiltere cenerâlleri İngiltere Devleti tarafından eşkıyâya imdâd için üç dört bin asker istishâbiyle Anaboli kal'asına gelecekleri ve bunların ma'iiyetlerine virilecek sâir sefâinden mâ'adâ cenerâl-i mersûmân kendüleri binmek için iki kıt'a büyük sefîne virileceği havâdisini Avusturya Devleti başvekîli prenc Meternik istimâ' idüb havâdis-i mezkûrenin sıhhatini anladığından derhâl Londra'ya bir kuryer çıkarub şöyle bir havâdis işitdik bu nasıl şeydir İngiltere devleti, devlet-i aliyye ile musâlih midir ? muhârib midir ? biz de bilelim de ana göre hareket idelim deyü suâl itmiş ve bir kuryer dahi Paris'e çıkarub biz İngiltere Devleti tarafından şöyle vechile suâl itdik Fransa Devleti tarafından dahi Londra'da olan Fransa elçisine yazılıb ol dahi bu vechile suâl istesün deyu yazmış ve bir kuryer dahi der-saadet de olan Nemçe elçisi tarafına ihrâc ile Nemçelü'nün geçen Pazartesi günü 'âdetâ kuryeri gelmiş iken bir gün sonra dahi fevk'al-âde iş bu kuryer gelüb keyfiyet-i mezkûrenin taraf-ı devlet-i aliyyeye bildirilmesi ve bu husûs bâb-ı âliden dahi İngiltere devleti başvekîline yazılması Nemçe başvekîli mûmaileyh tarafından elçi-yi mersûme yazılmış olduğunu ve mersûm Kohran cenerâl ateşbâzlık san'atında gâyet hüner ve mahâretle beyne'd-düvel meşhûr ve müte'ârif olarak mukaddemâ Amerika'da İspanyalı yedinde olan Brezil memleketine gidüb İspanya reâyâsını ifsâd ile serbestiyet da'vâsına kıyâm itdiren mersûm Kohran cenerâl olub mersûm Vilson dahi keزالık İspanya'nın fesâd ve ihtilâlîne çalışmış olan cenerâl idüğünü ve elhaletü hazihi Amerika sefinelerinin Akdeniz'de geşt ü güzârları vukûu gâyet muhtemel olan ihtilâlâtıdan cerr u menfaat için olub ya'ni taraf-ı devlet-i aliyyeye veyâhûd İngilterelüye veya eşkıya tarafına meyl ve muvâfakatden hangisini kendülerine menfaatli olduğunu anlarlar ise ol tarafa meyl ile kesb-i intifâ' itmek dâiyyesinden ibâret olacağını dahi Nemçe başvekîli mûmaileyhe elçi-yi mersûm tarafına yazmış olacağını Nemçe tercümanı Teste bugün gelib ifâde ve ihbâr itmiştir.

(EK - 2)

(EK – 3'ün Transkripsiyonu)

Devletlû inâyetlû refetlû veliyü'l- niam efendim

Devletlû Hazîne-dâr Ağa hazretleri bendeleri tarafına sevk-i zehâir için Preveze tarafına Tunuslu İbrahim kapudan ve Giritli İbrahim kapudan ve diğer iki kıt'a sefîneye dakîk ve dâne-i zahîre ve cebehâne tahmîlen Misolink ve İnebahtı tarafına gönderilüb esnâ-yı râhde azîmet iderken İngilizlû Kohran ta'bîr olunur nâm küffâr bir kıt'a fırkatun ile ve bir kıt'a upur sefînesiyle Misolink önünde Tunuslu İbrahim kapudanı karşılayub ve tutmuş zahîreyi ve cebehâneyi ve sefîneyi alub içinde olan adamlarını çıkarmış ve öbür sefînelerimiz ne tarafda olduklarını ma'lûm olmayarak bu def'a Preveze mütesellimi Ebubekir Ağa kulları tarafına haber gelmiş binâen-aleyh hakpâ-yı hazret-i veliyü'l-niamâya ifâde için bir kıt'a arzuhâl ile taraf-ı çâkeriye dahi bir kıt'a rumiü'l-ibâre mektubu gelüb ma'lûm oldıkda der-akab göndermek iktizâ eylediğinden mahsûs tâtâr kulları ihrâc ve bu keyfiyet dahi cenâb-ı veliyü'l-niamânelerinin ma'lûmu buyurulmak için hakpâ-yınıza iş bu ma'rûzem takdîm olunmakla eğerçi münâsib ise taraf-ı veliyü'l-niamânelerinden veliyü'l-niamâ efendimize tahrîr buyurulur ise tahrîre himmet inâyet ve biminneti teala teşrîf-i veliyü'l-niamâneleri buyurulub hakpâ-yınıza müşerref oldıkda her bir vechile ifâde olunur efendim.

BOA, HH. Nr. 40732-J. Tarih 5 Za 1242 (31.05.1827) Mektup.

(EK - 4)

خدایا صلی الله علیه و آله و سلم
 و در این رقیبه عجزیه نفا ارسال سوی حضرت قنصی اولاد بر قطعه دولی اعیان مکتوب قائلند کفیه معلوم عابدی
 بیوریه جانی اوزده استوصف الخیر لک بر اینجی کون قوضانیه نام معلوم حار اولدنی فرقیته خفته سیه دیگر بر قطعه
 کبر فوروق و بر قطعه بهر کسی و خصوصاً بنیه بایا بوزنانه ظهور و مسند بیکا هذ لک انذار اولدقیز
 مسند قلع سزیه ات و ترا و ده نقطه کمی اولدقیز سوال اوضح ابریه بر کون ات دره انجیدان انجی مکار
 مقهور مریوم اولدنی انکار اشد خبر فکله کلزده اولجه بایه بارده طرفه خبر کیمح اکلله در حال قس
 قلع سزیه قعود لرزانیه بقعه زیاده چه ادر کونزیدان بقض اکتب صورته انجی کانه قنبرج و کفیت
 استغاریه و صایای سزیه لوزمه نقطه مسند قلع سزیه اولاد قعود اکتب خبر اوضه ده حقه نانا
 جیفه رتیه زیاده چه باز فقه دقت عدم ماعی سزیه نانی هانه بدونه اقم و فی دخی مقدم اریان
 اوضه خبریه عجزیه لوزم نفیس اولدنی اوزده حقه مذکور ح معوم حضرت عسری حجه علوفه
 لوزم سیه اوغراتیه مسکده رضی هر قدر چند و د اولجه برز و خبره کوند رش حجه عسری به جل
 بر فحوه اجمانه رقیبه کوز و کله مفضی اولدنی بوزانی اکتب قدر صونانک و صون خبریه نیک زینت اوی
 متبریریه اریانه عنایت و بویج حجه لرزه و اوضه بر کون قصود عز و انصاف و شافی بطاف الله بر وجه
 انصاف و قتی و اجزی مزعم مژد کادیک هکامی اولدنی اید
 اصحابه رطف حکم اولدک
 HAT 1050/1

(EK – 4'ün Transkripsiyonu)

İnebahtı muhafızı Namık paşa kullarının Rumeli valisi bendelerine meb'ûs şukkasıdır.

Seniyyü'l-himemâ devletlû efendim hazretleri

Derûn-i rakîme-yi âcziyye leffen irsâl sû-i devletleri kılınmış olan bir kıt'a rumiü'l-ibâre mektûb meâlinden keyfiyet-i ma'lûm-ı âlîleri buyurulacağı üzere iş bu Saferü'l-hayrın yirmi altıncı günü Kohran nam mel'ûnun süvâr olduğu fırkateyn sefinesiyle diğer bir kıt'a kebir kurvet ve bir kıt'a buhur gemisi ve kusûr sefâyiniyle Baba burnundan zuhûr ve Misolink pişgâhına lenger-endâz olduklarında Misolink kal'asından işâretler olunarak ne makûle gemi oldukları suâl olunmuş ise de bir güne işâret itmeyerek encâmı kâr makhûr-ı mersûm olduğu aşikâr olmuştur. Haber-i mezkûr gelmezden evvelce Balye badre tarafından haber gelmiş olmağla derhâl kıstel kal'asına me'mûrlarından başka ziyâdece adamlar gönderilerek bi fazlallah-u teala sûret-i istihkâmına bakılmış ve keyfiyetin istifsârıyla vesâyâ-yı sâire-yi lâzımeye nâtik Misolink kal'asında olan me'mûrlara ekiden tahrîr olunarak çifte tatar çıkarılmışdır. Ziyâdece yazmağa dikkat-i adem müsâadesinden nâşî hemân bundan akdem ve dahi mukaddem irsâl olunan devletleridir. Tahrîrât-ı âcizânelerimde tafsîl olduğu üzere kal'a-yı mezkûrun hali ma'lûmu devletleridir askeri ise ulûfe lakırdısıyla uğraşub Misolinkde dahi her ne kadar çend rûz evvelce biraz zahire gönderilmiş ise de askere diyecek bırakmamak için zahîre göndermeğe muktezi olan yüz elli iki yüz kadar civânânın vusûl-ı tahrîrât-ı bendegânemde ordu-yı müşirilerinden irsâline inâyet ve bu bâbda çâkerlerine vâkı'a bir güne kusûr-ı azv olunmamak ve vesâilini bi-lütfillah-i teala ber-vech-i müsâraata istihsâlin vakti ve icrâ-yı merâhim hengâmı olduğu inşaallahu teala muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda ol babda lütûf ve kerem efendimindir.

BOA, HH. Nr. 44276-A. Tarih 26 S 1243 (18.09.1827) İnebahtı Muhafızı Namık Paşa'nın Rumeli Valisine gönderdiği Şukka.

(EK – 5'in Transkripsiyonu)

Kohran mel'ûnu bir takım gemi Salne halicine sokmak olduğu ef'âlesine dair şam'daranım kullarının kenar varakada olan işarata manzur-i alileri buyurulmak için takdim kılındığı. (Şamdancının der kenarı)

Salne ve sevâhilinde me'mur sūfün-ı mîrîye ve tüccar-ı kapudânân ve rüesâsı başbûğu izzetlû Ömer kapudan ve sâir kapudanlar ba'de's- selâm inhâ' olunur ki Kohran nam mel'ûn râkib olduğu fırkateyn ve geçenlerde Kazazeda olan kurvet ve bir buhur gemisi ve on üç kıt'a gulet ve beş kıt'a mestiko ile Salı günü Misolink önlerine lenger-endâz menhûsun idûb çehârşenbe günü Vâşilâdsi adasıyla muharebeye tasaddî etmiş ise de ba'zı mahallerden havâdis olarak tahkikine göre bulunduğunuz körfezde vâki' Mora kıyılarında olan kefere-i liâm mezbûr Kohranın kıstellerden içerye geçmesini beklerlermiş bi-avnilâhi teâlâ kıstellerde kemâl üzere ihtimâm ve asâkir-i vâfire sevk ve her bir lâzime-i harb ve müdâfa'aya dikkat ve ihtimâm verilmiş ise de bu günlerde aralık aralık şedîd rüzgâr ve borân zuhûr etmekde olmağla şayet gece karanlığında böyle bir şedid rüzgâr ve boranla görünmemek sûretlerini tesâdüf ittürüb geçmek ve mürûr eylemesi ihtimâle makrûn olmağla sizlerin ol tarafda gâfil bulunmamanız için icaleten ihbâr olunmuşdur keyfiyet-i ma'lûmunuz ol vakit Salne Limanının ma'beri olan boğazın iki tarafına toplar çıkarmakla mı olur yahûd limân ağzında vâki adaya biraz kara askeri Salne'den celb ile birkaç topla birleştürub emr-i muhafazanıza ihtimâm eylemekle mi olur ve'l-hâsıl selâmetiniz nice olur ise ale'l-acele ol taraftan devletlu serasker paşa hazretlerine müsâraat ihbâr ve istîzân iderek iktizâsına dikkat ve emirleri ve iktizâ-yı hâl üzere amel ve hareket eylemeniz me'mûldur.

BOA, HH. Nr. 44276-D. Tarih 29 S 1243 (21.09.1827) İnebahtı Muhafızı Ali Namık Paşa'nın Sahillerden Sorumlu Ömer Kaptan İle Diğer Kaptanlara Gönderdiği İhbarnâme.

(EK - 6)

۹

ایمور قلمی عن نیا اولیادک راجی دسی بنی نرسک خطبه

دفعه دومه افخم ستم موزی
 اشد یوم جاشنیده قوی طوفان دود اولی بر قلم دوی البصار دود موزون نظراً قوی زمام خیانت
 یکی بکود مجاوز مدعی غابری ایه اولی کی قلم سفی خوسه مقوم داک اولدق مسجیدی اولام بر قلم
 بخود سفینه سیده بولسقلی محمد حرکتی موزی اولی بر قلم لرد اولون سار حیات بر اشغالی افسار اولی
 اوور ایکی قلم غلبه ایه و شکر روز اظه سنه کلمه مرام فاسد لری یا قلم اودریه و یا خود سکود بلیجه
 طرفینه کلمه کلمه غالب طرف سکور ایه بلیجه طرفید و دود مذکور ده بودجه مجرایش ایشی قلم علم
 عالی لری بوزیدق اندیشه اسکله سناه منافی قشوق و یا بدینه غایبه و الله بوجو قلمه اولی به جابه کلمه
 و خازنه بر دقعه اقم و بر خط مقدم اذین اسکله سنه نعل و نیزین و بدری کیم سفایحه کلم اولدق
 بوطرف سوف و تپیل ایدر ملک اریه لطف قاطع بولم یاز عفرانم ابروی و بوزیدق دخی کیفه مذکور
 هن اخبار استجواب اولور لری و عجب طرف والشف داوان لریم اشعار و بلیض ضعیف مجله اشد دقعه قناریه
 مجیر و ملیده ایدار افخم (۷)

(EK – 6’nın Transkripsiyonu)

Velîyü’l-niamâ devletlû efendim sultanım hazretleri

İş bu yevm-i çehâr-şenbihde Koma (?) tarafından vârid olan bir kıt’a rumiü’l-ibâre varaka mefhûmuna nazaran Koloneri nâm habâset-kâr iki binden mütecâviz melâîn-i hâsirin ile on iki kıt’a süfun-ı menhûse makrûne râkib olarak ve müstashibleri olan bir kıt’a buhûr sefinesiyle bulundukları mahalden harekete azîmetleri olub ve bu adalarda olan sâir hayâdîd eşkıyasını ihkar ettirmek üzere iki kıt’a golet ile ve Eşkiroz adasına gelmiştir merâm-ı fâsidleri ya Kızılhisâr üzerine veyahûd Selâhor Bülbülce taraflarına gelecektir gâlib tarafı Selahor ile Bülbülce taraflarıdır varaka-yı mezkûrede bu vechile tahrîr olunmuş olduğu karîn-i ilm-i âlîleri buyurularak İzdin iskelesinin metâneti tevsîk ve te’yîdine inayete ve Allah ve peygamber aşkına olsun bu cânibe gelecek zehâyirin bir dakîka akdem ve bir lahza mukaddem İzdin iskelesine nakl ve tenzîl ve peyder-pey giden sefâinine tahmil olunarak bu tarafa sevk ve tavsîl ettirilmek emrine lütuf ve âtufet buyurulmak niyaz-ı âcizânem idüğü ve bundan böyle dahi keyfiyet-i mezkûreden her ne ihbâr isticlâb olunur ise der-akab taraf ve ale’s-şeref dâver-ânelerime iş’âr olunacağı zımnında icaleten iş bu rakime-yi senâ-yı resmiye tahrîr ve imlâya ibtidâr olundu efendim.

**BOA, HH. Nr. 44276-B. Tarih 27 S 1243 (19.09.1827) Ağrıboz
Muhafızı Ömer Paşa’nın Rumeli Valisi’ne gönderdiği Şukka.**

(EK - 7)

قبولان هاسینون طرفندن انقلته الجیمه ارسال اولان کتوبلای صورتی ترجمه بید

تاریخی

(1243)

بدره کوردو قهرمانانقلته باندیره سید برغول خیر، کوب بیل، بدروس، اطیقا و قوریه نام محکومتی کی اضا اولانک
خیر منکوره نلق اوقاف خیر کایم یوز کورنلی سلوک اولورق مرحوم ایلم یوز کورن حرکت نامور اولورق ایلم یوز کورن
مرسولک بودو هر حرکتی طرفی اصفانده نلق ساجی و جلد سوسو کورن بیلیم اصفا بیلیم بیلیم ایتمکی عاده هر
نلق ویدی اقبایا بیلیم خیر منکوره کورن و سالی سیدیه بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم
انقلته خیر بیلیم اقبایا بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم بیلیم

(EK – 7'nin Transkripsiyonu)

Kapudan Hamilton tarafından İngiltere elçisine irsâl olunan mektubun sûreti tercümesidir.

Bu def'a Lord Kohranın İngiltere bandırasıyla bir gulet sefîneye rûkûb birle Poros adasına yahûd Pire nâm mahale gittiği ihbâr olundu. Sefîne-yi mezkûrenin edevât-ı harbiye-yi kâmile ile mücehhez olduğu ma'lûmum olarak mersûm ile ne yüzden harekete me'mûr olacağı iyice bilmiyor isem de mersûmun bu vechile hareketi bî-tarafılık usûlüne mugâyir olduğundan münâsibi vechile mersûma tahrîr ederim. İsga ider ise feyhâ (veya fiyha) etmediği halde her türlü nîk ve bedîhi ihtiyâr ederek sefîne-yi mezkûre aleyhâsına ve sâil-i şedîdeye teşebbüs edecektir. Bir başka husûsda İbrahim paşa donanmasında bile İngiltere sefînelerini ahz u tevkife me'mûriyetimiz ma'lûmunuzdur deyû mastûrdur.

BOA, HH. Nr. 45673-A. Tarih 1243 (1827) Kaptan Hamilton tarafından İngiltere Elçisine gönderilen Mektup Tercümesi.

(EK - 8)

به نفع کثیرالکرم دوطوافیم حضرتی
 بر مذهب مکتوبی هائی بیوقت و قهر روم اخباری بود که شعبان شریفک طغورخی سبت کون روم کیدند اود درت
 نظم تکه کلوب بیوقت بر ساعت مافده واقع محله لنگرنازا اولند و یازده کیسه ساعت درت قهر به بلن قهر پیاده کلوب
 روم محله سندن طرف صدرک نزدبان قورب نفر بلده کیدند و اولوقت اهل اسلام خبری اولد روم نیزالک بر کیری قری
 حاضر بالک اولد روم مقابله ایکنه و بیدیری چوغا ملقه اولد روم ساعت سکه قدر جنک ایلد نه درون بلده دن جیقا روم
 ویدی عدد محله روم کسند و کسان قدر خارج بلده روم اولی کیدند و اون ایکی قرا اهل اسلام شید اولی
 اولد روم مقدر روم اولد روم قاجیر شید روم اولد روم ایکنه ایکنه صبح اولوق کیدر اولوق
 قوندا اولد روم بر مقدار بیج مذکورده متحصن اولوب اهل اسلام ایکنه ایکنه صبح اولوق کیدر اولوق
 محله قالقوب بیرونک قارشوندک بلده بنیوز باره طوبی انداخت ایکنه ایکنه طوبی بلده دره قدر ضرر حال
 اولمسی لکن طوبی انداخت اولمسی با شید بی وقت محله بلده کیدر اولوق کیدر اولوق کیدر اولوق
 زیاده شیماسی اولمسی اطفیه اولان قیری و بعضی قوه لری بقول زب و غارت ایکنه
 بشق بیقوب یا قشدر بده صیدالسی و طو عبدیه حضرتان کتک لری و کتک لری کتک لری اهل اسلام قوه
 بولوب روم کتک لری کیدر لری قاجیر شید و برجه قورق قری طوبی بر قیر شید اولمسی مسعود لری ایکنه لری اولمسی
 بر قیص کتک لری کیدر لری قورق و شید اولمسی و ایکنه کاه بیوقت سوا حله کاه طالس و لری سوا حله
 دود شمس ایکنه لری و بونید کیدر کتک لری کتک لری کتک لری کتک لری کتک لری کتک لری کتک لری کتک لری
 اولمسی معلوم عالی لری اولد روم و برجه امرا ده افیم حضرتان کتک لری

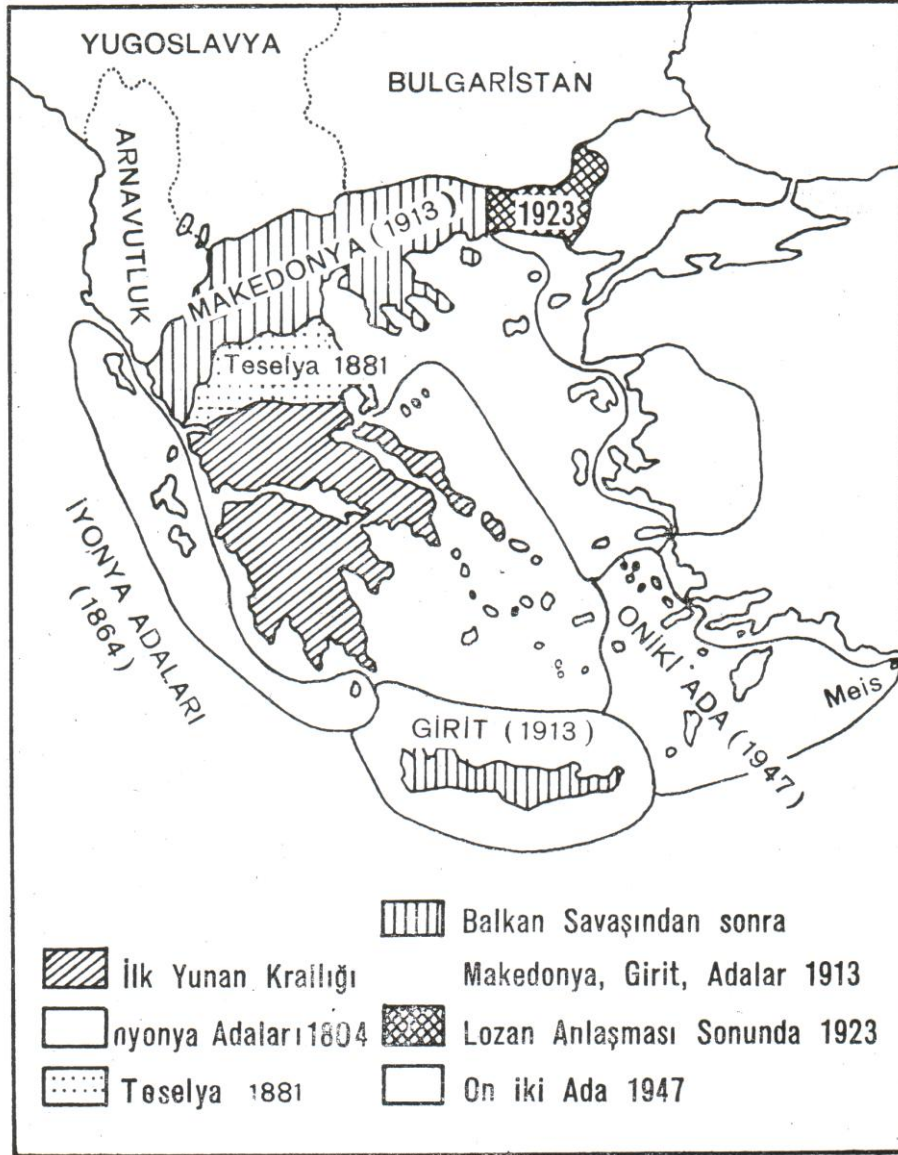
(EK – 8'in Transkripsiyonu)

Veliyü'l-niam kesîrû'l-ekrem devletlû efendim hazretleri

Ber muceb mektub. Ahâli-yi Beyrut vaka-yı Rum ihbârı budur ki, şa'ba-ı şerîfin dokuzuncu sebt günü Rum gemilerinden on dört kıt'a tekne gelüb Beyruta bir saat mesâfede vâki mahalde lenger-endâz olmuşlar ve Pazar gecesı saat dörtde karaya bin kadar piyâde döküb Rum mahallesinden taraf-ı sûrdan nerd-bân kurub nefsi beldeye girmişler ve ol vakt ehl-i İslâmın haberi olarak tiz elden bir yirmi kadarı hâzır bi'l-silâh olarak mukatele itmekde ve peyderpey çoğalmakda olarak saat sekize kadar cenk ile yine derûn-ı beldeden çıkarmışlar ve yedi aded kelle Rumdan kesmişler ve seksân kadar hâric beldede mord olmuş getürmüşler ve on iki kadar ehl-i İslâmıdan şehîd olmuş olmağla ol vechile makhûr-ı münhezim olarak kaçırılmışlar ise de evvelki timur attıkları mahale karîb Ebu Herîr nâm beraber câ tahsîs idüb dört pâre tob komışlar olduğından bir mikdârı burc-ı mezkûrde mütehassıs olub ehl-i İslâm ile cenk itmekde iken sabah oldıkda gemiler oldukları mahalden kalkub Beyrutun karşusundan baldeye beş yüz pâre tob endaht itmişler ancak tobdan beldeye zerre kadar zarar hâsıl olmamış lakin toblar endaht olınmağa başladığı vakt cümlesi (İslâmın) beldeye girmişler olmağla gerek karada gerek burcda olan kefereler ziyâde şımarmış olmakdan nâşî Beyrutun etrafında olan karyeleri ve ba'zı kahveleri bütün bütün nehb ü gâret itmekden başka yıkub yakmışlar ba'de Sayda valisi devletlû Abdullah paşa hazretlerinin teknâları ve askerleri geldikde ehl-i İslâm kuvvet bulub Rum keferelerini gemilerine kaçırılmışlar ve burca kodıkları toblarını bıraktırmışlar olmağla mesfûrlar yağma itdikleri emvâli bırakmayub gemiye götürmüşler olduğından kurtaramamışlar olduğu ve el yevm kâh Beyrut sevâhilinde kâh Trablus ve Lazıkiyye sevâhillerinde dolaşmakda idükleri ve bunu böyle gidecekleri gitmeyecekleri ma'lûm olmadığı ifâdesi iş bu ihbârname (ahibârname) tahrîrine mûceb ictisârım olmuşdır. Ma'lûm-ı âlîleri oldıkda ol bâbda emr ü irâde efendim hazretlerininindir.

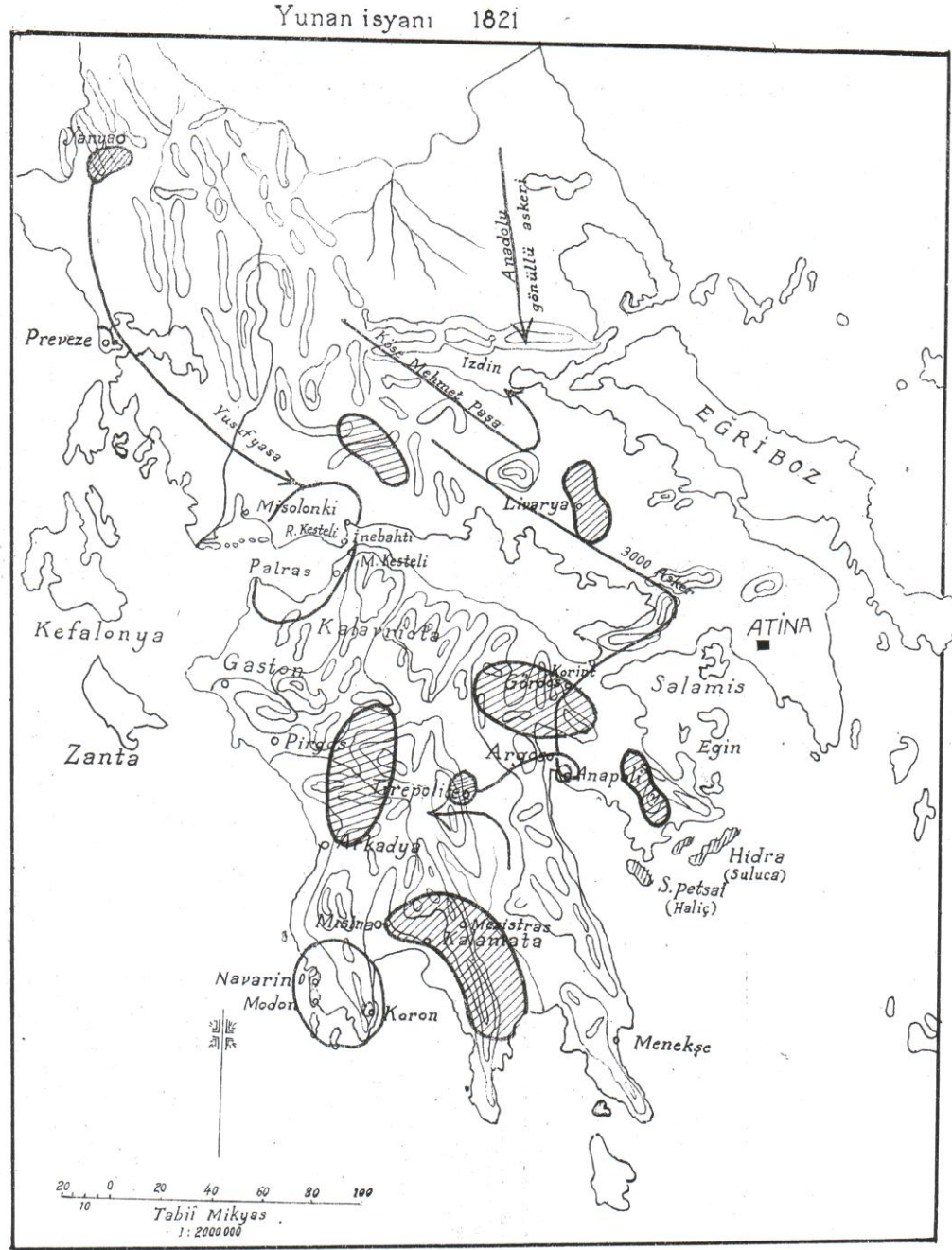
BOA, HH. Nr. 40102-F. Tarih 1241 (1826) İhbarnâme.

(EK – 9)

Fevzi Kurtoglu'nun Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi adlı kitabından alınmıştır.

(EK - 10)

Fevzi Kurtoğlu'nun Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi adlı kitabından alınmıştır.

ÖZET

İdris BAYRAM. Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

1821 tarihinde ortaya çıkan Rum isyanı, Batılı devletlerin Şark Meselesi bağlamında Osmanlı coğrafyasında gösterdikleri faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Düvel-i muazzama adı verilen dönemin büyük güçleri, Rumların isyan hareketine teşebbüs etmelerine kadar misyoner, seyyah ve oryantalist faaliyetler ile isyan hareketinin alt yapısını hazırlamaya çalışmış, isyanla birlikte ise misyonerlerin ve Filhelenlerin de katkılarıyla Rum isyanı, Haç'ın Hilal ile mücadelesine dönüştürülmüştür. Büyük güçlerin rekabeti, Osmanlı tebaası olan azınlıkların önce isyan etmesine sonrasında ise Avrupalı devletlerin araya girmesiyle bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açmıştır. Rum isyanında İngiltere, her ne kadar ilk zamanlarda tarafsızlığını ilan etmiş ise de George Canning ile beraber İngiliz dış siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. İngiltere, Rum asilerin isyan teşebbüslerinin başarıya ulaşması için onlara maddî yardım sağlamış, iki generalini Mora'ya göndererek Rum silahlı kuvvetlerinin başına geçirtmiştir. Karizmatik liderden yoksun Rumlar Osmanlı Devleti'ne karşı başarı sağlayamayınca İngiltere, Rusya ile yaşanan siyasî rekabetin de etkisiyle diplomasi yoluyla Rumlara bağımsızlık kazandırmaya çalışmıştır. Diplomasi yolu netice vermeyince Navarin'de Osmanlı Donanması yakılmış, Osmanlı-Rus harbinden sonra da İngiltere, Fransa'yı da yanına alarak bağımsız Yunanistan Devleti'ni kurmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: Rum isyanı, Mora, Şark Meselesi, Misyonerler, Seyyahlar, Oryantalizm, İngiltere.

ABSTRACT

İdris BAYRAM. The role of the United Kingdom in the foundation of Greece according to the documents from the Ottoman Archives, Post Graduate Thesis, Ankara, 2009.

The Greek riot of 1821 is a consequence of the activities by the Western States on the Ottoman territory within the context of Eastern Question. The great powers of the era, the Great States, had laid the groundwork for the rebellious acts by making use of missionaries, itinerants and orientalist deeds until the Greek attempted a riot. The Greek riot had become a battle between the Cross and the Crescent, with the contributions from the missionaries and the Greek admirers. The competition among the great powers, in the first place, had paved the way for the rebel of the minorities who had lived within the Ottoman Empire, and then these minorities gained autonomy upon the intervention by the European States. United Kingdom had claimed to act impartially on the Greek riot issue initially however a brand new era commenced in the British foreign policy with the inauguration of George Canning. The United Kingdom had provided financial assistance for the Greek in order for them to succeed in their attempts and sent two of its Generals to Morea to lead the Greek armed forces. When the Greek who deprived of charismatic leaders, could not achieve any progress against the Ottoman Empire, the United Kingdom had resorted to diplomacy to make the Greek gain independence in which case the political competition with Russia also played a crucial role. Once the diplomacy method did not work, the Ottoman Fleet was set on fire in Pylos and following the Russo-Turkish War, the United Kingdom founded the independent state of Greece with the help of France.

Keywords: Greek riot, Morea, Eastern Question, Missionaries, Itineraries, Orientalism, The United Kingdom.